

Серія «МИТНА ПОЛІТИКА»

Серію засновано у 2017 році

Редакційна колегія:

Л. В. Деркач – голова, к.ю.н., проф., Національна академія Служби безпеки України, экс-Голова Державної митної служби України;

І. Г. Березнюк – д.е.н., доц., начальник митниці Державної фіскальної служби України;

О. Б. Єгоров – экс-Голова Державної митної служби України, заслужений економіст України;

Лотар Геллерт – д.ю.н., проф., Німецький урядовий університет державного управління (Федеративна Республіка Німеччини);

А. В. Макаренко – экс-Голова Державної митної служби України, заслужений економіст України;

Ю. П. Соловков – экс-Голова Державної митної служби України, почесний митник України;

П. В. Пашко – д.е.н., проф., Університет державної фіскальної служби України, заслужений діяч науки і техніки України;

Д. В. Приймаченко – д.ю.н., проф., Університет митної справи та фінансів;

В. В. Ченцов – д.і.н., д.н.держ. упр., проф., Університет митної справи та фінансів, заслужений діяч науки і техніки України;

Веслав Чижевич – д.н. у галузі митної політики та митного права, проф., Головна торгова школа у Варшаві (Республіка Польща)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

В. В. Прокопенко

**ВИКОНАННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ПРИ
ПЕРЕМІЩЕННІ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН
УКРАЇНИ РІЗНИМИ ВИДАМИ ТРАНСПОРТУ**

МОНОГРАФІЯ

Дніпро
2018

УДК 351.713:(339.543:656)(477).001.8
П80

*Рекомендовано вченою радою
Університету митної справи та фінансів
Протокол № 9 від 26.03.2018 р.*

Рецензенти:

Колпаков В.К. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного та господарського права Запорізького національного університету;

Бевзенко В.М. – доктор юридичних наук, професор, суддя Верховного суду України;

Доненко В.В. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного та митного права Університету митної справи та фінансів

Прокопенко В.В.

П80 Виконання митних формальностей при переміщенні товарів через митний кордон України різними видами транспорту : монографія / В.В. Прокопенко. – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2018. – 336 с.
ISBN 978-966-328-137-7

Монографію присвячено дослідженню порядку виконання митних формальностей при переміщенні товарів різними видами транспорту. Розглянуто порядок здійснення міжнародних перевезень різними видами транспорту, який врегульований як міжнародними багатосторонніми, трьох та двосторонніми угодами, так і національними нормативними актами. Встановлено, що в залежності від напрямку переміщення (ввезення, вивезення, транзит), засобу переміщення (автомобільний, водний, залізничний, повітряний тощо), способу переміщення (ручна поклажа, вантажне відправлення тощо) та об'єкту (товари, припаси, пасажери тощо) митні формальності на транспорті щодо здійснення процедур митного контролю та митного оформлення значно різняться.

Для науковців, практичних працівників, викладачів, студентів та слухачів юридичних факультетів та закладів освіти.

УДК 351.713:(339.543:656)(477).001.8

ISBN 978-966-328-137-7

© Прокопенко В.В., 2018

© Університет митної справи та фінансів, 2018

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	8
ПЕРЕДМОВА	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ НА ТРАНСПОРТІ	12
1.1. Генеза механізму правового регулювання митних процедур та митних формальностей в Україні	12
1.2. Сутність та правова природа понять «митна процедура», «митна формальність», «митне оформлення», «митний режим», їх співвідношення	28
1.3. Загальна характеристика процедур митного контролю та митного оформлення	51
РОЗДІЛ 2. МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА ВОДНОМУ ТРАНСПОРТІ	79
2.1. Поняття та правова характеристика водного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні	79
2.2. Митні формальності на водному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного контролю	89
2.3. Митні формальності на водному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного оформлення	107
2.4. Митні формальності відносно суден каботажного плавання	118
РОЗДІЛ 3. МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА ПОВІТРЯНОМУ ТРАНСПОРТІ	129
3.1. Поняття та правова характеристика повітряного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні	129

3.2. Митні формальності на повітряному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного контролю	142
3.3. Митні формальності на повітряному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного оформлення	168

РОЗДІЛ 4. МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ **182**

4.1. Поняття та правова характеристика залізничного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні	182
4.2. Митні формальності на залізничному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного контролю	194
4.3. Митні формальності на залізничному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного оформлення	216

РОЗДІЛ 5. МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ **235**

5.1. Поняття та правова характеристика автомобільного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні	235
5.2. Митні формальності, пов'язані із реалізацією положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів з застосуванням книжки МДП	247
5.3. Митні формальності, пов'язані з переміщенням через митний кордон України автобусів, які здійснюють міжнародні перевезення	267
5.4. Митні формальності, пов'язані з переміщенням через митний кордон України вантажних автомобілів, які здійснюють міжнародні перевезення	281

РОЗДІЛ 6. МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА ТРУБОПРОВІДНОМУ ТРАНСПОРТІ ТА ЛІНІЯХ ЕЛЕКТРОПЕРЕДАЧІ **296**

6.1. Поняття та правова характеристика трубопровідного транспорту та ліній електропередачі	296
--	-----

6.2. Митні формальності щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом ...	304
6.3. Митні формальності щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України лініями електропередачі	314
ВИСНОВКИ	325

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСАУР – автоматизована система аналізу та управління ризиками
АсМАП України – Асоціація міжнародних автомобільних
перевізників України
АСМО – автоматизована система митного оформлення
ДМС України – Державна митна служба України
ДФС України – Державна фіскальна служба України
ЄАІС – єдина автоматизована інформаційна система органів
доходів і зборів України
Киотська конвенція – Міжнародна конвенція про спрощення та
гармонізацію митних процедур 1973 року
КМ України – Кабінет Міністрів України
Конвенція МДП – Митна конвенція про міжнародне перевезення
вантажів із застосуванням книжки МДП 1975 року
КУПАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МК ЄврАзЕС – Митний кодекс митного союзу Євразійського
економічного співтовариства
МК ЄС – Митний кодекс Європейського Союзу
МК СРСР – Митний кодекс Союзу Радянських Соціалістичних
Республік
МК України – Митний кодекс України
ПАТ «Укрзалізниця» – публічне акціонерне товариство
«Укрзалізниця»
УКТЗЕД – українська класифікація товарів зовнішньоекономічної
діяльності

ПЕРЕДМОВА

Побудова правової держави неможлива без вирішення проблем забезпечення прав і свобод громадян. Конституційний принцип, згідно якого саме права і свободи та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, поставили перед органами публічної влади завдання запровадження та регламентації дійсно демократичних відносин. Не є винятком і ДФС України, яка відіграє важливу роль у забезпеченні кожного громадянина, який переміщує товари через митний кордон України, скористатися своїми правами, оскільки саме фіскальна служба як уособлення держави в даному виді правовідносин покликана забезпечувати реалізацію прав і свобод людини і громадянина, їх охороняти та захищати.

Інтеграція економіки України у світовий економічний простір потребує подальшого приведення національного законодавства до відповідності з загальноприйнятими у міжнародній практиці нормами, правилами та стандартами. Не є винятком і митна діяльність, пов'язана з переміщенням товарів, транспортних засобів, громадян різними видами транспорту через митний кордон України. Організація перевезень в міжнародному сполученні, показником якої є вантажо- та пасажирообіг, безпосередньо впливає на економічний розвиток України. Реалізація існуючого потенціалу транзитної країни в повному обсязі неможлива без процесу адаптації митного законодавства України до європейських стандартів. Як зазначається у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженій Указом Президента України 18.03.2004 р. № 1629-IV, пріоритетними сферами адаптації законодавства України є митне право, транспорт.

Переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, громадян в залежності від виду транспорту (автомобільний, водний, залізничний, повітряний тощо) має свою специфіку, яка обумовлена засобом переміщення, способом

переміщення, кількістю митних формальностей та дій, які виконуються при митному контролі та митному оформленні.

Правовідносини, які пов'язані з переміщенням різних видів транспорту через митний кордон України, врегульовані низкою міжнародних угод (багатосторонніми, двосторонніми угодами України і не тільки з суміжними державами) та національним законодавством. В МК України є окремий розділ, присвячений митним формальностям на транспорті, однак їх виконання на різних видах транспорту не деталізується. Недостатнє правове регулювання на рівні кодифікованого акту нормотворець спробував доповнити шляхом розробки відповідних технологічних схем, інструкцій, порядків митного контролю та митного оформлення товарів та транспортних засобів комерційного призначення при їх переміщенні через митний кордон України, деякі з яких були прийняті задовго до набрання чинності МК України 2012 р. і вже частково не відповідають чинному законодавству. Крім того, питанням організації та здійснення митного контролю та митного оформлення в юридичній літературі приділяється значна увага. Однак є тільки окремі дослідження порядку здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів на деяких видах транспорту (водному, автомобільному транспорті).

Викладене свідчить про актуальність монографічної роботи, пояснює її структуру, зміст, вибір наукового, нормативно-правового та емпіричного матеріалу, який було використано під час написання.

Безпосередньо митні процедури та митні формальності взагалі та на транспорті, зокрема, були предметом досліджень дисертаційного та монографічного рівня, виконаних С.А. Трофімовим («Організаційно-правові засади здійснення митних процедур на морському транспорті» 2008 р.), З.Ю. Кунєвою («Митні формальності: основи адміністративно-правової моделі», 2017 р.), О.О. Германом («Митні формальності щодо автомобільних транспортних засобів», 2018 р.). Проте глибокого

комплексного наукового аналізу митних формальностей на всіх видах транспорту як самостійного юридичного явища на даний час не існує. Чимало теоретичних питань, що стосуються розкриття їх сутності, структури та змісту, співвідношення з іншими складниками митної справи так і залишаються не вивченими на відповідному рівні.

Мета монографічного дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретичних напрацювань та норм чинного законодавства України з питань державної митної справи визначити специфіку виконання митних формальностей на різних видах транспорту, їх відповідність міжнародним нормам, правилам, стандартам та розробити на цій основі науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення законодавства України з питань митної справи стосовно порядку виконання митних формальностей на транспорті в Україні.

Автор з глибокою повагою висловлює щирі вдячність:

своєму вчителю, корифею адміністративної науки, доктору юридичних наук, професору, Заслуженому діячу науки і техніки України Євгену Васильовичу Додіну – за спрямування наукового пошуку, консультації, ідеї та поради;

рецензентам монографії – професорам В.К. Колпакову, В.М. Бевзенку, В.В. Доненку – за цінні поради та конструктивну критику, які сприяли удосконаленню роботи;

своїй сім'ї – за терпіння та велику підтримку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ НА ТРАНСПОРТІ

1.1. Генеза механізму правового регулювання митних процедур та митних формальностей в Україні

В умовах розвитку в Українській державі демократичного і правового суспільства актуальності набувають питання вдосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин у публічно-правовій сфері.

Правове поле є підставою для запровадження нової системи державного управління, реформування та організації публічної влади, створення дієвого механізму захисту прав і свобод людини і громадянина. Зазначені тенденції вимагають здійснення комплексних теоретико-методологічних досліджень у сфері адміністративного, фінансового, митного права. Митні відносини, які виникають в Україні, вимагають сучасної правової регламентації, закріплення, адже від досконалого правового регулювання митних відносин залежить формування митної політики держави, захист національних інтересів України, забезпечення прав та інтересів громадян, іміджу України у світі.

Визначмо стан наукових досліджень митних процедур (формальностей) в українському законодавстві, який неможливо здійснити без аналізу генези законодавства щодо запровадження та застосування дефініцій «митні процедури», «митні формальності».

За період незалежності України законодавча влада прийняла три МК України, що свідчить про значну увагу держави саме до цих суспільних відносин. І дійсно в міжнародних економічних зв'язках України відбулися суттєві зміни, збільшився обсяг експортно-імпортних операцій з вантажами, які переміщуються через митний кордон України. Таке переміщення товарів, громадян здійснюється з використанням різних видів транспорту (водного,

повітряного, залізничного, автомобільного). Звичайно, порядок переміщення через митний кордон України (у залежності від обраного виду транспорту) має свою специфіку при застосуванні органами доходів і зборів тих або інших митних процедур.

Поняттям «митні процедури» український законодавець доволі часто оперує, і не тільки законодавець, а й органи публічної влади. Спробуємо дослідити, який зміст вкладено в поняття «митні процедури» в різні історичні періоди¹.

Історичний екскурс, аналіз законодавчих актів СРСР у галузі митної справи дозволяє дійти висновку, що ще за часів Радянського Союзу існували поняття, за смисловим навантаженням схожі на визначення «митні процедури». Так, МК СРСР 1928 р. містив відділ другий під назвою «Про митні операції». Поняття «митні операції» кодекс 1928 р. не надавав, проте аналіз змісту цього відділу дозволяє зробити висновок про тотожність наведених термінів. МК СРСР 1928 р. виділяє митні операції при перевезенні вантажів морським транспортом, залізничною дорогою, ґрунтовими дорогами, річками, озерами та повітряним транспортом². Ми можемо простежити, що аналогічний поділ митних процедур існує і в чинному МК України. У 1964 р. був прийнятий наступний МК СРСР, розділ другий якого був присвячений питанню здійснення митних операцій, але саме поняття «митні операції» також не було висвітлено. Другий розділ кодексу 1964 р. включав низку глав, у поділ яких було покладено види транспорту. Наприклад, глава 1 цього розділу присвячена загальним питанням митного контролю, тоді як глава друга присвячена митному контролю при водних перевезеннях, третя глава – митному контролю при залізничних і автомобільних перевезеннях, четверта

¹ Прокопенко В.В. Поняття «митні процедури» в митному законодавстві: історичний аспект. *Актуальні проблеми розвитку права і держави в умовах міжнародних інтеграційних процесів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Дніпропетровськ, 29 листопада 2013 р.). Дніпропетровськ: АМСУ, 2013. С. 214–216.

² Об утверждении Таможенного кодекса Союза ССР: Постановление Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных комиссаров СССР от 19.12.1928 г. URL: <http://www.tkod.ru/ustav/1928/12.html> (дата звернення: 20.02.2013).

– митному контролю при повітряному перевезенні³. Більш того, деякі глави цього розділу присвячені зберіганню вантажів та передачі їх для реалізації, митним зборам. Тобто в той час законодавець у поняття «митні операції» включав і митний контроль, і митне оформлення, і оподаткування.

У тексті МК СРСР 1991 р. вже не згадується про митні операції, поняття «митні процедури» також не застосовується. Крім того, специфіка переміщення товарів у залежності від виду транспорту взагалі відсутня. У ч. 1 ст. 16 МК СРСР 1991 р. зазначалось, що «транспортні засоби можуть переміщуватись через митний кордон СРСР відповідно до законодавства Союзу РСР та республік»⁴.

У першому МК України 1991 р. лише в ч. 3 ст. 8 ми зустрічаємо це поняття, а саме: «...встановлення розмірів митних зборів і плати за митні процедури...здійснюються Кабінетом Міністрів України»⁵. І знову, яке смислове навантаження вкладено в цю категорію, нажаль, так і не зрозуміло. Якщо звернути увагу на Постанову КМ України від 26 серпня 1992 р. № 504⁶, якою були затверджені ставки митних зборів та порядок їх справляння, в цьому випадку до митних процедур необхідно віднести: митне оформлення (транспортних засобів, товарів, тимчасово ввезеного або тимчасового вивезеного майна, спадщини громадян тощо); виклик працівників митниці для митного оформлення товарів поза робочим часом; зберігання товарів; допущення підприємства до декларування; видача посвідчень і дозволів на право реєстрації транспортних засобів.

У підзаконних актах того часу доволі часто використовувались поняття «митні процедури» і «митні операції», які в митному

³ Об утверждении Таможенного кодекса Союза ССР: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 05.05.1964 г. URL: <http://bestpravo.ru/sssrgn-normy/b3b.htm> (дата звернення: 20.02.2013).

⁴ Таможенный кодекс СССР: утвержден Верховным Советом СССР от 26.03.1991 г. URL: <http://zakon.law7.ru/legal2/se14/pravo14364/> (дата звернення 20.02.2013).

⁵ Митний кодекс України від 12 грудня 1991 р. № 1970-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 16. Ст. 203 (втратив чинність).

⁶ Про ставки митних зборів та порядок їх справляння: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 1992 р. № 504 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/504-92-> (дата звернення: 20.02.2013) (втратив чинність).

законодавстві не так і не були визначені. Однак в спеціальній літературі з митної справи термін «митні операції» зустрічався досить часто. Наприклад, у навчальному посібнику С.В. Ківалова, присвяченому організаційно-правовим основам митної справи, мова йде про наявність спеціальних видів митних операцій на транспорті⁷. На думку Є.В. Додіна, митні операції на морському транспорті слід віднести до специфічних митних процедур⁸. Виникає питання: чи є тотожними дані поняття? Для з'ясування цього питання звернемося до тлумачного словника. Під процедурою розуміється офіційний порядок дій, виконання, обговорення чого-небудь. Під операцією розуміється окрема дія в ряді інших подібних⁹. Аналізуючи зазначені поняття, доходимо висновку, що поняття «процедура» більш широке, ніж «операція», яка містить у собі не тільки здійснення певних дій, але і порядок, організацію та реалізацію цих дій.

Вперше категорія «митні процедури» була визначена в наказі ДМС України № 828 від 30 грудня 1998 р., де вони розумілися як контроль за дотриманням порядку переміщення товарів, їх огляд, оформлення документів, накладення митного забезпечення, перевірка правильності заповнення вантажної митної декларації, нарахування сум, що підлягають сплаті, підготовка статистичних даних та інші дії, що виконуються митними органами України відповідно до законодавства¹⁰.

МК України 2002 р. вперше на рівні закону дав визначення поняттю «митні процедури» під якими розумілися операції, пов'язані із здійсненням митного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України, митного оформлення цих товарів і транспортних засобів, а також із

⁷ Ківалов С.В. Организационно-правовые основы таможенного дела в Украине (Общая часть). Одесса: Изд-во Од. юр. ин-та ОГУ, 1994. С. 31.

⁸ Додин Е.В. Таможенные операции на морском транспорте: учебно-методическое пособие. Одесса: Юридическая литература, 2001. С. 60.

⁹ Толковый словарь Ожегова С.И. URL: <http://slovarozhegova.ru/> (дата звернення: 20.02.2013).

¹⁰ Про затвердження Типової технології митного контролю та митного оформлення товарів та інших предметів: наказ Державної митної служби України від 30.12.1998 р. № 828 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 1999. № 4. С. 78. Ст. 78 (втратив чинність).

справлянням передбачених законом податків і зборів¹¹. На нашу думку, дане визначення є не до кінця змістовним. Адже, виходячи із розуміння процедури (від лат. *procedere* – просуватися) як офіційно встановленого порядку дій під час обговорення чи ведення будь-якої справи, митна процедура повинна включати 2 складові: власне процедуру (конкретну дію (дії), операцію, (операції)); порядок виконання процедури¹².

В нині чинному МК України 2012 р. під митною процедурою розуміються зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання¹³.

Як бачимо, одним з нововведень МК України 2012 р. є введення у правовий обіг національного митного законодавства поняття «митні формальності». Необхідно відзначити, що ця дефініція досить часто використовується в міжнародних митних конвенціях, які Україна ратифікувала в установленому законом порядку¹⁴. Але детально співвідношення понять «митна процедура», «митна формальність» буде розглянуто в наступному підрозділі.

Якщо провести періодизацію розвитку нормативного регулювання щодо використання в митному законодавстві України поняття «митні процедури», то, на нашу, думку, необхідно виокремити три періоди:

перший – з 1991 р. по кінець 1998 р., для якого характерно оперування нормотворцем цим поняттям поряд з поняттям «митні операції», часто ототожнюючи їх та без розкриття його змісту;

другий – з початку 1999 р. по червень 2012 р., який характеризується наявністю визначення цього поняття в

¹¹ Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. № 92-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 38-39. Ст. 288 (втратив чинність).

¹² Prokopenko Viktor. Addition of the concept of customs procedures to a legal turn of the Ukrainian customs legislation. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. 2014. № 2. P. 98–100.

¹³ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴ Прокопенко В.В. Поняття «митні процедури» в митному законодавстві: історичний аспект. *Актуальні проблеми розвитку права і держави в умовах міжнародних інтеграційних процесів*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (29 листопада 2013 р.). Дніпропетровськ: АМСУ, 2013. С. 214–216.

нормативних актах різної юридичної сили, відсутністю ототожнення та підміни понять;

третій період – з червня 2012 р. до цього часу, для якого характерно набрання чинності третього МК України, в якому були введені низка нових понять, заміна одних понять на інші, що призвело до плутанини в праворозумінні та правозастосуванні митного законодавства в Україні.

Поняття «митні формальності» було введено в правовий обіг національного законодавства ще до набрання чинності МК України 2012 р. У низці багатосторонніх, двосторонніх міжнародних угод України з іншими державами цей термін вже використовувався. Однак поширення в правових нормах національного законодавства він отримав з набранням чинності МК України 2012 р. Детально вказане поняття буде досліджено у наступному підрозділі.

Стосовно наукових розробок щодо поняття та змісту митних процедур, необхідно констатувати, що проведені наукові дослідження в галузі митних процедур, порядок їх виконання (реалізації), специфіка таких процедур на різних видах транспорту завжди були дискусійними з точки зору науки митного права. Це обумовлюється наступними чинниками: по-перше, відсутністю однакості серед науковців щодо місця митного права в правовій системі держави; по-друге, теоретико-практичне визначення основного категоріального апарату в досліджуваній сфері практично не проводилось. Слід зазначити, що проблема визначення поняття та характеристики категорії правових відносин є однією з найбільш складних як з точки зору загальної теорії права, так і з погляду визначення принципів засад регулювання та функціонування окремих галузей права, зокрема митного права.

Низка вчених досліджували митні процедури в контексті їх застосування при переміщенні окремих категорій товарів через митний кордон України або при реалізації деяких видів митних режимів, і це роботи О.О. Афанасьєвої, К.В. Бережної, Л.М. Давиденка, К.Р. Ільченко, О.С. Крущук, Н.О. Коваль,

Т.Д. Мармилової, Я.Б. Назарової, Л.І. Пашковської,
В.В. Прокопенко, І.М. Резніка, І.В. Тулянцевої, О.В. Чуприни.

Ототожнює митні процедури та митні операції і Л.І. Пашковська, яка в дисертації «Адміністративно-правове регулювання діяльності суднових постачальників» окремий розділ присвятила митним операціям при переміщенні суднового постачання через митний кордон України¹⁵, де аналізує митний контроль, митне оформлення, нарахування та стягнення митних платежів при митному оформленні суднового постачання, які і є складовими митної процедури.

Бережна К.В. в роботі «Митно-правовий режим транзиту в Україні» присвятила другий розділ правовому регулюванню митних процедур щодо транзиту в Україні й відзначила, що необхідними передумовами розміщення товарів у режимі транзиту є проведення митних процедур. Також авторка зазначає, що «на підставі аналізу національної нормативно-правової бази встановлено, що митними процедурами є митне оформлення, митний контроль, справляння передбачених законом податків та зборів»¹⁶.

Афанасьєва О.О. в монографічному дослідженні «Правове регулювання митного режиму спеціальної митної зони», розглядаючи порядок реалізації митних процедур у режимі спеціальної митної зони, виокремлює наступні елементи цієї процедури: порядок запровадження митного режиму спеціальної митної зони; здійснення виробничих і комерційних операцій з товарами у спеціальних митних зонах; митне оформлення й облік товарів, що знаходяться у спеціальних митних зонах; митний контроль у спеціальних митних зонах¹⁷. І хоча авторка прямо не

¹⁵ Пашковська Л.І. Адміністративно-правове регулювання діяльності суднових постачальників: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2008. С. 11.

¹⁶ Бережна К.В. Митно-правовий режим транзиту в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2003. С. 8.

¹⁷ Афанасьєва О.О. Правове регулювання митного режиму спеціальної митної зони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. С. 9.

вказує на вищенаведені елементи митної процедури, однак структура другого розділу дозволяє зробити саме такий висновок.

Чуприна О.В., вказуючи на різні погляди щодо вилучення із понятійно-категоріального апарату національного законодавства терміну «митний режим», у своїй роботі «Правове регулювання митних режимів переробки» «...піддав критиці ідею відмови від терміна митного режиму на користь поняття митної процедури» і при цьому зазначає, що «в чинному законодавстві бракує одноманітності в підходах до формування термінологічної моделі митно-режимних відносин»¹⁸.

Цікаву позицію висловила Я.Б. Назарова, яка митну процедуру розглянула «як індивідуалізований набір митних формальностей, які можна згрупувати у три великі, відносно незалежні, блоки: митне оформлення, митний контроль, справляння митних платежів» та зробила висновок, що «на формування митної процедури впливає обраний вид митного режиму та інші чинники (митна вартість товару, вид товару, способи та засоби його переміщення через митний кордон тощо)»¹⁹.

Мармилова Т.Д. в дисертації «Підстави та порядок встановлення та реалізації митних пільг та преференцій в Україні» розглядає митну процедуру як різновид юридичної процедури. До особливостей митних процедур, як зазначає авторка, «...належать такі: є формою управлінської діяльності митних органів, здійснюються за участі спеціального суб'єкта – органу державного управління, яким є митний орган, чітко визначений адміністративно-правовими нормами порядок здійснення митного контролю та митного оформлення передбачає послідовне вчинення процедурних дій, що ґрунтуються у стадії: порушення процедури;

¹⁸ Чуприна О.В. Правове регулювання митних режимів переробки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. С. 7.

¹⁹ Назарова Я.Б. Правове регулювання митних режимів тимчасового ввезення та тимчасового вивезення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. С. 10.

митний контроль; прийняття рішення про митне оформлення та митне оформлення»²⁰.

Як бачимо, авторка включає в митну процедуру митний контроль та митне оформлення, причому об'єднуючи їх. Вважаємо, що така позиція є помилковою. Процедура митного контролю відрізняється від процедури митного оформлення, і кожна із них є самостійною, хоча і митний контроль, і митне оформлення значно взаємопов'язані.

У дослідженні І.В. Тулянцевої «Правове регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України» вказується, що «безпосередньо митні процедури щодо переміщення саме культурних цінностей МК України не передбачено, тому для здійснення їх митного контролю та митного оформлення, застосовуються загальні правила»²¹. Іншими словами авторка до митних процедур відносить митний контроль та митне оформлення.

Прокопенко В.В. у дослідженні «Правове регулювання переміщення металобрухту через митний кордон України»²² виокремлює наступні митні процедури щодо переміщення металобрухту через митний кордон України: процедуру митного контролю металобрухту; процедуру митного оформлення металобрухту; процедуру застосування заходів тарифного і нетарифного регулювання. Зовсім протилежної позиції дотримуються Н.О. Коваль в дисертації «Підстави та порядок переміщення гуманітарної допомоги через митний кордон України»²³ та К.Р. Ільченко в роботі «Порядок та підстави переміщення через митний кордон України продуктів морського та

²⁰ Мармилова Т.Д. Підстави та порядок встановлення та реалізації митних пільг та преференцій в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2010. С. 10.

²¹ Тулянцева І.В. Правове регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. С. 12.

²² Прокопенко В.В. Правове регулювання переміщення металобрухту через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2016. С. 8-9.

²³ Коваль Н.О. Підстави та порядок переміщення гуманітарної допомоги через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2014. С. 9-10.

річкового промислу»²⁴, які митний контроль, митне оформлення, оподаткування та застосування заходів нетарифного регулювання досліджують як митні формальності, ототожнюючи митні процедури з митними формальностями.

Цікаву думку висловив Резнік І.М. в роботі «Правове регулювання переміщення товарів через митний кордон України» щодо підходу до понять «митна процедура», «митні формальності», закріпленого у чинному МК України, який, як вказує автор, «суттєво відрізняється від того, що застосовувався в МК України 2002 р. Тодішні митні процедури були досить близькі за змістом до митних формальностей у розумінні чинного МК України». Автор обґрунтовує позицію, згідно якої «митна процедура за своєю сутністю є одним з адміністративних проваджень неюрисдикційного характеру, якій притаманні всі риси останнього. Для дослідження й удосконалення митної процедури пропонується застосовувати теоретичні напрацювання в царині адміністративного позасудового процесу. Такий підхід дозволяє чітко визначити мету митної процедури й розглядати митні формальності як її структурні складники, ідентичні окремим процесуальним діям та етапам»²⁵.

Єгоров О.Б. визначає митні процедури як порядок і організацію переміщення товарів та інших предметів через митні кордони, оподаткування митом, оформлення, здійснення контролю та інших заходів щодо реалізації митної політики²⁶. Практично всі складові митної процедури включені в наведене поняття, але все ж таки автор не звернув уваги, що складовою митної процедури є справляння митних платежів, а не тільки мито.

Федотов О.П. в монографічному дослідженні «Концепція державної митної справи: виклики модернізації в Україні», нажаль, також ототожнює поняття «митні процедури» і «митні

²⁴ Ільченко К.Р. Порядок та підстави переміщення через митний кордон України продуктів морського та річкового промислу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Одеса, 2016. С. 8-9.

²⁵ Резнік І.М. Правове регулювання переміщення товарів через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2014. С. 9.

²⁶ Єгоров О.Б. Митна економіка (Україна – СОТ – ЄС). Одеса, 2005. 35 с.

формальності». Так, підрозділ 3.3 вищевказаної монографії має назву «Механізм здійснення митних формальностей при митному оформленні товарів», в якому автор детально розглядає порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення, тобто складається враження, що митне оформлення і є митною процедурою, яка складається з митних формальностей. На підтвердження цієї тези процитуємо автора: «процедура митного оформлення розпочинається з моменту подання митниці ...декларантом або уповноваженою особою митної декларації...»²⁷. Однак висновок автора до цього підрозділу дещо вражає: «враховуючи викладене, можливо стверджувати, що такий єдиний і разом з тим складний механізм здійснення митних процедур при митному оформленні товарів має чітко визначені стадії»²⁸. Незрозуміло, митне оформлення – це сукупність митних процедур або митних формальностей?

Простежується підміна поняття «митне оформлення» поняттям «митні формальності» і в роботі Е.Б. Хачатурова «Митне оформлення у суднобудівній галузі України: теоретико-методологічні засади та адміністративно-правове забезпечення». Крім того, автор практично ототожнює поняття «митні процедури» і «митні режими», про що свідчить наступна теза: «Зазначено, спроби Всесвітньої митної організації вдосконалити процедуру тимчасового ввезення товарів для суднобудівної галузі шляхом розробки міжнародних норм для застосування митного режиму, який буде всебічно регулювати операції тимчасового ввезення. Доцільність такого митного режиму для суднобудування обумовлена тим, що він, поряд з режимом «транзит» буде найбільш врегульований нормами міжнародного митного права і національним митним законодавством. Значення тимчасового ввезення, як самостійного митного режиму обумовлюється

²⁷ Федотов О.П. Концепція державної митної справи: виклики модернізації в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. С. 205.

²⁸ Там само: С. 213.

потребами розвитку торгових та інших форм міжнародного співробітництва»²⁹.

Дисертаційне дослідження З.Ю. Кунєвої «Митні формальності: основи адміністративно-правової моделі» стало одним із перших системних досліджень, присвячених розв'язанню проблем теоретичного та практичного плану, пов'язаних із визначенням сутності, змісту й належним застосуванням в митному законодавстві публічно-правового поняття «митні формальності» як різновиду «публічних формальностей». Автором удосконалено визначення поняття «митні формальності» як усіх обставин, подій і фактів, що підлягають учиненню митною службою й особами, яких це стосується, для процедурної реалізації їх формалізованих зобов'язань та з метою дотримання митного законодавства України³⁰.

Герман О.О. детально дослідив митні формальності щодо автомобільних транспортних засобів. Автор наголошує на тому, що зміст митних формальностей у кожному конкретному випадку обумовлюється метою переміщення (митний режим), засобом переміщення (вид транспорту) та способом переміщення товарів та транспортних засобів комерційного використання (вид договору перевезення)³¹, з чим ми цілком погоджуємось. Однак висновок автора, що внутрішня будова митних формальностей щодо автомобільних транспортних засобів полягає у досить частому тісному переплетенні їх стадій та етапів, свідчить про синонімічність понять «митна формальність» і «процедура».

Зазначмо, що в дисертаційних дослідженнях з митної тематики, які були проведені з 1999 р. до набрання чинності третім МК України простежується чітка позиція науковців щодо віднесення до митних процедур митний контроль, митне

²⁹ Хачатуров Е.Б. Митне оформлення у суднобудівній галузі України: теоретико-методологічні засади та адміністративно-правове забезпечення : автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. С. 27.

³⁰ Кунєва З.Ю. Митні формальності: основи адміністративно-правової моделі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 4-5.

³¹ Герман О.О. Митні формальності щодо автомобільних транспортних засобів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. С. 9.

оформлення, сплату митних платежів, і це обумовлено законодавчим визначенням в другому МК України цього поняття.

Слід згадати і деякі наукові напрацювання щодо митних процедур на водному та повітряному транспорті, які, нажаль, не дають можливості розробити науково обґрунтовані рекомендації з підвищення ефективності цих процедур на інших видах транспорту. Достатня кількість схем, інструкцій, положень та локальних актів митниць щодо митних процедур на різних видах транспорту невідомі або недоступні широкому колу читачів, що, у свою чергу, не дозволяє виділити специфіку таких процедур на різних видах транспорту. Спробуємо проаналізувати стан наукових досліджень у сфері митних процедур на транспорті та дослідити точки зору вчених щодо розглядуваної проблеми.

Найбільш популярним та досліджуваним напрямком митних процедур на транспорті серед вчених та практиків є митні процедури на водному транспорті. Одним із перших проблеми митних процедур на морському транспорті почав досліджувати Є.В. Додін. В учбово-методичному посібнику «Таможенные операции на морском транспорте»³² вчений сконцентрував увагу на специфіці митного контролю та митного оформлення товарів і багажу, які переміщуються через митний кордон України за допомогою морських, річкових та паромних транспортних засобів та аналізі нормативних актів, які регламентують ці митні процедури, та практики їх застосування. Вченим обґрунтовується наявність спеціальних видів митних процедур на морському транспорті та вперше проводиться аналіз особливостей здійснення митних процедур на пасажирських, військових, риболовецьких судах, специфіки митних процедур оформлення імпорту нафтопродуктів морським транспортом, митного оформлення матеріально-технічного оснащення морських суден.

І незважаючи на те, що учбовий посібник має назву «Таможенные операции на морском транспорте», мова йде саме

³² Додин Е.В. Таможенные операции на морском транспорте: учебно-методическое пособие. Одеса: Юридична література, 2001. 96 с.

про митні процедури. Так, Є.В. Додін вказує, що «...в митних операціях на морському транспорті, які можна віднести до специфічних процедур, необхідно виокремити самостійну групу процедур, які не вписуються в загальні нормативи митних процедур на морському транспорті. До їх кола необхідно віднести митні процедури на пасажирських, військових та інших суднах»³³. Практично науковець ототожнює поняття «митна операція» та «митна процедура», і це обумовлено відсутністю законодавчого закріплення в той час цієї дефініції. В структуру учбового посібника «Митні формальності на морському та річковому транспорті»³⁴ 2012 р. вже покладено законодавче визначення поняття «митні формальності», яке було введено в правовий обіг, як вже вище зазначалось, МК України 2012 р. Саме в цьому посібнику Є.В. Додін вперше проаналізував здійснення митних формальностей на морському і річковому транспорті в контексті нового МК України, а також акцентував увагу на митному оформленні яхт, митному контролі за переміщенням товарів при поромних перевезеннях, митному оформленні круїзних суден і пасажирів, суден, які здійснюють каботажне перевезення. Не викликає сумнівів, що результати досліджень Є.В. Додіна були в подальшому використані при нормотворчій діяльності уповноважених державних органів та були корисними і в практичній діяльності митних органів.

На рівні комплексних монографічних робіт митні процедури на морському транспорті досліджували С.А. Трофімов і О.О. Зотенко. Так, С.А. Трофімовим у дисертаційному дослідженні «Організаційно-правові засади здійснення митних процедур на морському транспорті» сформульовано і запропоновано низку положень і висновків, і деякі з них необхідно навести, що дозволить зрозуміти думку автора щодо визначення місця митних процедур в митному праві. По-перше, «митні процедури на

³³ Додін Е.В. Таможенные операции на морском транспорте: учебно-методическое пособие. Одеса: Юридична література, 2001. С. 60.

³⁴ Додін Є.В. Митні формальності на морському і річковому транспорті: учбовий посібник. Львів. 2012. 104 с.

морському транспорті становлять собою послідовний, законодавчо визначений порядок здійснення митних операцій з митного контролю, митного оформлення, а також справляння передбачених законом податків і зборів з морського транспорту й товарів і транспортних засобів, що переміщуються за його допомогою»³⁵. По-друге, «митні операції є найважливішим складником кожної з митних процедур, оскільки останні здійснюються через систему саме таких митних операцій»³⁶. По-третє, «митні процедури на морському транспорті становлять собою окремий вид провадження в адміністративному праві й виступають складовим елементом адміністративного процесу»³⁷.

Якщо представити схематично вищенаведені тези А.С. Трофімова тоді складається наступна картина: митні операції – митна процедура – адміністративне провадження – адміністративний процес.

Зотенко О.О. у дисертації «Митні провадження на морському транспорті» обґрунтовує «...доцільність запровадження в митне законодавство України терміна «митне провадження» та його розмежування на «митне-юрисдикційне» та «митно-процедурне» провадження»³⁸. Зазначено, що «...митне провадження на морському транспорті як вид адміністративного провадження можна визначити як митні процедури (операції) щодо проведення митного контролю за переміщенням морського транспорту і товарів, що переміщуються ним, митного оформлення цих транспортних засобів і товарів, нарахування і стягнення передбачених законодавством податків і зборів, що здійснюються митними органами України цілодобово у пунктах пропуску через державний кордон України у межах зон митного контролю ...»³⁹.

³⁵ Трофімов С.А. Організаційно-правові засади здійснення митних процедур на морському транспорті: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. С. 8

³⁶ Там само: С. 14.

³⁷ Там само: С. 6.

³⁸ Зотенко О.О. Митні провадження на морському транспорті: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2011. С. 7.

³⁹ Там само: С. 5.

Схематично тези О.О. Зотенко можна представити так: митні процедури (операції) – митне процедурне провадження як вид митного провадження, який, у свою чергу, є різновидом адміністративного провадження) – адміністративний процес.

Таким чином, обидва автора одноставні у визначенні місця митних процедур на морському транспорті, які являються видом провадження (адміністративного, митно-процедурного) і є складовою частиною адміністративного процесу.

Менш дослідженою з точки зору науки митного права є проблема здійснення митних процедур на повітряному транспорті, хоча деякі розробки у цьому напрямку здійснювались. Так, В.В. Прокопенко у дисертації «Митні операції на повітряному транспорті» обґрунтовує необхідність розмежування понять «митні процедури» та «митні операції» та дається їх авторське визначення. Так, «митні процедури – виконання митним органом дій, визначених МК України, які є обов'язковими при митному контролі та митному оформленні на авіаційному транспорті. Митні операції – це дії, які здійснюються митними органами у рамках митної процедури в залежності від конкретної митної ситуації»⁴⁰. Робиться висновок про те, що «...митні операції у своїй сукупності на повітряному транспорті являють собою окремий вид адміністративного провадження...»⁴¹.

Схематично в той час наші висновки та пропозиції виглядали таким чином: митні операції – митні процедури – адміністративне провадження. Як бачимо, визначення місця митних процедур на повітряному транспорті співпадає з вищенаведеними розробками.

Проблематика здійснення митних процедур на залізничному, автомобільному, трубопровідному транспорті залишається майже не дослідженою, хоча і є лічені публікації в спеціальній літературі. Крім того, практиками митниками у 2001 р. була заснована серія «Митна справа в Україні», в якій вийшли друком випуски «Митний

⁴⁰ Прокопенко В.В. Митні операції на повітряному транспорті: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»; Одеський держ. ун-т внутр. Справ. Одеса, 2005. С. 5

⁴¹ Там само: С. 17.

контроль на автомобільному транспорті» 2003 р.⁴², «Таможенное оформление морских грузов» 2003 р.⁴³, «Митний контроль на повітряному транспорті» 2004 р.⁴⁴, «Митний контроль на залізничному транспорті» 2004 р.⁴⁵, «Митне оформлення автотранспортних засобів»⁴⁶ 2004 р., «Митне оформлення енергоносіїв» 2009 р.⁴⁷. Ознайомлення зі змістом вищезазначених видань дозволяє констатувати відсутність наукового підходу щодо досліджуваних явищ. Не викликає сумнівів високий рівень знань і професійної підготовки укладачів цих видань, однак обмеження лише наведенням та цитуванням нормативних актів органів публічної влади щодо розглядуваної проблематики свідчить про відсутність наукової цінності та ефективності⁴⁸.

Резюмуючи вищевказане, необхідно констатувати відсутність в митному праві України цілісного, комплексного монографічного дослідження митних процедур (формальностей) на транспорті, яке б дозволило надати пропозиції та рекомендації щодо удосконалення правових засад таких процедур (формальностей) на різних видах транспорту⁴⁹.

1.2. Сутність та правова природа понять «митна процедура», «митна формальність», «митне оформлення», «митний режим», їх співвідношення

Проблема визначення поняття та характеристики категорії правових відносин є однією із найбільш складних як з точки зору

⁴² Писарев В.А. Митний контроль на автомобільному транспорті. Київ: Знання, 2003. 189 с.

⁴³ Ганжин О.М., Деркач В.Г., Пашко П.В. Таможенное оформление морских грузов. Київ: Знання, 2003. 195 с.

⁴⁴ Заколюдажний В.В., Мошинська О.Є., Марченко В.В., Озеров О.І., Пашко П.В. Митний контроль на повітряному транспорті. Київ: Знання, 2004. 334 с.

⁴⁵ Писарев В.А., Рождественський О.В., Пашко П.В. Митний контроль на залізничному транспорті. Київ: Знання, 2004. 404 с.

⁴⁶ Пашко П.В., Заколюдажний В.В., Малюх Н.Ф., Рождественський О.В., Соболев І.М. Митне оформлення автотранспортних засобів. Київ: Знання, 2004. 238 с.

⁴⁷ Пашко П.В., Конєв О.І. Митне оформлення енергоносіїв. Київ: Знання, 2009. 616 с.

⁴⁸ Прокопенко В.В. Аналіз сучасних досліджень щодо митних процедур на транспорті в Україні. *Правова позиція. Серія «Право»*. 2017. № 1. С. 63–71.

⁴⁹ Прокопенко В.В. Стан наукових досліджень митних процедур на транспорті. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні*: зб. наук. ст. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 10 квітня 2014 р.). Житомир: ЖНАЕУ, 2014. С. 179–181.

загальної теорії права, так і з погляду визначення принципів засад регулювання та функціонування окремих галузей права, зокрема митного права. Прийняття МК України 2012 р. ознаменувалось значною імплементацією міжнародних норм, правил та стандартів у національне законодавство України, що, у свою чергу, торкнулось введення деяких визначень, понять у правовий обіг митного законодавства. На жаль, національне митне законодавство України деякими положеннями не відповідає міжнародним стандартам та практиці їх реалізації, викладеним у міжнародних конвенціях та угодах, до яких Україна приєдналася. Цілком погоджуємось з думкою З.Ю. Кунєвої, що «теоретична невизначеність сутності та змісту основних публічно-правових понять, які є складовими норм митної діяльності, призводить до істотних проблем на шляху реалізації нашою країною основних демократичних стандартів митної діяльності. Це ускладнює застосування в національному законодавстві України найкращих зразків світової юридичної думки»⁵⁰.

У третьому МК України 2012 р. законодавець запроваджує цілу низку нововведень, які стосуються понятійно-категоріального апарату (наприклад, поняття «митні формальності», «митний статус товарів», «тарифна квота» тощо) та оперує раніше введеними поняттями, але вже з іншим смисловим навантаженням. Саме поняття «митні процедури» в МК України 2012 р. вже трактується по-іншому, а саме: «митна процедура – зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання»⁵¹. Таким чином, законодавець в поняття «митні процедури» вводить поняття «митні формальності», яке до цього часу не використовувалось в українському законодавстві. Необхідно зазначити, що дефініція «митні формальності» доволі часто використовується в міжнародних митних конвенціях, які Україна ратифікувала у

⁵⁰ Кунєва З.Ю. Митні формальності: основи адміністративно-правової моделі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. С. 18.

⁵¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

встановленому законом порядку. У деяких випадках значення цього терміну не зовсім точно передає зміст свого англійського аналога, наприклад, переклад на російську мову терміну «Customs formalities». У радянські часи, піклуючись про імідж своєї служби, деякі керівники митниці наполягли на тому, щоб термін «Customs formalities» переводився на російську мову як «митне оформлення», а не як «митні формальності», що перекручує реальне значення англійського терміну⁵².

Ще однією проблемою у зв'язку з уведенням поняття «митні формальності» є те, що у деяких нормативно-правових актах наявна підміна понять «митний контроль», «митне оформлення», «митна процедура» поняттям «митні формальності». В першу чергу це стосується низки наказів Міністерства фінансів України, а саме наказів: від 28.05.2012 р. № 610; від 30.05.2012 р. № 629; від 30.05.2012 р. № 630; від 30.05.2012 р. № 631; від 31.05.2012 р. № 657; від 09.10.2012 р. № 1066; від 10.03.2015 р. № 308. Крім того, в юридичній літературі з митної тематики вже неодноразово вказувалось на ототожнення понять «митна процедура» та «митний режим»⁵³.

Таким чином, вважаємо необхідним у першу чергу дослідити співвідношення понять «митна процедура», «митна формальність», «митне оформлення», «митний режим».

Є сенс дослідити зміст вказаних понять у міжнародних нормативних актах та законодавствах деяких країн. Звернемо увагу на Кіотську конвенцію, до якої Україна приєдналась у 2006 р.⁵⁴, однак, як стало відомо, з порушенням відповідних процедур. Україна фактично не отримала статусу сторони вищезгаданої

⁵² Прокопенко В.В. Щодо введення в правовий обіг національного митного законодавства поняття «митні формальності». *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу.* (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Одеса: Фенікс, 2012. Т. 2. С. 143–144.

⁵³ Див. напр: Кормич Б.А. Митні режими як інститут митного права. *Митна справа.* 2013. № 6. С. 86–92; Бережнюк І.Г., Несторишен І.В., Неліпович О.В. Генеза категорії «митна процедура» в законодавчому та науковому контекстах. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки:* зб. наук. пр. Кіровоград: КНТУ, 2014. Вип. 25. С. 163–170.

⁵⁴ Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур: Закон України від 05.10.2006 р. № 227-V / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/227-16> (дата звернення: 10.01.2018).

конвенції. Тільки 15 лютого 2011 р. Верховна Рада України постановляє внести зміни до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур»⁵⁵, таким чином усунувши процедурні непорозуміння⁵⁶.

Вивчаючи розділ 2 «Визначення понять» загального додатку до вищезазначеної Конвенції, звертаємо увагу на два поняття, а саме «митне оформлення» та «митні формальності». Митне оформлення – це здійснення митних формальностей, необхідних для випуску товарів у вільний обіг, з метою внутрішнього споживання, експорту чи переведення під інші митні режими. Під митними формальностями розуміють сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і митною службою з метою дотримання вимог митного законодавства⁵⁷.

Як бачимо, розробники цієї Конвенції вкладають у зміст поняття «митне оформлення» поняття «митні формальності», тобто практично ототожнюючи їх. Назва розділу 3 загального додатку як раз про це і свідчить – «Митне оформлення та інші митні формальності». Ознайомлення зі змістом норм цього розділу дозволяє зрозуміти, які ж саме дії виконуються як відповідними особами, так і митницею при митному оформленні переміщуваних товарів. По-перше, перед подачею декларації на товари декларанту дозволяється здійснювати огляд товарів та брати зразки (проби). По-друге, безпосередньо сама подача, реєстрація та перевірка декларації на товари. По-третє, перевірка товарів, тобто проведення операції з фактичної перевірки товарів силами митниці з метою встановлення відповідності характеру, походження, стану, кількості та вартості товарів даним, наведеним у декларації на товари.

⁵⁵ Про внесення змін до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур»: Закон України від 15 лютого 2011 р. № 3018-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3018-17> (дата звернення: 10.01.2018).

⁵⁶ Прокопенко В.В. Становление таможенного дела в независимой Украине *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. 2015. № 2. С. 94–103.

⁵⁷ Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 10.02.2018).

Вважаємо, що такі дії є ні чим іншим як здійснення митною адміністрацією саме митного контролю, під яким в цій Конвенції розуміється сукупність заходів, що здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства.

По-четверте, випуск товарів, тобто товари, зазначені у декларації на товари, випускаються після прийняття рішення не проводити їхню перевірку, за умови, що:

не було виявлено жодних правопорушень;

представлені ліцензії на ввезення чи вивезення, або будь-які інші необхідні документи;

представлені всі дозволи, що стосуються конкретної процедури;

сплачені всі мита та податки або вжиті необхідні заходи для забезпечення їхньої сплати.

Таким чином, аналіз розділу 3 загального додатку Кіотської Конвенції дозволяє дійти висновку, що поняття «митні формальності» включає в себе не тільки митне оформлення, але й митний контроль та сплату мита, податків.

Необхідно звернути увагу на спеціальні додатки до цієї Конвенції, в яких також часто оперують поняттям «митні формальності». Наприклад, у розділі 1 «Митні формальності, які передують представленню декларації на товари» спеціального додатку А мова йде про ввезення товарів на митну територію, обов'язки перевізника, представлення товарів митній службі та розвантаження.

Стандартне правило 3 вищезазначеного розділу свідчить, що «національне законодавство встановлює місця ввезення товарів на митну територію. Митна служба встановлює маршрути доставки товарів безпосередньо в митний орган або в інше місце, встановлене митною службою, тільки у тих випадках, коли вона вважає це за необхідне для цілей контролю...»⁵⁸. В даному випадку мова йде про митні формальності, які стосуються виключно

⁵⁸ Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 10.02.2018).

реалізації владних повноважень митними органами щодо ввезення та доставки товарів в місце призначення.

Стандартне правило 5 цього ж розділу містить наступний зміст: «факт ввозу товарів на митну територію тягне за собою зобов'язання для перевізника доставити їх без зволікання безпосередньо до визначеного митного органу або в інше місце, встановлене митною службою, слідуючи, де це потрібно, по встановлених маршрутах. При цьому не допускаються зміни стану товарів або порушення їхнього упакування, а також ушкодження будь-яких пломб»⁵⁹. В даному випадку йдеться про додержання митних формальностей з боку перевізника, а саме обов'язок перевізника щодо доставки товарів у призначене митною службою місце.

У стандартному правилі 8 цього розділу зазначається, що «у випадках, коли митна служба вимагає документи у зв'язку з представленням їй товарів, інформація, що міститься у цих документах, обмежується лише даними, необхідними для ідентифікації товарів та транспортного засобу»⁶⁰. Інакше кажучи, митні органи можуть застосовувати таку форму митного контролю як перевірка документів (товаросупровідних, товаротранспортних), яку необхідно розглядати як митну формальність.

Щодо розвантаження товарів – такі дії також здійснюються обов'язково під митним контролем.

Таким чином, у розділі 1 спеціального додатку А під митними формальностями необхідно розуміти дії, операції, які здійснюються: по-перше, митною службою щодо прийняття рішень відносно ввезення та доставки товарів в місце призначення, представлення товарів митній службі; по-друге, відповідною особою відносно обов'язку перевізника доставити товари у призначене митною службою місце та розвантаження.

⁵⁹ Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 10.02.2018)..

⁶⁰ Там само.

У розділі 2 «Поштові відправлення» спеціального додатку J для цілей цього розділу «митні формальності, стосовно поштових відправлень» – це всі операції, здійснювані зацікавленою стороною та митною службою стосовно поштових відправлень, і які включають оформлення поштових відправлень, пред’явлення митній службі, стягнення мита та податків⁶¹. Тобто в цьому розділі митні формальності включають в себе і митне оформлення поштових відправлень, митний контроль, а також обкладення податками, зборами.

У розділі 4 «Припаси» спеціального додатку J для цілей цього розділу «митні формальності, які застосовуються до припасів» – це всі операції, здійснювані відповідною особою та митною службою стосовно припасів⁶². Аналіз норм цього розділу також дозволяє дійти висновку, що митні формальності щодо припасів включають як митне оформлення, так і митний контроль, а також обкладення митом, податками або звільнення від сплати цих податків щодо припасів.

У Конвенції МДП, учасницею якої є Україна⁶³, в деяких статтях використовується поняття «формальності». Головною метою цієї Конвенції є сприяння поліпшенню умов міжнародного перевезення вантажів та спрощення і гармонізація адміністративних, зокрема прикордонних, формальностей в галузі міжнародних перевезень⁶⁴.

В контексті аналізу змісту норм Конвенції МДП необхідно зазначити, що формальності в галузі міжнародних перевезень стосуються як гарантійного об’єднання, власника книжки МДП, перевізника, так і співробітників митниць. Гарантійне об’єднання виконує наступні формальності: видачу бланків книжок МДП; сплату належних ввізних або вивізних мит і зборів, а також будь-

⁶¹ Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 10.02.2018).

⁶² Там само.

⁶³ Про участь України у Митній конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) 1975 року: Закон України від 15 липня 1994 р. № 117-94-вр / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/117/94-вр> (дата звернення: 10.01.2018).

⁶⁴ Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) від 14.11.1975 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_012 (дата звернення: 10.02.2018).

яких відсотків за прострочення, які можуть належати відповідно до митних законів і правил країни, в якій виявлено порушення у зв'язку з операцією МДП; несе відповідальність не тільки за вантажі, перераховані в книжці МДП, але також за будь-які вантажі, які не були зазначені в цій книжці, і знаходяться в запломбованій частині дорожнього транспортного засобу або у запломбованому контейнері.

Власник книжки МДП повинен виконати наступні формальності: отримати та заповнити книжку МДП; скласти маніфест; бути присутнім при вантаженні, відправленні вантажу.

Щодо перевізника, то цей суб'єкт міжнародних перевезень виконує наступні формальності: отримує свідоцтво про допущення транспортного засобу, контейнеру від компетентного органу; приймає до перевезення вантаж; представляє книжку МДП разом з дорожнім транспортним засобом, складом транспортних засобів або контейнером(ми) у кожній митниці місця відправлення, в кожній проміжній митниці та в кожній митниці місця призначення; у разі випадкового ушкодження в дорозі митних пломб і печаток або загибелі, ушкодженні вантажу перевізник повинен негайно звернутися до митних органів, якщо такі знаходяться поблизу, або, у протилежному випадку, до інших компетентних органів країни, у якій він знаходиться; доставляє вантаж до митниці призначення.

Участь митних органів у формальностях в галузі міжнародних перевезень з використанням книжки МДП є такою. По-перше, видача за встановленою процедурою допуску до перевезень на умовах Конвенції МДП. По-друге, здійснення видачі свідоцтва про допущення транспортного засобу. По-третє, проведення митного оформлення вантажу та у виключних випадках застосування митного огляду.

Таким чином, у Конвенції МДП поняття «формальності» включає здійснення певних дій як відповідних осіб (гарантійного об'єднання, власника книжки МДП, перевізника), так і співробітників митниць. Причому останні здійснюють як суто

митні формальності, тобто митне оформлення та митний контроль вантажу, так і формальності, пов'язані з видачею допуску до таких перевезень та свідоцтва про допущення транспортного засобу до міжнародних перевезень.

В Конвенції «Про тимчасове ввезення» від 26 червня 1990 р. (Стамбульська конвенція), до якої Україна приєдналась 24 березня 2004 р.⁶⁵, також використовується поняття «митні формальності». У ст. 15 цієї Конвенції зазначено, що «кожна з Договірних Сторін зводить до мінімуму митні формальності, які стосуються пільг, передбачених цією Конвенцією...»⁶⁶. Ці формальності стосуються отримання від митних органів попереднього дозволу, застосування пільг щодо тимчасового ввезення окремих категорій товарів відповідними особами та встановлення заборон і обмежень, які впливають з національних законів та нормативних актів. Незважаючи на те, що в Стамбульській конвенції прямо не вказується на складові процедур митного контролю та митного оформлення (на відміну від обкладання податками і зборами або звільнення від них), дослідження норм цієї Конвенції дозволяє дійти висновку, що ці заходи також є частиною митних формальностей. Наприклад, у ст. 13 Конвенції зазначено: «режим тимчасового ввезення може бути припинений оформленням товарів для внутрішнього використання, якщо обставини це виправдовують і якщо це дозволяє національне законодавство, за умови відповідності умовам і формальностям, які застосовуються у таких випадках»⁶⁷. Або в ч. 1 ст. 14 Додатку А Конвенції вказано, що «якщо очікується, що операція тимчасового ввезення перевищить термін чинності документів на тимчасове ввезення через неспроможність власника вивезти товари (у тому числі транспортні засоби) протягом такого терміну, асоціація, що видала ці

⁶⁵ Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення та Додатків А, В.1-В.9, С, D та Е до неї: Закон України від 24 березня 2004 року №1661-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1661-15> (дата звернення: 10.01.2018).

⁶⁶ Конвенція про тимчасове ввезення від 26.06.1990 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_472 (дата звернення: 10.02.2018).

⁶⁷ Там само.

документи, може видати документи, що їх замінюють. Такі документи подаються для контролю митним органам Договірних Сторін, яких вони стосуються...»⁶⁸.

Дефініція «митні формальності» доволі часто застосовується в двосторонніх міжнародних договорах міждержавного та міжурядового характеру між Україною та іншими державами у сфері митної діяльності. Наприклад, в Угоді між Україною та Словацькою Республікою про співробітництво і взаємодопомогу в галузі митної справи, яка ратифікована Законом України від 12 липня 1996 р.⁶⁹, зазначається, що договірні сторони вживають усіх необхідних заходів, щоб завдяки тісному співробітництву їх митних служб було полегшено виконання митних формальностей у міжнародному сполученні між двома країнами.

В міжурядових угодах України з такими державами як Азербайджан⁷⁰, Вірменія⁷¹, Грузія⁷², Казахстан⁷³, Молдова⁷⁴, Росія⁷⁵, Таджикистан⁷⁶, Узбекистан⁷⁷ про співробітництво у митних справах також використовується поняття «митні формальності». Зазначмо, що вищезазначені міжурядові угоди є практично однотипними, і ст. 3 у вищезазначених угодах присвячена спрощенню митних формальностей, яка є ідентичною у всіх

⁶⁸ Конвенція про тимчасове ввезення від 26.06.1990 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_472 (дата звернення: 10.02.2018).

⁶⁹ Угода між Україною та Словацькою Республікою про співробітництво і взаємодопомогу в галузі митної справи: Закон України від 12 липня 1996 року № 333/96-вр / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333/96-вр> (дата звернення: 10.01.2018).

⁷⁰ Угода між Урядом України і Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво у митних справах від 24.03.1997 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/031_069 (дата звернення: 10.02.2018).

⁷¹ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Вірменія про співробітництво і взаємодопомогу у митних справах від 07.10.1994 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/051_029 (дата звернення: 10.02.2018).

⁷² Угода між Урядом України і Урядом Грузії про співробітництво у митних справах від 14.02.1997 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/268_073 (дата звернення: 10.02.2018).

⁷³ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Казахстан про співробітництво у митних справах від 17.09.1999 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/398_049 (дата звернення: 10.02.2018).

⁷⁴ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво і взаємодопомогу в митних справах від 18.08.1999 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_400 (дата звернення: 10.02.2018).

⁷⁵ Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах від 24.06.1993 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/643_050 (дата звернення: 10.02.2018).

⁷⁶ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Таджикистан про співробітництво у митних справах від 06.07.2001 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/762_007 (дата звернення: 10.02.2018).

⁷⁷ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво у митних справах від 05.12.1996 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/860_072 (дата звернення: 10.02.2018).

вищевказаних угодах (лише з деякими змінами ст. 3 в Угоді між Урядом України і Урядом Російської Федерації). У цій статті зазначено, що, по-перше, митні служби: а) вживають за взаємною згодою необхідних заходів щодо спрощення митного оформлення; б) визнають митні забезпечення (пломби, відбитки печаток, штампів) і митні документи одна одної, а при необхідності застосовують власні митні забезпечення на товари, що переміщуються. По-друге, товари та транспортні засоби, які слідують транзитом, звільнюються від митного огляду, за винятком випадків, коли є підстави вважати, що їх ввезення, вивезення і транзит заборонені згідно із законодавством Сторін або є наявним митне правопорушення.

Таким чином, і в цих угодах у зміст дефініції «митні формальності» вкладено здійснення, в першу чергу, заходів щодо спрощення митного оформлення, але також вказується на засоби забезпечення митного контролю, акцентується увага на формі митного контролю (митному огляді).

В глосарії міжнародних митних термінів, опублікованому Всесвітньою митною організацією, під митними формальностями розуміють всі операції, які повинні здійснюватися особами, яких це стосується, і митною службою з метою дотримання митного законодавства. В примітці до цього терміну вказується, що крім митних формальностей, пов'язаних із різними митними процедурами, вони можуть включати формальності, пов'язані з фітосанітарними, ветеринарними, імміграційними, валютними нормами і нормами, які стосуються ліцензування⁷⁸. Необхідно звернути увагу на можливість широкого тлумачення цього терміну, тобто розробники цього документу, крім заходів, пов'язаних з митним оформленням, митним контролем, оподаткуванням переміщуваного через кордони держав товару, допускають включення до цих формальностей здійснення заходів щодо

⁷⁸ Glossary of international customs terms. World Customs Organization. – Brussels, 2006

фітосанітарних, ветеринарних, імміграційних, валютних норм та норм відносно ліцензування.

Варто зазначити, що в деяких країнах світу саме на митні органи покладається здійснення заходів щодо дотримання деяких вищевказаних норм. Наприклад, ще у 2005 р. з метою створення сприятливих умов і спрощення процедури контролю товарів під час переміщення через державний кордон України Кабінет Міністрів України своєю Постановою затвердив Порядок здійснення попереднього документального контролю товарів у пунктах пропуску через державний кордон України⁷⁹, який визначає процедуру здійснення у пунктах пропуску через державний кордон України санітарно-епідеміологічного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей у формі попереднього документального контролю товарів, що ввозяться на митну територію України та згідно з законодавством підлягають зазначеним видам контролю. Здійснення такого контролю у пунктах пропуску через державний кордон покладено на митні органи України. Пізніше, а саме Законом України від 03.02.2011 р. до МК України, були внесені зміни стосовно здійснення попереднього документального контролю митними органами⁸⁰.

Федеральним законом Російської Федерації від 28 грудня 2010 р. «Про внесення змін до окремих законодавчих актів РФ у зв'язку з передачею повноважень щодо здійснення окремих видів державного контролю митним органам РФ» зазначено, що при здійсненні санітарно-карантинного контролю в спеціалізованих пунктах пропуску посадові особи митних органів проводять перевірку документів, які подаються перевізником або особою, яка діє від його імені, під час прибуття товарів і вантажів на територію

⁷⁹ Про здійснення попереднього документального контролю товарів у пунктах пропуску через державний кордон України: Постанова КМ України від 13 квітня 2005 р. № 269 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2005. № 15. С. 21. Ст. 760 (втратила чинність).

⁸⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через митний кордон України: Закон України від 03.02.2011 р. № 2973-VI IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2973-17> (дата звернення: 10.01.2018).

Російської Федерації. За результатами перевірки документів посадовими особами митних органів приймається рішення про ввезення товарів і вантажів на територію Російської Федерації з метою їх подальшого перевезення згідно з митною процедурою митного транзиту, або про їх негайне вивезення з території Російської Федерації, або про їх направлення у спеціально обладнані й оснащені місця у спеціалізованих пунктах пропуску для проведення огляду товарів і вантажів посадовими особами федерального органу виконавчої влади, що здійснює функції з контролю та нагляду у сфері забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення⁸¹.

Думається, що віднесення заходів митних органів, які стосуються перевірки документів щодо дотримання санітарних, ветеринарних та інших норм, до митних формальностей є цілком обґрунтованим висновком, який ще раз підтверджує тезу про те, що митні формальності не варто ототожнювати тільки з митним оформленням⁸².

Звернемо увагу на поняття «митна процедура». В назві Кіотської Конвенції міститься словосполучення «митні процедури», однак саме поняття так і не розкривається. Тим не менш, аналіз змісту Конвенції (в перекладі на українську мову) дозволяє стверджувати, що під митними процедурами необхідно розуміти комплекс заходів щодо дотримання порядку переміщення через кордони держав товару, які стосуються і митного контролю, і митного оформлення, і стягування митних платежів, але аж ніяк не стосуються вибору митного режиму. Більш того, в цій конвенції застосовується поняття митний режим, виокремлюються види митних режимів, що відтворено в МК України 2012 р.

⁸¹ О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с передачей полномочий по осуществлению отдельных видов государственного контроля таможенным органам Российской Федерации: Федеральный закон от 28 декабря 2010 года № 394-ФЗ *Российская газета*. № 296 від 30.12.2010.

⁸² Прокопенко В.В. Митні формальності: поняття, зміст (міжнародно-правовий аспект). *Митна справа*. 2011. № 5. С. 61–69.

Група авторів монографії за загальною редакцією І. Г. Бережнюка стверджують, що розділ V МК України містить саме митні процедури, а не митні режими⁸³. Царенко В.І. та Хома В.О. також обґрунтовують позицію щодо зміни розділу V МК України «Митні режими» на «Митні процедури»⁸⁴. Цієї ж позиції дотримується Б.А. Кормич, звертаючи увагу, що Конвенція Кіото «у англійському та французькому перекладах використовує відповідно терміни «procedure» та «regime» в якості синонімів, і «режимна» система погано узгоджується з сучасними принципами вільної торгівлі, адже вона відразу тягне за собою примари заборон та обмежень ... на відміну від позицій «процедурної концепції»⁸⁵. Автор акцентує увагу на МК ЄС, в якому дійсно замість терміну «митний режим» застосовується термін «митна процедура».

Можливо переклад на українську мову франко- або англійських документів, які як першоджерела були проаналізовані науковцями, стали основою для обґрунтування власної позиції з приводу застосування понять «митна процедура» або «митний режим».

Яка ж ситуація в законодавстві країн СНД щодо використання поняття «митна процедура», і яке смислове навантаження вкладено в нього?

Перш за все необхідно звернути увагу на Основи митних законодавств держав – учасниць СНД, які були підписані у 1995 р. 12 країнами СНД. Аналіз змісту цього міжнародного акту дозволяє констатувати про відсутність використання в ньому поняття «митна процедура»⁸⁶. В Митному кодексі Узбекистану цей термін також не використовується.

⁸³ Концептуалізація оцінювання митних процедур в умовах активізації зовнішньоекономічної діяльності: монографія / за заг. ред. І.Г. Бережнюка. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2015. С. 94.

⁸⁴ Царенко В.І., Хома В.О. Митні процедури: ознаки та поняття. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 3. С. 149–153. С. 152.

⁸⁵ Кормич Б.А. Митні режими або митні процедури: європейські стандарти термінології та класифікації. *LEX PORTUS: Юридичний науковий журнал*. 2017. № 2. С. 147.

⁸⁶ Рішення про Основи митних законодавств держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав від 10 лютого 1995 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997> (дата звернення: 02.02.2014).

Практично ідентичні поняття «митна процедура» містяться в Митних кодексах Республіки Таджикистан та Туркменістану. Так, згідно п. 23 ст. 10 МК Республіки Таджикистан «митна процедура – сукупність положень, які передбачають порядок здійснення операцій і визначають статус товарів і транспортних засобів для митних цілей»⁸⁷. Відповідно до п. 7 ст. 5 МК Туркменістану «митна процедура – сукупність положень, які передбачають порядок здійснення митних операцій і визначають статус товарів і (або) транспортних засобів для митних цілей»⁸⁸.

Розділ II МК Республіки Таджикистан присвячений митним процедурам, в структуру якого входять три підрозділи «Митне оформлення» (включає гл 8-16), «Митні режими» (включає гл. 17-35) та «Спеціальні митні процедури» (включає гл. 36-40). У підрозділі «Митне оформлення» містяться глави щодо загальних питань митного оформлення, декларування товарів, тимчасового зберігання, прибуття та вибуття товару на (із) митну (митної) територію (території) Республіки Таджикистан, а також глави, які присвячені внутрішньому митному транзиту, митному перевізнику, митному брокеру. У підрозділі «Митні режими» містяться глави, присвячені конкретним видам митних режимів, а також глава щодо переміщення припасів. В підрозділі «Спеціальні митні процедури» містяться глави щодо переміщення: транспортних засобів; товарів фізичними особами; товарів в міжнародних поштових відправленнях; товарів окремими категоріями іноземних осіб; товарів трубопровідним транспортом та лініями електропередачі.

Практично така ж структура і зміст МК Туркменістану, в якому теж розділ II присвячений митним процедурам, в структуру якого входять три підрозділи «Митне оформлення», «Митні режими» та «Спеціальні митні процедури».

Таким чином, законодавці Республік Таджикистан та Туркменістан в поняття «митна процедура» включає здійснення

⁸⁷ Таможенный кодекс Республики Таджикистан от 3 ноября 2004 г. URL: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7870 (дата звернення 02.02.2014).

⁸⁸ Таможенный кодекс Туркменистана от 25 сентября 2010 г. URL: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=32438 (дата звернення 02.02.2014).

операцій, які пов'язані з: митним оформленням, митними режимами; отриманням відповідних дозволів щодо діяльності митного перевізника, митного брокера тощо. Не входять у вищевказане поняття такі блоки, частини митної справи, як митний контроль та митні платежі.

Зовсім інший зміст відносно питання, що розглядається вкладено в це поняття відповідно до МК Республіки Молдова. Згідно ст. 121 МК Республіки Молдова митними процедурами є усі види митних послуг, які надаються митними органами у сфері митної діяльності⁸⁹. В додатку 2 до Закону Республіки Молдова «Про митний тариф» міститься перелік митних послуг та розмір збору за здійснення митних процедур (наприклад, за митне оформлення товарів, поміщених в деякі митні режими, зберігання товару, накладення митної пломби, інформаційну обробку митних декларацій, видачу сертифікату походження товару тощо)⁹⁰. Таким чином, в законодавстві Республіки Молдова митні послуги, які надаються митними органами, і є митними процедурами, виключний перелік яких міститься в Законі Республіки Молдова «Про митний тариф».

У 2007 р. в Душанбе Білоруссю, Казахстаном і Росією підписано Договір про створення єдиної митної території і формування митного союзу, який згодом трансформувався в ЄврАзЕС (пізніше до цього союзу приєднались Вірменія та Киргизстан). З літа 2010 р. на всій митній території митного союзу діє МК митного союзу ЄврАзЕС. Відповідно до п. 26 ст. 4 МК митного союзу ЄврАзЕС митна процедура – це сукупність норм, що визначають для митних цілей вимоги та умови користування і (або) розпорядження товарами на митній території митного союзу або за її межами⁹¹.

⁸⁹ Таможенный кодекс Республики Молдова от 20 июля 2000 г. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=3435 (дата звернення 02.02.2014).

⁹⁰ О таможенном тарифе: Закон Республики Молдова от 20 ноября 1997 г. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=3431#A37M0JNFHF (дата звернення 02.02.2014).

⁹¹ Таможенный кодекс Таможенного союза ЕврАзЭС в ред. Протокола от 16.04.2010 г. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_100808/ (дата звернення 02.02.2014).

Розділ 6 МК митного союзу ЄврАзЕС присвячений митним процедурам, в якому передбачені процедури експорту, реекспорту, реімпорту, митного транзиту тощо. Іншими словами, та «мовою українського митного законодавства» митні процедури в МК митного союзу ЄврАзЕС є не що інше, як митні режими.

Національне митне законодавство країн-учасниць цього Митного союзу адаптовано до МК союзу. Так, розділ IV Федерального закону «Про митне регулювання в Російській Федерації» присвячений митним процедурам і відповідно до ст. 225 цього Закону «...види митних процедур встановлені ст. 202 МК Митного союзу»⁹². Відповідно до п.16 ст.4 Кодексу Республіки Казахстан «Про митну справу в Республіці Казахстан» митна процедура – це сукупність норм, що визначають для митних цілей вимоги та умови користування і (або) розпорядження товарами на митній території митного союзу або за її межами⁹³. Розділ 6 цього Кодексу також присвячений митним процедурам, який практично ідентичний розділу 6 МК митного союзу ЄврАзЕС.

Слід зазначити, що в МК Азербайджанської Республіки міститься зовсім інше поняття «митна процедура». Відповідно до п. 1.0.18. ст. 1 МК Азербайджанської Республіки «митна процедура – одна з процедур вивезення, реекспорту, тимчасового вивезення, випуску у вільний обіг, реімпорту, під які можуть бути поміщені товари і транспортні засоби, що знаходяться під митним контролем відповідно до положень цього Кодексу, і спеціальних митних процедур»⁹⁴. До спеціальних митних процедур віднесені транзит, склад, вільна зона, особливе використання та переробка. Таким чином, в національному митному законодавстві Азербайджанської Республіки поміщення товару у відповідний митний режим і є

⁹² О таможенном регулировании в Российской Федерации: Федеральный закон от 27.11.2010 г. № 311-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/popular/custom_new/103_41.html#p2770 (дата звернення 02.02.2014).

⁹³ Кодекс Республики Казахстан «О таможенном регулировании в Республике Казахстан» от 26 декабря 2017 г. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=39082703#pos=0;0 (дата звернення 02.02.2014).

⁹⁴ Таможенный кодекс Азербайджанской Республики от 24 июня 2011 г. URL: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=48844 (дата звернення 02.02.2014).

митною процедурою, хоча розділ Х свідчить, що до митних процедур віднесено також і декларування товару.

Таким чином, аналіз митного законодавства країн-учасниць СНД дозволяє дійти висновку про відсутність однакового трактування та смислового навантаження правового поняття «митна процедура». Щодо українського законодавства необхідно констатувати, що поняття «митні процедури» ширше поняття «митні формальності» і включає в себе в кожному конкретному випадку (залежить від мети переміщення) певну кількість таких формальностей. Митні формальності – це дії як осіб, що переміщують товари через митний кордон (отримання, заповнення, пред'явлення необхідних документів, пред'явлення товару до огляду, оплата митних платежів), так і посадових осіб органів доходів і зборів щодо здійснення митного контролю, митного оформлення, стягування митних платежів, пов'язані з забезпеченням законності переміщення товарів через митний кордон⁹⁵.

Враховуючи прагнення України до вступу в ЄС, стає необхідним процес імплементації міжнародних норм, регламентів та стандартів ЄС до національного законодавства. Якщо в МК ЄС застосовується поняття «митна процедура» (аналог українського поняття «митний режим»), не виникає сумнівів необхідність внесення відповідних змін до національного законодавства щодо використання єдиної термінології. У зв'язку з цим пропонується в МК України по всьому тексту і у всіх відмінках замінити поняття «митний режим» на поняття «митна процедура». Визначення поняття «митна процедура» викласти у наступній редакції: «комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митний статус товарів, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення». Крім того, пропонується внести зміни до п. 23 ч. 1 ст. 4 МК України

⁹⁵ Прокопенко В.В. Понятие, содержание термина «таможенная процедура» в законодательстве стран-участниц Содружества независимых государств. *Legea si Viata*. 2014. № 2/3. С. 116–120.

щодо змісту поняття «митне оформлення» і викласти у наступній редакції: «митне оформлення – вчинення митних формальностей щодо розміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення під певну митну процедуру та завершення її дії шляхом випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення у вільний обіг».

Окрім митних процедур, які є митним режимом, відповідно до чинної термінології МК України, в митній справі є й інші процедури, передбачені МК України. Так, законодавець неодноразово в МК України вказує на процедури митного контролю та митного оформлення (ч. 3 ст. 7, п. 2 ч. 11 ст. 311, ч. 1 ст. 356, п. 2 ч. 1 ст. 565), процедуру МДП (ч. 3 ст. 302, ч. 1 ст. 360), процедуру контролю, який здійснюється іншими державними органами під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України» (п. 2 ч. 4 ст. 263) тощо. В цьому випадку мова йде про адміністративну процедуру в митній справі.

З теорії адміністративного права відомо, що одним із критеріїв класифікації адміністративних процедур є критерій «за сферою діяльності», в нашому випадку – у державній митній справі.

Уникаючи надання визначення поняттю «процедури, спрямовані на здійснення державної митної справи», О.П. Федотов виокремлює два види таких процедур:

1) процедури переміщення товарів та транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України (митні процедури, юрисдикційні процедури, процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб митниць Державної фіскальної служби України, процедури аналізу ризиків недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи та процедури мінімізації ризиків недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи);

2) процедури, пов'язані з таким переміщенням (внутрішньоорганізаційні процедури, процедури, пов'язані з

регулюванням діяльності суб'єктів навколомитної інфраструктури, процедури здійснення митницями Державної фіскальної служби України контролю за окремими видами діяльності підприємств, процедури міжнародного співробітництва)⁹⁶.

Цілком слушною виглядає позиція автора щодо обрання саме такого критерію поділу адміністративних процедур, однак існує ціла низка процедур в митній справі, які так і не відображені в наведеній класифікації. До митних процедур автор відносить лише митний контроль, митне оформлення. Однак є процедури в митній справі, які не менш важливі, а саме: процедура справляння митних платежів; процедура прийняття попередніх рішень з питань державної митної справи; процедура надання консультацій; процедура отримання статусу гаранта і цей перелік можна продовжити. Припускаємо, що автор не ставив за мету надати вичерпний перелік адміністративних процедур у митній справі.

Узагальнений аналіз процедур у митній справі дозволив виокремити їх наступні ознаки: а) застосовуються в митній справі та визначені МК України та іншими нормативними актами з питань митної справи; б) обов'язковим учасником цих процедур є органи доходів і зборів, їх посадові особи; в) спрямовані на впорядкування, охорону, розвиток митних правовідносин, реалізацію прав і свобод громадян; г) є формою реалізації повноважень органів доходів і зборів; г) пов'язані з переміщенням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, громадян через митний кордон України; д) приймається владне управлінське рішення.

Не претендуючи на універсальність запропонованого визначення вважаємо, що адміністративна процедура в митній справі – це сукупність норм, передбачених МК України та іншими нормативними актами з питань митної справи, які визначають порядок виконання митних формальностей при переміщенні товарів та транспортних засобів комерційного призначення через

⁹⁶ Федотов О.П. Адміністративно-правова концепція здійснення державної митної справи: теорія та практика: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. С. 27-28.

митний кордон України та прийняття владного управлінського рішення щодо забезпечення прав і свобод громадян.

Загально визнано, що структурно адміністративні процедури складаються зі стадій, етапів та процедурних дій. Дії є базовим елементом процедури, з яких складаються етапи (якщо вони виділяються) та стадії процедури.

Якщо використовувати термінологію МК України, то адміністративні процедури в митній справі складаються з митних формальностей та дій. Зазначмо, що в деяких публікаціях на це вже зверталась увага. Так, Кунєв Ю. Д. і Баязітов Л. Р. визначили, що «внутрішнім змістом митної процедури є: (1) вчинення митних формальностей – перетворення на юридичні факти певного, охопленого областю процедури, набору фактових передумов (нормативно передбачених майбутніх фактів, обставин і подій); (2) вчинення дій з формування доказової бази передбаченого для точки виходу рішення (вивчення, перевірка, оцінка тощо: фактів, обставин та подій)»⁹⁷.

Таким чином, процедури митного контролю та митного оформлення складаються з низки митних формальностей. Підтвердження цієї тези щодо митного оформлення міститься у ст. 246 МК України. Так, згідно ч. 2 ст. 246 МК України «порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів»⁹⁸. Щодо митного контролю – в ч. 3 ст. 318 МК України законодавець прямо вказує, що митний контроль передбачає виконання органами доходів і зборів мінімуму митних формальностей, необхідних для забезпечення додержання законодавства України з питань державної митної справи⁹⁹. Крім того, у підзаконних актах нормотворець розглядає митні

⁹⁷ Кунєв Ю.Д. Баязітов Л.Р. Визначення сутності та змісту основних митно-правових понять: «митна процедура». *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2014. № 2. С.21.

⁹⁸ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

⁹⁹ Там само.

формальності як складову і митного оформлення, і митного контролю. Так, наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 має назву «Про митні формальності на трубопровідному транспорті та лініях електропередачі» (з теорії управління наказ є актом управління), яким затверджений «Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом» (є управлінським рішенням). Як свідчить назва цього Порядку, мова в ньому йде і про митний контроль, і про митне оформлення. В наказі Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті» мова йде про митні формальності, які стосуються як митного контролю, так і митного оформлення.

Деякі автори помилково митні формальності розглядають як різновид адміністративної процедури, про що свідчить внутрішня структура, в нашому випадку, митних формальностей на морському транспорті. Так, І.В. Несторишен, Т.В. Руда вказують, що «здійснення митних формальностей на морському транспорті складається з таких стадій: а) попередні митні операції, що містить етапи: подання заявки на здійснення митного контролю прибуття/вибуття судна, перевірка наявних орієнтувань на судно, подання документів необхідних для митного контролю та оформлення судна; б) митний контроль судна, який містить етапи: документальний контроль, установлення плану огляду судна, безпосередній огляд судна, завершення митного огляду й підведення його підсумків; в) завершення митних процедур і засвідчення поданих документів особистим номерним забезпеченням; г) формування судової справи. Усі стадії взаємопов'язані і взаємозумовлені¹⁰⁰.

Аверочкіна Т.В. також підтримує цю позицію, зазначаючи, що «стадії здійснення сервісних митних формальностей на морському

¹⁰⁰ Несторишен І.В., Руда Т.В. Особливості застосування системи управління ризиками в морських пунктах пропуску. *Сталий розвиток економіки: Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2013. № 4. С. 299-303.

транспорті також наведено у Порядку, при цьому головною їх особливістю є те, що ці формальності органічно поєднані зі здійсненням митного контролю та є практично невіддільними від нього. Так, виокремлюються стадії: 1) підготовки до митних формальностей (ч. 1 розділу II Порядку), 2) здійснення митних формальностей (ч. 2, 3 розділу II Порядку), 3) формування та реєстрації судової справи (ч. 4 розділу II Порядку)¹⁰¹.

Вищенаведене дозволяє зробити висновок про необхідність внесення змін в МК України щодо введення до ст. 4 поняття «адміністративна процедура в митній справі», яке дозволить уникнути ототожнення понять «митна процедура» та «адміністративна процедура в митній справі».

Вважаємо також звернути увагу на використання поняття «митні формальності» (п. 29 ч. 1 ст. 4) у множині, що і хоча і відображає їх велику кількість, але не сприяє розумінню цього поняття. Формулювання «митні формальності – це сукупність дій...» є, на наш погляд, нелогічною. В такому варіанті неможливо уявити структуру конкретної митної формальності – або митна формальність це дія, або митна формальність складається з декількох дій. Зустрічаються випадки, коли в окремих законодавчих актах поняття «митні формальності» та «дії» вживаються як тотожні.

Такі поняття, як «митний режим», «митне оформлення», «митна процедура», «митні формальності» є взаємопов'язаними, і тому спільним має бути підхід до формулювання їх дефініцій.

Не викликає сумнівів, що використання поняття «митна формальність» у множині у більшості випадків в положеннях МК України, інших актів з питань державної митної справи є доцільним і виправданим, підкреслює їх велику кількість та абстрагованість законодавця при формулюванні загальних положень, що розповсюджуються на такі формальності. Однак вживання цього поняття в однині, насамперед у ст. 4 МК України,

¹⁰¹ Аверочкіна Т.В. Щодо визначення поняття «вільна практика» для суден в морських портах України. *LEX PORTUS: Юридичний науковий журнал*. 2017. № 1. С. 194.

при наданні його офіційного визначення, дозволить уявити структуру формальності та уникнути її ототожнення з дією.

Зазначмо, що в деяких нормативно-правових актах з питань митної справи поняття «митні формальності» вживається й в однині. Це, наприклад, п. 2, 5, 8, 12, 13 розділу VII, п. 4 розділу IX Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684¹⁰², п. 1.7, 1.8 Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 631¹⁰³.

1.3. Загальна характеристика процедур митного контролю та митного оформлення

Митний контроль та митне оформлення є основними процедурами при переміщенні товарів через митний кордон України різними видами транспорту.

Оминаючи дискусію щодо співвідношення митного контролю та митного оформлення, вважаємо, що і митний контроль, і митне оформлення є різними процедурами, які взаємопов'язані та взаємозалежні. Саме тому виокремлення та віднесення окремих митних формальностей і дій до процедури митного контролю або до процедури митного оформлення є в деяких випадках умовним.

Вважаємо доцільним коротко охарактеризувати кожен з указаних процедур. Митний контроль є одним із головних способів

¹⁰² Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 70. С. 60. Ст. 2323. (дата звернення 20.02.2018 р.).

¹⁰³ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 631 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 64. С. 63. Ст. 2627. (дата звернення 20.02.2018 р.).

практичного здійснення митної справи, якому, як різновиду державного контролю, притаманні певні мета, об'єкти, завдання, форми та місце проведення.

Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 4 МК України митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку¹⁰⁴.

Аналіз наведеного терміну дозволяє виокремити наступні складові митного контролю: по-перше, це є сукупність заходів, тобто законодавець має на увазі форми митного контролю, за допомогою яких досягається певна мета; по-друге, встановлена мета – дотримання законодавства України з питань державної митної справи.

Є сенс звернути увагу на складові митного контролю щодо його здійснення на транспорті.

Мета митного контролю на транспорті є незмінною і полягає у забезпеченні дотримання митних правил при переміщенні товарів, громадян, вантажів різними видами транспорту.

Об'єктом митного контролю на транспорті є:

транспортні засоби комерційного призначення, якими відповідно до п. 59 ч. 1 ст. 4 МК України є будь-яке судно (у тому числі самохідні та несамохідні ліхтери та баржі, а також судна на підводних крилах), судно на повітряній подушці, повітряне судно, автотранспортний засіб (моторні транспортні засоби, причепи, напівпричепи) чи рухомий склад залізниці, що використовуються в міжнародних перевезеннях для платного транспортування осіб або для платного чи безоплатного промислового чи комерційного транспортування товарів разом з їхніми звичайними запасними частинами, приладдям та устаткуванням, а також мастилами та паливом, що містяться в їхніх звичайних баках упродовж їхнього

¹⁰⁴ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

транспортування разом із транспортними засобами комерційного призначення;

товари (в тому числі і ручна поклажа, супроводжуваний та несупроводжуваний багаж), вантажобагаж, вантажі;

особи, які перетинають митний кордон України;

документи та відомості, передбачені ст. 335 МК України.

Завданнями митного контролю на транспорті є:

забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань державної митної справи, укладеними відповідно до закону;

сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, у тому числі на підставі електронних документів (електронне декларування), за допомогою технічних засобів контролю;

запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил.

Перелік форм митного контролю, які мають право застосовувати посадові особи органів доходів і зборів міститься в ст. 336 МК України. Однак, і на це вже неодноразово зверталась увага у спеціальній літературі, законодавець не всі форми митного контролю передбачив у вказаній статті. Крім того, була запропонована класифікація форм митного контролю на основні та додаткові. Критерієм віднесення до основних було обрано особливу увагу законодавця щодо об'єднання в одній статті форм митного контролю. Критерієм віднесення до додаткових форм митного контролю було обрано їх застосування у повсякденній діяльності, тобто вони використовуються значно рідше, за деяких обставин, і до яких були віднесені ідентифікація товарів, транспортних засобів комерційного призначення; дослідження проб та зразків товарів,

верифікація сертифікатів про походження товарів з України¹⁰⁵. Погодимось з тим, що зазначені як додаткові форми митного контролю застосовуються значно рідше поряд з іншими формами митного контролю. Однак документальні перевірки та запити також застосовуються рідше поряд з іншими формами митного контролю, але вони вказуються в ст. 336 МК України. Тому поділ форм митного контролю на основні та додаткові є доволі умовним¹⁰⁶.

До форм митного контролю, які не перераховані в ст. 336 МК України, необхідно віднести: попередній документальний контроль; верифікацію сертифікатів про походження товарів з України; ідентифікацію товарів, транспортних засобів комерційного призначення; дослідження проб та зразків товарів; використання технічних та спеціальних засобів контролю; митне спостереження.

Взагалі митний контроль транспорту і товарів здійснюється вибірково, у формах та обсязі, що визначені на підставі результатів системи управління ризиками. Як зазначає колектив авторів підручника «Управління в митній службі», найбільш перспективним напрямком прогнозування у сфері державної митної справи є розрахунок ризиків під час прийняття рішень щодо виконання основних функцій митних органів¹⁰⁷.

Правове забезпечення застосування системи управління ризиками міститься в главі 52 МК України та наказі Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684.

Як зазначає колектив авторів монографії «Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика» процес аналізу ризику здійснюється в два основні етапи:

- 1) оцінка ризику за кожним профілем ризику;

¹⁰⁵ Прокопенко В.В. Верифікація сертифікатів як додаткова форма митного контролю. *Митна справа*. 2005. № 4. С. 24–29.

¹⁰⁶ Прокопенко В.В. Правове регулювання переміщення металобрухту через митний кордон України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2016. С. 71.

¹⁰⁷ Управління в митній службі: підручник / Ю.Д. Кунєв, І.М. Коросташова, А.В. Мазур, С.П. Шапошник; за заг. ред. Ю.Д. Кунєва. Київ, 2006. С. 198.

2) визначення переліку форм контролю в цілому за митною декларацією.

На першому етапі для кожного профілю ризику визначається ступінь ризику (під ступенем ризику тут розуміється числове значення у визначених межах, яке показує імовірність порушення митного законодавства в конкретному випадку та, відповідно, передбачає здійснення адекватних йому заходів). Це число визначається по-різному в кожному профілі ризику, залежно від його особливостей. Зокрема, ступінь ризику залежить від комбінації індикаторів, які спрацювали, та їх значень.

Після перевірки усіх профілів ризику, визначення форм контролю за кожним профілем, здійснюється завершальний етап – формування загального переліку форм контролю за митними деклараціями з відповідними коментарями для вказівки інспектору, на що направлена дана форма контролю¹⁰⁸.

Оцінка ризику за митною декларацією і формування переліку митних процедур за допомогою АСАУР здійснюються після внесення посадовою особою митниці за допомогою АСМО електронної копії митної декларації до бази даних митниці. За результатами оцінки ризику посадова особа митниці переглядає сформований в електронному вигляді АСАУР перелік митних формальностей.

Наказом Міністерства фінансів України від 29.05.2012 р. № 623 затверджений Перелік відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій¹⁰⁹, в якому міститься класифікатор митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування системи управління ризиками. Наприклад, за результатами аналізу ризиків митний огляд транспортного засобу

¹⁰⁸ Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика: монографія / за заг. ред. І.Г. Бережнюка; Держ. НДІ митної справи. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2014. 287 с.

¹⁰⁹ Про затвердження Переліку відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій, і Порядку їх ведення: наказ Міністерства фінансів України від 29.05.2012 р. № 623 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 60. С. 211. Ст. 2457.

комерційного призначення може бути ідентифікаційним (без його обстеження) або частковим (з вибіркоvim обстеженням транспортного засобу), або повним (з поглибленим обстеженням транспортного засобу).

Звісно, не всі форми митного контролю застосовуються посадовими особами митниці при переміщенні товарів різними видами транспорту. Так, в залежності від об'єкту митного контролю найбільш застосовуваними формами митного контролю щодо транспортних засобів комерційного призначення є:

- перевірка документів та відомостей, які надаються органам доходів і зборів під час переміщення транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;

- огляд та переогляд транспортних засобів комерційного призначення;

- ідентифікація транспортних засобів комерційного призначення;

- облік транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України.

Щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України різними видами транспорту, найбільш розповсюдженими формами митного контролю є:

- попередній документальний контроль;

- перевірка документів та відомостей, які надаються органам доходів і зборів під час переміщення товарів через митний кордон України;

- ідентифікація товарів;

- огляд та переогляд товарів, ручної поклажі, багажу.

Щодо громадян, які переміщуються через митний кордон України різними видами транспорту, найбільш розповсюдженими формами митного контролю є:

- особистий огляд громадян;

- усне опитування громадян.

Незалежно від об'єкту митного контролю посадові особи митниць застосовують таку форму митного контролю, як

спостереження, яке може здійснюватися без використання технічних засобів (наприклад, безпосереднє спостереження посадовою особою митниці в зоні митного контролю за поведінкою осіб, які перетинають митний кордон України), і з застосуванням технічних засобів.

Слід звернути увагу на вимоги щодо облаштування пунктів пропуску через державний кордон України, одним з яких відповідно до Постанови КМ України від 17 серпня 2002 р. № 1142 є встановлення телеспостереження¹¹⁰. Наказом Міністерства фінансів України від 10.02.2016 р. № 43 затверджено Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему відеоконтролю Державної фіскальної служби України, в якому зазначається, що система відеоконтролю повинна охоплювати місця, де здійснюються митний контроль та митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які перетинають митний кордон України, та прилеглу до них територію¹¹¹.

У зв'язку з тим, що таке спостереження здійснюють посадові особи митниці доцільно його називати митним. Вважаємо, що митне спостереження – це гласне, безпосереднє або опосередковане візуальне спостереження посадовими особами органів доходів і зборів (в тому числі із застосуванням технічних засобів) за особами, які перетинають митний кордон України та за переміщенням товарів, транспортних засобів, що перебувають під митним контролем¹¹².

Рідше за вищевказані форми митного контролю на транспорті також можуть бути застосовані наступні форми:

огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі

¹¹⁰ Про затвердження загальних вимог до облаштування пунктів пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 1142 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2002. № 34. С 62. Ст. 1580.

¹¹¹ Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему відеоконтролю Державної фіскальної служби України: наказ Міністерства фінансів України від 10.02.2016 р. № 43 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2016. № 24. С. 805. Ст. 977.

¹¹² Прокопенко В.В. Правове регулювання переміщення металобрухту через митний кордон України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2016. С. 71-72.

та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю;

направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих органу доходів і зборів;

перевірки обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем.

Місцем здійснення митного контролю завжди є зона митного контролю. Згідно п. 14 ч. 1 ст. 4 МК України зоною митного контролю є місце, визначене органами доходів і зборів в пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого митні органи здійснюють митні формальності¹¹³.

У випадку створення зони митного контролю в пунктах пропуску через державний кордон України є необхідним обов'язкове погодження в залежності від способу сполучення (автомобільний, залізничний, морський, повітряний, річковий тощо) з відповідним органом охорони державного кордону, адміністрацією морських і річкових портів, аеропортів та залізничних станцій.

У випадку створення зони митного контролю в інших місцях на будь-якій ділянці місцевості в межах митної території України органом доходів і зборів рішення приймається самостійно.

Рішення про створення зони митного контролю обов'язково підписується керівником відповідної митниці або уповноваженою ним особою та реєструється в Журналі реєстрації рішень про створення зон митного контролю. Є обов'язковим складання плану-схеми, на якому позначаються межі зони митного контролю.

Як правило, у міжнародних, міждержавних пунктах пропуску через державний кордон України, які за режимом функціонування є

¹¹³ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

постійними, а за часом роботи – цілодобовими, зони митного контролю є постійними. Однак такі зони можуть створюватись і тимчасово. Так, відповідно до п. 2.3. Порядку створення зон митного контролю тимчасові зони митного контролю (насамперед цікавлять виключно зони, пов'язані з переміщенням транспорту через державний кордон України) можуть створюватись:

на повітряних суднах, стоянках повітряних транспортних засобів, у залах митного огляду та інших приміщеннях аеропортів і аеродромів, що розташовані в межах пунктів пропуску через державний кордон для повітряного сполучення;

у вагонах пасажирських поїздів закордонного сполучення, на перонах вокзалів, на територіях залізничних станцій, що розташовані в межах пунктів пропуску через державний кордон для залізничного сполучення;

на суднах закордонного плавання, на причалах та інших територіях морських і річкових портів, що розташовані в межах пунктів пропуску через державний кордон для морського та річкового сполучення;

у місцях стоянки для транспортних засобів, які не пропущені, в межах пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення¹¹⁴.

Сприяння посадовим особам митниці у виконанні митних формальностей у пунктах пропуску через державний кордон України має особливе значення у прискоренні товарообороту і пасажиропотоку, чому і присвячена ст. 188 МК України 2012 р.

Аналізуючи зміст ч. 1 ст. 188 МК України загальний час здійснення контролю осіб, транспортних засобів і товарів не повинен перевищувати часу стоянки транспортних засобів у пунктах пропуску, передбаченого розкладом або графіком руху. Тривалість здійснення видів контролю у пунктах пропуску, як правило, не повинна перевищувати граничні часові нормативи

¹¹⁴ Про затвердження Порядку створення зон митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 22.05.2012 р. № 583 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 56. С. 155. Ст. 2270.

проведення контролю посадовими особами контролюючих органів, які здійснюють свої функції у пунктах пропуску.

Формами сприяння посадовим особам митних органів, на наш погляд, є:

надання інформації (завчасно) органу охорони державного кордону і митному органу про в'їзд (прибуття) у пункт пропуску осіб, транспортних засобів уповноваженими представниками адміністрації порту, аеропорту (аеродрому), прикордонної залізничної станції (залежно від виду сполучення та характеру транспортних перевезень) чи перевізників (авіакомпаній, інших транспортних організацій), які здійснюють рейсові або позарейсові (чартерні) перевезення;

підготовка перевізником або уповноваженою ним особою пасажирів транспортного засобу для проходження контролю в пунктах пропуску через державний кордон (перевірка наявності документів і митних декларацій тощо);

під час контролю вантажних поїздів представник прикордонної передавальної станції надає вантажно-транспортні документи представникам контрольних служб.

Відповідно до ч. 2 і 3 цієї ж статті саме на безоплатній основі адміністрація автомобільних, морських і річкових портів, міжнародних аеропортів, прикордонних залізничних станцій або інших обладнаних місць, у межах яких діють пункти пропуску через державний кордон України, забезпечує органи доходів і зборів необхідними службовими приміщеннями, обладнанням, засобами зв'язку та створює їм належні умови для роботи. Слід зазначити, що в попередньому МК України таке забезпечення митної служби здійснювалося на договірних засадах.

Перелік приміщень та вимоги до них повинні бути затверджені Міністерством фінансів України та Міністерством інфраструктури України¹¹⁵.

¹¹⁵ Прокопенко В.В. Сприяння у виконанні митних формальностей посадовим особам митних органів. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права*: матеріали міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.). Одеса: Фенікс, 2012. Т. 1. С. 492–494.

Однак, досі діє спільний наказ ДМС України та Міністерства транспорту України від 06.03.2003 р. № 149/168, яким затверджено перелік службових приміщень, що надаються митним органам. До них віднесені:

приміщення для розміщення особового складу підрозділів митних органів;

кімната особистого огляду;

приміщення для зберігання затриманих предметів, у тому числі харчових продуктів, медичних препаратів, що потребують спеціальних умов зберігання;

приміщення для зберігання та обслуговування технічних засобів контролю й засобів зв'язку;

приміщення для утримання службових собак митних органів (при потребі)¹¹⁶.

Зазначмо, що деякі форми митного контролю застосовуються на всіх видах транспорту. Мова йде про огляд транспортних засобів комерційного призначення (літака, морського судна, автомобіля тощо). Для уникнення повторів щодо аналізу цієї форми митного контролю в наступних розділах роботи є сенс детально розглянути її проведення в цьому підрозділі.

Необхідно звернути увагу, що слово «огляд» застосовується законодавцем у назвах цілої низки форм митного контролю, а саме: огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення; огляду та переогляду ручної поклажі та багажу; особистого огляду громадян; огляду територій та приміщень. Але існує ціла низка розбіжностей між цими формами митного контролю і, перш за все, це стосується різниці в їх змісті та спрямованості.

Якщо звернемо увагу на офіційне друковане видання, в якому здійснювалось раніше офіційне оприлюднення законів та інших

¹¹⁶ Про затвердження Переліку службових приміщень, якими адміністрації морських і річкових портів, міжнародних аеропортів, прикордонних залізничних станцій забезпечують на договірних засадах митні органи, а також про встановлення вимог до таких приміщень: наказ Державної митної служби України та Міністерства транспорту України від 06.03.2003 р. № 149/168. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/МК03322.html (дата звернення 12.12.2012).

актів Верховної Ради України – журнал «Відомості Верховної Ради України», у номерах якого (№ 44-45, № 46-47, № 48 за 2012 рік, Ст. 552) був опублікований МК України, причому до 1 січня 2016 року цей журнал виходив щотижня українською та російською мовами, в МК України (українською мовою) вживається поняття «митний огляд» (п. 2 ч. 1 ст. 336, п. 5 ч. 1 ст. 336), а в МК України (російською мовою) вживається поняття «таможенный досмотр» в п. 2 ч. 1 ст. 336 МК України, а в п. 5 ч. 1 ст. 336 МК України – «осмотр».

Як бачимо, в «російській версії» МК України використовуються різні назви форм митного контролю, в «українській версії» МК України застосовується єдине поняття – «огляд».

У низці міжнародних договорів з питань митної справи, ратифікованих Україною у встановленому законом порядку, поняттю «таможенный досмотр» відповідає термін «митний огляд». Це, наприклад, Кіотська конвенція¹¹⁷, Конвенція МДП¹¹⁸, Конвенція про тимчасове ввезення¹¹⁹.

Вважаємо, що слово «огляд» в митному законодавстві України має два значення. У першому значенні огляд являє собою візуальну (зовнішню) перевірку, (обстеження) відповідних об'єктів, територій і приміщень без порушення цілісності таких об'єктів, без розкриття упаковки.

У другому значенні огляд передбачає, навпаки, не тільки візуальне (зовнішнє) обстеження, але і внутрішнє, втручання в цілісність об'єкту, який оглядають, розкриття упаковки, демонтаж тощо для отримання повного уявлення про переміщувані об'єкти¹²⁰.

¹¹⁷ Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 10.02.2018).

¹¹⁸ Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) 1975 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_012 (дата звернення: 10.02.2018).

¹¹⁹ Конвенція про тимчасове ввезення 26.06.1990 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_472 (дата звернення: 10.02.2018).

¹²⁰ Прокопенко В.В. Огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі як форма митного контролю. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Випуск № 1. 2017. С. 85–99.

Незважаючи на достатньо активну роботу законодавця у сфері митної справи, до цього часу відсутнє законодавче визначення поняття «митний огляд». І це незважаючи на те, що вже неодноразово вченими та практиками в галузі митної справи пропонувалось внесення відповідних змін до МК України¹²¹.

У словнику термінів «Адміністративне право України» запропоновано наступне визначення поняття «митний огляд» – адміністративна дія посадових осіб органів доходів і зборів щодо фактичної перевірки товарів та транспортних засобів, осіб з метою встановлення законності їхнього знаходження в зоні митного контролю та переміщення через митний кордон України, запобігання прихованому переміщенню товарів, а також визначення у встановленому порядку найменування та коду товару згідно з УКТ ЗЕД, їх вартості та кількості¹²². Цілком підтримуємо пропозицію Н.М. Дукової та А.А. Мудрова щодо закріплення законодавчого визначення поняття «митний огляд» у ст. 4 МК України «Визначення основних термінів і понять».

Порядок проведення огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення затверджений наказом Міністерства фінансів України від 12.12.2012 р. № 1316¹²³, аналіз норм якого дозволяє зробити висновок, що в загальному вигляді митна формальність проведення митного огляду транспортного засобу комерційного призначення складається з наступних дій:

аналіз результатів застосування системи управління ризиками та інформування керівника відповідного підрозділу митниці для прийняття рішення про проведення огляду;

оформлення рішення;

¹²¹ Див. напр.: Дукова Н.М. Адміністративно-правовий статус митної варті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2011. С. 100; Мудров А.А. Адміністративно-примусові повноваження митних органів та порядок їх реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». НУ «ОЮА». Одеса, 2013. С. 15.

¹²² Адміністративне право України: словник термінів / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова: Держ. вищ. навч. закл. «Запорізь. нац. ун-т». Київ: Ін Юре, 2014. С. 222.

¹²³ Про затвердження Порядку проведення огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення: наказ Міністерства фінансів України від 12.12.2012 р. № 1316 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2013. № 18. С. 13. Ст. 616.

інформування перевізника;
безпосереднє проведення огляду;
складання акту проведення огляду.

Причому, митна формальність щодо огляду товарів також складається з вищевказаних дій, лише з тією різницею, що інформується (виключно при прибутті) вантажоодержувач товарів (при вибутті вказана дія не виконується).

Слід звернути увагу, що тільки відносно автомобільних та залізничних транспортних засобів за результатами проведення огляду національним законодавством передбачається складання акту його проведення. Так, відповідно до п. 15 Технологічної схеми здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон про результати огляду та переогляду автомобільних транспортних засобів складається акт¹²⁴. Відповідно до п. 34 Технологічної схеми здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон про результати огляду (переогляду) складається акт¹²⁵. І хоча в цьому пункті прямо не вказується на залізничний транспортний засіб, аналіз норм цієї Технологічної схеми дозволяє дійти до висновку, що зазначена норма поширюється і на залізничний транспортний засіб.

У встановлених законодавством випадках при проведенні митного огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів здійснюється їх фото-, відеофіксація.

Фото-, відеозйомка товарів, транспортних засобів під час проведення огляду (переогляду) здійснюється шляхом фіксації:

¹²⁴ Технологічна схема здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 202. Ст. 1546.

¹²⁵ Технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 202. Ст. 1546.

типу транспортного засобу, його номера, а в разі переміщення транспортного засобу як товару – фіксації номерів окремих вузлів транспортного засобу (VIN-коду, номера двигуна тощо);

загального плану (зовнішнього вигляду) закритого вантажного відсіку транспортного засобу (контейнера), його номера і цілісності накладеного митного забезпечення та/або інших засобів ідентифікації;

загального плану відкритого вантажного (багажного) відсіку нерозвантаженого транспортного засобу, яка дає можливість оцінити ступінь (повноту) його завантаженості, характеристики вантажних місць та упаковки товарів;

вивантаженої частини товарів, яка здійснюється у такий спосіб, щоб забезпечити можливість оцінити кількість та/або обсяг фактично вивантажених та невивантажених товарів;

невивантаженої частини товарів (у разі часткового вивантаження товарів) або порожнього відсіку (у разі повного вивантаження товарів) транспортного засобу із забезпеченням наявності на фотознімках та/або відеозаписі, реєстраційного номера транспортного засобу;

відкритих (розібраних) вантажних місць та їх вмісту¹²⁶.

За результатами проведення огляду (переогляду) транспортних засобів, під час якого здійснювалася фото-, відеофіксація, посадова особа органу доходів і зборів повинна забезпечити:

внесення до актів про проведення огляду, їх електронних копій достовірних та повних відомостей про здійснення фотографування, відеозйомки;

збереження файлів із результатами здійснення фото- та/або відеозйомки на сервері ДФС України та прикріплення таких файлів за наявності технічної можливості до митних декларацій або до інформації про переміщення транспортних засобів через митний кордон України.

¹²⁶ Про затвердження Порядку здійснення фото-, відеофіксації митних та інших формальностей, які проводяться контролюючими органами: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 370. / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2016. № 47. С. 233. Ст. 1706.

Процедура митного оформлення фактично виражається в сукупності суворо визначених митних формальностей та дій декларантів по виконанню, а посадових осіб митниці – по забезпеченню виконання встановленого нормами митного законодавства України порядку переміщення товарів через митний кордон України. Виходячи з визначення поняття «митне оформлення», яке надано в п. 23 ч. 1 ст. 4 МК України, доходимо до висновку, що складовими митного оформлення є митні формальності, які необхідно виконати для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення. На жаль, в МК України не міститься роз'яснення, що необхідно розуміти під випуском транспортних засобів комерційного призначення, хоча відносно випуску товарів ситуація врегульована. Так, згідно п. 5 ч. 1 ст. 4 МК України випуск товарів – надання органом доходів і зборів права на користування та/або розпорядження товарами, щодо яких здійснюється митне оформлення, відповідно до заявленої мети¹²⁷.

Зустрічається в положеннях МК України й інше поняття «пропуск транспортних засобів комерційного призначення», визначення якого також не надається, на відміну від поняття «пропуск товарів через митний кордон України», яке відповідно до п. 49 ч. 1 ст. 4 МК України означає надання органом доходів і зборів відповідній особі дозволу на переміщення товарів через митний кордон України з урахуванням заявленої мети такого переміщення¹²⁸.

Яке співвідношення понять «випуск» і «пропуск» – неможливо уявити зі змісту МК України, і наведені визначення не дають можливості їх розмежувати.

Поняття «випуск транспортних засобів комерційного призначення» використовується в низці норм, присвячених регулюванню митних режимів, хоча з визначення поняття «митний

¹²⁷ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

¹²⁸ Там само.

режим» вбачається, що стосується воно лише «товарів», а «транспортні засоби комерційного призначення» не згадуються. Тим не менш, відповідно до ч. 3 ст. 104 МК України орган доходів і зборів, що здійснює випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення у митному режимі тимчасового ввезення повинен пересвідчитися у можливості ідентифікації цих товарів, транспортних засобів при їх реекспорті¹²⁹. Аналогічні положення містяться і щодо митного режиму тимчасового вивезення (ч. 3 ст. 114 МК України).

Вважаємо, що випуск транспортних засобів комерційного призначення можна визначити як надання органом доходів і зборів дозволу щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі митної території України транспортних засобів комерційного призначення у відповідній митній процедурі після виконання всіх митних формальностей, необхідних для їх митного контролю та митного оформлення, передбачених МК України та іншими законодавчими актами України з питань державної митної справи.

Згідно ст. 247 МК України митне оформлення транспортних засобів комерційного призначення здійснюється в будь-якому органі доходів і зборів з пред'явленням їх цьому органу, якщо інше на передбачено МК України. А митне оформлення транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України в митному режимі транзиту, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого починається транзитне переміщення.

Митне оформлення на транспорті складається з низки митних формальностей, а саме попередніх операцій, тимчасового зберігання (стосується виключно товарів) та декларування.

Попередніми операціями необхідно вважати дії, які виконуються до початку митного оформлення товарів та

¹²⁹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

транспортних засобів комерційного призначення. До попередніх операцій необхідно віднести:

попереднє повідомлення органів доходів і зборів про намір ввезти товари на митну територію України (ст. 194 МК України);

подання документів та відомостей органам доходів і зборів у пунктах пропуску через державний кордон України (ст. 198 МК України);

доставка товарів та документів у місце, визначене органом доходів і зборів (ст. 200 МК України).

Згідно п. 41 ч. 1 ст. 4 МК України попереднє повідомлення – це завчасне повідомлення органу доходів і зборів про намір ввезти товари на митну територію України або вивезти їх за її межі¹³⁰. Однак, як свідчить із назви та змісту ст. 194 МК України попереднє повідомлення стосується одного напрямку переміщення – ввезення, причому як товарів (із назви цієї статті це стосується виключно товарів), так і транспортних засобів комерційного призначення (такий висновок випливає із аналізу ч. 4 цієї статті). Як бачимо, в наявності невідповідність між п. 41 ч. 1 ст. 4 МК України та ст. 194 МК України. Тому пропонується внесення змін до п. 41 ч. 1 ст. 4 МК України щодо вилучення словосполучення «або вивезти їх за її межі».

Метою попереднього повідомлення є не тільки прискорення митного оформлення, але й планування керівництвом митного поста раціонального використання інспекторського складу. Саме за допомогою аналізу попередніх повідомлень є можливість на певний період часу збільшити інспекторський склад митного поста для запобігання затримці транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон України.

Слід відразу зазначити, що попереднє повідомлення не стосується морських, річкових та повітряних суден, які під час перебування на митній території України не роблять зупинок у

¹³⁰ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

портах чи аеропортах, розташованих на цій території. Відносно ввезення товару таке повідомлення є обов'язковим.

Подання документів та відомостей митниці у пункті пропуску через державний кордон України належить до обов'язків перевізника і може виконуватись особою, що безпосередньо здійснює перевезення, вповноваженим представником перевізника, декларантом. Статтею 322 МК України визначено, що документи на товари, транспортні засоби комерційного призначення подаються органам доходів і зборів у пунктах пропуску через державний кордон України не пізніше ніж через три години після прибуття зазначених товарів у пункт пропуску через державний кордон України. Зазначмо, що така дія здійснюється незалежно від напрямку переміщення.

Згідно ст. 199 МК України граничний строк перебування товарів, транспортних засобів комерційного призначення у пунктах пропуску через державний кордон України не може перевищувати 30 днів, а для автомобільного транспорту – п'ять днів з моменту прибуття у пункт пропуску через державний кордон України для здійснення митних процедур¹³¹.

Доставка товарів та документів у місце, визначене органом доходів і зборів здійснюється незалежно від напрямку переміщення (ввезення, вивезення, транзит). З метою посилення контролю за доставкою вантажів у митниці призначення Міністерство фінансів України наказом від 9 жовтня 2012 р. № 1066 затвердило Порядок виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень¹³², який регламентує дії посадових осіб митниць, перевізників, декларантів або уповноважених ними осіб під час здійснення контролю за переміщенням товарів та/або транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, між двома митницями України або в межах зони

¹³¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

¹³² Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 9 жовтня 2012 р. № 1066 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. С. 232. Ст. 4027.

діяльності однієї митниці юридичними та фізичними особами незалежно від виду транспорту, крім стаціонарних засобів транспортування (трубопроводи та лінії електропередачі).

Законодавством не встановлені строки пред'явлення товарів, транспортних засобів та передачі документів митниці у місці доставки. Вказується, що така дія повинна бути виконана у мінімально можливий строк після їх прибуття, а в разі прибуття поза робочим часом, встановленим для митниці, – у мінімально можливий строк після початку її роботи.

Відносно тимчасового зберігання зазначмо, що виконання цієї митної формальності пов'язано, в основному, з переміщуваними через митний кордон України товарами. Щодо транспортних засобів комерційного призначення тимчасове зберігання практично не застосовується. Однак МК України передбачається деякі випадки, коли такі транспортні засоби підлягають обов'язковій передачі митниці для зберігання:

транспортні засоби комерційного призначення, які перебувають під митним контролем і за якими власник або уповноважена ним особа не звернулися до закінчення граничних строків, встановлених ст. 199 МК України;

транспортні засоби комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, якщо їх митне оформлення не може бути завершено у день пред'явлення органу доходів і зборів, а також в інших випадках на прохання власників таких транспортних засобів або уповноважених ними осіб;

транспортні засоби комерційного призначення, вилучені відповідно до ст. 511 МК України.

Витрати митниці на зберігання транспортних засобів комерційного призначення відшкодовуються їх власниками або уповноваженими ними особами відповідно до законодавства¹³³.

Декларування є основною митною формальністю процедури митного оформлення, яке здійснюється шляхом заявлення за

¹³³ Про затвердження Порядку роботи складу митниці ДФС: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 627 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 149. Ст. 2380.

встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення. Причому письмова форма декларування поділяється на два види – подання або електронних документів, або документів на паперовому носії. Декларування шляхом вчинення дій – це вибір фізичною особою одного із двох каналів проходження митного кордону України. Канал, позначений зеленим кольором («зелений коридор»), призначений для декларування шляхом вчинення дій громадянами, які переміщують через митний кордон України товари в обсягах, що не підлягають оподаткуванню митними платежами та не підпадають під встановлені законодавством заборони або обмеження щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території і не підлягають письмовому декларуванню. В інших випадках необхідно обирати канал, позначений червоним кольором («червоний коридор»).

Звернемо увагу, що тільки на автомобільному транспорті передбачається двоканальна система митного контролю щодо самих транспортних засобів комерційного призначення. На залізничному, водному, повітряному транспорті двоканальна система митного контролю передбачається виключно для пасажирів цих транспортних засобів.

Як вже зазначалось вище, декларування є митною формальністю митного оформлення, і тому використання слова «процедура» в назві ст. 257 МК України «Процедура декларування» є не коректним. Більш того, аналіз змісту цієї статті дозволяє констатувати, що мова йде про форми декларування, формат митних декларацій, перелік відомостей, які вносяться до митних декларацій, тобто відсутня послідовність застосування дій, порядок декларування.

Глава 40 МК України має назву «Декларування», яка, на наш погляд, є невдалою. По-перше, декларування здійснюється не

тільки у митних правовідносинах, але й у податкових (декларування майнового стану та доходів), адміністративних, пов'язаних з контролем за встановленням цін на продукцію (декларування цін). По-друге, аналіз статей цієї глави дає повне уявлення щодо порядку декларування (форми декларування, види митних декларацій, місце, строки декларування, прийняття митної декларації, права, обов'язки та відповідальність декларанта тощо). Тому пропонується змінити назву глави 40 МК України «Декларування» на «Порядок митного декларування». Крім того, пропонується внести зміни в назву ст. 257 МК України шляхом заміни слова «процедура» на слово «митне».

Крім того, вже неодноразово у спеціальній літературі з митної тематики зверталась увага на відсутність визначення поняття «декларування» та запропоновано наступне його визначення: «дії щодо заявлення за встановленою формою необхідних відомостей про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України і (або) перебувають під митним контролем, і їх розміщення під визначений митний режим або без такого розміщення»¹³⁴. В цілому погоджуємось із наведеним визначенням за виключенням наступного. По-перше, якщо товари переміщуються через митний кордон України, вони обов'язково знаходяться під митним контролем і тому є недоречним використання сполучника «і». По-друге, розміщуються товари та транспортні засоби під митну процедуру (аналог митного режиму, про що мова йшла у підрозділі 1.2).

Згідно ст. 262 МК України товари, що переміщуються через митний кордон України, декларуються органу доходів і зборів, який здійснює митне оформлення цих товарів¹³⁵. Щодо транспортних засобів, які використовуються для переміщення товарів, то вони декларуються одночасно з цими товарами. Винятком є морські, річкові та повітряні судна, які декларуються

¹³⁴ Прокопенко В.В. Правове регулювання переміщення металобрухту через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2016. С. 4.

¹³⁵ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

органу доходів і зборів в порту чи аеропорту прибуття на митну територію України або в порту чи аеропорту відправлення з митної території України. Порожні транспортні засоби і транспортні засоби, що перевозять пасажирів, декларуються в місці перетину митного кордону України.

Не завжди для декларування транспорту є необхідним заповнення митної декларації. Наприклад, декларування судна закордонного плавання, що використовується виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України, здійснюється без подання митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа. Відомості про таке судно закордонного плавання зазначаються в генеральній (загальній) декларації¹³⁶. Особливості декларування різних видів транспорту будуть розглянуті в наступних розділах роботи.

Слід зазначити, що при переміщенні транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України можуть бути заявлені наступні митні режими: тимчасове ввезення; тимчасове вивезення; транзит. Цей висновок ґрунтується на визначенні цих митних режимів (ст. ст. 90, 103, 113 МК України). Крім того, митні режими тимчасового ввезення, тимчасового вивезення завершуються шляхом або реекспорту, або реімпорту, хоча аналіз норм МК України щодо митних режимів реекспорту та реімпорту дозволяє стверджувати, що у вказані режими можуть бути заявлені виключно товари і аж ніяк транспортні засоби комерційного призначення.

Відносно товарів, які переміщуються різними видами транспорту через митний кордон України можуть бути заявлені практично всі митні режими, передбачені ст. 70 МК України.

Митне оформлення товарів, вантажів, які прибувають з-за кордону або вибувають за кордон на різних видах транспорту, практично ідентичне, і для уникнення повторів у наступних

¹³⁶ Технологічна схема здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 202. Ст. 1546.

розділах роботи розглянемо митні формальності та дії, які виконуються при цьому.

Митні формальності, які стосуються попереднього повідомлення про намір ввезти товари на митну територію України, а також тимчасове зберігання товарів не завжди виконуються. Наприклад, попереднє повідомлення виконується виключно при ввезенні товарів на митну територію України, при вивезенні товарів така формальність не виконується. Виконання митної формальності щодо тимчасового зберігання товарів залежить від ряду факторів. Наприклад, при ввезенні товару на митну територію України у випадку відсутності у власника таких товарів грошових коштів для сплати митних платежів, які стягуються при цьому, товари приймаються на тимчасове зберігання.

Зазначмо, що кількість дій, які виконуються при декларуванні товарів залежить від порядку декларування, яких передбачено МК України два – як для підприємств, або як для громадян (ст. 371 МК України).

Якщо декларування передбачено як для підприємств є обов'язковим заповнення митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа. В цьому випадку громадянину необхідно звернутись до митного брокера щодо надання послуги з декларування товарів, тобто укласти відповідний договір (така дія не виконується тільки у випадку, коли відправник або отримувач товарів є митний брокер). Однак передує вказаній дії дія, пов'язана з отриманням громадянином товаросупровідних, товаротранспортних документів. Після укладення договору вже митний брокер здійснює дії щодо заповнення митної декларації та безпосередньо виконує в інтересах громадянина дії, пов'язані з пред'явленням митниці товару та документів, необхідних для митного оформлення. Таким чином в загальному вигляді митна формальність декларування (як для підприємств) складається із трьох дій:

отримання товаросупровідних, товаротранспортних документів;

укладення договору з декларування товару (є факультативною); заповнення митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа.

Наступною митною формальністю є прийняття митної декларації. Першою дією є подання митниці декларантом або уповноваженою ним особою митної декларації та інших документів. Слід звернути увагу, що відповідно до ч. 1 ст. 248 МК України саме з цього моменту митне оформлення вважається розпочатим. Якщо вантажоодержувач здійснив декларування із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа, то виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товару із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа регламентується наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 631¹³⁷. Аналіз тексту цього нормативного акту дозволяє стверджувати, що нормотворець зловживає застосуванням терміну митна формальність. Виходячи зі змісту терміну «митна формальність» воно складається із сукупності дій, однак у вказаному вище нормативному акті, слово «дія» взагалі не застосовується. Низку дій нормотворець помилково визначає як митні формальності.

Наступна дія – реєстрація посадовою особою митниці митної декларації шляхом присвоєння митній декларації реєстраційного номера за допомогою АСМО.

При виконанні дії – перевірка митної декларації – здійснюється перевірка за допомогою програмного забезпечення правильності заповнення митної декларації відповідно до встановлених вимог та перевірка відповідності відомостей, унесених до електронної декларації, відомостям, що внесені до митної декларації, поданої на паперовому носії, після закінчення якої посадова особа митниці проставляє на бланку декларації та інших документах відбитка

¹³⁷ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 631 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 64. С. 63. Ст. 2627.

штампа «Під митним контролем», що свідчить про прийняття митної декларації для оформлення.

Таким чином, митна формальність прийняття митної декларації складається з дій:

- подання митниці митної декларації та інших документів;
- реєстрація посадовою особою митниці митної декларації;
- перевірка митної декларації.

Наступна митна формальність – оформлення митної декларації, – на якій здійснюється ціла низка дій. Слід зазначити, що нормотворець ототожнює такі дії з митними формальностями, а саме перевірки:

- наявності відміток про завершення переміщення товару;
- правильності класифікації товару;
- правильності визначення країни походження товару;
- дотримання встановлених до задекларованого товару заходів нетарифного регулювання;

- наявності задекларованого товару у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності;

- правильності застосування пільг в оподаткуванні;
- правильності визначення митної вартості товару.

Також обов'язково здійснюється контроль співставлення даних, які містяться в електронній митній декларації, та інших документів, поданих для митного оформлення. За допомогою автоматизованої системи аналізу та управління ризиками здійснюється оцінка ризику.

Останньою митною формальністю є завершення митного оформлення. Згідно ч. 1 ст. 255 МК України митне оформлення завершується протягом чотирьох робочих годин з моменту пред'явлення органу доходів і зборів товару, транспортних засобів комерційного призначення, що підлягають митному оформленню, подання митної декларації або документа, який відповідно до

законодавства її замінює, та всіх необхідних документів і відомостей¹³⁸.

Виконання дії щодо проставлення посадовою особою митниці у митній декларації відбитка особистої номерної печатки, свідчить про завершення митного оформлення. Наступною дією є внесення до електронної митної декларації відмітки про завершення митного оформлення та номера особистої номерної печатки посадової особи митниці, яка завершила митне оформлення.

Таким чином митне оформлення товару складається з наступних митних формальностей: попереднє повідомлення (виключно при ввезенні товару); тимчасове зберігання (необов'язково); декларування; прийняття митної декларації; оформлення митної декларації; завершення митного оформлення.

У випадку декларування в порядку, установленому для громадян, виконуються наступні митні формальності:

декларування, на якій виконуються дії щодо отримання товаросупровідних, товаротранспортних документів (не завжди здійснюється); заповнення митної декларації для письмового декларування товару, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності та її подання митниці;

оформлення митної декларації, на якій виконуються дії щодо: перевірки поданих документів; прийняття рішення щодо оподаткування митними платежами товару; стягнення митних платежів (не обов'язково); проставлення особистої номерної печатки посадовою особою митниці.

Відповідно до ст. 189 МК України транспортні засоби комерційного призначення, що використовуються для переміщення товарів та/або пасажирів через митний кордон України, можуть тимчасово ввозитися на митну територію України без справляння митних платежів та без застосування заходів нетарифного

¹³⁸ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

регулювання зовнішньоекономічної діяльності. При цьому такі транспортні засоби комерційного призначення підлягають вивезенню без внесення в їх конструкцію будь-яких змін (без урахування природного зношення, витрати пально-мастильних матеріалів та необхідного ремонту). Крім того, тимчасове ввезення транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України допускається за умови, що такі транспортні засоби не використовуватимуться для внутрішніх перевезень на митній території України. Однак є винятком з цього правила. Так, згідно ст. 97 МК України каботаж може бути здійснений і іноземними суднами з обов'язковим отриманням дозволу Міністерства інфраструктури України.

РОЗДІЛ 2

МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА ВОДНОМУ ТРАНСПОРТІ

2.1. Поняття та правова характеристика водного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні

Водний транспорт є одним із найдешевших, а екологічні навантаження на природні комплекси є найменшими. Перевезення вантажів і пасажирів здійснюється, в тому числі, і водним транспортом, на який в Україні припадає 9% загального вантажообігу. Для організації перевезень пасажирів і вантажів використовують природний водний шлях. В Україні є три великі річки (Дніпро, Дністер, Дунай), які є внутрішніми судноплавними шляхами, а також невеликі й малі річки, канали, озера і лимани. Крім того, Україна є морською державою, оскільки має вихід до Чорного і Азовського морів.

В національному законодавстві (причому в нормативних актах різної юридичної сили) паралельно застосовуються поняття «морський, річковий транспорт», «водний транспорт». В КУПАП переважно використовується поняття «морський, річковий транспорт», але зустрічаються статті, в яких застосовується поняття «водний транспорт», наприклад ст. ст. 135, 135-1, 225, 236¹³⁹. В Податковому кодексі України законодавець рівною мірою застосовує поняття «морський, річковий транспорт» (ст. ст. 185, 195) та «водний транспорт» (ст. ст. 252, 255)¹⁴⁰. В МК України законодавець також оперує поняттям «водний транспорт» (ст. ст. 186, 188, 227, 335), а глава 30 має назву «Митні формальності на морському і річковому транспорті»¹⁴¹.

¹³⁹ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07.12.1984 р. № 8073-X / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴⁰ Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

В Кримінальному кодексі України (ст. ст. 276, 280)¹⁴², Законах України «Про страхування» (п. 8 ч. 4 ст. 6)¹⁴³, «Про поштовий зв'язок» (ч. 4 ст. 22)¹⁴⁴, «Про поводження з радіоактивними відходами» (ч. 4 ст. 19)¹⁴⁵, «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (ст. ст. 32, 38, 47)¹⁴⁶ застосовується виключно поняття «водний транспорт».

В ст. 21 Закону України «Про транспорт» до транспорту загального користування віднесені морський та річковий, і аж ніяк не використовується поняття «водний транспорт»¹⁴⁷. У Положеннях про Міністерство інфраструктури України¹⁴⁸ та Державну службу морського та річкового транспорту України¹⁴⁹ застосовується виключно поняття «морський, річковий транспорт».

Щодо міжнародних актів з досліджуваної проблематики необхідно констатувати, що в Конвенції ООН з морського права¹⁵⁰ взагалі відсутнє поняття «водний транспорт», втім як і поняття «морський, річковий транспорт».

В Угоді про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС) від 01.11.1951 р.¹⁵¹, Угоді про міжнародне пряме змішане залізнично-водне сполучення (МЗВС) від 14.12.1959 р.¹⁵², Основній

¹⁴² Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴³ Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴⁴ Про поштовий зв'язок: Закон України від 04.10.2001 р. № 2759-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2759-14> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴⁵ Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/255/95-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴⁶ Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4004-12/page> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴⁷ Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁴⁸ Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. С. 82. Ст. 1755.

¹⁴⁹ Про утворення Державної служби морського та річкового транспорту України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2017 р. № 1095 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2018. № 10. С. 10. Ст. 357.

¹⁵⁰ Конвенція ООН з морського права 1982 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00O5WDC64C> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁵¹ Угода про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС) від 01.11.1951 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_011 (дата звернення 20.02.2018).

¹⁵² Угода про міжнародне пряме змішане залізнично-водне вантажне сполучення (МЗВС) від 14.12.1959 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_402 (дата звернення 20.02.2018).

багатосторонній угоді про міжнародний транспорт щодо розвитку коридору Європа – Кавказ – Азія від 08.09.1998 р.¹⁵³, Інструкції про порядок оформлення перевізних документів, справляння провізних платежів при перевезеннях вантажів в міждержавному і в міжнародних сполученнях від 21.04.1994 р.¹⁵⁴ використовується лише поняття «водний транспорт».

Необхідно звернути увагу на деякі статті Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони щодо застосування в ній досліджуваної термінології. Так, ст. 135 вказаної Угоди носить назву «Міжнародний морський транспорт», в якій мова йде про міжнародні морські перевезення, за виключенням внутрішніх морських перевезень, а в ст. 136 вже застосовується поняття «внутрішній водний транспорт»¹⁵⁵.

Крім того, Україна приєдналась до Будапештської конвенції про договір перевезення вантажів внутрішніми водними шляхами від 22.06.2001 р.¹⁵⁶, згідно Закону України від 17.04.2014 р.¹⁵⁷, в якій також використовується поняття «внутрішній водний транспорт».

Поняття «морський транспорт» та «внутрішній водний транспорт» застосовується і в правилах Інкотермс¹⁵⁸, які були розроблені Міжнародною торговою палатою і регулюють не тільки відносини між продавцями і покупцями в рамках договорів купівлі-продажу, але й напряду впливають на визначення митної вартості

¹⁵³ Основна багатостороння угода про міжнародний транспорт щодо розвитку коридору Європа – Кавказ – Азія від 08.09.1998 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_022 (дата звернення 20.02.2018 р.).

¹⁵⁴ Інструкція про порядок оформлення перевізних документів, справляння провізних платежів при перевезеннях вантажів в міждержавному і в міжнародних сполученнях від 21.04.1994 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_030 (дата звернення 20.02.2018).

¹⁵⁵ Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁵⁶ Будапештська конвенція про договір перевезення вантажів внутрішніми водними шляхами (КПВВ) від 22.06.2001 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_998 (дата звернення 20.02.2018).

¹⁵⁷ Про ратифікацію Будапештської конвенції про договір перевезення вантажів внутрішніми водними шляхами (КПВВ) від 22.06.2001 р.: Закон України від 17.04.2014 р. № 1229-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1229-18> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁵⁸ Інкотермс Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати від 2000 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988_007 (дата звернення: 13.02.2018).

товарів при їх доставці до місця призначення. Крім того, виключно для морського та внутрішнього водного транспорту використовуються наступні терміни: FAS – франко вздовж борту судна (... назва порту відвантаження); FOB – франко-борт (... назва порту відвантаження); CFR – вартість і фрахт (... назва порту призначення); CIF – вартість, страхування та фрахт (... назва порту призначення); DES – поставка з судна (... назва порту призначення); DEQ – поставка з причалу (... назва порту призначення).

Вважаємо, що в розмежування таких понять, як «міжнародний морський транспорт», «внутрішній водний транспорт» у вказаних актах покладено зміст поняття «внутрішні води». Згідно Конвенції ООН з морського права до внутрішніх вод належать води, що знаходяться в сторону берега відносно базової лінії територіальних вод, за винятком таких для держав-архіпелagів. Іншими словами до внутрішніх вод необхідно віднести водну територію держави, за виключення територіальних вод, а саме: морські води, звернені в бік берегів від лінії, прийнятої для відрахування ширини територіальних вод, а також акваторії портів, води бухт, проток, лиманів і заток, води річок, озер та інших водойм, береги яких лежать у межах держави.

До речі, у Верховній Раді України зареєстрований проект Закону № 2475а-3 від 16.06.2017 р. з однойменною назвою «Про внутрішній водний транспорт»¹⁵⁹. Аналіз змісту цього проекту Закону дозволяє стверджувати, що нормотворець не використовує поняття «річковий транспорт», а оперує поняттям «внутрішній водний транспорт», який призначений для здійснення перевезення внутрішніми водними шляхами вантажів та/або пасажирів.

На жаль, вже в проекті Закону № 2475а-3 від 16.05.2017 р. містяться помилки щодо застосування єдиної термінології. Так, до внутрішніх водних шляхів, крім річок, озер, ставків, водосховищ або каналів, придатних для судноплавства у межах сухопутної території України, також віднесені внутрішні морські води та

¹⁵⁹ Про внутрішній водний транспорт: Проект Закону України від 16.05.2017 р. № 2475а-3 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62046 (дата звернення: 13.02.2018).

територіальне море України, що визначені Законом України «Про державний кордон України».

Але в Законі України «Про державний кордон України» відсутнє таке поняття, як «внутрішні морські води». Стаття 6 цього Закону присвячена «внутрішнім водам», до яких, до речі, також входять морські води, розташовані в бік берега від прямих вихідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря України¹⁶⁰. У зв'язку з цим вважаємо необхідним рекомендувати відповідному комітетові Верховної Ради України внести відповідні зміни до вказаного законопроекту, що дозволить уникнути в майбутньому застосування різної термінології.

Водночас положення Стратегії імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту («дорожня карта»), схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.10.2017 р. № 747-р¹⁶¹ передбачають імплементацію Директиви Ради № 96/75/ЄС від 19.11.1996 р. про системи фрахтування та ціноутворення на національному та міжнародному внутрішньому водному транспорті, у тому числі відповідно до Угоди про асоціацію, підтверджують необхідність використання термінології законодавства Європейського Союзу.

Тим не менш, у спільному наказі Міністерства оборони України та Міністерства інфраструктури України від 12.10.2016 р. № 526/350 міститься визначення поняття «водний транспорт», під яким розуміють підприємства морського та річкового транспорту, які здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, морські та річкові порти, суднобудівельні та судноремонтні заводи, підприємства водних шляхів, галузеві науково-дослідні (науково-технічні) установи і проектно-конструкторські організації та інші

¹⁶⁰ Про державний кордон України. Закон України від 4 листопада 1991 р. № 1777-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁶¹ Про схвалення Стратегії імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту («дорожньої карти»): Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2017 р. № 747-р. / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2017. № 86. С. 65. Ст. 2622.

підприємства всіх форм власності, що забезпечують роботу водного транспорту, а також морські і річкові транспортні, промислові, добувні та інші судна і самохідні плавучі споруди¹⁶².

Наведене поняття є досить масивним і не містить визначення зазначеного поняття, а являє собою перелік різних неоднорідних об'єктів, пов'язаних з водним транспортом. Необґрунтовано здійснюється деталізація видів підприємств водного транспорту, які належать до цього поняття, при чому, зрештою, перелік цих підприємств не є вичерпним. Крім того, у запропонованому визначенні поєднується дві протилежні складові, з одного боку, акцентується увага на тому, що водний транспорт складається з певних підприємств, з іншого, – окремих видів водного транспорту, а саме судна і самохідні плавучі споруди. Також не зовсім коректним є зазначення в цьому переліку поняття «морські порти», під яким розуміють відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про морські порти України»¹⁶³ визначені межами територія (частина сухопутної території України) та акваторія (визначена межами частина водного об'єкта (об'єктів), обладнані для здійснення певних видів діяльності.

Слід звернути увагу на спеціальну літературу щодо оперування досліджуваними поняттями. Так, в навчальному посібнику «Транспортне право України» за загальною редакцією В.К. Гіжевського, Е.Ф. Демського 2008 р.¹⁶⁴ (глава 6), підручнику «Транспортне право» за загальною редакцією М.Л. Шелухіна (2.3 глави 2)¹⁶⁵ містяться окремі глави, які мають назву «Водний транспорт», але структурно ці глави складаються з підпунктів, присвячених морському, річковому транспорту. В підручнику

¹⁶² Про затвердження Інструкції з планування і управління військовими перевезеннями водним транспортом у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України, Міністерства інфраструктури України від 12.10.2016 р. № 526/350 / Міністерство оборони України, Міністерство інфраструктури України. *Офіційний вісник України*. 2017. № 3. С.49. Ст. 81.

¹⁶³ Про морські порти України: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4709-VI. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4709-17> (дата звернення 20.02.2018).

¹⁶⁴ Демський Е.Ф., Гіжевський В.К. Транспортне право України: навч. посібник / за заг. ред. В.К. Гіжевського, Е.Ф. Демського. Київ: Атіка, 2008. С. 167.

¹⁶⁵ Шелухін М.Л., Антоноук О.І., Вишнівецька В.О. Транспортне право України: підручник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.Л. Шелухіна. Київ: ВД «Ін Юре», 2008. С. 69.

«Транспортне право України» за загальною редакцією В.К. Гіжевського, Е.Ф. Демського, А.В. Мілашевича¹⁶⁶ в розділі VII виокремлюється водний транспорт поряд з іншими видами транспорту.

Таким чином, на рівні доктринальних розробок використовується поняття «водний транспорт», який у свою чергу поділяється на морський та річковий.

Не викликає сумнівів, що поняття «водний транспорт» має право на існування, яке об'єднує два різновиди – морський та річковий. Враховуючи тенденцію видавників міжнародних актів з проблематики водного транспорту до застосування з кінця ХХ століття замість поняття «річковий транспорт» поняття «внутрішній водний транспорт», вважаємо доцільним у положеннях чинного законодавства України використовувати поняття «морський транспорт» та «внутрішній водний транспорт». При цьому внутрішній водний транспорт здійснює перевезення річками, озерами, каналами, водосховищами, а морський транспорт здійснює перевезення морем, океанами і прилеглими акваторіями.

У зв'язку з цим пропонується внести відповідні зміни до МК України та інших актів чинного законодавства з метою забезпечення однакового застосування понятійно-категоріального апарату. Беззаперечно, такі зміни забезпечать виконання вимог щодо приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС, в частині використання єдиної термінології.

Порядок здійснення міжнародних перевезень морським та внутрішнім водним транспортом регламентується як міжнародними нормативними актами, так і національними (акцентується увага виключно на угодах, присвячених перевезенню вантажів, пасажирів та багажу). До міжнародних нормативних актів у досліджуваній сфері необхідно віднести Міжнародну конвенцію про уніфікацію деяких правил про коносамент від 25 серпня 1924 р., відому як

¹⁶⁶ Гіжевський В.К., Демський Е.Ф., Мілашевич А.В. Транспортне право України: підруч. Київ: Атіка, 2010. С. 88.

Гаазькі правила¹⁶⁷, та Протокол про зміни до Міжнародної конвенції про уніфікацію деяких правил, що стосуються коносаментів, підписаної в Брюсселі 25 серпня 1924 р., відомий у світі як Правила Вісбі¹⁶⁸. Україна de-facto дотримується норм зазначеної Конвенції та Протоколу. Законом України від 15 липня 1994 р.¹⁶⁹ Україна приєдналась до Афінської конвенції про перевезення морем пасажирів та їх багажу від 13 грудня 1974 р. та Протоколу 1976 р. до неї.

Постановою КМ України від 21 вересня 1993 р. № 775 Україною була прийнята Конвенція про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 року з поправками¹⁷⁰, в якій проведена деталізація митних формальностей у випадку прибуття або відправлення судна закордонного плавання, членів екіпажу, пасажирів, багажу, вантажу тощо. Однак положення цієї конвенції не застосовуються до воєнних кораблів та прогулянкових яхт.

Щодо міжнародних річкових перевезень необхідно звернути увагу на Конвенцію про режим судноплавства по Дунаю 1948 р.¹⁷¹, Братиславські угоди 1955 р., які представляють собою три окремі договори – Угоду про загальні умови перевезення вантажів, Угоду про єдині тарифи, Угоду про буксирування, надання допомоги при аваріях та агентуванні¹⁷², а також Будапештську конвенцію про договір перевезення вантажів внутрішніми водними шляхами (КПВВ) від 22.06.2001 р., яка була ратифікована Законом України

¹⁶⁷ Международная конвенция об унификации некоторых правил о коносаменте 1924 года. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_221 (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁶⁸ Протокол об изменении Международной конвенции об унификации некоторых правил о коносаменте, подписанной в Брюсселе 25 августа 1924 года (Правила Висби). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896_010 (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁶⁹ Про приєднання України до Афінської конвенції про перевезення морем пасажирів та їх багажу 1974 року і Протоколу 1976 року до неї: Закон України від 15 липня 1994 р. № 115/94-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/115/94-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁷⁰ Про прийняття Україною Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 року з поправками: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1993 р. № 775. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/775-93-п> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁷¹ Конвенція про режим судноплавства на Дунаї від 1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_175 (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁷² Договор о сотрудничестве дунайских пароходств - участников Братиславских соглашений. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_114 (дата звернення: 13.02.2018).

від 17 квітня 2014 р.¹⁷³. Саме цією конвенцією було уніфіковано правову базу в галузі укладення договорів річкових вантажних перевезень.

Кіотська конвенція деякою мірою також врегульовує питання виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті. Так, спеціальні додатки Е та J містять норми відносно здійснення митних формальностей: при переміщенні товарів у каботажних перевезеннях (нас цікавить переміщення іноземних товарів в таких перевезеннях); які виконуються до припасів¹⁷⁴.

Основними міжнародними договорами, які регулюють морські та внутрішні водні перевезення, є міжурядові угоди про торговельне судноплавство, або про судноплавство внутрішніми водними шляхами, і Україна наразі є учасником більше 30 міжурядових угод з країнами Європи (наприклад, Грецією, Францією, Хорватією, Латвією), Азії (наприклад, В'єтнамом, Індією, Китаєм, Республікою Корея), близького Сходу (наприклад, Ізраїлем, Іраном, Йорданією, Лівією), Африки (наприклад, Єгиптом, Марокко). Найбільша частина цих угод стосується морського торговельного судноплавства, але є Угоди виключно про судноплавство внутрішніми водними шляхами, наприклад, Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про судноплавство внутрішніми водними шляхами від 06.02.1998 р.¹⁷⁵, Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про судноплавство на внутрішніх водних шляхах від 14.07.1998 р.¹⁷⁶.

Практично в кожній міжурядовій угоді мова йде про всебічне сприяння реалізації принципу свободи торговельного мореплавства

¹⁷³ Про ратифікацію Будапештської конвенції про договір перевезення вантажів внутрішніми водними шляхами (КПВВ): Закон України від 22 червня 2001 р. № 1229-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1229-18> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁷⁴ Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_643/page (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁷⁵ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про судноплавство внутрішніми водними шляхами від 06.02.1998 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/112_161 (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁷⁶ Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про судноплавство на внутрішніх водних шляхах від 14.07.1998 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276_063 (дата звернення: 13.02.2018).

та прискорення і спрощення здійснення митних та усіх інших формальностей. У деяких угодах передбачений форс-мажор щодо звільнення від митних податків та зборів у випадку, якщо судно зазнало пошкоджень, а вантаж і майно, вивантажені або врятовані з судна на територію держави іншої договірної сторони. Звісно, деталізація митних формальностей не міститься в жодній угоді.

Враховуючи тему роботи звернемо увагу на національні нормативні акти, пов'язані з регулюванням митних формальностей на цьому виді транспорту. Перш за все, це МК України, деякою мірою Кодекс торговельного мореплавства України, Закон України «Про морські порти України»¹⁷⁷, а з підзаконних актів – Постанова КМ України від 21 травня 2012 р. № 451, якою затверджені Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними¹⁷⁸, та Типова технологічна схема здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон¹⁷⁹, наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті»¹⁸⁰. У перелічених нормативних актах містяться норми, які регулюють порядок виконання митних формальностей, пов'язаних зі здійсненням митного контролю та митного оформлення суден закордонного плавання, товарів (вантажу), пасажирів, які переміщуються через митний кордон України.

¹⁷⁷ Про морські порти України: Закон України від 17.05.2012 р. № 4709-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4709-17> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁷⁸ Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. С. 207. № 40. Ст. 1546.

¹⁷⁹ Типова технологічна схема здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

¹⁸⁰ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті: наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 39. С. 111. Ст. 1175.

Таким чином, правову основу діяльності морського та внутрішнього водного транспорту складають міжнародні та національні акти. Серед міжнародних актів є багатосторонні, регіональні і двосторонні угоди, серед яких, в свою чергу, необхідно виокремити міжнародні акти щодо: морських перевезень; внутрішніх водних (річкових) перевезень.

2.2. Митні формальності на водному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного контролю

Послідовність дій посадових осіб митниці під час здійснення митного контролю та митного оформлення водного транспорту і товарів, що переміщуються ними через митний кордон України, визначається типовою технологічною схемою здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон, а також порядком виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті.

Митний контроль водного транспорту і товарів здійснюється митницею в зонах митного контролю на територіях морських та річкових портів, а також в акваторіях портів, відкритих для міжнародних перевезень, за погодженням з органом охорони державного кордону. При цьому місце стоянки суден закордонного плавання, посадки й висадки пасажирів визначається адміністрацією порту за погодженням з митницею та органом охорони державного кордону. Допускається зміна місця стоянки судна тільки з відома митниці й органу охорони державного кордону, за винятком випадків аварії чи дій обставин непереборної сили.

Частина 2 ст. 209 МК України передбачає форс-мажорні обставини щодо місця здійснення митного контролю судна закордонного плавання. Так, якщо судно закордонного плавання внаслідок аварії, стихійного лиха або інших обставин, що мають

характер непереборної сили, не в змозі досягти одного з місць здійснення митного контролю на митній території України, вивантаження з нього товарів допускається у місцях, де немає органів доходів і зборів. У таких випадках капітан судна повинен вжити всіх необхідних заходів для забезпечення зберігання цих товарів та пред'явлення їх найближчому органу доходів і зборів¹⁸¹.

Перш за все необхідно визначитись з об'єктами митного контролю на водному транспорті, якими можуть бути: судно закордонного плавання, члени екіпажу судна, пасажери, товари, припаси. Крім того, незважаючи на деяку схожість митних формальностей на прибуття (прихід) та вибуття (відхід) судна закордонного плавання, є різниця в їх виконанні.

Законодавством передбачено два варіанти виконання митних формальностей відносно суден закордонного плавання:

документально у приміщеннях контролюючих органів;

з відвідуванням судна закордонного плавання. Причому митні формальності відносно судна закордонного плавання і товарів, що переміщуються ним через митний кордон України, можуть здійснюватися митницею біля причалів, в акваторіях портів або на місці якірної стоянки на рейді.

Митні формальності, які виконуються при прибутті судна закордонного плавання залежать від того, чи застосовується до судна вільна практика, чи ні.

Слід зазначити, що під «вільною практикою» необхідно розуміти дозвіл контролюючих органів порту на вільне заходження судна в порт та початок вантажних операцій без участі комісії на борту судна. Основна мета «вільної практики» – економія для судовласника, а саме скорочення часу стоянки судна, який впливає на загальну суму портових зборів (зокрема, причального).

При прибутті судна закордонного плавання першою митною формальністю є повідомлення про прибуття судна, яка починається дією щодо подання до митниці капітаном судна або представником

¹⁸¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

агентської організації (морським агентом) особисто або через адміністрацію порту заявки на здійснення митного контролю судна з подальшим уточненням інформації за 1 годину до виїзду посадових осіб контролюючих органів на судно закордонного плавання.

При використанні в порту інформаційної системи портового співтовариства заявка надається до митниці з її використанням або у вигляді електронного повідомлення, яке завіряється електронним цифровим підписом, і повинна містити наступну інформацію:

назва судна, його тип, код ІМО (International Maritime Organization), національна належність, порт приписки;

дата та час прибуття (вибуття) судна;

місце стоянки;

характер та кількість товарів (якщо товари переміщуються у контейнерах, додатково зазначається кількість контейнерів і кількість товарів у контейнерах);

кількість членів екіпажу та пасажирів (із додатковим зазначенням кількості громадян України);

назви портів, до яких заходило судно під час рейсу;

найменування агентської організації (за наявності)¹⁸².

У випадку подачі заявки про вільну практику, заявка на здійснення митного контролю судна вже не подається.

Якщо товари прийняті до перевезення у контейнерах, агентська організація (морський агент) зобов'язана не пізніше, ніж за одну добу до прибуття судна закордонного плавання в порт призначення на митній території України, подати митниці, в зоні діяльності якої розташований такий порт, інформацію в електронному вигляді про такі товари. Необхідність отримання для митниці такої інформації заздалегідь обумовлена визначенням форми та обсягу контролю, достатнього для забезпечення додержання законодавства з питань державної митної справи. У випадку неподання вказаної інформації

¹⁸² Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті: наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 39. С. 111. Ст. 1175.

митниці вивантаження товарів із судна закордонного плавання заборонено, і воно дозволяється через 24 години після надання такої інформації в електронному вигляді митниці (не стосується суден закордонного плавання, які заходять у порт у зв'язку з дією обставин, що мають характер непереборної сили, стихійним лихом, а також з метою рятування людей). Як бачимо, здійснення такої дії необхідно виключно у випадку знаходження на борту судна закордонного плавання товарів, прийнятих до перевезення у контейнерах.

Наступною дією є реєстрація посадовою особою митниці у спеціальному журналі або заявці на здійснення митного контролю судна, або заявці про вільну практику.

У випадку застосування до судна вільної практики представником агентської організації митниці подається заявка з повідомленням про застосування вільної практики. Заявка про вільну практику подається агентською організацією особисто або через адміністрацію порту з використанням інформаційної системи портового співтовариства або у вигляді електронного повідомлення, яке завіряється електронним цифровим підписом.

Заявка про вільну практику подається не пізніше ніж за добу до прибуття судна в порт призначення на митній території України, в якій зазначаються не тільки відомості, вказані вище, а також така інформація:

мета заходу судна в порт;

відомості про судновласника (найменування, місцезнаходження – для юридичних осіб, прізвище, ім'я, місце проживання – для фізичних осіб);

інформація про заявлену капітаном судна потребу переміщення з борту судна/на борт судна членів екіпажу (пасажирів за наявності);

відомості про представника агентської організації (прізвище, ім'я, по батькові, посада), якому доручено пломбування приміщень на борту судна;

відомості про осіб, які будуть відвідувати судно закордонного плавання для проведення допоміжних операцій з товарами (кріплення, розкріплення, переміщення по судну) та здійснення розвантажувальних робіт без участі комісії.

Разом із Заявкою про вільну практику надаються електронні або паперові копії: генеральної (загальної) декларації; декларації про вантаж; суднової ролі; списку пасажирів (за наявності); транспортних (перевізних) документів.

Таким чином, митна формальність повідомлення про прибуття судна складається з наступних дій:

подання заявки (на здійснення митного контролю судна або про вільну практику);

реєстрація поданої заявки.

Наступною формальністю є аналіз отриманої інформації та формування митного наряду, яка починається з дії – повідомлення посадовою особою митниці про отримання заявки старшого зміни відповідного підрозділу митниці (в Одеській митниці це відділ митного оформлення № 5), який відповідає за організацію роботи митного наряду.

При отриманні заявки на здійснення митного контролю судна закордонного плавання старший зміни здійснює наступні дії:

перевіряє наявність попередньої інформації про товари, прийняті до перевезення в порт призначення на митній території України, наданої в електронному вигляді, а у разі відсутності такої інформації повідомляє про це адміністрацію порту для вжиття відповідних заходів;

призначає старшого митного наряду для здійснення митного контролю та митного оформлення судна, визначає склад цього наряду та ставить перед старшим наряду завдання з проведення митних формальностей відносно судна, встановлення режиму зон митного контролю на судні та в місцях вивантаження товарів. У випадку включення до митного наряду інспектора-кінолога або інших посадових осіб структурного підрозділу митниці, до

повноважень якого належать запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, проставляє про це відмітку у генеральній (загальній) декларації;

резервує номер зобов'язання про реімпорт (реекспорт) судна закордонного плавання у журналі обліку зобов'язань, номер повідомляє старшому митного наряду;

визначає необхідність застосування додаткових митних формальностей за результатами системи управління ризиками, у тому числі перевіряє наявність оперативної інформації, орієнтувань;

у разі здійснення контролю безпосередньо на судні узгоджує з агентською організацією (морським агентом) час прибуття посадових осіб контролюючих органів на судно.

Таким чином, митна формальність аналіз отриманої інформації та формування митного наряду складається з наступних дій:

повідомлення старшого зміни про отримання заявки;

перевірка попередньої інформації;

формування складу митного наряду та постановка завдання;

резервування номеру зобов'язання про реімпорт (реекспорт) судна;

перевірка оперативної інформації, орієнтувань;

узгодження часу прибуття на судно.

Наступною митною формальністю є огляд судна закордонного плавання, яка починається з дії прибуття митного наряду до борту судна. Слід зазначити, що на адміністрацію порту або агентську організацію покладений обов'язок забезпечити доставку на судно посадових осіб контролюючих органів з метою виконання покладених на них функцій, а також повернення їх до своїх установ.

Першим на борт судна, що прибуло із-за кордону, піднімається представник санітарно-епідеміологічної служби і тільки після завершення санітарного контролю та з його дозволу піднімаються на борт посадові особи інших контролюючих служб.

Після прибуття митного наряду на судно старший наряду, в першу чергу, встановлює зв'язок з митницею з використанням наявних технічних засобів зв'язку, що є наступною дією. Встановлення порядку взаємодії з представниками інших контролюючих органів та узгодження з капітаном судна або уповноваженою ним особою кандидатур членів екіпажу, які супроводжуватимуть посадових осіб митного наряду при проведенні митного огляду судна, розподіл між посадовими особами митного наряду об'єктів огляду та виділених для супроводження членів екіпажу є наступними діями.

Необхідно зазначити, що часом початку роботи митного наряду вважається момент надання капітаном судна або уповноваженою особою необхідних для митного оформлення документів, що буде розглянуто у наступному підрозділі.

Безпосереднє проведення огляду судна закордонного плавання є наступною дією, перед початком якої старший наряду проводить короткий інструктаж з дотримання правил техніки безпеки під час проведення огляду, дає вказівку адміністрації судна дати об'яву по судну про початок митного огляду і заборону пересування по судну і відкриття службових приміщень та встановлює орієнтовний час закінчення огляду.

Посадова особа митниці здійснює огляд закріпленої ділянки (об'єкта) судна з використанням технічних засобів митного контролю в супроводі члена екіпажу. За необхідності зробити огляд ємностей, порожнин на об'єкті огляду дає вказівку супровідному членові екіпажу на їхнє відкриття. Забороняється самостійно робити розкриття кришок, люків, панелей. Після завершення огляду кожен член митного наряду доповідає про його результати старшому наряду.

Як свідчить опитування посадових осіб підрозділу Одеської митниці, компетенцією яких є виконання митних формальностей на прибуття/вибуття суден закордонного плавання, митний огляд судна закордонного плавання практично не проводиться. Лише за

результатами системи управління ризиками проведення такого огляду санкціонують посадові особи митниці шляхом проставлення відповідної відмітки в інформаційній системі портового співтовариства.

Слід зазначити, що за результатами митного огляду судна закордонного плавання складання акта про його проведення не передбачено наказом Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308, хоча ч. 8 ст. 338 МК України встановлена вимога щодо обов'язкового складання такого акта. Як свідчить практика діяльності посадових осіб Одеської митниці, при огляді судна закордонного плавання вони такий акт не складають.

Товари, що не підлягають пропуску через митний кордон України, передаються на зберігання адміністрації судна шляхом розміщення їх у суднових приміщеннях або в інших, спеціально обладнаних для цього місцях, на які накладаються митні забезпечення. При цьому капітаном судна у довільній формі в двох примірниках складається акт приймання-передавання товарів на зберігання під митним контролем в опломбованих приміщеннях. Акт засвідчується відбитком штампа «Під митним контролем» посадової особи митниці та є підтвердженням приймання адміністрацією судна на зберігання під митним контролем товарів в опломбованих приміщеннях. Один примірник акта зберігається в судовій справі в митниці, другий – у справах судна. Відомості про накладені митні забезпечення зазначаються посадовою особою митниці в генеральній (загальній) декларації.

Обов'язковою умовою є ознайомлення капітана судна зі змістом ст. 469 МК України та вчинення запису на лицьовому боці обох примірників акта щодо прийняття на зберігання під митним контролем товарів в опломбованих приміщеннях та попередження про відповідальність за порушення митних правил, передбачену ст. 469 МК України. Кожен із цих записів засвідчується проставленням дати, особистого підпису і відбитка судової

печатки, при цьому допускається учиняти запис англійською мовою.

Таким чином, митна формальність митний огляд судна закордонного плавання складається з наступних дій:

прибуття митного наряду до борту судна;

встановлення зв'язку з митницею;

встановлення порядку взаємодії з представниками інших контролюючих органів;

узгодження та розподіл членів екіпажу для огляду судна;

безпосередній огляд судна;

накладення митних забезпечень та складення акту (за необхідністю).

При вибутті судна закордонного плавання виконуються митні формальності, як і у випадку прибуття судна, за деяким відмінностями. Різницею є те, що при проведенні митного огляду судна на вибуття посадова особа митниці перевіряє наявність та цілість митного забезпечення, накладеного на суднових приміщеннях або в інших, спеціально обладнаних для цього місцях, використання валюти із суднової каси судна, яке плаває під іноземним прапором, відповідність фактичної наявності на борту судна суднових припасів відомостям, заявленим про них на прибуття¹⁸³.

Як вже зазначалось вище, об'єктом митного контролю є також члени екіпажу судна закордонного плавання та їх особисті речі (товари). Членом екіпажу судна є будь-яка особа, що зайнята під час рейсу на борту виконанням обов'язків, пов'язаних з експлуатацією судна або обслуговуванням на ньому, і включена в суднову роль. Згідно Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. особистими речами команди судна є одяга, предмети повсякденного користування і будь-які

¹⁸³ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті: наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 39. С. 111. Ст. 1175.

інші речі, що належать членам команди судна і перевозяться на судні, включаючи валюту¹⁸⁴.

Національним законодавством передбачено, що митні формальності відносно товарів, що переміщуються членами екіпажів суден закордонного плавання, можуть здійснюватись безпосередньо на борту таких суден або в інших місцях, визначених адміністрацією порту за погодженням з митницею, у зоні діяльності якої розташовано порт. У випадку митного огляду товарів на борту судна посадова особа митниці здійснює огляд в наступному порядку:

перевіряє правильність заповнення митних декларацій членів екіпажу – громадян України, робить усне опитування по всіх пунктах декларації, попереджає про відповідальність за заявлення помилкових або неточних відомостей, завіряє митні декларації відбитком особистої номерної печатки й особистим підписом. Якщо члени екіпажу судна – іноземні громадяни, відомості про їх особисті речі містяться в декларації про особисті речі членів екіпажу судна, причому така декларація не вимагається при відправленні судна з порту;

за наявності товарів та інших предметів, що підлягають контролю з боку інших державних органів або заборонених до ввезення в Україну, або таких, що підлягають обкладанню митними платежами, а також за наявності підстав вважати, що в особистих речах і багажі присутні об'єкти порушення митних правил, робить огляд місць багажу і ручної поклажі. Огляд здійснюється тільки в присутності їхнього власника. При цьому він попереджається, що відповідно до вимог митного законодавства України власник зобов'язаний самостійно пред'явити для огляду всі місця багажу з їх розкриттям;

після завершення огляду передає митні декларації для українських членів екіпажу або декларацію про особисті речі членів екіпажу черговому по судну.

¹⁸⁴ Конвенція про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_064/page (дата звернення 20.02.2018).

Таким чином, митна формальність – митний огляд особистих речей, товарів членів екіпажу судна складається з наступних дій:

перевірка заповнених митних декларацій (для українських членів екіпажу) та декларації про особисті речі членів екіпажу судна (для іноземних членів екіпажу);

проставлення відбитку особистої номерної печатки;

пред'явлення для митного контролю речей;

безпосередній огляд;

передача митних декларацій уповноваженій капітаном відповідальній особі.

Охарактеризуємо митні формальності відносно наступного об'єкту митного контролю на водному транспорті – товарів, що прибули з-за кордону.

Першою митною формальністю є розвантаження товарів, яке починається з отримання дозволу митниці на вивантаження товарів. Дозволом на вивантаження товарів із судна є напис посадової особи митниці на декларації про вантаж «Вивантаження дозволено», який завіряється відбитком особистої номерної печатки. Після отримання такого дозволу розпочинається вивантаження товарів із судна закордонного плавання, яке здійснюється в зоні митного контролю, розташовані на території морського (річкового) порту, на транспортні засоби, що перебувають у цих зонах, або в інші місця, визначені законодавством. У процесі вивантаження посадові особи митниці на транспортних документах мають право робити написи із застереженнями, що забороняють або регулюють процес вивантаження і є обов'язковими для виконання всіма особами, які беруть участь у процесі вивантаження. Крім того, адміністрацією порту або іншими уповноваженими особами для здійснення контролю за розвантаженням судна подаються митниці документи (наряди, тальманські розписки тощо), які відображають наміри та/або результати вивантаження товарів.

У випадку виявлення розбіжностей між наявною кількістю товарів та даними, зазначеними у транспортних документах, або

виявлення в процесі розвантаження судна пошкоджених (підмочених, зі слідами розпакування) вантажних місць уповноваженою особою складається акт-повідомлення та акт про невідповідність товарів відомостям, зазначеним у документах, необхідних для здійснення митного контролю, про пошкодження товарів, їх упаковки чи маркування або про їх втрату.

Після розвантаження судна в генеральному акті зазначаються кількість місць і вага (маса) зданих судном і прийнятих портом товарів, а також інформація про номери та загальну кількість складених при розвантаженні судна актів-повідомлень та актів про невідповідність. Генеральний акт підписується представниками адміністрації порту, митниці та судна. Один примірник генерального акта залишається в митниці.

Останньою дією аналізованої формальності є внесення інформації митницею до функціонального модуля «Журнал обліку товарів, що надходять на митну територію України на судах закордонного плавання та вивозяться із зони митного контролю і порту», що є складовою частиною АСМО «Інспектор-2006». Слід звернути увагу, що для заповнення граф цього журналу може використовуватись інформація, яка:

- надана агентською організацією (морським агентом);

- надана за результатами розвантаження судна експедитором для оформлення вивезення товарів;

- міститься в ПК «Контроль за доставкою товарів»;

- наявна в інформаційній системі портового співтовариства.

Інформація повинна містити наступні дані: дата прибуття судна; назва та код ІМО судна; реєстраційний номер суднової справи; агентська організація (морський агент); номер коносаменту; номер контейнера; одержувач; місцезнаходження (місце проживання) одержувача; загальна назва товарів; загальна вага товарів (брутто, кг)/кількість місць, а в разі перевезення товарів у контейнерах вказується вага товарів по кожному контейнеру (згідно коносаменту); ініціали, прізвище старшого митного наряду

на прибуття судна; дата вивезення товарів за межі зони митного контролю й порту; експедитор; номер документа, передбаченого правилами роботи портів (наряд, ордер тощо) для початку процедури вивезення з порту; перевізник, відомості про транспортний засіб (вид та номер); одержувач; місцезнаходження (місце проживання) одержувача; номер митної декларації (документа контролю доставки); назва товарів; загальна вага товарів; фактично вивезено (вага товарів (брутто, кг)/кількість місць); залишок (вага товарів (брутто, кг)/кількість місць) за митною декларацією або документом контролю доставки; номер особистої номерної печатки посадової особи митниці, яка дозволила вивезення товарів за межі зони митного контролю й порту; примітки¹⁸⁵.

Таким чином, митна формальність розвантаження товарів складається з наступних дій:

- отримання дозволу митниці на розвантаження;
- безпосереднє розвантаження товарів;
- подання митниці нарядів, тальманських розписок;
- складання акту-повідомлення та акту про невідповідність товарів (за необхідністю);
- підписання генерального акту;
- внесення інформації до функціонального модуля.

Наступні митні формальності залежать від місця митного оформлення, яке може бути проведено у порту прибуття або у іншій митниці призначення. Однак обидва випадки пов'язані з митним оформленням і тому будуть розглянуті в наступному підрозділі.

Якщо митне оформлення товару буде здійснено у порту прибуття, обов'язковим є виконання (після митного оформлення) такої митної формальності, як огляд товару, про що мова йшла у підрозділі 1.3.

¹⁸⁵ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті: наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 39. С. 111. Ст. 1175.

Охарактеризуємо митні формальності відносно товарів, які вивозяться за межі митної території України.

Першою митною формальністю є огляд товарів, порядок проведення якого був розглянутий у підрозділі 1.3.

Митна формальність завантаження товарів на судно розпочинається з подання митниці вантажовласником або уповноваженою ним особою доручення на навантаження. Причому підставою для оформлення цього доручення є митна декларація або інший документ (представлені на паперовому носії або у формі електронного документа). Доручення на навантаження подається митниці в необхідній кількості примірників, один з яких з доданими до нього паперовими аркушами митної декларації з позначенням «4/5» або іншими паперовими документами, залишається у справах митниці для контролю за навантаженням судна. Загальна кількість оформлених примірників доручень зазначається у дорученні, яке залишається у справах митниці.

Можливий варіант анулювання доручення на навантаження за письмовою заявою вантажовласника або уповноваженої ним особи. У цьому випадку є обов'язковою умовою повернення митниці всіх раніше оформлених примірників доручення або внесення змін до всіх примірників доручення на навантаження, які завіряються печаткою вантажовласника або уповноваженої ним особи.

У разі надходження товарів, які були оформлені іншими митницями та перебувають під митним контролем, подаються також товаросупровідні документи. Наступною дією є перевірка відповідності даних, зазначених у дорученнях на навантаження – документах, передбачених правилами роботи портів, даним, які містяться в митній декларації або іншому документі, що є підставою для переміщення товарів через митний кордон України, після чого посадова особа митниці на дорученні на навантаження проставляє відбиток особистої номерної печатки. Оформлене таким чином доручення є підставою для навантаження зазначених у ньому товарів на судно.

Зазначмо, що з метою запобігання простою транспортного засобу законодавством дозволяється оформлення доручень на навантаження за відсутності оригіналу митної декларації.

Після закінчення навантаження судна капітан судна або агентська організація подає митниці коносаменти й декларацію про вантаж для пропуску товарів через митний кордон України, а портовий оператор, який здійснював навантаження судна, надає митниці документи, що підтверджують кількість та асортимент навантажених товарів. Після звірення їх з дорученнями на навантаження (списками вантажів) і митними деклараціями або іншими документами, які відповідно до законодавства України є підставою для переміщення товарів через митний кордон України, посадова особа митниці проставляє на коносаментах, декларації про вантаж відбитки штампа «Під митним контролем» та особистої номерної печатки.

Останньою дією аналізованої формальності є внесення інформації митницею до функціонального модуля «Журнал обліку товарів, що вивозяться за межі митної території України на судах», що є складовою частиною АСМО «Інспектор-2006». Слід зазначити, що інформація, яка вноситься до функціонального модуля при вивезенні товарів, відрізняється від інформації, яка вноситься до функціонального модуля при ввезенні товарів.

Інформація повинна містити такі дані: дата надходження товарів у порт; відправник; місцезнаходження (місце проживання) відправника; загальна назва товарів; загальна вага товарів (брутто, кг)/кількість місць, а в разі перевезення товарів у контейнерах вказується вага товарів по кожному контейнеру (згідно коносаменту); номер митної декларації (іншого документа, який відповідно до законодавства України є підставою для переміщення товарів через митний кордон України); номер штампа «Під митним контролем», ініціали, прізвище посадової особи митниці, яка дала дозвіл на розміщення товарів в порту; дата оформлення доручення на навантаження; експедитор (за наявності); номер документа,

передбаченого правилами роботи портів (доручення на навантаження); назва товарів (згідно з митною декларацією /документом контролю доставки/); загальна вага товарів (брутто, кг)/кількість місць; порт призначення; назва та код ІМО судна; реєстраційний номер судової справи; номер особистої номерної печатки посадової особи митниці, яка дозволила завантаження товарів на судно; фактично відвантажено (назви товарів, вага товарів (брутто, кг)/кількість місць); залишок у порту (вага товарів (брутто, кг)/кількість місць) згідно з митною декларацією; дата вибуття судна; номер особистої номерної печатки посадової особи митниці, яка надала дозвіл на випуск товарів за межі зони митного контролю і порту; примітки (відмітка про анулювання доручення на навантаження чи внесення змін до нього)¹⁸⁶.

Документи, що були підставою для пропуску товарів через митний кордон України, залишаються у справах митниці.

Таким чином, митна формальність завантаження товарів складається з таких дій:

- подання митниці доручення на навантаження;
- перевірка відповідності даних, зазначених у дорученнях на навантаження;
- проставлення особистого митного забезпечення;
- безпосереднє завантаження товару на судно;
- подання митниці пакету документів;
- звірення поданих документів;
- проставлення особистого митного забезпечення;
- внесення інформації до функціонального модуля.

Пропуск через митний кордон транспортних засобів і товарів здійснюється тільки за умови надання оригіналу митної декларації з відміткою митниці про закінчення митного оформлення.

Слід звернути увагу на ст. 211 МК України, в якій зазначено, що судно закордонного плавання, яке заходить у відкритий для

¹⁸⁶ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті: наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 39. С. 111. Ст. 1175.

міжнародних водних перевезень порт для поповнення запасів води, палива, продовольства, проведення термінових ремонтних робіт на строк до п'яти діб, митному оформленню не підлягає, але перебуває під митним контролем до його відправлення¹⁸⁷.

Не зовсім зрозуміла позиція законодавця щодо ігнорування ще однієї підстави заходження суден закордонного плавання на нетривалий час у порти, а саме для надання невідкладної медичної допомоги, що передбачено пунктом Н розділу 2 Додатку до Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. Так, державна влада домагається співробітництва судновласників у забезпеченні того, щоб капітани суден, які мають намір зайти в порт лише з причини висадження на берег хворих або членів команди, які отримали травму, пасажирів та інших осіб для подання невідкладної медичної допомоги, якщо можливо, завчасно повідомляли державну владу про такий намір, причому з повним описом хвороби і травм осіб, їхніх даних і статусу. Державна влада до прибуття судна інформує капітана по радіо, коли це можливо, але у будь-якому разі найшвидшим доступним шляхом, про необхідну документацію і процедури для швидкої висадки на берег хворих або осіб, які отримали травму, для своєчасної митної очистки судна. Що стосується суден, які заходять у порти з цією метою і мають намір відправлятися негайно, державна влада віддає перевагу постановці до причалу, якщо стан хворого або стан моря не дає змоги зробити безпечну висадку на рейді або на підходах до порту. Від суден у таких випадках державна влада здебільшого не вимагає документів, за винятком Морської санітарної декларації і, у разі необхідності, Загальної декларації.

Там, де державна влада вживає заходів контролю, пов'язаних із прибуттям судна, до висадки на берег хворих або осіб, які отримали травму, цим заходам контролю передують подання невідкладної медичної допомоги і вживання заходів охорони здоров'я. Там, де вимагаються гарантії або зобов'язання щодо вартості лікування або

¹⁸⁷ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

можливого переміщення, або повернення на батьківщину вищезгаданих осіб, невідкладна медична допомога не повинна затримуватися і відкладатися в період отримання цих гарантій або зобов'язань¹⁸⁸.

Вважаємо необхідним внести зміни до ч. 1 ст. 211 МК України шляхом включення надання невідкладної медичної допомоги до переліку підстав заходження суден закордонного плавання на нетривалий час у порти України.

Аналіз особливостей виконання митних формальностей на водному транспорті, пов'язаних з митним контролем дозволяє зробити наступні висновки. Митний контроль судна закордонного плавання на прибуття складається з таких митних формальностей: а) повідомлення про прибуття судна (подання заявки (на здійснення митного контролю судна або про вільну практику); реєстрація поданої заявки); б) аналіз отриманої інформації та формування митного наряду (повідомлення старшого зміни про отримання заявки; перевірка попередньої інформації; формування складу митного наряду та постановка завдання; резервування номеру зобов'язання про реімпорт (реекспорт) судна; перевірка оперативної інформації, орієнтувань; узгодження часу прибуття на судно); в) митний огляд судна (прибуття митного наряду до борту судна; встановлення зв'язку з митницею; встановлення порядку взаємодії з представниками інших контролюючих органів; узгодження та розподіл членів екіпажу щодо огляду судна; безпосередній огляд судна; накладення митних забезпечень).

При вибутті судна закордонного плавання виконуються митні формальності, як і у випадку прибуття судна, за винятком митного огляду судна, при проведенні якого посадова особа митниці перевіряє наявність та цілість митного забезпечення, накладеного на судових приміщеннях або в інших, спеціально обладнаних для цього місцях, використання валюти з судової каси судна, яке плаває під іноземним прапором, відповідність фактичної наявності

¹⁸⁸ Конвенція про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_064/page (дата звернення 20.02.2018).

на борту судна суднових припасів відомостям, заявленим про них на прибуття.

2.3. Митні формальності на водному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного оформлення

Відповідно до ст. 208 МК України митне оформлення суден закордонного плавання здійснюється цілодобово у такій черговості:

- 1) аварійні судна;
- 2) пасажирські судна;
- 3) вантажно-пасажирські судна;
- 4) лінійні судна;
- 5) танкерні судна;
- 6) інші судна у порядку їх прибуття.

Є сенс розглянути більш детально, що це за судна. Так, аварійне судно є судном, що зазнало морської аварійної події, якою, в свою чергу, є подія, що виникла в результаті експлуатації судна чи у зв'язку з нею, яка спричинила або могла спричинити людські жертви, або заподіяти шкоду здоров'ю людей, загибель судна, або втрату його морехідного стану, а також забруднення навколишнього природного середовища¹⁸⁹.

Пасажирське судно – судно, спеціально призначене для перевезення понад 12 пасажирів.

Вантажно-пасажирське судно – судно, що призначене для перевезення вантажів і не більше, як 12 пасажирів.

Лінійне судно – судно, робота якого на судноплавній лінії передбачена лінійним розкладом.

Танкер означає судно, призначене для перевезення речовин у вантажних танках.

В залежності від водотоннажності та призначення суден закордонного плавання їх митне оформлення проводиться у строк,

¹⁸⁹ Про затвердження Положення про класифікацію, порядок розслідування та обліку аварійних морських подій із суднами: наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 25.09.2006 р. № 516 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0959-06> (дата звернення: 25.02.2018).

який визначається керівником органу доходів і зборів за погодженням з керівником відповідного органу охорони державного кордону України та іншими контрольними службами¹⁹⁰, тобто кожна митниця за погодженнями з іншими контролюючими органами має право встановити такі граничні строки.

Слід зазначити, що раніше наказом ДМС України 23.01.2001 р. № 26¹⁹¹ були встановлені граничні терміни митного контролю та митного оформлення судна закордонного плавання в залежності від водотоннажності та пасажиромісткості, однак цей наказ вже втратив чинність.

28 листопада 2005 р. спільним наказом ДМС України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства аграрної політики України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Міністерства культури і туризму України, Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації були затверджені часові нормативи виконання контрольних операцій посадовими особами, які здійснюють контроль осіб, товарів і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон України. У цьому нормативному акті встановлений максимальний строк митного контролю морського (річкового) транспорту, який складає 1 годину, а у випадку проведення поглибленого огляду – 2 години¹⁹². Звертаємо увагу, що мова йде про митний контроль,

¹⁹⁰ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

¹⁹¹ Про затвердження Порядку здійснення митного контролю за переміщенням через митний кордон України товарів та інших предметів з використанням морського, річкового й поромного видів транспорту: наказ Державної митної служби України від 23.01.2001 р. № 26 / Державна митна служба України. Офіційний вісник України. 2001. № 6. С. 392. Ст. 258. (дата звернення 20.02.2018 р.) (втратив чинність).

¹⁹² Про затвердження Часових нормативів виконання контрольних операцій посадовими особами, які здійснюють контроль осіб, товарів і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон України: наказ Державної митної служби України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства аграрної політики України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Міністерства культури і туризму України, Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 28.11.2005 р. № 1167/886/824/643/655/424/858/900 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1557-05> (дата звернення: 20.02.2018).

однак враховуючи взаємозв'язок митного контролю та митного оформлення можемо припустити, що митне оформлення повинно бути здійснено в цьому ж проміжку часу.

Пункт 5 вказаних часових нормативів дозволяє керівникам органу охорони державного кордону й митного органу за погодженням з посадовими особами інших контрольних служб, що виконують свої обов'язки в пунктах пропуску через державний кордон України, встановлювати в кожному окремому пункті пропуску іншу тривалість виконання контрольних операцій посадовими особами, які здійснюють контроль осіб, товарів і транспортних засобів у цих пунктах пропуску, яка не перевищує максимального часу, визначеного цими часовими нормативами, що не суперечить ст. 208 МК України. Як свідчить практика, у низці митниць України (а мова йде тільки про ті митниці, в яких здійснюється митний контроль та митне оформлення суден закордонного плавання (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька митниці)) до цього часу відсутні локальні нормативні акти, якими була би встановлена інша тривалість здійснення митного оформлення суден закордонного плавання.

Згідно п. 2 ч. 1 ст. 335 МК України при перевезенні водним транспортом органу доходів і зборів в паперовій або електронній формі перевізник надає наступні документи та відомості:

а) генеральну декларацію, що містить, зокрема, найменування та опис судна, відомості про його реєстрацію та національну належність, прізвище капітана, прізвище та адресу суднового агента;

б) декларацію про вантаж, яка містить, зокрема, відомості про найменування портів відправки, портів заходу судна, завантаження та вивантаження товарів, першого порту відправки товарів, порту вивантаження товарів, що залишаються на борту, перелік коносаментів або інших документів, що підтверджують наявність та зміст договору морського (річкового) перевезення, кількість

вантажних місць товару, опис та вид упаковки товарів, які підлягають вивантаженню у даному порту;

в) декларацію про припаси (суднові припаси), яка містить, зокрема, відомості про найменування суднових припасів, що є в наявності на судні, та їх кількість;

г) декларацію про особисті речі екіпажу судна;

г) судову роль, що містить відомості про кількість і склад членів екіпажу під час прибуття і відправлення судна, зокрема, прізвища, імена, громадянство, звання або посаду, дату і місце народження, вид і номер документа, що посвідчує особу;

д) список пасажирів, що містить відомості про пасажирів під час прибуття і відправлення судна, зокрема, кількість пасажирів на судні, прізвища, імена, громадянство, дату і місце народження, порти посадки і висадки;

е) визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності);

є) транспортні (перевізні) документи на товари (за наявності), які містять, зокрема, відомості про загальну кількість товарів, кількість вантажних місць, найменування товарів, вид упаковки;

ж) комерційні документи (за наявності) на товари та відомості про розміщення товарів на борту судна;

з) відомості про наявність (відсутність) на борту судна товарів, ввезення яких на митну територію України заборонено або обмежено, включаючи валютні цінності, наявні у членів екіпажу, лікарські засоби, до складу яких входять наркотичні, сильнодіючі засоби, психотропні та отруйні речовини;

и) відомості про наявність (відсутність) на борту судна небезпечних товарів, зброї, боєприпасів¹⁹³.

А пунктом 16 Типової технологічної схеми здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон

¹⁹³ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

передбачається подання капітаном судна також зобов'язання про реекспорт (реімпорт) судна закордонного плавання, однак такий документ в переліку п. 2 ч. 1 ст. 335 МК України відсутній.

У цьому випадку необхідно звернути увагу на п. 2 ч. 6 ст. 104 МК України та п. 2 ч. 6 ст. 114 МК України відносно дотримання митного режиму тимчасового ввезення/вивезення та надання митниці зобов'язання про реекспорт/реімпорт транспортних засобів комерційного призначення, які тимчасово ввозяться/вивозяться. Таким чином, подання такого зобов'язання є обов'язковою умовою. Для систематизації норм МК України вважаємо необхідним внести зміни до п. 2 ч. 1 ст. 335 МК України шляхом доповнення підпунктом наступного змісту «зобов'язання про реекспорт (реімпорт) судна закордонного плавання».

Взагалі зобов'язання за встановленою наказом Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 формою капітан судна або інша особа, що входить до командного складу судна і належним чином уповноважена на це капітаном, подає у двох примірниках. У разі вивезення за межі митної території України (увезення на митну територію України) несамохідних суден закордонного плавання (без екіпажу) допускається подання зобов'язання судновласником або уповноваженою ним особою. Крім того, допускається подання до органу митниці зобов'язання, заповненого англійською чи російською мовою та/або за формою, перекладеною на англійську мову. Один примірник оформленого зобов'язання залишається у справах митниці на контролі, другий – передається капітану судна для зберігання у справах судна. Зобов'язання (про зворотнє вивезення за межі митної території України судна, яке плаває під іноземним прапором) зберігається у справах судна до здійснення митного контролю та митного оформлення цього судна при вибутті за межі митної території України. Контроль за виконанням зобов'язання здійснюється митницею, якій було подано це зобов'язання.

Необхідно звернути увагу на деяку невідповідність в нормативних актах щодо відомостей, які зазначаються в генеральній декларації. В МК України чітко встановлені наступні відомості, які повинні міститись у генеральній декларації – найменування та опис судна, відомості про його реєстрацію та національну належність, прізвище капітана, прізвище та адресу суднового агента, що відповідає вимогам Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. У Типовій технологічній схемі здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон зазначено наступне: «генеральна (загальна) декларація – документ, що містить загальні відомості про судно і наявність чи відсутність на борту вогнепальної зброї, боєприпасів, наркотичних (психотропних) лікарських засобів, які є в судновій аптечці, а також про суднову касу»¹⁹⁴. Як бачимо, в підзаконному акті перелік відомостей, які зазначаються у генеральній декларації, значно більший і, на жаль, не відповідає нормам МК України. Крім того, в Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. чітко встановлені відомості, які повинні міститися в загальній декларації, а саме: назва і опис судна; національна приналежність судна; дані про реєстрацію; дані про тоннаж; фамілія капітана; фамілія і адреса суднового агента; короткий опис вантажу; кількість членів команди судна; кількість пасажирів; короткі відомості про рейс; дата і час прибуття або дата відправлення; порт прибуття або відправлення; місце стоянки судна в порту¹⁹⁵.

У вказаній конвенції зазначається як рекомендація державній владі не включати до загальної декларації додаткових відомостей,

¹⁹⁴ Типова технологічна схема здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/451-2012-p/page> (дата звернення: 26.02.2018).

¹⁹⁵ Конвенція про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_064/page (дата звернення 20.02.2018).

тобто відомості про наявність чи відсутність на борту судна вогнепальної зброї, боєприпасів, наркотичних (психотропних) лікарських засобів рекомендовано не відображати у декларації.

Вважаємо доцільним рекомендувати Кабінету Міністрів України внести до вказаної вище технологічної схеми зміни у зміст поняття «генеральна (загальна) декларація».

Зазначмо, що декларування судна закордонного плавання, що використовується виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України, здійснюється без надання митної декларації. Відомості про таке судно закордонного плавання зазначаються в генеральній (загальній) декларації. Практично митна формальність декларування судна зводиться до здійснення наступних дій: подання митниці відповідних документів; реєстрація поданих документів та проставлення посадовою особою митниці особистого митного забезпечення; внесення інформації до відповідного програмного модулю.

Як вже зазначалось у попередньому підрозділі митне оформлення товарів, які прибули з-за кордону, може бути здійснено у порту прибуття, або товар може бути направлений під митним контролем до митниці призначення з подальшим митним оформленням у цій митниці.

Якщо митне оформлення товару проводиться в порту прибуття, виконуються такі митні формальності: декларування; прийняття митної декларації; оформлення митної декларації; завершення митного оформлення (причому такі ж формальності виконуються і у випадку вивезення товарів за кордон).

Направлення товару під митним контролем до митниці призначення можливо при наявності в ЄАІС ДФС України попередньої митної декларації або надання митниці іншого документа, що може використовуватися замість митної декларації. Іншими словами, мова йде про здійснення прохідного або внутрішнього транзиту автомобільним транспортом, або залізничним (виконується митна формальність щодо відправлення

товару в митницю призначення). В обох випадках в залежності від конкретних товарів, перелік яких затверджений Постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 461, таке переміщення здійснюється за умови обов'язкового надання митниці забезпечення сплати митних платежів. Порядок виконання митних формальностей, пов'язаних з здійсненням прохідного або внутрішнього транзиту автомобільним, залізничним транспортом, щодо товарів, які прибули в Україну водним транспортом буде розглянутий у відповідних розділах роботи.

Тим не менш, за результатами застосування системи управління ризиками (аналіз інформації, наявної в Журналі обліку товарів, що надходять на митну територію України на суднах закордонного плавання та вивозяться із зони митного контролю і порту, у документах, що використовуються для декларування товарів у митний режим транзиту /у тому числі у попередній митній декларації/ тощо) посадова особа митниці визначає необхідність застосування форм та обсягу митних формальностей, у тому числі перевіряє наявність оперативної інформації, орієнтувань. Слід зазначити, що експедитор зобов'язаний подати митниці товаросупровідні документи і документ, передбачений правилами роботи портів, яким може бути наряд, ордер. Правила оформлення цих вантажних перевізних документів та форми бланків затверджені наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 13.12.2004 р. № 1098¹⁹⁶. На вказаних документах проставляється відбиток штампа «Під митним контролем», який є дозволом на завантаження товарів на транспортний засіб з метою подальшого здійснення митного контролю у визначених митницею місцях.

Інформація про результати виконання митних формальностей також вноситься посадовою особою митниці до Журналу обліку товарів, що надходять на митну територію України на суднах

¹⁹⁶ Про затвердження Правил оформлення вантажних перевізних документів на перевезення морським транспортом: наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 13.12.2004 р. № 1098 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1657-04/page> (дата звернення: 26.02.2018).

закордонного плавання та вивозяться із зони митного контролю і порту. Не допускається вивезення із зони митного контролю і порту товарів, щодо яких не завершено здійснення митних формальностей. Обов'язково посадовою особою митниці на транспортний засіб накладається митне забезпечення.

У випадку, якщо в порту функціонує інформаційна системи портового співтовариства, зазначені вище дії виконуються із застосуванням цієї системи, в якій також проставляються відмітки про надання дозволу на завантаження товарів на транспортний засіб, на вивезення товарів із зони митного контролю і порту.

Як бачимо, митна формальність відправлення товару в митницю призначення складається з наступних дій:

- подання митниці документів експедитором;
- надання дозволу на завантаження товару
- завантаження товарів на транспортний засіб;
- накладення митного забезпечення;
- внесення відповідної інформації до функціонального модулю;
- вивезення товарів із зони митного контролю і порту.

Після закінчення митного оформлення у справах судна залишаються з відмітками митниці: генеральна декларація, декларація про вантаж, транспортні (перевізні) документи, декларація про особисті речі членів суднового екіпажу, декларація про суднові припаси, зобов'язання про реімпорт/реекспорт судна закордонного плавання. У справах митниці залишаються: генеральна декларація; один примірник зобов'язання капітана судна про реімпорт/реекспорт судна (для обліку та контролю або для зняття зобов'язання з контролю); декларація про вантаж; транспортні (перевізні) документи; суднова роль; список пасажирів; декларація про особисті речі членів екіпажу судна; декларація про припаси.

Слід звернути увагу, що згідно пункту А розділу 2 Додатка до Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. митниця має право вимагати для залишення у себе лише

наступні документи: загальну декларацію; декларацію про вантаж; декларацію про суднові припаси; декларацію про особисті речі команди судна; судову роль; список пасажирів; документ, що запропонований Всесвітньою поштовою конвенцією; морську санітару декларацію¹⁹⁷. Як бачимо, в цьому переліку відсутні такі документи, як зобов'язання про реімпорт/реекспорт судна та транспортні документи.

Останньою митною формальністю є формування судової справи. Суднова справа формується з документів, згідно з якими були здійснені митні формальності відносно судна після прибуття його в порт на митній території України, і документів, згідно яких були здійснені митні формальності відносно цього судна при вибутті за межі порту. Документи, згідно яких було здійснено митний контроль і митне оформлення судна, формуються в судову справу, яка реєструється у функціональному модулі «Журнал реєстрації судових справ», що є складовою частиною АСМО «Інспектор-2006».

Слід зазначити, що дія відносно присвоєння судовій справі реєстраційного номеру, здійснюється після огляду судна закордонного плавання на прибуття. Реєстраційний номер включає 9-значний код митниці згідно класифікатора органів ДФС України, поточний рік (4 цифри), порядковий номер судової справи згідно журналу реєстрації судових справ (4 цифри), причому у порядку зростання протягом поточного року (з початку року нумерація поновлюється) та двозначний літерний код ознаки перевезення (проставляється «З» при міжнародному перевезенні, «К» – при каботажному перевезенні). Наприклад, судно закордонного плавання прибуло в Одеській порт 10 січня 2018 р. із порту Варна (Республіка Болгарія). І це прибуття у 2018 р. 11-ого судна у порт м. Одеса згідно журналу реєстрації судових справ. 15 січня це судно вже вибуло у порт Маріуполь (Україна) в каботажу. Номер справи в цьому випадку буде наступний 500050150/2018/0011/ЗК.

¹⁹⁷ Конвенція про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_064/page (дата звернення 20.02.2018).

В журнал реєстрації суднових справ окрім реєстраційного номеру суднової справи вносяться наступні відомості: назва та код ІМО судна; прапор судна; власник судна; прізвище, ім'я та по батькові капітана судна, серія та номер паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, ким і коли виданий; дата прибуття; порт відправлення; кількість членів суднового екіпажу; агентська організація; реєстраційний номер Зобов'язання капітана судна про реімпорт (реекспорт) судна закордонного плавання; ініціали, прізвище старшого митного наряду на прибуття судна; дата вибуття; порт призначення; кількість членів суднового екіпажу; загальна вага вантажів (брутто, кг); ініціали, прізвище старшого митного наряду на вибуття судна.

Слід зазначити, що оформлене митницею зобов'язання зберігається в окремій справі митниці та знімається з контролю після виконання капітаном судна наданого зобов'язання. Крім того, документи, що були надані митниці для контролю за розвантаженням судна, яке прибуло на митну територію України, можуть формуватись в окрему справу, яка є невід'ємною частиною суднової справи судна. Сформована суднова справа судна, митний контроль якого завершено, зберігається у справах митниці, а саме у робочих кімнатах підрозділу, за місцем формування справи. Справи повинні зберігатися у вертикальному положенні в шафах, що закриваються. Для підвищення оперативності розшуку документів справи розміщуються відповідно до номенклатури справ. На корінцях обкладинок справ зазначаються індекси за номенклатурою¹⁹⁸. Наказом ДМС України від 13.01.2006 р. № 14 встановлено, що документи митного оформлення водного транспорту (генеральна декларація; список членів екіпажу судна; список пасажирів; валютна декларація членів екіпажу судна; декларація речей членів екіпажу судна; декларація продовольства і

¹⁹⁸ Про затвердження Інструкції з діловодства у Державній фіскальній службі України: наказ Державної фіскальної служби України від 27.11.2014 р. № 333 / Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/71085.html> (дата звернення: 25.02.2018).

предметів судового забезпечення; інші судові документи, тощо) зберігаються три роки¹⁹⁹.

Як бачимо, митна формальність – формування суднової справи складається з двох дій:

присвоєння реєстраційного номеру;

внесення відомостей до функціонального модуля «Журнал реєстрації суднових справ».

Таким чином, при митному оформленні судна закордонного плавання як на прибуття, так і на вибуття в порт/із порту України виконуються такі митні формальності: а) декларування судна (подання митниці відповідних документів; реєстрація поданих документів та проставлення посадовою особою митниці особистого митного забезпечення; внесення інформації до функціонального модуля); б) формування суднової справи після вибуття судна (присвоєння реєстраційного номеру; внесення відомостей до функціонального модуля).

2.4. Митні формальності відносно суден каботажного плавання

Поняття «каботаж» має багатовікову історію і пов'язано з морським правом (хоча з першої половини ХХ сторіччя поняття «каботаж» починає застосовуватись і щодо повітряних перевезень). Є сенс дослідити в першу чергу зміст поняття «каботаж», яке міститься в міжнародному акті, і в декількох нормативних актах національного законодавства.

У словнику української мови під поняттям «каботаж» розуміється пасажирське й товарне судноплавство, що здійснюється вздовж узбережжя між портами того самого моря або різних морів звичайно однієї держави²⁰⁰.

¹⁹⁹ Про введення в дію Переліку документів, що утворюються в митних органах України спеціалізованих митних установах та організаціях, із зазначенням строків зберігання: наказ Державної митної служби України від 13.01.2006 р. № 14. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MK060743.html (дата звернення: 25.02.2018).

²⁰⁰ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 4. С. 65.

У Енциклопедичному словнику Ф.А. Брокгауза, І.А. Єфрона каботаж (франц. Cabotage, нім. Küstenfahrt, англ. Coasting trade) – власне плавання від мису до мису, тобто прибережне, що здійснюється за допомогою одних навігаційних засобів кораблеводіння і не потребує засобів астрономічних. Як законодавчий термін каботаж означає перевезення на морських судах товарів або пасажирів між двома туземними портами, які лежать на одному і тому ж морі²⁰¹.

У ст. 97 «Каботажні перевезення» МК України міститься наступне визначення каботажу – перевезення українських та іноземних товарів шляхом завантаження їх на морське (річкове) судно в одному пункті на митній території України і транспортування в інший пункт території України, де здійснюватиметься їх вивантаження. При цьому товари, ввезені на митну територію України морським (річковим) судном, допускаються до каботажного перевезення між органами доходів і зборів або в межах зони діяльності одного органу доходів і зборів після їх перевантаження на інше морське (річкове) судно, що ходить під прапором України, або, за умови отримання на це дозволу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, на іноземне судно²⁰². У ст. 131 «Каботажні перевезення» Кодексу торговельного мореплавства України зазначено, що перевезення між портами України здійснюються суднами, що плавають під Державним прапором України, а також суднами, що плавають під іноземним прапором за умови одержання на це дозволу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері транспорту²⁰³. У Кіотській конвенції каботажне транспортування товарів є різновидом митного режиму,

²⁰¹ Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. URL: <http://www.vehi.net/brokgauz/> (дата звернення: 25.02.2018)

²⁰² Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

²⁰³ Кодекс торговельного мореплавства України Закон України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 25.02.2018).

відповідно до якого товари, які знаходяться у вільному обігу та завезені товари, які не були задекларовані, за умови, що вони повинні бути транспортовані іншим морським (річковим) судном ніж те, на якому вони прибули на митну територію, завантажуються на морське (річкове) судно в одному пункті на митній території та транспортуються в інший пункт на тій же митній території, де здійснюється їхнє розвантаження²⁰⁴.

У Типовій технологічній схемі пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними міститься наступне визначення поняття «каботаж» – переміщення судна із закритим або відкритим кордоном між портами України в межах територіального моря і внутрішніх вод України. У разі слідування рекомендованим курсом судну з відкритим кордоном дозволяється тимчасовий вихід за межі територіального моря України²⁰⁵, тобто можливий варіант виходу за державний кордон України судна в каботажу, яке пройшло прикордонний контроль при його прибутті з-за кордону в Україну.

Аналіз змісту вищевказаних визначень поняття «каботаж» дозволяє виділити його наступні характерні ознаки:

- переміщення відбувається між двома пунктами (портами) України;
- переміщуються як українські, так і іноземні товари;
- переміщення здійснюється суднами, що ходять під прапором України, або іноземними суднами з обов'язковим отриманням дозволу Міністерства інфраструктури України;
- як правило, таке перевезення здійснюється в межах територіального моря і внутрішніх вод України.

²⁰⁴ Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_643/page (дата звернення: 25.02.2018).

²⁰⁵ Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

Митні формальності відносно суден каботажного плавання та товарів, що ними перевозяться, здійснюються відповідно до ст. ст. 97-100 МК України та наказу Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308.

У наказі Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 нормотворець застосовує поняття «судно каботажного плавання», але його зміст не розкрито. В МК України 2002 р. містилось наступне визначення поняття «судно каботажного плавання» – судно, яке без заходу до портів інших держав здійснює каботажні перевезення між портами України²⁰⁶. Практично без змін відтворено визначення цього поняття в наказі Міністерства аграрної політики України від 21.01.2006 р. № 14, а саме: судно каботажного плавання – судно, яке здійснює каботажні перевезення між портами України без заходу в порти інших держав²⁰⁷. Як бачимо, основоположною складовою цього поняття є вимога не заходити в порти інших держав, підкреслюємо вимога, а не заборона. Більш того, національне законодавство допускає можливість заходу з будь-якої причини до іноземних портів або причалювання до суден закордонного плавання, правда в такому випадку митні формальності відносно такого судна каботажного плавання здійснюються на загальних підставах (п. 6 глави 1 розділу IV Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті).

Використання словосполучення «з будь-якої причини» надає змогу віднести до нього кожний випадок заходу судна каботажного плавання до порту іноземної держави. Цим положенням фактично прирівнюються судна каботажного плавання до суден закордонного плавання, що свідчить про формальний підхід нормотворця до вирішення цього питання, уникнення від необхідності розбиратися

²⁰⁶ Митний кодекс України: Закон України від 11 липня 2002 р. № 92-IV / Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/92-15/page> (дата звернення: 13.02.2018) (втратив чинність).

²⁰⁷ Про затвердження Порядку оформлення приходу з рейсу і виходу в рейс суден флоту рибної промисловості капітанами морських рибних портів України: наказ Міністерства аграрної політики України від 21.01.2006 р. № 14 / Міністерство аграрної політики України. *Офіційний вісник України*. 2006. № 8. С. 167. Ст. 467.

в кожному конкретному випадку з обставинами, які спонукали прийняти таке рішення капітаном судна, враховувати їх конкретні особливості тощо.

Вважаємо доцільним рекомендувати Міністерству фінансів України доповнити розділ IV Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті пунктом, в якому би містились конкретні випадки заходу до порту іноземної держави судна каботажного плавання. Такими випадками, наприклад, можуть бути загроза здоров'ю, життю члену/членам екіпажу судна, несприятливі погодні умови, технічна несправність судна тощо.

Судна, що здійснюють каботажне плавання, перебувають під митним контролем протягом усього часу каботажу. Митні формальності відносно судна каботажного плавання, що плаває під Державним Прапором України, закінчуються після завершення ним каботажного перевезення та за відсутності на ньому товарів і транспортних засобів, що перебувають під митним контролем, та/або судових приміщень чи інших спеціально обладнаних місць з накладеним митним забезпеченням.

Слід звернути увагу, що дозволяється перевезення на судні каботажного плавання разом з українськими товарами й іноземних товарів за умови їх надійної ідентифікації, а у разі неможливості її забезпечення, українські товари розміщуються на борту судна окремо від іноземних товарів. При цьому іноземні товари перебувають під митним контролем протягом усього часу каботажу.

Першою митною формальністю при здійсненні каботажного перевезення є завантаження судна, яка починається дією щодо подання вантажовласником або уповноваженою ним особою митниці доручення на навантаження. Підставою для оформлення доручення на навантаження іноземних товарів є митна декларація або інший документ, наприклад, коносамент (Bill of Lading), книжка А.Т.А. або книжка СРД. Оформлення митницею доручення

на навантаження є наступною дією, яка проводиться невідкладно після його надання, причому оформлене доручення та його передача вантажовласнику і є дозволом на навантаження товарів на судно.

У випадку прийняття рішення про відмову в наданні дозволу на навантаження митниця невідкладно письмово або в електронній формі повинна повідомити особу, яка звернулася за отриманням дозволу, про причини та підстави такої відмови. Як свідчить практика митної діяльності на водному транспорті, на зворотній частині доручення на навантаження, яке подається вантажовласником або уповноваженою ним особою, посадова особа митниці ставить відмітку «Навантаження дозволено» або «Навантаження заборонено» та вказується підстава такої заборони.

При отриманні позитивного рішення митниці безпосередньо здійснюється навантаження товарів на судно каботажного плавання.

Таким чином, митна формальність завантаження судна складається з наступних дій:

- подання вантажовласником або уповноваженою ним особою митниці доручення на навантаження;
- оформлення дозволу митниці на навантаження;
- навантаження товарів на судно.

Наступна митна формальність – це документальне оформлення судна на відхід, яка починається з дії – подання митниці відправлення капітаном судна або морським агентом документів:

- два примірники генеральної (загальної) декларації, в якій, зокрема, зазначаються перелік товарів, призначених для каботажного перевезення, відомості про судно, що здійснюватиме таке перевезення, а також про назву українського порту (портів), де повинно здійснюватись вивантаження товарів. Генеральна декларація засвідчується підписом капітана судна каботажного плавання і скріпляється відбитком суднової печатки. Слід зазначити, що цей документ є підставою для здійснення одного

каботажного перевезення зазначених у ньому товарів²⁰⁸. Але якщо судно регулярно здійснює каботажні перевезення ідентичних товарів між одними й тими самими пунктами, такий документ, яким є генеральна декларація, є підставою для здійснення перевезень протягом визначеного перевізником та погодженого органом доходів і зборів строку;

виключно для іноземних суден – оформлену митну декларацію на судно у відповідному митному режимі (тимчасовому ввезенні судна);

зобов'язання капітана судна в довільній формі про те, що цим рейсом не передбачається заходження до портів інших держав і причалювання до суден закордонного плавання. Зобов'язання обов'язково засвідчується підписом капітана судна каботажного плавання і скріплюється відбитком суднової печатки. Допускається оформлення такого зобов'язання на зворотному боці генеральної (загальної) декларації;

документи, передбачені МК України та іншими нормативно-правовими актами з питань державної митної справи та міжнародними договорами України (за потреби). Наприклад, для іноземного судна – дозвіл Міністерства інфраструктури України на здійснення каботажного перевезення.

Наступна дія здійснюється при вибутті судна каботажного плавання з порту. Посадова особа митниці зазначає на генеральній декларації відомості про наявність і кількість товарів, що перебувають під митним контролем на борту судна, накладене митне забезпечення (у разі складання акта приймання-передавання товарів на зберігання під митним контролем зазначаються реквізити акта), учиняє на генеральній декларації запис «Відхід судна в порт (назва порту) дозволено, строк доставки до митниці призначення. Капітану вручено: генеральну декларацію, інші документи (у разі потреби)» і завіряє зроблені записи відбитком штамп «Під митним контролем». У свою чергу капітан судна під

²⁰⁸ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

вказаним вище записом на генеральній декларації робить власноручно запис: «Документи отримав», який обов'язково засвідчується його особистим підписом із зазначенням дати, ініціалів і прізвища та відбитком суднової печатки. При цьому один примірник генеральної декларації надається капітану судна каботажного плавання, а другий примірник та інші документи, що подавались для здійснення митних формальностей, залишаються у справах митниці відправлення.

Наступною дією є повідомлення митниці призначення шляхом постановки на контроль в ЄАІС ДФС України митної декларації або коносаменту (Bill of Lading), або книжки А.Т.А., або книжки СРД. При цьому контроль за переміщенням товарів, судна каботажного плавання в порт призначення здійснюється митницею відправлення.

Останньою дією є інформування службою капітана морського порту орган охорони державного кордону про контроль судна каботажного плавання, який нею здійснюється після виконання митних формальностей і до безпосереднього відходу судна. Відповідна інформація передається оперативно-черговою службою органу охорони державного кордону до пункту пропуску через державний кордон, до якого прямує судно.

Таким чином, митна формальність документальне оформлення судна на відхід складається з таких дій:

- подання митниці відправлення капітаном судна або морським агентом документів;
- оформлення генеральної декларації на вибуття (відхід) судна;
- повідомлення митницю призначення про вибуття судна;
- інформування орган охорони державного кордону про вибуття судна.

Наступна митна формальність – документальне оформлення судна на прибуття, яка виконується, відповідно, після прибуття судна каботажного плавання до порту призначення. Першою дією є подання капітаном судна або уповноваженою ним особою митниці

призначення примірник оформленої митницею відправлення генеральної декларації, перелік товарів, що підлягають вивантаженню в цьому порту та інші документи. Після ознайомлення з документами посадова особа митниці призначення вчиняє запис «Прибуття до порту (назва порту, дата, час)» на генеральній декларації, оформленій митницею відправлення, який обов'язково засвідчується відбитком його особистої номерної печатки. Наступною дією є повідомлення митниці відправлення про надходження товарів та судна каботажного плавання до порту призначення шляхом внесення відповідної відмітки до ЄАІС ДФС України.

Таким чином, митна формальність документальне оформлення судна на прибуття складається з наступних дій:

подання митниці призначення капітаном судна (уповноваженою ним особою) документів;

оформлення генеральної декларації на прибуття судна;

повідомлення митниці відправлення про прибуття судна;

Остання митна формальність – це вивантаження товарів. Посадовою особою митниці призначення надається дозвіл на вивантаження товарів шляхом вчинення на генеральній декларації напису «Вивантаження дозволено», який також завіряється відбитком особистої номерної печатки, що і є наступною дією. Копія такої генеральної декларації, завіреної посадовою особою митниці призначення, зберігається у справах митниці.

Наступною дією є безпосереднє вивантаження товарів. Слід зазначити, що у разі одночасного каботажного перевезення іноземних та українських товарів митниця дозволяє вивантаження (втім і навантаження) українських товарів у найкоротший строк після прибуття судна в місце розвантаження.

Зазначмо, що законодавець у ч. 2 ст. 99 МК України передбачає можливість відмови у наданні дозволу, однак при цьому не деталізує, в яких випадках. У наказі Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 вказується, що «... митниця має право відмовити у наданні дозволу на навантаження/вивантаження у разі

невиконання вимог, зазначених у цьому Порядку»²⁰⁹, тобто також відсутня конкретика щодо підстав прийняття такого рішення митницею. З метою уникнення зловживань з боку посадових осіб митниці щодо прийняття/не прийняття рішення про надання дозволу на навантаження/вивантаження вважаємо доцільним рекомендувати Міністерству фінансів України внести зміни до глави 1 розділу IV Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті щодо деталізації випадків, які є підставою для відмови у наданні дозволу на навантаження/вивантаження.

Таким чином, митна формальність вивантаження товарів складається з таких дій:

- оформлення дозволу митниці на вивантаження;
- вивантаження товарів у пункті призначення.

Слід звернути увагу на передбачену МК України можливість здійснити під контролем посадових осіб митниці навантаження та/або вивантаження товарів в іншому пункті, ніж це було спочатку заплановано, у тому числі поза місцем розташування митниці, а також поза робочим часом, встановленим для митниці, зі справлянням відповідної плати. Така формальність може бути виконана лише за письмовим зверненням власника товарів, що переміщуються каботажом, або уповноваженої ним особи до митниці.

Частиною 5 ст. 99 МК України передбачений форс-мажор щодо вивантаження з судна каботажного плавання товарів в місцях, де не має органів доходів і зборів. До форс-мажорних обставин законодавець відносить аварію, стихійне лихо або інші обставини, що мають характер непереборної сили. У таких випадках капітан судна повинен вжити всіх необхідних заходів для забезпечення зберігання цих товарів та інформування органів доходів і зборів²¹⁰.

²⁰⁹ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті: наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2015 р. № 308 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 39. С. 111. Ст. 1175.

²¹⁰ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

Підсумовуючи зазначмо, що при переміщенні судна у каботажу виконуються наступні митні формальності: а) завантаження судна (подання вантажовласником або уповноваженою ним особою митниці доручення на навантаження; оформлення дозволу митниці на навантаження; навантаження товарів на судно); б) документальне оформлення судна на вибуття (подання митниці відправлення капітаном судна або морським агентом документів; оформлення генеральної декларації на вибуття судна; повідомлення митницю призначення про вибуття судна; інформування орган охорони державного кордону про вибуття судна); в) документальне оформлення судна на прибуття (подання митниці призначення капітаном судна документів; оформлення генеральної декларації на прибуття судна; повідомлення митниці відправлення про прибуття судна); г) вивантаження товарів (оформлення дозволу митниці на вивантаження; вивантаження товарів у пункті призначення).

РОЗДІЛ 3

МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА ПОВІТРЯНОМУ ТРАНСПОРТІ

3.1. Поняття та правова характеристика повітряного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні

Повітряний транспорт є одним із наймолодших видів сполучення, головною перевагою якого є швидкість доставки пасажирів і термінових вантажів на великі відстані та у важкодоступні райони. Але є й інша «сторона медалі» – доволі висока собівартість перевезень, залежність від природних умов.

У національному законодавстві зміст поняття «повітряний транспорт» не розкрито. Більш того, поряд з цим поняттям у чинному законодавстві та науковій літературі досить часто застосовується поняття «авіаційний транспорт», що дає змогу припустити їх синонімічність. Так, відповідно до ст. 21 Закону України «Про транспорт» одним із видів транспорту загального користування є авіаційний транспорт, а в ч. 9 ст. 16 цього Закону законодавець вказує, що «перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти повітряним, а в окремих випадках й іншими видами транспорту, підлягають обов'язковому контролю на відповідність їх вимогам безпеки»²¹¹, тобто мова вже йде про повітряний транспорт. В Повітряному кодексі України законодавець використовує виключно поняття «повітряний транспорт», хоча в п. 2 ч. 6 ст. 12 зустрічається поняття «авіаційний транспорт»²¹². В Господарському кодексі України в ч. 3 ст. 306 використовується поняття «авіаційний транспорт», а в ч. 4 ст. 307 вже застосовується

²¹¹ Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.

²¹² Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

поняття «повітряний транспорт»²¹³. В Земельному кодексі України в ст. 72 використано поняття «авіаційний транспорт», а в п. б ч. 4 ст. 83 – «повітряний транспорт»²¹⁴. В МК України глава 31 МК України має назву «Митні операції на авіатранспорті» і в ст. ст. 95, 186, 227 МК України застосовується поняття «авіаційний транспорт», але в ст. ст. 188, 305, 335, 359 МК України вже використовується поняття «повітряний транспорт»²¹⁵. В Податковому кодексі України» (підпункт «е» пункту 185.1 статті 185, підпункт «а» підпункту 195.1.3 пункту 195.1 статті 195²¹⁶), у Законах України «Про транзит вантажів» (преамбула, ч. ч. 4, 7 ст. 6²¹⁷), «Про прикордонний контроль» (ч. 1 ст. 17²¹⁸) законодавець оперує виключно поняттям «авіаційний транспорт». У КУАП, Кримінальному кодексі України (далі – КК України та в Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» використовується виключно поняття «повітряний транспорт» (ст. ст. 120, 133, 135-1, 137, 228, 236 КУАП²¹⁹, ст. ст. 276, 280, 281 КК України²²⁰, ч. ч. 7, 10 ст. 32, ч. 7 ст. 38, п. 1 ч. 2 ст. 47 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»²²¹).

У Положенні про Міністерство інфраструктури України також паралельно використовуються словосполучення «авіаційний транспорт» та «повітряний транспорт». Так, основними завданнями цього Міністерства є:

²¹³ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

²¹⁴ Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст. 27.

²¹⁵ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

²¹⁶ Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

²¹⁷ Про транзит вантажів: Закон України від 20.10.1999 р. № 1172-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 446.

²¹⁸ Про прикордонний контроль: Закон України 05.11.2009 р. № 1710-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46.

²¹⁹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X / Верховна Рада УРСР. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

²²⁰ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

²²¹ Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України 24.02.1994 р. № 4004-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері авіаційного транспорту та розвитку, будівництва, реконструкції та модернізації інфраструктури авіаційного, морського та річкового транспорту»;

затвердження правил проведення аварійно-рятувальних робіт на залізничному, повітряному, морському та річковому транспорті (за погодженням з ДСНС)²²².

Практично така ж ситуація щодо використання вищевказаних термінів спостерігається і в Положенні про Державну авіаційну службу України. Так, Державна авіаційна служба відповідно до покладених на неї завдань «...готує та укладає в порядку, передбаченому законодавством, міжнародні договори з питань співробітництва у галузі авіаційного транспорту, ... здійснює ліцензування господарської діяльності з надання послуг з перевезень пасажирів та/або вантажу повітряним транспортом»²²³.

Слід звернути увагу на Чиказьку конвенцію про міжнародну цивільну авіацію від 1944 р., глава III якої має назву «Міжнародний повітряний транспорт»²²⁴ і, природно, що її розробники вживають виключно поняття «повітряний транспорт». Крім того, Міжнародна організація цивільної авіації (далі – ІКАО) є видавником Угоди про міжнародний повітряний транспорт (зазвичай відома як Угода про «П'ять свобод повітря»)²²⁵, назва якої вже свідчить про позицію цієї організації щодо застосування саме такої термінології в міжнародних документах. До речі, Україна не є стороною цієї Угоди.

²²² Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. С. 82. Ст. 1755.

²²³ Положення про Державну авіаційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2014. № 82. С. 63. Ст. 2332.

²²⁴ Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 1944 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_038 (дата звернення 01.11.2017).

²²⁵ Угода про міжнародний повітряний транспорт від 7 грудня 1944 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_147 (дата звернення 01.11.2017).

У Рекомендації № 19 Європейської економічної комісії ООН, яка має назву «Класифікатор видів транспорту», вказується на повітряний транспорт, якому присвоєний код 4²²⁶.

Вищенаведене настановує на питання щодо співвідношення понять «повітряний транспорт» та «авіаційний транспорт». Безумовно, ці поняття є спорідненими, що ще більш актуалізує необхідність визначення їх співвідношення²²⁷.

Першочерговим вважаємо проведення їх етимологічного аналізу. Словник української мови тлумачить поняття «повітря», перш за все, як невидиму газоподібну речовину (головним чином із суміші азоту й кисню), яка оточує земну кулю і якою дихають люди й тварини²²⁸. Прикметник «повітряний» поміж іншого визначається як такий, який працює, приводиться в рух за допомогою повітря²²⁹.

Таким чином, повітряним є транспорт, який функціонує у повітрі та приводиться в дію повітрям (його природніми властивостями) або за допомогою повітря. Засоби повітряного транспорту залежно від принципів його створення та функціонування поділяють на ті, які легші від повітря (повітряні кулі (аеростати), дирижаблі), та ті, які важчі від повітря (дельтаплани, орнітоптери), параплани, планери, гелікоптери, гідроплани, літаки тощо). Остання група є значно більшою, як за кількісним показником, так і ступенем розповсюженості й застосування.

Поняття «авіація» походить від французького «aviation» та латинського «avis», що перекладається, як птаха. Словник української мови визначає авіацію як теорію і практику пересування в повітрі на літальних апаратах, важчих від повітря²³⁰.

²²⁶ Рекомендація № 19 Европейской экономической комиссии ООН «Классификатор видов транспорта» від 01.03.1981 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_683 (дата звернення 01.11.2017).

²²⁷ Прокопенко В.В. Співвідношення понять «повітряний транспорт» та «авіаційний транспорт» в українському законодавстві. *Теорія і практика сучасної юриспруденції: міжнародна науково-практична конференція* (Київ, 8–9 грудня 2017 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2017. Ч. 2. С. 56–59.

²²⁸ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Том 6, 1975. С. 677.

²²⁹ Там само. С. 678.

²³⁰ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Том 1, 1970. С. 10.

Тобто, авіацією іменується певний процес і стосується виключно літальних апаратів, важчих від повітря. Враховуючи викладене, авіаційний транспорт складається з літальних апаратів, важчих від повітря.

Відповідно до цього поняття «повітряний транспорт» та «авіаційний транспорт» співвідносяться як ціле і частина, «повітряний транспорт» є цілим, оскільки включає всі види транспортних засобів, які рухаються у повітрі та приводяться в дію повітрям або за допомогою повітря, використовують повітряний простір, а «авіаційний транспорт» є складовою, включає лише частину, хоча і більшу, із зазначених транспортних засобів, які є важчими від повітря.

Вважаємо, що підставою для ототожнення цих понять є переважання за кількісними показниками та ступенем розповсюдженості й застосування авіаційного транспорту.

Необхідно звернути увагу на позицію Є.Т. Шереметьєвої, що «...під час доробки проекту нового Повітряного кодексу України вчені неодноразово наголошували про необхідність врахування того факту, що ІКАО при перевиданні у 2004 р. важливого для всіх користувачів повітряного простору нормативно-правового документа «Керівництво по регулюванню міжнародного повітряного транспорту» у передмові підкреслила, що питання польотів «виходять за межі даного Керівництва», оскільки термін «авіація» часто некоректно використовується замість терміну «повітряний транспорт». При цьому робився висновок, що «повітряний транспорт» є більш конкретним терміном, що стосується аспектів перевезення повітрям (зазвичай комерційним повітряним транспортом), а «авіація» є загальним терміном, який включає значно більше аспектів, таких як польоти військових, державних та приватних повітряних суден, виробництво повітряних суден, аеронавігацію, некомерційні повітряні перевезення й спеціальні авіаційні послуги»²³¹.

²³¹ Шереметьєва Є.Т. Теоретичні та методологічні основи дослідження повітряного права України. *Юридичний вісник*. 2009. № 1. С. 8.

Демченко Д.О. вказує на те, що «... з позиції перевезень у повітряній сфері, тобто з урахуванням чіткої мети – транспортування будь-якого об'єкта, доцільно застосовувати саме категорію повітряний транспорт»²³².

Уникаючи дискусії з цього приводу, для вирішення питання відносно однакового застосування понятійно-категоріального апарату в українському законодавстві, враховуючи прагнення України до імплементації міжнародних норм, правил та стандартів в національне законодавство України і позицію ІКАО щодо оперування в конвенціях, стандартах, регламентах виключно терміном «повітряний транспорт», вважаємо необхідним провести ревізію нормативних актів України у сфері міжнародних повітряних сполучень щодо заміни в текстах відповідних актів поняття «авіаційний транспорт» на поняття «повітряний транспорт».

Необхідно зазначити, що авіація поділяється на державну та цивільну, і державне управління у сфері цивільної авіації та використання повітряного простору України здійснюють Міністерство інфраструктури України і Державна авіаційна служба України, тоді як уповноваженим органом виконавчої влади в галузі державної авіації є Міністерство оборони України.

Саме цивільна авіація задовольняє потреби держави і громадян у повітряних перевезеннях і поділяється на комерційну авіацію та авіацію загального призначення. Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України авіація загального призначення – це «авіація, що не використовується для здійснення комерційних повітряних перевезень і виконання авіаційних робіт»²³³. На жаль, Повітряний кодекс України не дає уявлення про предмет регулювання авіації загального призначення. З цього приводу А. Швидкін пише, що авіація загального призначення – це «польоти і авіароботи, що виконуються з якоюсь певною метою», до яких він

²³² Демченко Д.О. Державна політика в сфері повітряного транспорту в Україні: особливості та основні напрями розвитку. *Економіка та держава*. 2012. № 9. С. 116.

²³³ Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

відносить забезпечення спеціалізованих видів обслуговування в сільському господарстві, будівництві, фотографуванні, топографічну зйомку, спостереження та патрулювання, пошук і рятування, повітряну рекламу, персональну подорож тощо²³⁴.

Згідно пп. 21 п. 1.3. Правил реєстрації цивільних повітряних суден в Україні комерційна авіація – це «авіація, що використовується для регулярних або нерегулярних авіатранспортних перевезень пасажирів, пошти або вантажу та виконання авіаційних робіт за плату або за договором найму».

Вищенаведене свідчить, що у здійсненні міжнародних повітряних перевезень основну групу авіаційних транспортних засобів складає комерційна авіація, але у випадку здійснення міжнародної подорожі на приватному літаку – також і авіація загального призначення.

До речі, національним законодавством передбачалась можливість здійснення перевезень державними повітряними судами. Так, відповідно до п. 3.1.4. Правил реєстрації цивільних повітряних суден в Україні «державне повітряне судно може бути зареєстровано в державному реєстрі цивільних повітряних суден України, якщо воно орендується юридичною або фізичною особою України у відповідних міністерств та на період оренди переводиться до категорії цивільних повітряних суден»²³⁵. Іншими словами, необхідно було здійснити перереєстрацію повітряного судна, тобто отримати документ про виключення повітряного судна з реєстру державних повітряних суден України та зареєструвати його як цивільне повітряне судно.

Для розгляду специфіки митних формальностей на повітряному транспорті необхідно: по-перше, мати уявлення про повітряне судно; по-друге, визначити види повітряних суден, за допомогою

²³⁴ Швыдкин А. Что такое авиация общего назначения? URL: <http://www.bizavnews.com/237/6248> (дата звернення 05.10.2017).

²³⁵ Про затвердження Правил реєстрації цивільних повітряних суден в Україні : наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 30.01.2006 р. № 67 / Державної служба України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації. *Офіційний вісник України*. 2006. № 8. С. 242. Ст. 475 (втратив чинність).

яких переміщуються товари, вантаж, багаж, пасажир через митний кордон України.

Звісно в МК України не міститься поняття повітряного судна і тому необхідно використовувати норми повітряного права, у першу чергу, Повітряного кодексу України²³⁶. Відповідно до п. 79 ч. 1 ст. 1 цього кодексу повітряне судно – апарат, що підтримується в атмосфері у результаті його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні²³⁷.

Юридична класифікація повітряних суден звичайно провадиться за ознакою їхнього цільового використання. Згідно ч. 1 ст. 38 Повітряного кодексу України повітряні судна поділяються на державні та цивільні²³⁸. У ст. 1 Повітряного кодексу України міститься визначення і державного, і цивільного повітряних суден. Так, державним повітряним судном є повітряне судно, що застосовується у військовій, прикордонній службі, службі цивільного захисту, в органах Національної поліції та органах доходів і зборів, а цивільним повітряним судном є повітряне судно, що не належить до державних повітряних суден. Саме цивільними повітряними суднами і здійснюються міжнародні перевезення вантажів та пасажирів.

Законодавець виокремлює регулярні та нерегулярні повітряні перевезення. Регулярним повітряним перевезенням є повітряне перевезення, під час якого всі місця для перевезення пасажирів, багажу і пошти доступні для загального платного користування, а перевезення здійснюється між одними і тими самими пунктами відповідно до опублікованого розкладу чи в установлені проміжки часу, або з частотою, яка свідчить про регулярність польотів, а нерегулярними є повітряні перевезення, що не підпадають під визначення терміну «регулярне повітряне перевезення».

²³⁶ Прокопенко В.В. Вид воздушного судна как фактор влияния на таможенные формальности на транспорте. *Административное право и процесс: история, современность, перспективы развития: тезисы докладов международной дистанционной научно-практической конференции* (Москва-Запорожье, 21-22 мая 2014 г.). Москва-Запорожье: ЗНУ, 2014. С. 224–226.

²³⁷ Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

²³⁸ Там само.

Відмітимо, що у міжнародній практиці цивільної авіації виникла безліч форм і різновидів договорів про надання повітряного судна або його місткості. Необхідно виділити три основні різновиди таких договорів: фрахтування на один або кілька рейсів (чартер), фрахтування на час (тайм-чартер) і найму (оренди) повітряного судна.

Найбільш поширеним із зазначених видів договорів є чартер. Згідно п. 104 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України чартерне повітряне перевезення – це нерегулярне повітряне перевезення, що здійснюється на підставі договору чартеру (фрахтування), за яким авіаперевізник надає фрахтівнику або фрахтівникам за плату визначену кількість місць або всю місткість повітряного судна на один або декілька рейсів для перевезення пасажирів, багажу, вантажу або пошти, що зазначені фрахтівником²³⁹.

Як виявляється з назви, відмінністю тайм-чартеру від рейсового є те, що повітряне судно надається фрахтувальникові на певний час, а не на рейс. У зв'язку з цим іноді вважають основним критерієм розмежування цих двох видів чартерів за способом розрахунку їхньої вартості: при чартері за основу береться вартість льотної години з урахуванням числа рейсів, а при тайм-чартері враховується загальний час, протягом якого судно знаходилося в розпорядженні фрахтувальника.

Найм (оренда) повітряного судна відрізняється від фрахтування тим, що за договором оренди одна авіакомпанія (орендодавець) надає повітряне судно іншій авіакомпанії (орендареві) у її повне розпорядження. Судно може бути надано або без екіпажу, або з екіпажем за умови, що такий екіпаж перейде в підпорядкування орендаря.

Таким чином, перевезення вантажів, пасажирів у міжнародному повітряному сполученні здійснюються регулярними і нерегулярними (чартерними) повітряними перевезеннями.

²³⁹ Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

Порядок здійснення міжнародних повітряних перевезень регламентується як міжнародними нормативними актами, так і національними. До міжнародних нормативних актів у досліджуваній сфері необхідно віднести, в першу чергу, Чиказьку конвенцію про міжнародну цивільну авіацію від 1944 р., яка встановила основні принципи роботи міжнародної авіації, зокрема, правила польотів над територією країни – учасниці, принцип національної належності повітряного судна, полегшення міжнародних польотів, спрощення формальностей, міжнародні стандарти та рекомендовану практику. Крім того, ця Конвенція встановила, що регулярне здійснення повітряних перевезень в іншу країну неможливе без спеціального дозволу тієї країни. Завдяки укладенню Чиказької конвенції, склалася практика укладання двосторонніх угод про контроль за повітряними перевезеннями.

Законом України від 17 грудня 2008 р.²⁴⁰ Україна приєдналась до Конвенції про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень від 28 травня 1999 р. (Монреальська конвенція), яка застосовується до будь-якого міжнародного перевезення пасажирів, багажу або вантажу, що здійснюється повітряним судном за винагороду.

Основними міжнародними договорами, які регулюють повітряні перевезення, є міжурядові угоди про повітряне сполучення. Саме в цих угодах визначаються умови виконання міжнародних перевезень та здійснення міжнародних польотів між договірними державами. Україна наразі є учасником 70 міжурядових угод про регулярне повітряне сполучення, з яких 26 між Україною та країнами-членами Євросоюзу²⁴¹. Практично в кожній міжурядовій угоді мова йде про поширення законів та правил держави однієї договірної сторони відносно, в тому числі, і митних формальностей (процедур) щодо прибуття до її території,

²⁴⁰ Про приєднання України до Конвенції про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень: Закон України від 17 грудня 2008 р. № 685-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 15. Ст. 201.

²⁴¹ Сайт Державної авіаційної служби України. URL: <http://new.avia.gov.ua/pro-nas/mizhnarodna-diyalnist/ugodi-pro-povitryane-spoluchennya> / (дата звернення 05.10.2017).

перебування в її межах та відправлення з неї пасажирів, екіпажів, вантажу та пошти, повітряних суден авіапідприємств іншої договірної сторони. Звісно, деталізація таких формальностей не міститься в жодній угоді.

Згідно п. в ст. 96 Чиказької конвенції міжнародне повітряне сполучення означає повітряне сполучення, здійснюване через повітряний простір над територією більше ніж однієї держави²⁴². До національних нормативних актів щодо міжнародних повітряних сполучень необхідно віднести, перш за все, Повітряний кодекс України, Закон України «Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації». Є ціла низка підзаконних нормативних актів з питань аеронавігації, льотної експлуатації, авіаційної безпеки тощо. До речі, тільки в пунктах пропуску через державний кордон України відкритих для повітряного сполучення здійснюється контроль з метою забезпечення безпеки цивільної авіації. Зазначмо, що для громадян, які переміщуються повітряним транспортом через державний кордон України, передбачені заборони й обмеження, тобто не всі предмети підлягають транспортуванню повітряним транспортом. Більш того, відповідно до ч. 3 ст. 133 КУАП громадяни і посадові особи, які порушили правила перевезення небезпечних речовин або предметів на повітряному транспорті, несуть адміністративну відповідальність²⁴³. Перелік небезпечних предметів і речовин, заборонених до перевезення повітряним транспортом затверджений Постановою КМ України від 12 травня 2007 р. № 723²⁴⁴. В ньому виокремлені предмети і речовини, заборонені до перевезення пасажирями та членами екіпажів повітряних суден цивільної авіації, та предмети і речовини, заборонені до перевезення пасажирями та членами екіпажів у пасажирському салоні, але

²⁴² Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 1944 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_038 (дата звернення 01.11.2017).

²⁴³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х / Верховна Рада УРСР. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

²⁴⁴ Про затвердження переліку небезпечних предметів і речовин, заборонених до перевезення повітряним транспортом: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 723 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 37. С. 138. Ст. 1477.

дозволені до перевезення у багажу. Контроль з метою забезпечення безпеки цивільної авіації здійснюється в аеропортах на всіх рейсах, які виконують повітряні судна цивільної авіації України та іноземних авіакомпаній, як на внутрішніх, так і на міжнародних авіалініях, з використанням спеціальних технічних засобів безпеки, фізичного та особистого огляду пасажирів та членів екіпажу. У випадку виконання літаком міжнародного рейсу всі пасажирів і члени екіпажу повітряного судна, проходять і митний контроль. У відповідності зі ст. 339 МК України посадові особи митниць мають право проводити огляд, переогляд ручної поклажі, багажу, що належить пасажирам, членам екіпажу. Важливо, щоб у ручній поклажі, багажі не знаходилися предмети, заборонені до перевезення на повітряному судні. Тому, вважаємо за необхідне рекомендувати керівникам відповідних підрозділів митниць в аеропортах України приділяти особливу увагу при проведенні митного контролю до предметів, що входять до переліку небезпечних та заборонених до перевезення повітряним транспортом.

Враховуючи предмет дослідження, звернемо увагу виключно на нормативні акти, пов'язані з регулюванням митних формальностей на цьому виді транспорту. В першу чергу це МК України, деякою мірою Закон України «Про прикордонний контроль», а з підзаконних актів – Постанова КМ України від 21 травня 2012 р. № 451, якою затверджені Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними²⁴⁵ та Типова технологічна схема здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів

²⁴⁵ Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон²⁴⁶.

До цієї групи нормативних актів необхідно також віднести: спільний наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства інфраструктури України від 27.04.2012 р. № 291/506/228, яким затверджено Порядок подання авіаперевізниками або уповноваженими ними особами попередньої інформації про пасажирів, імпорتنі та транзитні вантажі, які перевозяться повітряними суднами, органам охорони державного кордону та митним органам²⁴⁷; наказ Міністерства інфраструктури України від 30.11.2012 р. № 735, яким затверджені Правила повітряних перевезень пасажирів і багажу²⁴⁸; накази ДМС України від 06.04.2004 р. № 240 «Про затвердження Інструкції про організацію митного контролю та митного оформлення повітряних суден перевізників і товарів, що переміщуються цими суднами»²⁴⁹, від 18.02.2006 р. № 137 «Про затвердження Правил застосування спрощеного порядку здійснення митного контролю предметів, що переміщуються громадянами, які прямують авіаційним транспортом»²⁵⁰, наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 14.03.2006 р. № 186 «Про

²⁴⁶ Типова технологічна схема здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

²⁴⁷ Про затвердження Порядку подання авіаперевізниками або уповноваженими ними особами попередньої інформації про пасажирів, імпорتنі та транзитні вантажі, які перевозяться повітряними суднами, органам охорони державного кордону та митним органам: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства інфраструктури України від 27.04.2012 р. № 291/506/228 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0740-12> (дата звернення: 12.11.2017).

²⁴⁸ Про затвердження Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу: наказ Міністерства інфраструктури України від 30.11.2012 р. № 735 / Міністерство інфраструктури України. *Офіційний вісник України*. 2013. № 4. С. 303. Ст. 136.

²⁴⁹ Про затвердження Інструкції про організацію митного контролю та митного оформлення повітряних суден перевізників і товарів, що переміщуються цими суднами: наказ Державної митної служби України від 06.04.2004 р. № 240 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 17. С. 325. Ст. 1227.

²⁵⁰ Про затвердження Правил застосування спрощеного порядку здійснення митного контролю предметів, що переміщуються громадянами, які прямують авіаційним транспортом: наказ Державної митної служби України від 18.02.2006 р. № 137 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2006. № 9. С. 180. Ст. 579.

затвердження Правил повітряних перевезень вантажів»²⁵¹. У вказаних нормативних актах містяться норми, які регулюють порядок виконання митних формальностей, пов'язаних зі здійсненням митного контролю та митного оформлення повітряних суден, пасажирів, вантажу, багажу, які переміщуються через митний кордон України²⁵².

3.2. Митні формальності на повітряному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного контролю

Послідовність дій посадових осіб митниці під час здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними через митний кордон України, у пунктах пропуску для повітряного сполучення через державний кордон визначається типовою технологічною схемою здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон.

Перш за все звернемо увагу на об'єкти митного контролю на повітряному транспорті, якими є повітряне судно, пасажир, вантаж, багаж, поштові відправлення. Зазначмо, що зміст понять вантаж, багаж та різновиди останнього передбачені Повітряним кодексом України та Державною програмою авіаційної безпеки цивільної авіації і практично співпадають зі змістом цих правових категорій, які містяться в МК України, хоча є деякі відмінності. Наприклад, в п. 43 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України «zareєстрований багаж» – це багаж пасажир, прийнятий перевізником під свою відповідальність для перевезення та своєчасної доставки, на який перевізник оформив багажну

²⁵¹ Про затвердження Правил повітряних перевезень вантажів: наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 14.03.2006 р. № 186 / Державна служба України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації. *Офіційний вісник України*. 2006. № 25. С. 262. Ст. 1840.

²⁵² Прокопенко В.В. Нормативно-правове регулювання перевезень у міжнародному повітряному сполученні: митний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 233–237.

квитанцію та видав багажну ідентифікаційну бирку²⁵³. В пп. 12 п. 2 Розділу II Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації міститься визначення поняття «багаж, що супроводжується», – багаж, прийнятий до перевезення у вантажному відсіку повітряного судна і зареєстрований пасажиром, який перевозиться тим самим повітряним судном²⁵⁴. Таким чином, згідно термінології МК України мова йде про супроводжуваний багаж, але в Повітряному кодексі України та в Державній програмі авіаційної безпеки цивільної авіації використані різні назви способу переміщення багажу, що ускладнює правозастосування норм. Саме тому пропонується внести зміни до п. 43 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України шляхом заміни поняття «зареєстрований вантаж» на поняття «супроводжуваний багаж».

Тільки у міжнародних повітряних сполученнях використовується таке поняття, як засланий багаж, тобто багаж, що ненавмисно або внаслідок неухважності відокремлений від пасажирів чи членів екіпажу²⁵⁵.

В залежності від напрямку переміщення через митний кордон України (ввезення, вивезення, транзит) митні формальності на повітряному транспорті значно різняться, і не всі форми митного контролю, які передбачені МК України, застосовують посадові особи митниць. Найбільш поширеними формами митного контролю у міжнародному повітряному сполученні є перевірка документів та відомостей, огляд та переогляд товарів, повітряного транспортного засобу, а відносно пасажирів – перевірка документів та відомостей, огляд та переогляд ручної поклажі, багажу, особистий огляд громадян.

Митний контроль повітряних суден і товарів здійснюється виключно посадовими особами митниць у формах та обсязі, визначених за результатами застосування системи управління

²⁵³ Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

²⁵⁴ Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації: Закон України від 21 березня 2017 р. № 1965-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. – 2017. – № 16. – Ст. 199.

²⁵⁵ Там само.

ризиками, в тому числі з використанням інформаційних технологій, і завершується митним оформленням відповідно до вимог законодавства.

Для послідовного аналізу порядку застосування митних формальностей на повітряному транспорті є сенс їх виокремити в залежності від об'єкту митного контролю, і в першу чергу розглянемо митні формальності щодо повітряного судна.

Відповідно до ч. 5 ст. 194 МК України попереднє повідомлення органів доходів і зборів про намір ввезти товари на митну територію України на повітряному судні, яке під час перебування на митній території України не робить зупинки у аеропортах, розташованих на цій території, не здійснюється.

Митний контроль повітряного судна (і товарів також) здійснюється:

у випадку прибуття (приліт) на митну територію України, – після проведення прикордонного контролю;

у випадку вибуття (відліт) з митної території України, – до початку прикордонного контролю.

У разі нетривалої стоянки повітряного судна відповідно до затвердженого розкладу руху митний контроль такого повітряного судна здійснюється одночасно з прикордонним контролем.

У пунктах пропуску через державний кордон України, відкритих для повітряного сполучення, авіаперевізник або експлуатант аеропорту надає загальну інформацію про кількість рейсів, запланованих на наступну добу і з яких населених пунктів, що подається в кінці кожної доби на наступну добу (наприклад, Тель-Авів (2 рейси), Мінськ (1 рейс), Варшава (1 рейс), Стамбул (2 рейси), Делі чартер (1 рейс)).

Першою формальністю у випадку прибуття повітряного судна є повідомлення посадових осіб митниці та отримання відповідних документів. Відповідно до ч. 4 ст. 70 Повітряного кодексу України з метою прискорення та спрощення процедур митного та прикордонного оформлення авіаперевізник або експлуатант

аеропорту, або суб'єкт наземного обслуговування надсилає до органу охорони державного кордону та органів доходів і зборів, які провадять діяльність у пунктах пропуску для повітряного сполучення, попередню інформацію про членів екіпажу, пасажирів, імпорتنі, експортні та транзитні вантажі, які перевозяться повітряними суднами²⁵⁶.

Подання поточної інформації є першою дією, яка надсилається одразу після відправлення рейсу з аеропорту вильоту, але не пізніше ніж за 30 хвилин до посадки повітряного судна в аеропорту України і надається за кожним міжнародним рейсом, на якому здійснюється перевезення пасажирів, вантажів та який виконується до аеропортів України. За змістом інформація складається з таких даних: по-перше, загальна інформація про рейс, в якій вказується номер рейсу, код перевізника, час та дата вильоту повітряного судна; по-друге, під час перевезення пасажирів вказується прізвище, ім'я пасажирів, стать, громадянство, дата, місяць, рік народження, серія, номер паспортного документа; по-третє, під час перевезення вантажу вказується серійний номер авіаційної вантажної накладної; ім'я (назва) та адреса вантажовідправника, ім'я (назва) та адреса вантажоодержувача, кількість вантажних місць, вага брутто (вага/одиниця виміру), найменування товарів та інших предметів, характер вантажу, задекларована цінність вантажу (якщо існує)²⁵⁷.

У поточній інформації також містяться відомості про термінал (стосується крупних аеропортів), в якому пасажирів проходять контроль, номер стоянки повітряного судна і уточнюється порядок доставки посадових осіб контрольних служб на стоянку (зі стоянки) повітряного судна.

²⁵⁶ Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

²⁵⁷ Про затвердження Порядку подання авіаперевізниками або уповноваженими ними особами попередньої інформації про пасажирів, імпорتنі та транзитні вантажі, які перевозяться повітряними суднами, органам охорони державного кордону та митним органам: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства інфраструктури України від 27.04.2012 р. № 291/506/228 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0740-12> (дата звернення 15.11.2017).

Наступною дією після отримання поточної інформації є формування складу митного наряду для огляду повітряного судна шляхом призначення начальником зміни підрозділу митниці в пункті пропуску інспекторів. Також призначається старший митного наряду. До функцій старшого наряду входить, насамперед, складання плану-завдання щодо здійснення митного огляду повітряного судна. У плані-завданні вказується роль кожного учасника митного наряду при огляді літака, а саме: в якій послідовності буде здійснений огляд повітряного судна; розподіл ролей інспекторів митного наряду при огляді повітряного судна (багажні, вантажні відсіки, пасажирський салон, кабіна пілотів тощо).

При прибутті літака митний наряд прямує на стоянку повітряного судна. Першим на борт повітряного судна піднімається при потребі уповноважений представник санітарно-епідеміологічної служби з метою з'ясування санітарно-епідеміологічної ситуації на борту літака і унеможливлення поширення інфекцій на території України. За сприятливої санітарно-епідеміологічної ситуації на борт повітряного судна піднімається посадова особа митного наряду.

Останньою дією при виконанні досліджуваної формальності є отримання від командира повітряного судна відповідних документів. При цьому посадова особа митниці перевіряє наявність усіх документів, повноту даних, унесених до генеральної декларації, опитує командира повітряного судна щодо наявності на борту літака товарів, у тому числі таких, що надійшли без товаросупровідних документів, або документів, що надійшли без товарів, і після перевірки проставляє на генеральній декларації відбиток штампу «Під митним контролем» та робить відповідні записи у разі наявності зауважень або застережень.

Таким чином, митна формальність у разі прибуття повітряного судна повідомлення посадових осіб митниці та отримання відповідних документів складається з таких дій:

подання поточної інформації щодо конкретного рейсу;
формування складу митного наряду для огляду повітряного судна;

отримання від командира повітряного судна відповідних документів.

Наступною митною формальністю є проведення огляду повітряного судна. Відповідно до ч. 2 ст. 359 МК України митному огляду не підлягають засоби повітряного транспорту, які перевозять офіційні державні делегації.

В юридичній літературі виділяються три основні способи огляду – концентричний, ексцентричний і фронтальний. Перший спосіб складається з огляду транспортних засобів або інших предметів від периферії до центра. Відповідно до другого способу огляд проводиться від центра до периферії, і третій спосіб – огляд від однієї межі, прийнятої за вихідну, до іншої, протилежної межі²⁵⁸.

При митному огляді повітряного судна може бути використаний один або декілька його видів (рішення про застосування того або іншого виду огляду повітряного судна приймає старший зміни або старший митного наряду за результатами застосування системи управління ризиками): ідентифікаційний огляд; частковий огляд; повний огляд. Слід звернути увагу, що наказом ДМС України від 06.04.2004 р. № 240 передбачаються такі види огляду повітряного судна, як загальний, вибірковий та поглиблений, що не відповідає ч. 2 ст. 338 МК України.

Ідентифікаційний огляд повітряного судна складається з перевірки вантажу, пошти, запасів, призначених для споживання, на предмет їх відповідності поданим товаросупровідним документам. За загальним правилом огляд повітряного судна починається з кабіни пілотів, потім вестибюль, пасажирський салон, хвостовий відсік (у залежності від моделі повітряного судна

²⁵⁸ Кодекс Украины об административных правонарушениях. Научно-практический комментарий. Харьков: ООО «Одиссей», 2002. С. 902.

може бути кілька вестибюлів, пасажирських салонів тощо). Із зовнішнього боку проводиться огляд багажників, технічних люків, площин, шасі. Таким чином, огляд літака здійснюється як із зовнішнього боку, так і зсередини.

При частковому огляді проводиться ідентифікаційний огляд повітряного судна з розкриттям деяких вузлів, технічних відсіків. Якщо при проведенні ідентифікаційного огляду старший групи приймає рішення щодо необхідності часткового огляду, про це інформується старший зміни, яким може бути прийнято рішення щодо збільшення кількості групи огляду повітряного судна.

Повний огляд проводиться у випадках, коли під час ідентифікаційного або часткового огляду виявлені ознаки, що вказують на наявність схованок на повітряному судні.

За узгодженням зі старшим нарядом прикордонних військ, надається дозвіл представнику служби перевезень на висадку пасажирів. Контроль за висадкою пасажирів та їхньою доставкою до залу аеропорту здійснюється інспектором, призначеним старшим оглядової групи. Огляд літака починається після надання всіх необхідних документів, а також після висадки пасажирів. За наявності вантажу вантажні відсіки оглядаються після їхнього вивантаження.

Таким чином, першою дією при виконанні формальності щодо огляду повітряного судна є надання дозволу на висадку пасажирів та вивантаження товарів з борту літака.

Наступною дією є безпосереднє проведення огляду повітряного судна. При здійсненні митного огляду літака необхідно враховувати наступні обставини: приналежність повітряного судна; держава, де зареєстровано повітряне судно; літерний, регулярний або чартерний рейс; маршрут польоту; наявність посадок у інших державах; наявність міждержавних угод щодо повітряних сполучень між Україною та країною власником повітряного судна.

Також слід звертати увагу на: інформацію від контролюючих служб (як іноземних, так і національних) про можливість

здійснення порушень митних правил або контрабанди; країну – відправника вантажу; цілісність митного забезпечення вантажу; наявність слідів розкриття упакування; відповідність виду упакування типові товару; оформлення товаросупровідних документів різними печатками; велику страховку товару за його низької вартості.

При проведенні огляду повітряного судна необхідно дотримуватися наступних правил: робити огляд тільки в присутності бортінженера або представника екіпажу; для попередження ушкоджень повітряного судна за необхідності розібрати або відкрити що-небудь, слід звернутися до представника екіпажу або техніка аеропорту; огляд проводиться в суворо визначеній послідовності, щоб жодна з частин повітряного судна не залишилася неперевіреною; при виявленні схованки до її розкриття необхідно (за можливістю) її сфотографувати і скласти технічно грамотний опис побудови схованки, обставин її виявлення. При цьому фотографується частина повітряного судна або місце розташування схованки, а також схованка до і після розкриття; після закінчення огляду доповісти старшому зміни про результати митного огляду.

Останньою дією при виконанні досліджуваної формальності є проставлення представником митного наряду (не обов'язково старшим наряду) на генеральній декларації відбитку особистої номерної печатки якщо відсутні зауваження, а за наявності зауважень, вони вказуються у генеральній декларації та відбиток особистої номерної печатки проставляється після усунення таких зауважень.

Таким чином, митна формальність проведення огляду повітряного судна складається з наступних дій:

надання дозволу на висадку пасажирів та вивантаження товарів з борту повітряного судна;

безпосереднє проведення огляду повітряного судна;

проставлення відмітки на генеральній декларації.

Митний контроль повітряного судна при вибутті характеризується виконанням митних формальностей, які здійснюються і при прибутті повітряного судна. Звернемо увагу лише на деякі розбіжності.

Реєстрація пасажирів та оформлення багажу на рейси в аеропорту (внутрішні, міжнародні) закінчуються не раніше ніж за 40 хвилин до часу відправлення рейсу за розкладом²⁵⁹.

Підставою для здійснення митного контролю повітряного судна при вибутті є подані командиром повітряного судна або іншим уповноваженим представником авіаперевізника документи. Огляд повітряного судна здійснюється до посадки пасажирів і після його закінчення надається дозвіл на посадку пасажирів.

Вибуття повітряного судна за межі митної території України можливе тільки після завершення всіх передбачених законодавством України видів контролю та з дозволу адміністрації міжнародного аеропорту, митниці та органу охорони державного кордону. Надання дозволу на вибуття повітряного судна є дією, яка здійснюється у випадку його вибуття, на прибуття повітряного судна така дія не здійснюється.

Таким чином, митний контроль повітряного судна (на прибуття/вибуття) складається з двох митних формальностей:

повідомлення посадових осіб митниці та отримання відповідних документів (подання поточної інформації щодо конкретного рейсу; формування складу митного наряду для огляду повітряного судна; отримання від командира повітряного судна відповідних документів (при вибутті такі документи можуть бути подані представником авіаперевізника);

огляд повітряного судна (надання дозволу на висадку пасажирів та вивантаження товарів з борту повітряного судна у випадку прибуття; безпосереднє проведення огляду повітряного

²⁵⁹ Про затвердження Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу: наказ Міністерства інфраструктури України від 30.11.2012 р. № 735 / Міністерство інфраструктури України. *Офіційний вісник України*. 2013. № 4. С. 303. Ст. 136.

судна; проставлення відмітки на генеральній декларації; надання дозволу на посадку пасажирів у випадку вибуття)²⁶⁰.

Охарактеризуємо митні формальності, пов'язані з переміщенням товарів через митний кордон України повітряними транспортними засобами. У зв'язку з тим, що є деякі розбіжності у діях при виконанні митних формальностей, пов'язаних із митним контролем товарів при їх ввезенні або вивезенні, вважаємо доцільним розглянути їх окремо.

У випадку прибуття повітряного судна виконується лише одна митна формальність – поміщення товарів на склад. Слід відразу звернути увагу, що під складом нормотворець розуміє склад магазину безмитної торгівлі, склад митного органу, що розміщені на території пункту пропуску, а також склад тимчасового зберігання та митний склад, розташовані на території аеропорту, у межах якого є пункти пропуску через державний кордон України²⁶¹.

Першою дією при поміщенні товару на склад є опитування командира повітряного судна щодо наявності на борту літака товарів, які надійшли без товаросупровідних документів, або наявності документів, що надійшли без товару.

Після закінчення прикордонного контролю та з дозволу і під контролем посадових осіб митниці здійснюється вивантаження товару з борту судна уповноваженими представниками аеропорту, перевізника або власника товару на підставі товаросупровідних документів – що є наступною дією. У випадку виявлення під час вивантаження розбіжностей у наявній кількості товару (місць товару) з даними, зазначеними у поданих документах, та/або місць із пошкодженою упаковкою посадова особа митниці робить про це запис у авіаційній вантажній накладній із зазначенням кількості таких місць та завіряє його особистим підписом і відбитком штампа

²⁶⁰ Прокопенко В.В. Характеристика митних формальностей, які виконуються при митному контролі повітряного судна. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 262–265.

²⁶¹ Типова технологічна схема здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

«Під митним контролем». Такі ж відомості заносяться до каргоманіфесту і засвідчуються підписами уповноважених представників міжнародного аеропорту, а також посадової особи митниці. Підставою для вивантаження товару з літака міжнародного аеропорту або перевізника для розміщення на складі є наявність на каргоманіфесті відбитка штампа «Під митним контролем».

На підставі зазначених документів здійснюється контроль за переміщенням товару з борту повітряного судна на склад.

Наступною дією є переміщення товару на склад, яка здійснюється транспортними засобами міжнародного аеропорту або перевізника спеціально встановленими адміністрацією аеропорту транспортними коридорами (маршрутами), погодженими з митницею. Слід зазначити, що таке переміщення контролюються посадовими особами митниці документально або безпосередньо. Документальний контроль здійснюється шляхом перевірки документів і відомостей про товари, необхідних для такого контролю (така форма митного контролю відображена в МК України). Безпосередній контроль здійснюється шляхом особистого супроводження посадовою особою митниці дій з вивантаження, переміщення і поміщення товару з борту літака на склад. Незрозуміло, яку саме форму митного контролю використовує посадова особа митниці при безпосередньому контролі. Вважаємо, що це є візуальним спостереженням, яке в МК України, на жаль, не відображено.

Розпакування й перепакування місць із пошкодженою упаковкою при перевезенні товару літаком проводяться на складі під контролем посадової особи митниці. При цьому вповноважений представник міжнародного аеропорту або перевізника, або власника товару складає акт про невідповідність товару відомостям, зазначеним у потрібних для здійснення митного контролю документах, про пошкодження товару чи його упаковки або маркування у присутності посадової особи митниці, форма

якого затверджена наказом Міністерства фінансів України від 15.03.2018 р. № 364²⁶². Складення акту невідповідності є дією, яку необхідно виконати тільки у випадку виявлення пошкодження упаковки, тобто є обов'язковою.

Наказом ДМС України від 18.11.2002 р. № 630 також встановлений обов'язок для митниць щодо прийняття для здійснення митних формальностей актів невідповідності товару, поданих для декларування підприємствами, що переміщують товари, незалежно від місця їх складення.

Митниця веде облік товару, що переміщується з борту повітряного судна на склад та вивозиться зі складу, і контролює його переміщення до розміщення в заявлений митний режим з використанням програмного модуля «Митний облік» АСМО «Інспектор»²⁶³.

Таким чином, у випадку прибуття повітряного транспорту виконується одна митна формальність – поміщення товару на склад, яка, у свою чергу, складається з наступних дій:

- опитування командира повітряного судна;
- вивантаження товару з борту судна;
- переміщення товару на склад;
- поміщення на склад;
- складання акту невідповідності (не обов'язково).

У випадку вибуття повітряного судна виконуються дві митні формальності, першою з яких є поміщення товару на склад. Першою дією є укладання договору перевезення товару (вантажу) між перевізником і вантажовідправником. Обов'язковою вимогою прийняття до транспортування є оголошення цінності. Правилами повітряних перевезень вантажів від 14.03.2006 р. № 186 встановлено, що будь-який товар з оголошеною цінністю понад 20

²⁶² Про затвердження форми акта про невідповідність товарів відомостям, зазначеним у документах, необхідних для здійснення їх митного контролю, про пошкодження товарів, їх упаковки чи маркування або про їх втрату: наказ Міністерства фінансів України 15.03.2018 р. № 364 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0421-18> (дата звернення 01.04.2018).

²⁶³ Проект наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на повітряному транспорті». URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/2017-rik/72414.html> (дата звернення 15.11.2017).

доларів США (чи еквівалент в іншій валюті) за один кілограм не приймається до транспортування без попередньої домовленості, а товар з оголошеною цінністю понад 1 000 000 доларів США (чи еквівалент в іншій валюті) приймається до транспортування лише на спеціальних умовах. При цьому оголошена цінність товару при транспортуванні не може перевищувати оголошеної вартості для митних органів²⁶⁴.

Підтвердженням існування договору перевезення і є авіаційна вантажна накладна, яка є підставою для здійснення наступної дії – реєстрації документів і розміщення товару, що вивозиться за межі митної території України, на складі, з якого здійснюватиметься їх подальше переміщення на борт літака. Розміщення товару проводиться з дозволу та під контролем посадової особи митниці.

Таким чином, митна формальність поміщення товару на склад складається з наступних дій:

- укладання договору перевезення товару (вантажу);
- реєстрація документів і розміщення товару на складі.

Наступною митною формальністю є поміщення товару на борт повітряного судна. У цьому випадку підставою для вивезення товару зі складу для подальшого їх навантаження на борт повітряного судна є документи, які свідчать про завершення митного оформлення товару (митна декларація, каргоманіфест, авіаційні вантажні накладні, інші товаросупровідні документи). Надання документів представником аеропорту або перевізником посадовій особі митниці є першою дією аналізованої формальності. Наступною дією є перевірка документів та співставлення відомостей щодо відповідності товару, який знаходиться на складі, поданим документам. У разі, коли зауважень щодо відповідності товару даним, зазначеним в авіаційних вантажних накладних, товаросупровідних документах і каргоманіфесті, немає, посадова особа митниці проставляє відбиток штампа «Під митним

²⁶⁴ Про затвердження Правил повітряних перевезень вантажів: наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 14.03.2006 р. № 186 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-06> (дата звернення 01.11.2017).

контролем» на каргоманіфесті й дає дозвіл на вивезення товару зі складу для завантаження на борт повітряного судна.

Наступною дією є переміщення товару зі складу на борт повітряного судна, яке проводиться транспортними засобами міжнародного аеропорту або перевізника транспортними коридорами (маршрутами), спеціально встановленими адміністрацією аеропорту і погодженими з митницею та контролюється посадовими особами митниці документально або безпосередньо.

Відповідальна за митне оформлення вибуття повітряного транспорту посадова особа митниці проводить перевірку відповідності даних, зазначених у каргоманіфесті, авіаційних вантажних накладних і товаросупровідних документах, наявному товарові й за відсутності зауважень проставляє відбиток особистої номерної печатки на каргоманіфесті, який і є дозволом на навантаження товару на борт літака. Таким чином, останньою дією аналізованої формальності є надання дозволу на навантаження товару на борт повітряного судна.

Документи, що були підставою для пропуску товару через митний кордон України, зберігаються у справах митниці.

Таким чином, у випадку вибуття повітряного транспорту виконуються дві митні формальності:

поміщення товару на склад (укладання договору перевезення товару (вантажу); реєстрація документів і розміщення товару на складі);

поміщення товару на борт повітряного судна (надання документів посадовій особі митниці; перевірка документів, співставлення відомостей щодо відповідності товару; надання дозволу на вивезення товару зі складу; переміщення товару зі складу на борт повітряного судна; надання дозволу на навантаження товару на борт повітряного судна).

Митні формальності, пов'язані з митним контролем ручної поклажі, супроводжуваного багажу та пасажирів повітряного судна

практично ідентичні як на прибуття, так і на вибуття. Митний контроль товарів, що перевозяться пасажирями, здійснюється з використанням двоканальної системи, якій присвячена ст. 366 МК України. Деталізує порядок використання двоканальної системи наказ ДМС України від 18.02.2006 р. № 137 «Про затвердження Правил застосування спрощеного порядку здійснення митного контролю предметів, що переміщуються громадянами, які прямують авіаційним транспортом»²⁶⁵.

Митний контроль пасажирів при вибутті починається після оповіщення службою аеропорту про початок реєстрації конкретного рейсу, однак не пізніше ніж за 2-3 години до відльоту повітряного судна. Пропуск пасажирів здійснюється за чергою. До оглядового залу пропускається тільки така кількість пасажирів, яка може бути оформлена без втрати якості митного контролю. Як свідчить практика організації роботи в аеропорту, позачергово здійснюється і митний, і прикордонний контроль важкохворих, груп дітей, а також осіб, звільнених від митного контролю.

Митний контроль ручної поклажі та супроводжуваного багажу пасажирів закінчується:

з моменту переміщення цих предметів за межі зони митного контролю – у разі обрання громадянином «зеленого» коридору;

після здійснення в повному обсязі митного оформлення цих предметів – у разі ввезення їх на митну територію України й обрання громадянином «червоного» коридору;

після здійснення в повному обсязі митного оформлення цих предметів та перетинання ними митного кордону України, за винятком митних режимів, які передбачають перебування під митним контролем протягом усього часу дії митного режиму, – у разі вивезення предметів за межі митної території України й обрання громадянином «червоного» коридору²⁶⁶.

²⁶⁵ Про затвердження Правил застосування спрощеного порядку здійснення митного контролю предметів, що переміщуються громадянами, які прямують авіаційним транспортом: наказ Державної митної служби України від 18.02.2006 р. № 137 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2006. № 9. С. 262. Ст. 579.

²⁶⁶ Там само.

Слід зазначити, що у випадку обрання пасажиром зеленого коридору митні формальності практично не виконуються, винятком є виконання митних формальностей, пов'язаних зі встановленням порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю.

Звернемо увагу, що відповідальність за порушення митних правил настає:

для пасажирів, який обрав проходження митного контролю «зеленим» коридором, – з моменту перетину громадянином білої лінії, що позначає закінчення «зеленого» коридору;

для громадянина, який обрав проходження митного контролю «червоним» коридором, – з моменту прийняття посадовою особою митниці митної декларації до оформлення, тобто проставлення на ній відбитка штампа «Під митним контролем» і часу прийняття декларації²⁶⁷.

Якщо під час перебування в «зеленому» коридорі було виявлено порушення митних правил, фактично неможливо притягнути порушника до відповідальності, оскільки це можливо зробити тільки після перетину ним лінії, яка позначає закінчення «зеленого» коридору. Такий критерій для настання відповідальності за порушення митних правил у «зеленому» коридорі, на наш погляд, є помилковим, і можливо тому у проекті наказу Міністерства фінансів України для пасажирів вже передбачається інший критерій настання відповідальності, а саме: «для громадянина, який обрав проходження митного контролю «зеленим коридором», – з моменту перетину громадянином зеленої лінії, що позначає початок «зеленого коридору»²⁶⁸. Таким чином, у чинному наказі ДМС України відповідальність настає фактично після перетину «зеленого коридора», а нормотворець пропонує

²⁶⁷ Про затвердження Правил застосування спрощеного порядку здійснення митного контролю предметів, що переміщуються громадянами, які прямують авіаційним транспортом: наказ Державної митної служби України від 18.02.2006 р. № 137 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2006. № 9. С. 262. Ст. 579.

²⁶⁸ Проект наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на повітряному транспорті». URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/2017-rik/72414.html> (дата звернення 01.11.2017).

притягати до відповідальності вже з моменту входження в «зелений коридор». Цілком поділяємо пропозицію нормотворця щодо можливості настання відповідальності з моменту перетину зеленої лінії, що позначає початок «зеленого коридору». Підставою для виникнення митних правовідносин є настання юридичного факту, яким і є перетин зеленої лінії. Тільки після перетину зеленої лінії стає зрозумілим, який варіант перетину кордону обрав громадянин. Аналіз ч. 5 ст. 366 МК України дозволяє стверджувати, що саме з моменту вибору такого варіанта поведінки громадянин може бути притягнутий до відповідальності за порушення порядку проходження митного контролю в коридорах спрощеного митного контролю.

У випадку обрання пасажиром «червоного» коридору, незалежно від напрямку переміщення (прибуття, вибуття) виконуються дві митні формальності, першою з яких є перевірка документів та відомостей, необхідних для митного контролю. В залі міжнародного аеропорту знаходяться інформаційні зони, в яких пасажир одержує митну декларацію, де заповнюють її, а потім з ручною поклажею та супроводжуваним багажем прямують до оглядових столів (у випадку прибуття – після вивантаження супроводжуваного багажу з літака і його отримання пасажиром), що і є першою дією цієї формальності. Спостереження за поведінкою пасажирів, здійснення попередньої оцінки зовнішньої реакції, візуальний огляд ручної поклажі, багажу під час входу пасажирів до оглядового залу посадовою особою митниці є наступною дією. Після надання пасажиром до оглядового столу своїх речей, посадова особа митниці пропонує пред'явити пасажиру заповнену митну декларацію, паспорт та інші дозвільні документи (за наявності).

Наступною дією є перевірка документів (митної декларації інших дозвільних документів), під час якої необхідно: перевірити їх наявність; перевірити правильність заповнення документів; упевнитися у відсутності виправлень і підчищень; перевірити

наявність печаток та їх справжність; у разі потреби порівняти з чинними зразками.

Посадова особа митниці усно опитує пасажира за всіма пунктами митної декларації, роз'яснює йому вимоги митних правил України з метою запобігання формального і ненавмисного їх порушення.

Під час усного опитування посадова особа митниці повинна звернути увагу на поведінку пасажира, а саме:

метушливість, надмірну ввічливість або брутальність і агресивність при проведенні митного контролю; спробу вступити в неслужбові відносини; наявність у пасажира почуття страху; зовнішні ознаки: підвищена пітливість, зміна кольору шкіри (почервоніння, блідість), зміна голосу тощо; посилення на знайомство з високопоставленими особами або на своє високе положення в суспільстві; невідповідність зовнішності або кількості багажу характеру подорожі; спробу перевести розмову на сторонню тему; заяву про погане самопочуття або хворобу.

Посадова особа митниці зобов'язана вести бесіду з пасажиром на його рідній мові або мовою, яку він розуміє, або за допомогою перекладача. У діалозі з пасажиром не повинно бути тем, не пов'язаних з оглядом. Манера поведінки, тон розмови, вираз обличчя посадової особи митниці повинні бути доброзичливими, поставлені питання – чіткими і зрозумілими.

Відмітимо, що ДМС України розробила рекомендації²⁶⁹ відносно визначення посадовою особою митниці за допомогою вербальних або інших (невербальних) ознак поведінки осіб, що перетинають митний кордон та при цьому порушують встановлені митні правила.

Зазначимо, що, незважаючи на позитивний намір керівництва митної служби України підвищити професійний рівень посадових осіб митниці шляхом втілення в дію при здійсненні митного контролю цих рекомендацій, на наш погляд, вони мають дуже

²⁶⁹ Основні рекомендації впливу на конфліктні ситуації, які виникають при здійсненні митного контролю пасажирів: учбово-методичне видання. Хмельницький, 1999. 31 с.

обмежену сферу застосування. По-перше, використання цих рекомендацій обмежено часом спілкування посадової особи митниці з особою, яка перетинає митний кордон; по-друге, більшість осіб, що скоюють контрабандні дії заздалегідь пройшли аутотренінг (особливо ті, що діють в злочинних угрупованнях та які пов'язані з транснаціональною злочинністю), що дає можливість стримувати свої емоції під час митного контролю; по-третє, посадовим особам митниці необхідно при застосуванні цих рекомендацій враховувати зміни в психологічному стані осіб, які підлягають митному контролю, оскільки, по-перше, процедура його проходження не може не вплинути на цей стан, по-друге, не може не вплинути на цей стан і побоювання наступної або подальшої подорожі тим або іншим видом транспорту, особливо це стосується стану осіб, які користуються при цьому повітряним транспортом (мається на увазі аерофобія), та, по-третє, як свідчать висновки з досвіду посадових осіб митниці, які працюють в пунктах пропуску через митний кордон України, здебільшого підставою для затримання осіб, які порушують митні правила, є їхня інтуїція, а вона з'являється, на їх думку, з досвідом роботи, а також з підвищенням кваліфікації²⁷⁰.

Таким чином, митна формальність – перевірка документів та відомостей, необхідних для митного контролю, складається з таких дій:

- одержання митної декларації та її заповнення;
- спостереження за поведінкою пасажира;
- пред'явлення посадовій особі митниці відповідних документів;
- перевірка документів;
- усне опитування пасажира.

До початку митного огляду ручної поклажі та супроводжуваного багажу пасажира, який є наступною митною формальністю, посадова особа митниці зобов'язана повідомити

²⁷⁰ Прокопенко В.В. Вербальні та невербальні ознаки поведінки осіб як підстава для проведення деяких форм митного контролю. *Визначальні тенденції генезу державності і права: збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції «Треті Прибузькі юридичні читання»* / за ред. В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка. Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2007. С. 199–200.

пасажира про те, що розкриття і пред'явлення для контролю речей він повинен здійснювати сам. У випадках, якщо посадовій особі митниці необхідно самому розкрити місця багажу, ручної поклажі, то проводиться це таким чином, щоб уникнути порушення упаковки й ушкодження речей, які підлягають огляду. До використання засобів технічного контролю для огляду речей пасажира слід попередити про необхідність вилучення з ручної поклажі, не проявленої фото і кіноплівки у зв'язку з можливістю її пошкодження.

Основний акцент при проведенні митного огляду робиться на товари, які підлягають обкладанню митними платежами, а також підпадають під заходи нетарифного регулювання.

По закінченні огляду посадова особа митниці ставить на митній декларації відбиток особистої номерної печатки, підтверджуючи завершення митного контролю. Митний контроль пасажирів повинен бути завершений не пізніше, ніж за 40 хвилин до вибуття повітряного судна. Взагалі час на проведення оглядових заходів законодавчо не обмежується, а встановлюється виходячи з вимог забезпечення дотримання розкладу польотів літаків і дотримання законодавства щодо порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Пасажири, які пройшли митний контроль, проходять паспортний контроль, після чого знаходяться в ізолюваному приміщенні до моменту посадки на літак. Посадка пасажирів на борт повітряного судна проводиться з дозволу митниці та органу охорони державного кордону за погодженням з командиром повітряного судна або уповноваженою особою перевізника.

Таким чином, митна формальність – митний огляд ручної поклажі та супроводжуваного багажу складається з таких дій:

- пред'явлення для митного контролю речей;
- безпосередній огляд;
- використання засобів технічного контролю (не обов'язково);
- проставлення відбитку особистої номерної печатки;

надання дозволу на посадку пасажирів на борт повітряного судна (тільки у випадку вибуття повітряного судна).

За наявності достатніх підстав припускати, що пасажир приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митних правил або заборонені для ввезення/вивезення в Україну/з України, посадова особа митниці має право провести особистий огляд. Порядок проведення особистого огляду громадян регламентуються ст. 340 МК України. Аналіз змісту вказаної статті МК України дозволяє виокремити наступні дії при виконанні цієї митної формальності: аналіз підстав щодо проведення особистого огляду; отримання письмового рішення на проведення особистого огляду; запрошення понятих і за потребою медичного працівника, перекладача; перевірка приміщення, в якому планується проведення особистого огляду; ознайомлення громадянина з його правами та обов'язками; пропонування добровільно видати приховані товари; безпосереднє проведення особистого огляду; складання протоколу та надання його копії громадянину²⁷¹.

Митний контроль ручної поклажі, супроводжуваного багажу та пасажирів, які переміщуються через митний кордон України повітряним транспортом, складається з наступних формальностей, які виконуються як на прибуття, так і на вибуття повітряного судна:

перевірка документів та відомостей, необхідних для митного контролю (одержання митної декларації та її заповнення; спостереження за поведінкою пасажира; пред'явлення посадовій особі митниці відповідних документів; перевірка документів; усне опитування пасажира);

митний огляд ручної поклажі та супроводжуваного багажу (пред'явлення для митного контролю речей; безпосередній огляд; використання засобів технічного контролю (не обов'язково); проставлення відбитку особистої номерної печатки; надання

²⁷¹ Прокопенко В.В. Характеристика митних формальностей, пов'язаних із митним контролем ручної поклажі, супроводжуваного багажу і пасажирів у міжнародному повітряному сполученні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 6. С. 119–122.

дозволу на посадку пасажирів на борт повітряного судна (тільки у випадку вибуття повітряного судна)).

Відносно пасажирів повітряного судна як виняткова форма митного контролю може бути виконана формальність щодо проведення особистого огляду.

В МК України ст. 216 присвячена вимушеній посадці повітряного судна. У типовій технологічній схемі митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон нормотворець вказує на можливість здійснення повітряним судном технічної посадки. Виникає питання щодо співвідношення цих понять. Відразу обмовимось, що законодавче визначення обох правових категорій у національному законодавстві відсутнє, хоча в низці статей Повітряного кодексу України поняття «вимушена посадка» застосовується, на відміну від поняття «технічна посадка», яке відсутнє. У міжнародних конвенціях щодо міжнародного повітряного сполучення також відсутнє тлумачення цих понять. Однак у частині 1 «Міжнародний комерційний повітряний транспорт. Літаки» Додатку 6 «Експлуатація повітряних суден» Чиказької конвенції від 1944 р., міститься наступне визначення спорідненого поняття, а саме «безпечна вимушена посадка» – це «неминуча посадка або аварійне приводнення, при виконанні яких можна з достатньою підставою вважати, що не буде завдано тілесних ушкоджень особам, які перебувають на повітряному судні або на поверхні»²⁷².

Аналіз цього поняття дає можливість припустити, що вимушена посадка може бути здійснена на хоч якусь поверхню (сушу, водну тощо), причому причини, які змушують командира повітряного судна до виконання такої посадки, взагалі не визначені. У деяких підзаконних нормативних актах України ми можемо зустріти тлумачення цього поняття. Так, у наказі Міністерства

²⁷² Международные стандарты и Рекомендуемая практика. Приложение 6 к Конвенции о международной гражданской авиации. Часть I Международный коммерческий воздушный транспорт. Самолеты. Издание 9, июль 2010 года. URL: http://www.6pl.ru/asmар/Annexes//an06_p1_cons_ru.pdf (дата звернення 20.11.2017).

України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 17.05.2006 р. № 297, який вже втратив чинність, вказується, що «вимушена посадка – посадка, яка не була передбачена планом польоту»²⁷³.

В підзаконних нормативних актах України є декілька визначень поняття «технічна посадка». Так, у наказі ДМС України від 06.04.2004 р. № 240 міститься наступне визначення поняття «технічна посадка» – це посадка повітряного судна у міжнародному аеропорту з некомерційною метою (без висадки/посадки пасажирів, навантаження/вивантаження товару чи пошти) у зв'язку з метеорологічними умовами, для дозаправлення повітряного судна пально-мастильними матеріалами, заміни екіпажу чи з інших причин²⁷⁴. У наказі Міністерства транспорту України від 17.07.2001 р. № 447 термін «технічна посадка (зупинка)» має наступне значення – «посадка (зупинка) повітряного судна з некомерційною метою (без висадки/посадки пасажирів, завантаження/вивантаження пошти та вантажу) для заправлення повітряного судна паливом та/або зміни членів екіпажу даного повітряного судна»²⁷⁵. Як бачимо, у вищенаведених поняттях є і однакові твердження, але є й різниця, причому доволі суттєва. Об'єднує наведені поняття мета посадки (не комерційна), а також деякі причини – заправлення повітряного судна паливом, зміна членів екіпажу повітряного судна. Різниця між наведеними поняттями відповідно до наказу ДМС України від 06.04.2004 р. № 240 стосується: по-перше, місця посадки – міжнародний

²⁷³ Про затвердження Правил авіаційного пошуку та рятування в Україні: наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 17.05.2006 р. № 297 / Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. *Офіційний вісник України*. 2006. № 28. С. 369. Ст. 2064 (втратив чинність).

²⁷⁴ Про затвердження Інструкції про організацію митного контролю та митного оформлення повітряних суден перевізників і товарів, що переміщуються цими суднами: наказ Державної митної служби України від 06.04.2004 р. № 240 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 17. С. 325. Ст. 1227.

²⁷⁵ Про затвердження Порядку оформлення вильоту повітряного судна для перевезення товарів військового та подвійного призначення: наказ Міністерства транспорту України від 17.07.2001 р. № 447 / Міністерства транспорту України. *Офіційний вісник України*. 2001. № 48. С. 82. Ст. 2162.

аеропорт; по-друге, причинами такої посадки також можуть бути метеорологічні умови та інші причини, які, нажаль, не вказуються. Використання при цьому невичерпного переліку таких причин є цілком обґрунтованим, адже, з одного боку неможливо, а з іншого, – немає потреби зазначати вичерпний перелік таких причин. Більш вдалим, порівняно з наведенням вичерпного переліку причин, у даному випадку є закріплення ознак цих причин. Так, об'єднуючою ознакою цих причин є їх непередбачуваність (виникнення або встановлення під час польоту) і неможливість їх усунення інакше, ніж припиненням польоту.

Таке трактування дозволяє припустити, що до таких причин можна віднести виникнення технічної несправності на борту літака під час польоту, вплив людського фактору (необхідність надання швидкої медичної допомоги пасажирів або члену екіпажу, неадекватну поведінку пасажирів, захват літака тощо). Так який критерій все ж таки дозволить виокремити вимушену посадку від технічної посадки?

Вважаємо, що таких критеріїв декілька. По-перше, місце посадки повітряного судна. Якщо місцем посадки повітряного судна є аеропорт, аеродром, у цьому випадку це є технічною посадкою. Якщо місце посадки літака є поверхня суші, води (за межами аеропорту, аеродрому), це є вимушеною посадкою (хоча аналіз норм деяких нормативних актів у сфері повітряного транспорту дозволяє стверджувати, що вимушеною посадкою також вважається посадка в аеропорту, аеродромі). По-друге, якщо посадка передбачена планом польоту і причинами такої посадки є управління повітряного судна пильним, зміна членів екіпажу повітряного судна, це є технічною посадкою. Якщо посадка не передбачена планом польоту, і причинами посадки літака стали метеоумови, технічна несправність на борту літака у час польоту, неадекватна поведінка пасажирів, захват літака – це є вимушеною посадкою.

І все ж таки місце здійснення посадки не може бути критерієм розмежування «вимушеної посадки» та «технічної посадки». Теоретично, такі причини, як погіршення метеоумов, технічні несправності та інші можуть дозволити здійснити посадку, наприклад, у найближчому аеропорту. У зв'язку з тим, що технічна посадка завжди передбачена, є запланованою, а вимушена посадка навпаки, непередбачувана, вважаємо, що саме критерій передбачуваності і повинен бути покладений в основу розмежування цих понять.

На наш погляд, під вимушеною посадкою повітряного судна необхідно розуміти посадку повітряного судна як в аеропорту (аеродромі), так і за його межами на поверхні суші, води, що не була передбачена планом польоту з непередбачуваних причин, які виникли або встановлені під час польоту (метеоумови, технічна несправність, вплив людського фактору тощо), і можливість їх усунення без припинення польоту відсутня.

Технічна посадка – це посадка повітряного судна в аеропорту з некомерційною метою (без висадки/посадки пасажирів, навантаження/вивантаження товару чи пошти) для дозаправлення повітряного судна пально-мастильними матеріалами, заміни екіпажу чи з інших причин, які були заплановані планом польоту.

Повертаючись до змісту ст. 216 МК України, слід констатувати, що крім загальновизначених правил переміщення товарів через митний кордон України тільки у пунктах пропуску, митний контроль може здійснюватися при вимушеній посадці повітряного судна за межами міжнародного аеропорту, тобто у місці, в якому відсутні підрозділи митниці. Ця ситуація покладає особливі обов'язки на перевізника, які виходять за рамки обов'язків перевізника, що виконує договір перевезень товару в межах України і регламентуються Законом України «Про транспортно-експедиторську діяльність», Повітряним кодексом України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та значною групою нормативних актів різних відомств. Так, при

цьому командир повітряного судна зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення збереження товару, який підлягає митному контролю (наприклад, блокування вантажних і багажних відсіків, контроль за виносом товару з борта повітряного судна тощо), тобто першою дією при виконанні формальності, пов'язаної зі здійсненням вимушеної посадки є забезпечення збереження товару. Наступною дією, яка також покладається на командира повітряного судна, є повідомлення протягом доби найближчий міжнародний аеропорт про місце посадки судна (за допомогою радіозв'язку, мобільного зв'язку передати координати посадки).

У ч. 2 ст. 216 МК України законодавець передбачає альтернативу в рішенні адміністрації міжнародного аеропорту щодо ситуації, яка склалася у результаті здійснення вимушеної посадки, а саме обов'язок: або забезпечити перевезення посадових осіб митниці до місця посадки судна; або доставити пасажирів, екіпаж і товари, що підлягають митному контролю, до митниці.

Цілком зрозумілі подальші дії посадових осіб митниці у разі доставки пасажирів, екіпажу і товару, що підлягає митному контролю, до митниці, чого неможливо сказати про інший варіант дій. В жодному нормативному акті не вказуються наступні дії посадових осіб митниці у випадку їх перевезення до місця посадки судна. Можливо митні формальності щодо митного контролю та митного оформлення повітряного транспортного засобу, вантажів, багажу можуть бути здійснені поза пунктом пропуску через митний кордон України, а можливо мета перевезення посадових осіб митниці тільки забезпечення порядку знаходження товару під митним контролем, який розпочинається відповідно до ч. 2 ст. 321 МК України з моменту перетинання товарів, транспортних засобів комерційного призначення митного кордону України²⁷⁶.

До речі, згідно п. 1 ч. 4 ст. 17 Закону України «Про прикордонний контроль» у разі вимушеної посадки українського або іноземного повітряного судна, яке здійснює міжнародні

²⁷⁶ Прокопенко В.В. Характеристика митної формальності, пов'язаної із здійсненням вимушеної посадки. *LEX PORTUS: Юридичний науковий журнал*. 2017. № 6. С. 85–92.

польоти в аеропорту (на аеродромі), не відкритому для міжнародних польотів, керівник такого аеропорту (аеродрому) забезпечує перевезення уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України для здійснення прикордонного контролю²⁷⁷.

Таким чином, формальність, пов'язана зі здійсненням вимушеної посадки, складається з таких дій:

забезпечення збереження товару;

повідомлення про місце посадки судна;

забезпечення перевезення посадових осіб митниці до місця посадки судна, або доставлення пасажирів, екіпаж і товари, що підлягають митному контролю, до митниці.

Аналіз чинного українського законодавства дозволяє зробити висновок, що в жодному підзаконному акті не врегульовані правовідносини, які виникають у разі здійснення літаком вимушеної посадки, передбаченою ст. 216 МК України. Вважаємо доцільним рекомендувати Міністерству фінансів України розробити та затвердити порядок дій посадових осіб митниці у разі перевезення до місця вимушеної посадки судна.

3.3. Митні формальності на повітряному транспорті, які пов'язані зі здійсненням митного оформлення

Згідно ч. 1 ст. 215 МК України командир повітряного судна зобов'язаний подати органу доходів і зборів для здійснення митного контролю документи, передбачені ст. 335 МК України.

Згідно вимог п. 3 ч. 1 ст. 335 МК України при перевезенні повітряним транспортом митниці надаються наступні документи:

генеральну декларацію (обов'язково підписану командиром повітряного судна) – документ, який містить відомості про власника повітряного судна або про виконавця рейсу, а також реєстраційний номер повітряного судна чи його військовий знак, а

²⁷⁷ Про прикордонний контроль: Закон України 05.11.2009 р. № 1710-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46.

також номер і дату виконання рейсу, назви аеропортів відправлення, проміжних посадок, призначення, час прибуття тощо;

авіаційну вантажну накладну – документ, що свідчить про укладення договору про повітряне перевезення товару, прийняття товару до перевезення і визначає умови перевезення;

вантажну відомість (каргоманіфест) – документ, у якому зазначаються номери авіаційних вантажних накладних, кількість вантажних місць, вага товару, що навантажуються на борт (вивантажуються з борту) повітряного судна, яке перебуває під митним контролем, та інші відомості, що використовуються під час переміщення товару;

список бортових припасів – документ, який містить відомості про припаси;

комерційні документи на товари, що перевозяться (за наявності їх у перевізника);

поштову відомість – документ про міжнародні поштові відправлення (за наявності);

список пасажирів – перелік пасажирів (їх прізвища та ініціали, пункти посадки і висадки), які перебувають на повітряному судні;

список членів екіпажу повітряного судна;

пасажирську відомість – відомість щодо багажу пасажирів;

відомість про наявність на борту повітряного судна товарів, ввезення яких на митну територію України обмежено або заборонено (валютні цінності, наявні у членів екіпажу, лікарські засоби, до складу яких входять наркотичні, сильнодіючі засоби, психотропні та отруйні речовини);

відомість про наявність (відсутність) на борту судна небезпечних товарів, зброї, боєприпасів.

Слід зазначити, що іноземне повітряне судно прибуває (приліт) на митну територію України і практично перебуває в митному режимі тимчасового ввезення, тоді як українське повітряне судно, яке вибуває (відліт) за межі митної території України, перебуває в

митному режимі тимчасового вивезення. Відповідно до п. 2 ч. 6 ст. 104 МК України та п. 2 ч. 6 ст. 114 МК України у випадках, передбачених законодавством, особа, відповідальна за дотримання митного режиму ввезення/вивезення повинна надати органу доходів і зборів зобов'язання про реекспорт/реімпорт транспортних засобів комерційного призначення, які тимчасово ввозяться/вивозяться, у строки, встановлені органом доходів і зборів. Такою відповідальною особою на повітряному судні є його командир. Відповідно до ч. 1 ст. 59 Повітряного кодексу України командиром повітряного судна може бути пілот, який має відповідну кваліфікацію та досвід. Командира повітряного судна з числа членів екіпажу призначає експлуатант для виконання керівних функцій на повітряному судні²⁷⁸.

У п. 11 Типової технологічної схеми здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон як раз і передбачається подання командиром повітряного судна зобов'язання про реекспорт (реімпорт) повітряного судна, за формою, встановленою Міністерством фінансів України. Відразу зазначимо, що до цього часу форма такого зобов'язання затверджена наказом ДМС України від 06.04.2004 р. № 240²⁷⁹, що суперечить п. 11 цієї технологічної схеми.

Частиною 1 ст. 334 МК України передбачено, що «органи доходів і зборів вимагають від осіб, які переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України чи провадять діяльність, контроль за якою цим Кодексом покладено на органи доходів і зборів, тільки ті документи та відомості, які необхідні для здійснення митного контролю та

²⁷⁸ Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

²⁷⁹ Про затвердження Інструкції про організацію митного контролю та митного оформлення повітряних суден перевізників і товарів, що переміщуються цими суднами: наказ Державної митної служби України від 06.04.2004 р. № 240 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 17. С. 325. Ст. 1227.

встановлені цим Кодексом»²⁸⁰. Якщо керуватись нормами ч. 1 ст. 215 МК України, командир повітряного судна повинен подати митниці виключно документи, які перелічені в ст. 335 МК України, в якій відсутній такий документ, як зобов'язання про реекспорт (реімпорт) повітряного судна, а значить в обов'язки командира повітряного судна не входить подання зобов'язання про реекспорт (реімпорт) повітряного судна. Однак, як свідчить практика митної діяльності на повітряному транспорті, подання зобов'язання про реекспорт (реімпорт) повітряного судна є обов'язковим. Причому, на іноземні повітряні судна подається зобов'язання про реекспорт повітряного судна, а на українські повітряні судна – зобов'язання про реімпорт повітряного судна. Для уникнення різночитання пропонується внести зміни до п. 3 ч. 1 ст. 335 МК України шляхом доповнення підпунктом наступного змісту «зобов'язання про реекспорт (реімпорт) повітряного судна».

У зв'язку з особливою увагою з боку митниць України до обов'язкового виконання митних режимів тимчасового ввезення/вивезення повітряних суден є сенс зупинитись більш детально на виконанні митної формальності щодо тимчасового ввезення/вивезення повітряного судна. До речі, в наказі ДМС України від 06.04.2004 р. № 240 та в проекті наказу Міністерства фінансів «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на повітряному транспорті» окремі розділи присвячені контролю за реекспортом/реімпортом повітряного судна.

У першу чергу звернемо увагу, що контроль за реекспортом/реімпортом повітряного судна здійснюється митницею, в зоні діяльності якої повітряне судно було тимчасово ввезено/вивезено. Першою дією є подання командиром повітряного судна зобов'язання про реекспорт/реімпорт повітряного судна у двох примірниках, заповненого українською чи англійською мовою, в якому міститься наступна інформація: прізвище, ім'я, по

²⁸⁰ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

батькові, громадянство командира повітряного судна; номер посвідчення члена екіпажу, ким видано; зобов'язання, в який строк буде вивезено/ввезено повітряне судно, його тип, бортовий номер; дані про експлуатанта; дата та підпис особи, яка надає зобов'язання.

Звернемо увагу, що законодавством передбачені випадки, коли зобов'язання про реекспорт (реімпорт) повітряного судна не подається командиром повітряного судна, а саме:

здійснення міжнародних регулярних польотів на підставі міжнародних договорів України про повітряне сполучення;

перевезення вищих посадових осіб і офіційних державних делегацій;

переміщення через державний кордон повітряних суден з метою забезпечення ліквідації наслідків стихійного лиха, аварії, катастрофи, епідемії;

переміщення через державний кордон повітряних суден у зв'язку з проведенням Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України за її межами або військовими формуваннями іноземних держав на території України заходів у рамках міжнародних договорів України, що передбачають відповідний механізм державного контролю за переміщенням таких повітряних суден.

У цьому випадку для здійснення контролю за реекспортом/реімпортом повітряного судна використовується інформація про вибуття повітряного судна з аеропорту України та прибуття його в аеропорт України, що отримується від Державного підприємства обслуговування повітряного руху України в установленому порядку.

Можливий варіант виконання міжнародного рейсу повітряним судном, який здійснює декілька посадок на митній території України. Наприклад, при виконанні міжнародного рейсу Берлін – Київ – Одеса – Берлін зобов'язання про реекспорт повітряного судна оформлюється митницею в м. Київ (у першому

міжнародному аеропорту прибуття повітряного судна на митну територію України), а передається митниці в м. Одеса (в останньому міжнародному аеропорту відправлення з митної території України). При виконанні міжнародного рейсу Київ – Харків – Мінськ – Київ зобов'язання про реімпорт повітряного судна оформлюється митницею в м. Харків (останньому міжнародному аеропорту відправлення з митної території України) та передається митниці в м. Київ (першому міжнародному аеропорту прибуття повітряного судна на митну територію України).

Посадова особа митниці при оформленні зобов'язання (незалежно від режиму реекспорт або реімпорт) проставляє відбиток штампу «Під митним контролем», що свідчить про початок перебування під митним контролем повітряного судна (виконується дія щодо взяття на контроль зобов'язання про реекспорт/реімпорт повітряного судна), а при виконанні зобов'язання, тобто закінчення перебування під митним контролем повітряного судна, проставляє відбиток особистої номерної печатки (виконується дія щодо зняття з контролю зобов'язання про реекспорт/реімпорт повітряного судна). В обох випадках (надання та виконання зобов'язання) посадова особа митниці вносить відповідну інформацію до програмного модулю «Зобов'язання по транспортним засобам» АСМО «Інспектор».

Особливої уваги заслуговує встановлення строку тимчасового ввезення/вивезення повітряного судна, який і вказується у зобов'язанні про його реекспорт/реімпорт. Справа в тому, що до цього часу діє наказ ДМС України від 06.04.2004 р. № 240, в якому строк тимчасового ввезення/вивезення повітряного судна не може перевищувати (за деякими виключеннями щодо продовження строку) один рік. Згідно ст. 208 МК України 2002 р. загальний строк тимчасового ввезення (вивезення) становив один рік. Як бачимо, норми підзаконного акту відповідають нормам законодавчого, кодифікованого акту. Але МК України 2002 р. вже

втратив чинність і у МК України 2012 р. строк тимчасового ввезення (ст. 108 МК України), тимчасового вивезення (ст. 116 МК України) встановлюється митницею у кожному конкретному випадку, але не повинен перевищувати трьох років. У проекті наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на повітряному транспорті» вказується, що «встановлення та продовження строку тимчасового ввезення/вивезення, який зазначається у зобов'язанні, здійснюється відповідно до положень глав 18, 19 МК України»²⁸¹, тобто термін тимчасового ввезення/вивезення збільшений утричі.

Як свідчить практика митної діяльності в пунктах пропуску на повітряному транспорті, строк зобов'язання про реекспорт/реімпорт повітряного транспорту не перевищує одного року, що відповідає наказу ДМС України від 06.04.2004 р. № 240, який значно застарів і не відповідає нормам МК України 2012 р., зокрема ст. ст. 108, 116 МК України.

Порядок зняття з контролю зобов'язання про реекспорт/реімпорт повітряного судна, що є наступною дією, залежить від того, де відбувається тимчасове ввезення/вивезення повітряного транспорту – в межах одного аеропорту або декількох аеропортів. Якщо реекспорт/реімпорт повітряного судна відбувається в межах одного аеропорту, посадова особа митниці, у зоні діяльності якої розташований цей аеропорт, перевіряє наявність інформації про виконання зобов'язання у програмному модулі «Зобов'язання по транспортним засобам» АСМО «Інспектор» та проставляє на обох примірниках зобов'язання відбиток особистої номерної печатки.

Якщо реекспорт/реімпорт повітряного судна відбувається через інший аеропорт, ніж аеропорт тимчасового ввезення/вивезення повітряного судна, посадова особа митниці виконує практично такі ж дії, що і у вище розглянутому випадку, але є і різниця: по-перше,

²⁸¹ Проект наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на повітряному транспорті». URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/2017-rik/72414.html> (дата звернення 20.11.2017).

тільки на одному примірнику зобов'язання, поданого командиром повітряного судна проставляється відбиток особистої номерної печатки (другий примірник знаходиться у посадової особи митниці у першому міжнародному аеропорту прибуття повітряного судна на митну територію України); по-друге, вноситься інформація про виконання зобов'язання до програмного модуля «Зобов'язання по транспортним засобам» АСМО «Інспектор».

Посадова особа митниці, у справах якої перебуває на контролі другий примірник зобов'язання, перевіряє внесення інформації про виконання зобов'язання у вказаному програмному модулі і за наявності такої інформації проставляє на другому примірнику зобов'язання відбиток особистої номерної печатки із зазначенням дати оформлення реекспорту/реімпорту повітряного судна, коду митниці згідно Класифікатора та номер особистої номерної печатки посадової особи митниці, якою здійснено контроль і митне оформлення повітряного судна при реекспорті/реімпорті.

Таким чином, митна формальність щодо тимчасового ввезення/вивезення повітряного судна складається з таких дій:

подання командиром повітряного судна зобов'язання про реекспорт/реімпорт повітряного судна;

взяття на контроль зобов'язання про реекспорт/реімпорт повітряного судна;

внесення інформації до програмного модулю;

зняття з контролю зобов'язання про реекспорт/реімпорт повітряного судна;

внесення інформації до програмного модулю²⁸².

Слід звернути увагу, що декларування повітряного судна, яке використовується виключно для перевезення пасажирів і товару через митний кордон України, здійснюється без подання митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа. Відомості про таке повітряне судно зазначаються в генеральній декларації. У випадку переміщення повітряного судна через

²⁸² Прокопенко В.В. Характеристика митної формальності щодо тимчасового ввезення/вивезення повітряного судна. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 5. Т. 2. С. 137–141.

митний кордон України як товару на підставі зовнішньоекономічного договору (контракту) купівлі-продажу, міни, оренди, лізингу тощо його декларування здійснюється у відповідному митному режимі з поданням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа.

Для здійснення митного оформлення повітряного судна, причому як на прибуття, так і на вибуття, необхідно виконати лише одну формальність – декларування, яка складається з низки дій, першою з яких є подання командиром повітряного судна (або уповноваженим представником авіаперевізника – на вибуття) необхідних документів. Наступною дією є реєстрація посадовою особою відповідного підрозділу митниці поданих документів і у випадку наявності зауважень – проставлення відтиску штампу «Під митним контролем», у випадку усунення зауважень, або їх відсутності – проставлення відтиску особистої номерної печатки. Інформація про митне оформлення повітряного судна вноситься до програмного модуля «Журнал пункту пропуску» АСМО «Інспектор», що є наступною дією. Останньою дією є формування літакової справи. Обов'язково примірники генеральної декларації, каргоманіфесту та інших документів, що були підставою для здійснення митного контролю та митного оформлення повітряного судна, з відмітками митниці комплектуються у літакову справу та здаються в архів. Як свідчить митна практика, у літакову справу завжди входить генеральна декларація, каргоманіфест та список пасажирів.

Таким чином, митна формальність декларування повітряного судна (на прибуття/вибуття) складається з таких дій:

подання командиром повітряного судна необхідних документів;

реєстрація поданих документів та проставлення посадовою особою відповідного підрозділу митниці відтисків штампу «Під митним контролем» та особистої номерної печатки;

внесення інформації до відповідного програмного модулю;

формування літакової справи.

Виконання митних формальностей, пов'язаних із митним оформленням товару, вантажу, який прибув з-за кордону або вибуває за кордон, здійснюється після розміщення товару на складі. Відправник (у випадку вибуття товару) або отримувач (у випадку прибуття товару) в залежності від порядку декларування (як для підприємств або як для громадян) виконує формальність, пов'язану з підготовкою документів для митного оформлення, на якій здійснює наступні дії: укладення договору про декларування товару з митним брокером (не обов'язково); декларування товару. Наступні митні формальності (стосується декларування як для підприємств) виконує посадова особа відповідного підрозділу митниці, якими є: прийняття митної декларації (подання митниці митної декларації та інших документів; реєстрація митної декларації; перевірка митної декларації); оформлення митної декларації (перевірка правильності класифікації товару та визначення країни походження товару тощо; контроль співставлення даних, оцінка ризику); завершення митного оформлення (проставлення у митній декларації відбитку особистої номерної печатки; внесення до електронної митної декларації відмітки про завершення митного оформлення).

Щодо декларування як для громадян посадова особа відповідного підрозділу митниці виконує наступну формальність – оформлення митної декларації (перевірка поданих документів; прийняття рішення щодо оподаткування митними платежами товару та їх стягнення; проставлення відбитку особистої номерної печатки).

Митне оформлення ручної поклажі та супроводжуваного багажу пасажирів значно різниться в залежності від обрання «зеленого» або «червоного» коридору. Слід звернути увагу, що громадянин самостійно приймає рішення щодо обрання того чи іншого коридору і саме вибір «зеленого» або «червоного» коридору є одним зі способів вираження волі особи, з якої чітко

прослідковується її намір (бажання) вчинити дію на заздалегідь відомих умовах. Такі дії називаються конклюдентними. Відповідно до ч. 1 ст. 257 МК України однією з форм декларування є декларування шляхом вчинення дій, яскравим прикладом якого є обрання громадянином «зеленого» коридору, що свідчить про переміщення ним товарів в обсягах, що не підлягають оподаткуванню митними платежами та не підпадають під встановлені законодавством заборони або обмеження щодо переміщення і не підлягають письмовому декларуванню.

У цьому випадку митна формальність – декларування для громадян, які обрали «зелений» коридор, складається з однієї дії – обрання «зеленого» коридору. У випадку митного оформлення громадян, які обрали «червоний» коридор, митна формальність – декларування складається з декількох дій: заповнення митної декларації; сплата митних платежів (не обов'язково); випуск товару у вільний обіг.

Відповідно до ст. 217 МК України товари, що перевозяться транзитними авіапасажирами (крім товарів, заборонених до транзиту), не підлягають оподаткуванню митними платежами та безперешкодно переміщуються в межах зони митного контролю міжнародного аеропорту. Як бачимо, мова в цій статті йде виключно про громадян (авіапасажирів), які переміщують товари транзитом на повітряному транспорті. Однак є пряма вказівка в іншій статті МК України щодо звільнення від оподаткування митними платежами товарів, що належать громадянам, які переміщуються транзитом через митну територію України, а саме п. 4 ч. 10 ст. 374 МК України. Відверто кажучи, незрозуміла позиція законодавця щодо дублювання норм. Єдине правило ст. 217 МК України, яке дійсно має значення – це надання права транзитним авіапасажирам безперешкодно переміщувати в межах зони митного контролю міжнародного аеропорту товари, а значить і користуватися ними. Тому задля уникнення дублювання норм в МК України пропонується внести відповідні зміни до ст. 217

МК України шляхом вилучення з неї слів «не підлягають оподаткуванню митними платежами та».

Митні формальності щодо постачання товарів магазинами безмитної торгівлі на борт повітряного судна, що виконуватиме міжнародний рейс, ідентичні постачанню таких товарів на залізничні транспортні засоби, які будуть розглянуті у наступному розділі.

Однак на повітряному транспорті передбачається варіант постачання товарів магазинами безмитної торгівлі з іншого пункту пропуску через державний кордон України, ніж той, де розташований магазин безмитної торгівлі. Слід зазначити, що такий варіант постачання товарів на борт повітряного судна був закріплений лише наприкінці 2013 р. шляхом прийняття Закону України від 19 вересня 2013 р. «Про внесення змін до Митного кодексу України»²⁸³.

Таке постачання здійснюється під контролем посадових осіб митниці за місцем розташування магазину безмитної торгівлі у контейнерах під митним забезпеченням та/або забезпеченням утримувача магазину безмитної торгівлі і має деякі особливості. Для уникнення повторів щодо характеристики митних формальностей і дій, які при цьому виконуються, акцентується увага лише на діях, які виконуються при постачанні товарів магазинами безмитної торгівлі з іншого пункту пропуску через державний кордон України. Розглянемо ці дії на прикладі.

Виконується міжнародний рейс Одеса – Херсон – Анкара. У міжнародному аеропорту м. Одеса функціонує магазин безмитної торгівлі. У міжнародному аеропорту м. Херсон відсутній такий магазин. Таким чином, при вибутті повітряного судна з м. Одеса посадовою особою Одеської митниці здійснюється дія щодо перевірки відповідності накладеного на контейнер забезпечення утримувача магазину безмитної торгівлі й товарів у контейнері відомостям, наведеним у звіті про товари, та за відсутності

²⁸³ Про внесення змін до Митного кодексу України: Закон України від 19 вересня 2013 р. № 588-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20-21. Ст. 741.

зауважень погоджується постачання товарів на повітряне судно шляхом проставляння на звіті штампу «Під митним контролем» і робить запис «направлено до Херсонської митниці» (зазначається митниця, в зоні діяльності якої розташований пункт пропуску через державний кордон України для авіаційного сполучення, з якого виконуватиметься міжнародний рейс).

Після прибуття повітряного судна до пункту пропуску через державний кордон України для авіаційного сполучення у м. Херсон, з якого виконуватиметься міжнародний рейс, командир повітряного судна повідомляє Херсонську митницю, в зоні діяльності якої розташований зазначений пункт пропуску, про розміщення на борту повітряного судна товарів магазину безмитної торгівлі, призначених для реалізації пасажиром на борту судна під час виконання міжнародного рейсу. Посадова особа Херсонської митниці вже перевіряє товаросупровідні документи, митне забезпечення та за відсутності зауважень погоджує постачання шляхом проставлення відбитку особистої номерної печатки.

Виконується зворотній рейс Анкара – Херсон – Одеса. У разі прибуття повітряного судна у міжнародний аеропорт м. Херсон посадова особа Херсонської митниці, яка здійснює митний контроль та митне оформлення повітряного судна, що виконав міжнародний рейс, перевіряє звіт, в якому зазначаються кількість реалізованих товарів, виручка та фактична кількість нереалізованих товарів, і надає дозвіл на направлення з метою повернення таких товарів до пункту пропуску через державний кордон України для авіаційного сполучення, де розташований магазин безмитної торгівлі, тобто в М. Одеса, шляхом проставляння на звіті штампу «Під митним контролем», робить запис «направлено до Одеської митниці» (зазначається митниця, в зоні діяльності якої розташований зазначений пункт пропуску), та накладає на контейнер з товарами, як вказується в ч. 14 ст. 143 МК України, митне забезпечення та/або забезпечення утримувача магазину безмитної торгівлі.

Цілком погоджуємось з вимогою накладення митного забезпечення, однак фізично відсутня можливість накладення забезпечення утримувача магазину безмитної торгівлі у м. Херсон, якщо такий магазин функціонує в міжнародному аеропорту м. Одеси. Тому пропонується внесення змін до ч. ч. 14, 16 ст. 143 МК України шляхом виключення словосполучень «та/або забезпечення утримувача магазину безмитної торгівлі».

Після прибуття повітряного судна до міжнародного аеропорту м. Одеси, в якому розташований магазин безмитної торгівлі, командир повітряного судна повідомляє посадову особу Одеської митниці про розміщення на борту повітряного судна товарів магазину безмитної торгівлі, що повертаються до зазначеного магазину. Посадова особа Одеської митниці вже перевіряє товаросупровідні документи, митне забезпечення та за відсутності зауважень погоджує повернення товару до магазину безмитної торгівлі шляхом проставлення відбитку особистої номерної печатки.

РОЗДІЛ 4

МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

4.1. Поняття та правова характеристика залізничного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні

Залізничний транспорт України є однією з провідних галузей в дорожньо-транспортному комплексі країни, який забезпечує 82% вантажних і майже 50% пасажирських перевезень, що здійснюються всіма видами транспорту. Залізничний транспорт характеризується високою регулярністю роботи незалежно від кліматичних умов і пір року. Він забезпечує велику перевізну здатність, володіє достатньо високими швидкостями для доставки пасажирів, значною маневреністю у використанні рухомого складу, а також має порівняно низьку ціну за перевезення.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про залізничний транспорт» залізничний транспорт – виробничо-технологічний комплекс підприємств залізничного транспорту, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому і міжнародному сполученнях та надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо²⁸⁴.

Слід зазначити, що управління процесом перевезень як у внутрішньому так і в міжнародному сполученнях здійснюється централізовано та належить до виключної компетенції публічного акціонерного товариства «Укрзалізниця» (далі – ПАТ «Укрзалізниця»), яке було утворено відповідно до ст. 2 Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного

²⁸⁴ Про залізничний транспорт: Закон України від 04 липня 1996 р. № 273/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 40. Ст. 183.

товариства залізничного транспорту загального користування»²⁸⁵ Постановою КМ України від 25 червня 2014 р. № 200²⁸⁶. Необхідно звернути увагу, що засновником ПАТ «Укрзалізниця» є держава в особі КМ України і 100 відсотків акцій якого закріплені в державній власності. Іншими словами, ПАТ «Укрзалізниця» є державним підприємством-монополістом у сфері залізничних перевезень. Однак у ст. 3 Закону України «Про транспорт» вказується, що державне управління в галузі транспорту має забезпечувати обмеження монополізму та розвиток конкуренції²⁸⁷. Як бачимо дія цієї норми на залізничний транспорт не поширюється.

Відповідно до ст. 22. Закону України «Про транспорт» до складу залізничного транспорту входять підприємства залізничного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, рухомий склад залізничного транспорту, залізничні шляхи сполучення, а також промислові, будівельні, торговельні та постачальницькі підприємства, навчальні заклади, технічні школи, дитячі дошкільні заклади, заклади охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, культури, науково-дослідні, проектно-конструкторські організації, підприємства промислового залізничного транспорту та інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують його діяльність і розвиток²⁸⁸.

Звісно нас цікавлять виключно ті елементи залізничного транспорту, які безпосередньо використовуються в міжнародному залізничному сполученні, а саме підприємства залізничного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти та рухомий склад залізничного транспорту, який

²⁸⁵ Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування: Закон України від 23 лютого 2012 р. № 4442-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 49. Ст. 553.

²⁸⁶ Про утворення публічного акціонерного товариства «Українська залізниця»: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2014 р. № 200 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2014. № 53. С. 20. Ст. 1402.

²⁸⁷ Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. 232/94-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.

²⁸⁸ Там само.

відповідно до п. 59 ч. 1 ст. 4 МК України визначається транспортним засобом комерційного призначення.

Згідно п. 5 Статуту ПАТ «Укрзалізниця», затвердженого Постановою КМ України від 2 вересня 2015 р. № 735 «метою діяльності товариства є задоволення потреб держави, юридичних і фізичних осіб у безпечних та якісних залізничних перевезеннях у внутрішньому та міжнародному сполученні, роботах та послугах, що виконує (надає) товариство, забезпечення ефективного функціонування та розвитку залізничного транспорту, створення умов для підвищення конкурентоспроможності галузі, а також отримання прибутку від провадження підприємницької діяльності»²⁸⁹.

Ознайомлення зі змістом Статуту ПАТ «Укрзалізниця» (мета і предмет діяльності товариства, його юридичний статус, засновник та акціонер товариства, майно, статутний капітал та цінні папери, порядок розподілу прибутку та покриття збитків товариства, органи товариства тощо) дозволяє стверджувати про наявність у ньому норм, пов'язаних суто зі створенням та управлінням цим товариством і про відсутність норм щодо організації та основних умов перевезення вантажів, пасажирів, багажу, вантажобагажу, пошти тощо. Але до цього часу діє Постанова КМ України від 6 квітня 1998 р. № 457²⁹⁰, якою затверджений Статут залізниць України, і дія якого поширюється саме на перевезення залізничним транспортом вантажів, пасажирів, багажу, вантажобагажу і пошти, у тому числі на перевезення вантажів, навантаження і розвантаження яких відбувається на залізничних під'їзних коліях незалежно від форм власності, які не належать до залізничного транспорту загального користування.

²⁸⁹ Питання Публічного акціонерного товариства «Українська залізниця»: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 735 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 78. С. 102. Ст. 2596.

²⁹⁰ Про затвердження Статуту залізниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 457 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 1998. № 14. С. 150. Ст. 548.

Предметом діяльності ПАТ «Укрзалізниця» є доволі значний комплекс послуг у різних сферах суспільного життя, в тому числі пов'язаних із митною справою, а саме:

діяльність зі зберігання та складування всіх видів вантажів, у тому числі тих, що перебувають під митним контролем, а також вантажобагажу, багажу та ручної поклажі пасажирів;

діяльність митного брокера та митного перевізника.

Зазначмо, що статус митного перевізника був наданий залізницям України Розпорядженням КМ України від 16 грудня 2009 р. № 1556-р²⁹¹. Однак у митному законодавстві з набуттям чинності МК України 2012 р. не використовується термін «митний перевізник», якому в МК України 2002 р. була присвячена окрема глава (глава 27)²⁹² та діяльність якого в той час підлягала ліцензуванню. В чинному МК України законодавець оперує терміном «перевізник», про що свідчить п. 37 ч. 1 ст. 4, ст. 191 МК України. Тому і не зрозуміло, чому нормотворець в Постанові КМ України від 2015 р. використовує термінологію МК України, який втратив чинність у 2012 р. Вважаємо необхідним рекомендувати Уряду України внесення змін в пп. 14 п. 6 Статуту ПАТ «Укрзалізниця» щодо заміни терміну «митний перевізник» на поняття «перевізник».

Статтею 140 МК України передбачена безмитна торгівля на залізничних транспортних засобах комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси²⁹³. Однак у п. 6 Статуту ПАТ «Укрзалізниця», який присвячений предмету діяльності товариства, така послуга, як безмитна торгівля, відсутня, але передбачено надання послуг з обслуговування пасажирів на станціях, вокзалах та в пасажирських поїздах (пп. 17 п. 6 Статуту ПАТ «Укрзалізниця»).

²⁹¹ Про надання залізницям України статусу митного перевізника: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2009 р. № 1556-р / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2009. № 99. С. 40. Ст. 3438.

²⁹² Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. № 92-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 38-39. Ст. 288 (втратив чинність).

²⁹³ Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.

Взагалі порядок здійснення міжнародних залізничних перевезень врегульований як міжнародними, так і національними нормативними актами. Із міжнародних нормативних актів, в першу чергу, необхідно згадати Конвенцію про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ)²⁹⁴, до якої Україна приєдналась Законом України від 5 червня 2003 р.²⁹⁵. Держави-члени, що приєдналися до цієї Конвенції, утворюють Міжурядову організацію з міжнародних залізничних перевезень. Слід зазначити, що практично всі країни Європи приєдналися до цієї Конвенції, а також деякі країни Азії (Республіка Ірак, Ісламська Республіка Іран, Ліванська Республіка, Сирійська Арабська Республіка) та Африки (Алжирська Народна Демократична Республіка, Королівство Марокко, Туніська Республіка). Вхідження України в КОТІФ дозволило залучити додаткові обсяги вантажних перевезень з Польщі й Словаччини в Румунію транзитом через Україну, скоротити час доставки вантажів і вартість перевезень за рахунок уникнення подвійного переоформлення перевізних документів під час перетинання кордонів.

Україна є стороною Угоди про міжнародне вантажне залізничне сполучення (УМВС)²⁹⁶, якою встановлені єдині правові норми договору перевезення вантажу в прямому міжнародному залізничному сполученні і в прямому міжнародному залізнично-поромному сполученні. УМВС укладено в рамках діяльності і під егідою Організації співробітництва залізниць і набуло чинності з 1 листопада 1951 р. Багатостороння угода була спочатку укладена між національними залізницями соціалістичних країн Європи і Азії. До цього прямі міжнародні вантажні перевезення між СРСР та іншими країнами реалізовувалися в рамках двосторонніх

²⁹⁴ Конвенція про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ) згідно з текстом Протоколу змін від 3 червня 1999 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_291 (дата звернення 30.09.2017).

²⁹⁵ Про приєднання України до Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ): Закон України від 5 липня 2003 р. № 943-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 342.

²⁹⁶ Угода про міжнародне вантажне залізничне сполучення (УМВС) від 01.11.1951 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_011 (дата звернення: 30.09.2017).

домовленостей²⁹⁷. Практично в тому ж складі (за винятком Угорщини) країни-учасниці УМВС стали договірними сторонами Конвенції про процедуру міжнародного митного транзиту під час перевезення вантажів залізничним транспортом із застосуванням накладної УМВС²⁹⁸.

Необхідно звернути увагу, що саме цією конвенцією встановлені заборони щодо перевезень у прямому міжнародному залізничному сполученні. Так, стаття 4 УМВС містить перелік предметів, які не допускаються до таких перевезень, а саме:

1) предмети, перевезення яких заборонено хоча б в одній з країн, залізні дороги якої повинні були б брати участь в перевезенні;

2) предмети, що становлять монополію поштового відомства хоча б однієї з країн, залізні дороги якої повинні були б брати участь в перевезенні (в Україні до таких предметів віднесені всі види письмової кореспонденції, грошових переказів, поштових посилок і друкованих видань);

3) небезпечні вантажі, перевезення яких не передбачено Додатком 2 до УМВС;

4) дрібні відправки масою менше 10 кг в одному місці (це обмеження не стосується вантажів, у яких обсяг одного місця перевищує 0,1 куб. м);

5) вантажі масою понад 1,5 т у критих вагонах з дахом, який не відкривається в перевантажувальному сполученні;

6) дрібні відправки в перевантажувальному повідомленні на відкритому рухомому складі масою менше 100 кг в одному місці²⁹⁹.

Слід відразу обмовитись, що контроль за недопуском вищевказаних предметів до перевезень у прямому міжнародному залізничному сполученні покладається виключно на перевізника.

²⁹⁷ О соглашениях. URL: <http://www.brokert.ru/material/mezhdunarodnom-zheleznodorozhnom-gruzovom-soobschenii> (дата звернення: 30.09.2017).

²⁹⁸ Конвенція про процедуру міжнародного митного транзиту під час перевезення вантажів залізничним транспортом із застосуванням накладної УМВС від 09.02.2006 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_372 (дата звернення: 02.10.2017).

²⁹⁹ Угода про міжнародне вантажне залізничне сполучення (УМВС) від 01.11.1951 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_011 (дата звернення: 30.09.2017).

Україна є також стороною трьохсторонніх Угод, які стосуються переміщення транзитом територією України залізничним транспортом ядерних матеріалів. Так, 21 жовтня 2010 р. була підписана Угода між Кабінетом Міністрів України, Урядом Російської Федерації та Урядом Словацької Республіки про перевезення ядерних матеріалів між Російською Федерацією і Словацькою Республікою через територію України³⁰⁰, а 17 жовтня 2012 р. була підписана Угода між Кабінетом Міністрів України, Урядом Російської Федерації та Урядом Угорщини про перевезення ядерних матеріалів між Російською Федерацією та Угорщиною через територію України³⁰¹. Слід зазначити, що кожна сторона вищевказаних Угод через свої компетентні органи на території своєї держави вживає заходи по забезпеченню фізичного захисту спеціальних вантажів відповідно до Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу від 26 жовтня 1979 року³⁰². Саме тому цими Угодами передбачається особлива процедура допуску до транспорту зі спеціальними вантажами представників прикордонних, митних та інших органів державного контролю.

13 вересня 2012 року Кабінет Міністрів України та Уряд Турецької Республіки узгодили Правила перевезення вантажів у міжнародному прямому вантажному залізнично-поромному сполученні між портами України та портами Турецької Республіки³⁰³, що мають залізничне сполучення, беручи до уваги Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про організацію міжнародного прямого вантажного

³⁰⁰ Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України, Урядом Російської Федерації та Урядом Словацької Республіки про перевезення ядерних матеріалів між Російською Федерацією і Словацькою Республікою через територію України: Закон України від 20.04.2011 р. № 3255-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 43. Ст. 442.

³⁰¹ Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України, Урядом Російської Федерації та Урядом Угорщини про перевезення ядерних матеріалів між Російською Федерацією та Угорщиною через територію України: Закон України від 23.10.2013 р. № 654-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 22. Ст. 776.

³⁰² Про участь України у Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 року: Закон України від 5 травня 1993 р. № 3182-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 24. Ст. 262.

³⁰³ Про ратифікацію Правил перевезення вантажів у міжнародному прямому вантажному залізнично-поромному сполученні між портами України та портами Турецької Республіки, що мають залізничне сполучення, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки: Закон України від 9 жовтня 2013 р. № 633-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 22. Ст. 768.

залізнично-поромного сполучення між Україною та Турецькою Республікою, яка була підписана 25 січня 2011 р.³⁰⁴. Саме цими правилами встановлений порядок та умови перевезення експортних, імпортних та транзитних вантажів, що перевозяться вагонами на всьому шляху прямування у міжнародному прямому вантажному залізнично-поромному сполученні між портами України та Турецької Республіки, що мають залізничне сполучення, врегульовані обов'язки та взаємні відносини між залізницями України та Турецької Республіки, поромними комплексами, судновласниками, відправниками та одержувачами при виконанні договору перевезення вантажів у міжнародному прямому вантажному залізнично-поромному сполученні через порти України та Турецької Республіки, що мають залізничне сполучення.

13 вересня 2016 р. Кабінет Міністрів України та Уряд Грузії підписали Угоду про організацію прямого міжнародного залізнично-поромного сполучення через порти України і Грузії, яка була затверджена Постановою КМ України від 5 квітня 2017 р. № 230³⁰⁵. Відповідно до цієї Угоди сторони визначають поромні переправи, через які здійснюватимуться перевезення вантажів в прямому міжнародному залізнично-поромному сполученні між Україною і Грузією.

Україна є стороною двосторонніх угод із суміжними країнами відносно співробітництва в галузі залізничного сполучення, наприклад, Угоди: між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорщини про контроль прикордонного руху в пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного та залізничного сполучення³⁰⁶; між Урядом України і Урядом Словацької

³⁰⁴ Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про організацію міжнародного прямого вантажного залізнично-поромного сполучення між Україною та Турецькою Республікою: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 липня 2011 р. № 722 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2011. № 53. С. 214. Ст. 2110.

³⁰⁵ Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Грузії про організацію прямого міжнародного залізнично-поромного сполучення через порти України і Грузії: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2017. № 31. С. 39. Ст. 946.

³⁰⁶ Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорщини про контроль прикордонного руху в пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного та залізничного сполучення: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 р. № 950 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 79. С. 50. Ст. 3201.

Республіки про залізничне сполучення через державний кордон³⁰⁷; між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про співробітництво в галузі залізничного транспорту³⁰⁸; між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про діяльність залізничного транспорту³⁰⁹. Із Польщею такої угоди не існує, однак є ціла низка угод, укладених у формі обміну нотами, які стосуються виключно утворення та відкриття залізничних пунктів пропуску на кордоні з Україною.

Необхідно звернути увагу і на угоди України з деякими суміжними країнами про співробітництво під час здійснення спільного контролю осіб, транспортних засобів, товару. Мова йде про Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні³¹⁰, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво під час здійснення спільного контролю осіб, транспортних засобів і товарів на українсько-російському державному кордоні³¹¹, якими надана можливість здійснювати спільний контроль під час руху пасажирських поїздів між залізничними пунктами пропуску через кордон.

Міжнародні залізничні сполучення пов'язані з перетином державного кордону, що зобов'язує перевізника дотримуватися прикордонних, митних правил, які встановлені вже національним

³⁰⁷ Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про внесення змін та доповнень до Угоди між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про залізничне сполучення через державний кордон від 15 червня 1995 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листопада 2015 р. № 957 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 94. С. 115. Ст. 3218.

³⁰⁸ Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про співробітництво в галузі залізничного транспорту: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2004 р. № 629 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 19. С. 113. Ст. 1340.

³⁰⁹ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про діяльність залізничного транспорту від 20.03.1993 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498_084 (дата звернення: 3.10.2017).

³¹⁰ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні від 14.12.1995 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/112_009 (дата звернення 5.10.2017).

³¹¹ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво під час здійснення спільного контролю осіб, транспортних засобів і товарів на українсько-російському державному кордоні від 18.10.2011 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/643_387 (дата звернення 5.10.2017).

законодавством, у першу чергу МК України та Законом України «Про прикордонний контроль».

Послідовність здійснення прикордонного і митного контролю, а також інших видів контролю під час пропуску через державний кордон осіб, залізничних транспортних засобів перевізників визначена Типовою технологічною схемою пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, яка затверджена Постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 451³¹². Відповідно до ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прикордонний контроль» технологічна схема пропуску осіб, транспортних засобів та вантажів через державний кордон затверджується для кожного пункту пропуску через державний кордон керівником органу охорони державного кордону за погодженням з органом доходів і зборів та керівниками контрольних органів і служб, а також підприємств, на території яких розміщено пункти пропуску через державний кордон.

Також Постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 451 затверджена Типова технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон³¹³.

Згідно п. 9 вищевказаної Типової технологічної схеми порядок взаємодії посадових осіб митних органів, які здійснюють митні формальності з товарами, що переміщуються залізничними транспортними засобами, і працівників залізниць України встановлюється Міністерством фінансів України разом з Міністерством інфраструктури України у разі:

³¹² Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

³¹³ Типова технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

переадресування, аварії, відчеплення вагонів або дії обставин, що мають характер непереборної сили, та повернення помилково відправленого товару;

здійснення митного контролю залізничного рухомого складу (у тому числі порожнього);

переміщення багажу (вантажобагажу) в пасажирських поїздах міжнародного сполучення, у складі якого є багажні вагони;

застосування електронного документообігу тощо³¹⁴.

Однак до цього часу діють інструкції про взаємодію посадових осіб митниці та працівників залізниць України (щодо митних процедур в міжнародному залізничному сполученні і щодо митних процедур з багажем і вантажобагажем, що переміщуються в багажних вагонах), затверджені спільним наказом ДМС України та Міністерства транспорту та зв'язку України від 18.09.2008 р. № 1019/1143³¹⁵, і це незважаючи на те, що деякі нормотворці вже реорганізовані або ліквідовані (Міністерство транспорту та зв'язку України реорганізовано наприкінці 2010 р., ДМС України ліквідована наприкінці 2012 р.). Слід зазначити, що у цих інструкціях взагалі мова не йде про повернення помилково відправленого товару та застосування електронного документообігу, тобто п. 9 типової технологічної схеми, затвердженої Постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 451 до цього часу не виконаний відповідними міністерствами³¹⁶.

Слід звернути увагу на ст. 219 МК України, відповідно до якої «залізниця несе передбачену цим Кодексом та іншими

³¹⁴ Типова технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

³¹⁵ Про затвердження інструкцій про взаємодію посадових осіб митних органів, що здійснюють митні процедури в міжнародному залізничному сполученні, і працівників залізниць України: наказ Державної митної служби України та Міністерства транспорту та зв'язку України від 18.09.2008 р. № 1019/1143 / Державна митна служба України та Міністерство транспорту та зв'язку України. *Офіційний вісник України*. 2008. № 95. С. 111. Ст. 3151.

³¹⁶ Прокопенко В.В. Правова характеристика залізничного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні: митний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 116–120.

законодавчими актами України відповідальність за втрату чи неналежну доставку товару, що перебуває під митним контролем, до органу доходів і зборів призначення»³¹⁷.

Як бачимо, за протиправні дії залізниці (втрату або неналежну доставку товару, який знаходиться під митним контролем) передбачається відповідальність не тільки МК України, а також й іншими законодавчими актами України.

Так, ст. 470 МК України передбачається відповідальність за недоставлення товару, транспортних засобів комерційного призначення та документів до органу доходів і зборів призначення, видачу їх без дозволу органу доходів і зборів або втрату. Згідно ст. 22 Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення – залізниця, яка прийняла вантаж до перевезення за накладною, відповідальна за виконання договору перевезення на всьому шляху проходження вантажу до видачі його на станції призначення, а в разі перевідправлення вантажу в країни, залізниці яких не беруть участі у цій Угоді, – до оформлення перевезення за накладною іншої угоди про пряме міжнародне залізничне вантажне сполучення; у разі перевідправлення вантажу з країн, які не беруть участі у цій Угоді, – після оформлення перевезення вантажу за накладною угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення. Кожна наступна залізниця, беручи до перевезення вантаж разом із накладною, вступає тим самим у цей договір перевезення і бере на себе усі зобов'язання, які виникають щодо нього. А відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону України «Про залізничний транспорт» за незбереження (втрату, нестачу, псування, пошкодження) прийнятого до перевезень вантажу, багажу, вантажобагажу перевізники несуть відповідальність у розмірі фактично заподіяної шкоди, якщо не доведуть, що втрата, нестача, псування, пошкодження виникли з не залежних від них причин³¹⁸. Іншими

³¹⁷ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

³¹⁸ Про залізничний транспорт: Закон України від 04 липня 1996 р. № 273/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 40. Ст. 183.

словами, залізниця несе матеріальну відповідальність відносно прийнятого к перевезенню вантажу.

Пункт 2.5 Інструкції про взаємодію посадових осіб митних органів, що здійснюють митні процедури в міжнародному залізничному сполученні, і працівників залізниць України деталізує тимчасові рамки настання відповідальності, а саме: «...залізниця як перевізник несе відповідальність відповідно до законодавства України за збереження вантажів від моменту прийняття до перевезення й до моменту видачі одержувачеві або передання згідно з угодами про перевезення товару (вантажу) у міжнародному сполученні та Правилами перевезення вантажів³¹⁹ іншому підприємству, а також за доставку зі станції відправлення (митниці відправлення) на станцію призначення (у митницю призначення)»³²⁰. А в п. 2.17 цієї Інструкції персоналізована особа, яка і несе відповідальність за втрату чи неналежну доставку товару, що перебуває під митним контролем, а саме залізниця в особі начальника дирекції залізничних перевезень.

4.2. Митні формальності на залізничному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного контролю

Послідовність дій посадових осіб митниці під час здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними через митний кордон України, у пунктах пропуску для залізничного сполучення через державний кордон визначається Типовою технологічною схемою здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і

³¹⁹ Про затвердження окремих розділів Правил перевезення вантажів: наказ Міністерства транспорту України від 21.11.2000 р. № 644 / Міністерство транспорту України. *Офіційний вісник України*. 2000. № 48. С. 134. Ст. 2108.

³²⁰ Про затвердження інструкцій про взаємодію посадових осіб митних органів, що здійснюють митні процедури в міжнародному залізничному сполученні, і працівників залізниць України : наказ Державної митної служби України та Міністерства транспорту та зв'язку України від 18.09.2008 р. № 1019/1143 / Державна митна служба України, Міністерство транспорту та зв'язку України. *Офіційний вісник України*. 2008. № 95. Ст. 3151.

товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон.

Перш за все необхідно визначитись із об'єктом митного контролю на залізничному транспорті. Такими об'єктами є пасажирів, вантажі, багаж, вантажобагаж, пошта та рухомий склад залізничного транспорту, який відповідно до п. 3 Технічного регламенту безпеки рухомого складу залізничного транспорту включає: локомотиви; моторвагонний рухомий склад; пасажирські вагони локомотивної тяги; вантажні вагони; спеціальний рухомий склад залізничного транспорту; складові частини рухомого складу залізничного транспорту³²¹.

Необхідно констатувати, що в Законі України «Про залізничний транспорт» законодавець виділяє наступні об'єкти перевезення: вантаж, вантажобагаж, багаж, що в розумінні п. 57 ч. 1 ст. 4 МК України є товарами. Але переміщення через митний кордон України багажу і вантажобагажу здійснюється виключно в багажних вагонах. Саме тому нормотворець у підзаконних нормативних актах виокремлює митні формальності товару (вантаж) від митних формальностей вантажобагажу, багажу.

Крім того, в залежності від напрямку переміщення через митний кордон України (ввезення, вивезення, транзит) митні формальності на залізничному транспорті значно різняться, та й не всі форми митного контролю, які передбачені МК України, застосовують посадові особи митниць³²². Найбільш поширеними формами митного контролю у міжнародному залізничному сполученні, які застосовують посадові особи митниць, є перевірка документів та відомостей, огляд та переогляд товару, залізничних транспортних засобів, а відносно пасажирів – перевірка документів

³²¹ Про затвердження Технічного регламенту безпеки рухомого складу залізничного транспорту: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1194 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2016. № 12. С. 16. Ст. 501.

³²² Прокопенко В.В. Митні формальності на залізничному транспортному засобі, які пов'язані із здійсненням митного контролю. *Актуальні проблеми розвитку права і держави в умовах міжнародних інтеграційних процесів*: міжнародна науково-практична конференція (Дніпро, 24 листопада 2017 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2017. С. 66–68.

та відомостей, огляд та переогляд ручної поклажі, багажу, особистий огляд громадян.

Згідно п. 11 Типової технологічної схеми здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон митний контроль за переміщенням через митний кордон України залізничного рухомого складу (у тому числі порожнього) здійснюється посадовими особами митниці шляхом перевірки відомостей, зазначених у документах, що подаються для здійснення митних процедур. Для цілей митного контролю використовується інформація, що міститься в автоматизованому банку даних Укрзалізниці. Порядок подання такої інформації встановлюється наказами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів, та центрального органу виконавчої влади у галузі транспорту³²³. З цього приводу зазначмо, що до цього часу такий спільний нормативний акт відсутній, що, у свою чергу, виключає можливість користуватись посадовим особам митниці інформацією, що міститься в автоматизованому банку даних Укрзалізниці.

Звернемо увагу і на коло осіб, які беруть участь у цих формальностях. Якщо мова йде про митні формальності, пов'язані з переміщенням через митний кордон України товару (вантажу), учасниками таких формальностей (в загальному вигляді) є відправник, залізниця, митниця, отримувач. У разі ввезення на митну територію України товару залізничними транспортними засобами учасниками є залізниця, митниця, отримувач, у разі вивезення – відправник, залізниця, митниця, а у разі транзиту (прохідного) – залізниця, митниця. Відносно залізничного транспортного засобу незалежно від напрямку переміщення через митний кордон України – залізниця, митниця. Відносно пасажирів

³²³ Типова технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

незалежно від напрямку переміщення через митний кордон України – пасажир, митниця.

Зазначимо, що митний контроль залізничних транспортних засобів і товару здійснюється митницею відповідно до законодавства, вибірково, у формах та обсязі, що визначені на підставі результатів системи управління ризиками і виключно в зонах митного контролю.

Для послідовного аналізу порядку застосування митних формальностей на залізничному транспорті є сенс їх виокремити в залежності від об'єкту митного контролю. У зв'язку з тим, що митні формальності відносно залізничних транспортних засобів та товару практично однакові, ми не бачимо сенсу аналізувати їх окремо.

При ввезенні залізничних транспортних засобів та товару на митну територію України перша формальність – це повідомлення посадових осіб митниці про перетин митного кордону України залізничним транспортним засобом та отримання відповідних документів.

Як правило, така інформація надається працівниками прикордонної станції митниці наприкінці кожного дня, яка містить кількість запланованих на наступний день міжнародних залізничних сполучень, тобто надання загальної інформації на наступну добу. При безпосередньому перетинанні митного кордону України працівники прикордонної станції надають митниці інформацію про конкретне міжнародне сполучення щодо залізничного транспортного засобу, а саме: пасажирське, вантажне, порожнє; кількість вагонів, в тому числі і багажних; характер вантажу тощо. Подання працівниками прикордонної передавальної станції посадовим особам митниці документів, які визначені п. 4 ч. 1 ст. 335 МК України, є останньою дією. При цьому посадова особа митниці у відповідних документах (залізничній накладній, передатній відомості) проставляє дату та час прийняття й повернення документів.

Таким чином, аналізована митна формальність виконується виключно працівниками залізниці і складається з трьох дій:

- надання загальної інформації на наступну добу;
- надання інформації про конкретне міжнародне сполучення;
- подання митниці документів.

Необхідно зазначити, що вказана митна формальність також характерна для транзиту територією України залізничних транспортних засобів, товару.

Наступна формальність – це робота з наданими документами та прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці. Першою дією після отримання документів від працівника станції призначення, або вантажоодержувача, або вповноваженої ним особи, є ознайомлення з поданими документами та відомостями посадовою особою митниці, після чого вона проставляє відбитки штампа «Під митним контролем» у встановленому порядку.

Наступна дія здійснюється спільно з працівником прикордонної станції – перевірка кількості та номерів залізничних транспортних засобів, що надходять, цілісності пломб, запірнопломбувальних пристроїв, стану збереження товару на відкритому рухомому складі, в порядку і строки, встановлені технологічною схемою роботи станції, погодженою з відповідною митницею та органом охорони державного кордону. Про всі виявлені такою перевіркою невідповідності працівники прикордонної станції складають акт згідно ст. 253 МК України (складається в 4-х примірниках: перший примірник призначено для залізниці, що переміщує товари через митний кордон України, другий – для митниці за місцем його складання, третій – для митниці призначення, четвертий – для власника товару). Форма акта про невідповідність товару відомостям, зазначеним у потрібних для здійснення митного контролю документах, про пошкодження товару чи його упаковки або маркування затверджена наказом Міністерства фінансів України від 15.03.2018 р. № 364³²⁴.

³²⁴ Про затвердження форми акта про невідповідність товарів відомостям, зазначеним у документах, необхідних для здійснення їх митного контролю, про пошкодження товарів, їх упаковки чи маркування або про їх втрату: наказ Міністерства фінансів України від 15.03.2018 р. № 364 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0421-18> (дата звернення: 01.04.2018).

У випадках, передбачених Правилами перевезення вантажів та міжнародними угодами, складається комерційний акт і акт про невідповідність товару відомостям, зазначеним у потрібних для здійснення митного контролю документах, про пошкодження товару чи його упаковки або маркування. Акти підписуються працівниками залізниці та посадовими особами митниці, які проводили перевірку, із зазначенням їх прізвищ і поставленням підписів. Примірники цих актів долучаються працівником залізниці до перевізних документів і направляються до митниці призначення.

Слід звернути увагу на ч. 3 ст. 253 МК України, яка передбачає можливість надання митниці замість акта про невідповідність комерційного акту, складеного відповідно до міжнародних договорів.

Відповідно до переліку товарів, що підлягають державному контролю (у тому числі у формі попереднього документального контролю) у разі їх ввезення на митну територію України, та поданих товаросупровідних (товаротранспортних) документів посадова особа митниці визначає вид (види) державного контролю та форму його проведення (попередній документальний контроль посадовою особою митниці або державний контроль посадовими особами відповідних контролюючих органів), що є наступною дією.

Перевірка та реєстрація посадовою особою митниці документів на відповідність даних, зазначених у них, даним, наведеним у передатній відомості, відповідність засобів ідентифікації даним, зазначеним у документах, комплектність товаросупровідних документів є також окремою дією, після чого приймається одне з таких рішень про:

здійснення митного оформлення товару (вантажу);

направлення товару на митну територію України у митницю призначення під митним контролем;

повернення товару за межі митної території (у тому числі за заявою вантажовласника або вантажоперевізника);

неможливість пропуску товару на митну територію України.

Після прийняття одного з вищевказаних рішень проводяться митні формальності, пов'язані з митним оформленням. Слід зазначити, що митний контроль та митне оформлення настільки взаємозв'язані, що належність виключно до одного з них деяких митних формальностей носить умовний характер.

Якщо залізничний рухомий склад, який прибув з-за кордону, складається з порожніх вантажних вагонів, митний контроль і митне оформлення, як правило, проводиться у прикордонній передавальній станції, і далі територією України він слідує без обмежень з боку митниці. У випадку прибуття з-за кордону вантажних вагонів, контейнерів з товарами та прийняття рішення щодо їх направлення на митну територію України під митним контролем у митницю призначення виникає необхідність виконання формальності, пов'язаної зі здійсненням транзитних перевезень (підпункт б п. 2 ч. 2 ст. 91 МК України передбачає такий вид транзиту – від пункту ввезення (пропуску) на митну територію України до органу доходів і зборів, розташованого на митній території України), яку, на наш погляд, необхідно віднести до митного оформлення.

Таким чином, митна формальність – робота з наданими документами та прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці, складається з наступних дій:

ознайомлення посадовою особою митниці з поданими документами;

проведення перевірки залізничного транспортного засобу, товару (здійснюється спільно з працівниками залізниці);

складання відповідних актів у разі виявлення невідповідності (виконання цієї дії покладається на працівника залізниці, і така дія є факультативною, необов'язковою);

визначення посадовою особою виду державного контролю та форми його проведення;

перевірка та реєстрація посадовою особою митниці документів;

прийняття рішення.

Митні органи мають право проводити митний огляд та переогляд залізничних транспортних засобів, товару (незалежно від напрямку переміщення) з метою перевірки законності переміщення через митний кордон України, відповідності даних, наведених у перевізних та товаросупровідних документах, фактичним. Однак згідно ч. 2 ст. 359 МК України митному огляду не підлягають засоби залізничного транспорту, які перевозять офіційні державні делегації. В даному випадку підставою для звільнення транспортного засобу від митного огляду є подання органу доходів і зборів офіційного повідомлення Міністерства закордонних справ України³²⁵.

Посадова особа митниці за результатами системи управління ризиками у порядку, визначеному наказом Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684, приймає рішення про проведення огляду залізничних транспортних засобів і товару, що перебувають під митним контролем, багажу (вантажобагажу) та обсяг його проведення. Слід зазначити, що у пунктах пропуску через митний кордон України переважно здійснюються аналіз та оцінка ризиків на предмет наявності нефіскальних ризиків, а також ризиків недоставки товару до митниці призначення або його підміни³²⁶.

У разі виявлення пошкодження або втрати митного забезпечення, накладеного на транспортні засоби, чи за наявності інших видимих ознак можливого несанкціонованого доступу до залізничного транспортного засобу, що перебуває під митним контролем, а також за наявності достатніх підстав вважати, що переміщення таких залізничних транспортних засобів і товару через митний кордон України здійснюється поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, у тому числі в разі

³²⁵ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

³²⁶ Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 70. С. 60. Ст. 2323.

отримання відповідної інформації від правоохоронних органів, може проводитися переогляд залізничних транспортних засобів і товару.

Про результати огляду (переогляду) складається акт про проведення огляду (переогляду) товару, транспортних засобів, ручної поклажі та багажу, форма якого затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 636³²⁷.

Наказом Міністерства фінансів України від 25.05.2012 р. № 602 встановлено випадки, коли окремі вагони, локомотиви та інші елементи рухомого складу на вимогу митниці можуть бути виключені зі складу поїзда для здійснення митного контролю, якщо проведення такого контролю в складі поїзда неможливе. До таких випадків віднесені:

неподання митному органу документів, потрібних для здійснення митного контролю, або подання як підстави для переміщення товару документів, підроблених чи одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві дані;

пошкодження або втрата пломб, печаток чи інших засобів ідентифікації, зазначених у перевізних та супровідних документах;

виявлення товарів, прихованих від митного контролю, зокрема з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів або способів, що утруднюють виявлення таких товарів, або шляхом надання одним товарам вигляду інших;

надходження на прикордонну передавальну станцію товарів, що підлягають державному санітарно-епідеміологічному, ветеринарно-санітарному, фітосанітарному, екологічному та радіологічному контролю, до отримання результатів таких видів контролю, або якщо є підстави вважати, що товар, який переміщується через митний кордон України, у тому числі транзитом, може підлягати таким видам контролю, зокрема на вимогу відповідних органів державної влади;

³²⁷ Про затвердження форми Акта про проведення огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів, ручної поклажі та багажу: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 636 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 51. С. 227. Ст. 2049.

перевірка відповідності інформації про товар, заявленої в перевізних і супровідних документах, фактичним даним, якщо така перевірка потребує проведення операцій з вивантаження, перевантаження, перепакування тощо;

якщо документально підтверджені відомості, що переміщення товарів через митний кордон України, у тому числі транзитом, заборонено або обмежено законодавством України³²⁸.

Незважаючи на те, що ч. 2 ст. 338 МК України передбачає за результатами застосування системи управління ризиками огляд транспортних засобів комерційного призначення або ідентифікаційний, або частковий, або повний³²⁹, на залізничних транспортних засобах, в основному, застосовується частковий огляд з вибірковим обстеженням транспортного засобу та рідше повний огляд.

У випадку, передбаченому п. 2 ч. 3 ст. 338 МК України, огляд залізничного транспортного засобу проводиться за письмовим рішенням керівника органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки, а огляд товару, який переміщується залізничним транспортним засобом, проводиться за письмовим рішенням керівника органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки, у випадках, передбачених ч. 3 ст. 338 МК України.

Переогляд товарів, залізничних транспортних засобів проводиться у разі виявлення пошкодження або втрати митного забезпечення, накладеного на зазначені транспортні засоби, чи за наявності інших видимих ознак можливого несанкціонованого доступу до товарів, що перебувають під митним контролем³³⁰.

Крім того, огляд та переогляд товарів, залізничних транспортних засобів може бути проведений відповідно до ч. 5

³²⁸ Про визначення переліку виняткових випадків, коли окремі вагони, локомотиви, інші елементи рухомого складу можуть бути виключені зі складу поїзда для проведення митного контролю : наказ Міністерства фінансів України від 25.05.2012 р. № 602 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 46. С. 84. Ст. 1815.

³²⁹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

³³⁰ Прокопенко В.В. Митний контроль рухомого складу залізничного транспорту. *Право та державне управління*. 2017. № 4 (Т. 1). С. 127–132.

ст. 338 МК України на підставах, передбачених Постановою КМ України від 23 травня 2012 р. № 467³³¹.

Деталізація порядку проведення огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення з виокремленням дій була виконана в підрозділі 1.3.

У разі вивезення залізничного рухомого складу, товару за межі митної території України митні формальності, пов'язані з митним контролем здійснюються двічі – в митниці (станції) відправлення та в митниці призначення (прикордонній передавальній станції). У митниці відправлення посадова особа митниці здійснює огляд (переогляд) залізничного транспортного засобу, товарів, який проводиться відповідно до норм ст. 338 МК України.

У митниці призначення (прикордонній передавальній станції) виконуються такі митні формальності та дії:

а) повідомлення митниці призначення про прибуття поїзда міжнародного сполучення (інформування посадових осіб митниці призначення; передання перевізних і супровідних документів);

б) робота з наданими документами і прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці (ознайомлення посадовою особою митниці з поданими документами; проведення перевірки залізничного рухомого складу, товару; складання відповідних актів у разі виявлення невідповідності; перевірка та реєстрація посадовою особою митниці документів; прийняття рішення.

За результатами перевірки посадова особа митниці призначення приймає одне з таких рішень:

про пропуск товару, залізничного рухомого складу через митний кордон України;

про неможливість пропуску товару, залізничного рухомого складу через митний кордон України.

У випадку прийняття рішення про неможливість пропуску товару, залізничного складу через митний кордон України

³³¹ Про затвердження вичерпного переліку підстав, за наявності яких може проводитись огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення митними органами України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 467 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 41. С. 33. Ст. 1578.

виконується митна формальність, пов'язана з відмовою в митному оформленні. Слід звернути увагу, що в практиці доволі часто зустрічаються випадки щодо прийняття митницями рішень про неможливість пропуску товару, залізничного рухомого складу через митний кордон України (в останні роки митники України неодноразово приймали таке рішення з метою припинення незаконного експорту деревини у Євросоюз). Крім того, в митниці призначення також може бути проведений огляд (переогляд) залізничного рухомого складу, товару. Порядок виконання цієї формальності розглянутий в підрозділі 1.3.

Охарактеризуємо митні формальності, пов'язані з переміщенням багажу, вантажобагажу через митний кордон України залізничними транспортними засобами. Перш за все необхідно розглянути змістовне наповнення цих термінів.

Згідно ст. 1 Закону України «Про залізничний транспорт» багаж – це речі та інші матеріальні цінності, що відправляються пасажиром за окрему плату за наявності проїзних документів у багажному вагоні, який прямує в тому ж напрямку, що і пасажир, а вантажобагаж – вантаж, що перевозиться в пасажирських і поштово-багажних поїздах³³². Аналіз розділу 22 Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України дозволяє зробити висновок, що багаж – це предмети загальною вагою до 200 кг (вагою окремого місця до 75 кг і довжиною не більше 3 м), що належать пасажиром, які мають проїзні документи і здають ці предмети для перевезення в багажному вагоні за окрему плату. Ознайомлення з розділом 28 цих Правил дозволяє стверджувати, що вантажобагаж – це предмети, що належать юридичним і фізичним особам, вагою окремого місця від 5 до 165 кг, що перевозяться в багажному вагоні

³³² Про залізничний транспорт: Закон України від 04 липня 1996 р. № 273/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 40. Ст. 183.

за окрему плату без обмежень загальної ваги й без пред'явлення проїзних документів³³³.

У розумінні МК України під супроводжуваний багаж підпадає поняття «багаж», яке використовується нормотворцем і в Законі України «Про залізничний транспорт», і в інших підзаконних нормативних актах з питань діяльності залізничного транспорту. Відносно поняття «вантажобагаж» та його співвідношення з термінологією МК України є проблема, яка пов'язана з його відправником. Річ у тому, що відправником вантажобагажу може бути як фізична, так і юридична особа, тоді як і супроводжуваний багаж, і несупроводжуваний багаж згідно п. п. 34, 55 ч. 1 ст. 4 МК України належить виключно громадянам, якими відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 4 МК України є фізичні особи. Якщо відправником є фізична особа, питань не виникає і в залежності від того, прямує цей вантажобагаж з цією особою на залізничному транспортному засобі чи ні, цей вантажобагаж буде вважатись або супроводжуваним, або несупроводжуваним багажем. Якщо відправником вантажобагажу є юридична особа, то в розумінні МК України це є вантажним відправленням і, звісно, процедури митного контролю та митного оформлення значно відрізняються від таких процедур щодо фізичних осіб.

Зазначмо, що багаж, вантажобагаж перевозиться між митницями з накладенням ідентифікаційних засобів на упаковку, що унеможлиблює вилучення предметів з опечатаних місць або поміщення в такі місця без залишення видимих слідів їх пошкодження або упаковки. Також допускається перевезення багажу, вантажобагажу під забезпеченнями митних органів інших країн, відправника або залізниці за умови відповідності таких забезпечень вимогам, що висуваються до митних забезпечень, які використовуються митницями України. Негабаритні місця багажу, вантажобагажу можуть перевозитися без накладення митних

³³³ Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України : наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 27.12.2006 р. № 1196 / Міністерства транспорту та зв'язку України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 26. С. 51. Ст. 1065.

забезпечень. У такому разі в супровідних документах повинен наводитися детальний опис багажу (вантажобагажу), а на багаж (вантажобагаж) може наноситися маркування або інші ідентифікаційні знаки з метою унеможливлення їх підміни.

Згідно ч. 2 ст. 326 МК України до митних забезпечень віднесені одноразові номерні запірно-пломбові пристрої, печатки, голографічні мітки, нанесення цифрового, літерного чи іншого маркування, ідентифікаційних знаків, проставляння штампів, взяття проб і зразків, складання опису товару, транспортних засобів комерційного призначення, креслень, масштабних зображень, виготовлення фотографій, ілюстрацій, використання товаросупровідної документації тощо.

Найчастіше використовуються у міжнародних залізничних сполученнях для перевезення багажу, вантажобагажу такі митні забезпечення, як одноразові номерні запірно-пломбові пристрої, печатки (в тому числі особисте митне забезпечення посадової особи митниці), нанесення маркування тощо.

Слід звернути увагу на товари, які заборонені до перевезень багажем, вантажобагажем. Так, згідно ст. ст. 15, 22 Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення до перевезень багажем та вантажобагажем не допускаються:

всі вогнебезпечні, легкозаймисті, самозаймисті, вибухові, радіоактивні, їдкі та отруйні речовини, вогнепальна зброя, бойові припаси, а також речовини, які можуть завдати шкоди багажу інших пасажирів або залізниці;

предмети, які можуть вносити інфекцію або володіють смердючим запахом;

золото, срібло, платина і вироби з них, цінні папери, гроші металеві та паперові, справжні перли, дорогоцінні каміння та інші коштовності, предмети мистецтва (картини, статуї, художні вироби та ін.);

тварини, за винятком кімнатних тварин (собак, кішок, птахів і ін.) в клітинах або в іншій відповідній тарі, якщо це не заборонено ветеринарними правилами;

предмети, що становлять монополію поштового відомства хоча б однієї з країн, залізні дороги яких беруть участь у перевезенні³³⁴.

При ввезенні на митну територію України багажу, вантажобагажу першою формальністю є повідомлення посадовим особам митниці про прибуття міжнародного залізничного сполучення та отримання відповідних документів, яка починається з дії – інформування працівником прикордонної передавальної станції посадової особи митниці про прибуття в пункт пропуску через державний кордон України (пункт контролю) поїзда міжнародного сполучення, у складі якого є багажні вагони. Наступною дією є візуальний огляд багажного вагона, яка здійснюється посадовою особою митниці в присутності прийомоздавальника та працівника станції, та проводиться з метою перевірки цілісності багажу (вантажобагажу), накладених ідентифікаційних засобів. Якщо при огляді багажу, вантажобагажу було виявлено ознаки його пошкодження працівниками залізниці в присутності посадової особи митниці запаковується вказаний багаж з накладенням нових ідентифікаційних засобів і направляється в митницю призначення. При цьому у відповідному рядку здаточного списку посадовою особою цієї митниці вчиняється запис про складення акта про невідповідність та комерційного акта, які долучають до здаточного списку. Виконання цієї дії можливо тільки за певних обставин (наявності ознак пошкодження) і тому є факультативною.

Останньою дією цієї формальності є подання документів, які прийомоздавальник надає посадовій особі митниці.

Таким чином, аналізована митна формальність складається з таких дій:

інформування митницю про прибуття поїзда міжнародного сполучення, у складі якого є багажні вагони;

візуальний огляд багажного вагону;

³³⁴ Угода про міжнародне вантажне залізничне сполучення (УМВС) від 01.11.1951 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_011 (дата звернення: 30.09.2017).

накладення нових ідентифікаційних знаків та складання відповідних актів у разі виявлення невідповідності; подання документів.

Як бачимо, виконання першої та останньої дії покладається на працівника прикордонної передавальної станції, тоді як друга та третя дії проводяться спільно.

Наступна митна формальність – робота з наданими документами та прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці.

Першою дією після отримання документів від прийомоздавальника є ознайомлення посадової особи митниці з поданими документами, після чого вона проставляє на них відбитки штампа «Під митним контролем» у встановленому порядку. Наступною дією є перевірка та реєстрація посадовою особою митниці отриманих документів. Звертається увага на перевірку наявності усіх потрібних для митного контролю супровідних документів, а також відповідність накладених ідентифікаційних засобів даним, зазначеним у перевізних і супровідних документах. Вже на підставі поданих документів і результатів візуального огляду багажу (вантажобагажу), що перевозиться в багажному вагоні, посадова особа митниці відправлення визначає такий, що підлягає контролю з боку інших органів державної влади, а також послідовність такого контролю з урахуванням процедури попереднього документального контролю товару в пунктах пропуску через державний кордон України.

Останньою дією є прийняття рішення щодо багажу, вантажобагажу, причому рішення аналогічні тим, що приймаються відносно залізничного транспортного засобу, товару, при в'їзді на митну територію України.

Таким чином, митна формальність робота з наданими документами та прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці складається з таких дій:

ознайомлення посадової особи митниці з поданими документами;

перевірка та реєстрація посадовою особою митниці документів;
визначення посадовою особою виду державного контролю та форми його проведення;

прийняття рішення.

У випадку прийняття рішення щодо направлення багажу, вантажобагажу на митну територію України у митницю призначення під митним контролем виникає необхідність виконати наступну формальність – оформлення внутрішнього транзиту, яка, на наше переконання, є складовою митного оформлення.

У випадку вивезення багажу, вантажобагажу за межі митної території України митні формальності, пов'язані з митним контролем ідентичні митним формальностям, пов'язаними із вивезенням товару, залізничного рухомого складу, які також здійснюються двічі – в митниці (станції) відправлення та в митниці призначення (прикордонній передавальній станції). Але є деякі відмінності. Так, в митниці відправлення посадова особа митниці здійснює огляд (переогляд) багажу, вантажобагажу, причому при здійсненні огляду (переогляду) багажу, вантажобагажу, вантажовідправником якого є фізична особа, необхідно керуватись нормами ст. 339 МК України, при здійсненні огляду (переогляду) вантажобагажу, вантажовідправником якого є юридична особа, необхідно керуватись нормами ст. 338 МК України.

У разі проведення огляду (переогляду) багажу, вантажобагажу фізичної особи виконуються наступні дії: прийняття рішення про проведення огляду та формування складу учасників (інформування власника багажу або його уповноваженої особи, представника залізниці); безпосереднє проведення митного огляду; фіксація результатів огляду (складення відповідного акту).

У разі проведення огляду (переогляду) вантажобагажу юридичної особи виконуються ті ж самі дії, які були розглянуті при митному огляді товарів.

У митниці призначення (прикордонній передавальні станції) виконуються наступні митні формальності:

а) повідомлення митницю призначення про прибуття поїзда міжнародного сполучення, у складі якого є багажні вагони (здійснюються наступні дії: інформування посадових осіб митниці призначення; передання перевізних і супровідних документів);

б) робота з наданими документами і прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці (здійснюються наступні дії: ознайомлення посадової особи митниці з поданими документами; проведення перевірки багажного вагону; складання відповідних актів у разі виявлення невідповідності; перевірка та реєстрація посадовою особою митниці документів; прийняття рішення).

У випадку прийняття рішення про неможливість пропуску багажу (вантажобагажу) через митний кордон України виконується митна формальність, пов'язана з відмовою у митному оформленні.

Вважаємо доречним звернути увагу на переміщення через митний кордон України пасажирів залізничними транспортними засобами.

Відповідно до п. 37 Типової технологічної схеми здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон митний контроль товарів (особистих речей), що належать пасажирам, і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, здійснюється посадовими особами митних органів у зонах митного контролю в межах пунктів пропуску (пунктів контролю) в оглядових залах, на перонах вокзалів залізничних станцій, у вагонах поїздів міжнародного пасажирського сполучення³³⁵.

Зрозуміло, яким чином проводиться митний контроль в оглядових залах, на перонах вокзалів залізничної станції, але не зрозуміло, як такий контроль проводиться у вагонах поїздів

³³⁵ Типова технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

міжнародного пасажирського сполучення, особливо коли у посадовій особи митниці є підстави вважати, що громадянин, який прямує через митний кордон України або перебуває в зоні митного контролю, приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митних правил або заборонені для ввезення, вивезення чи транзиту. Виникає питання, а в якому місці поїзду міжнародного залізничного сполучення повинен проводитися особистий огляд громадянина, особливо коли деякими міжнародними угодами передбачається здійснення спільного контролю під час руху поїздів на окремих відрізках залізничних ліній (ст. 15 Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні³³⁶, ст. 4 Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво під час здійснення спільного контролю осіб, транспортних засобів і товарів на українсько-російському державному кордоні³³⁷)?

Згідно ч. 5 ст. 340 МК України особистий огляд проводиться в ізольованому приміщенні, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам. Звісно, що таке приміщення в міжнародному пасажирському сполученні відсутнє. Провести в купе особистий огляд практично неможливо через обмежені розміри приміщення, та й не слід забувати про обов'язкову присутність при проведенні такого огляду у приміщенні, як мінімум, 4-х осіб (посадової особи митниці, двох понятих та громадянина, відносно якого проводиться такий огляд). У цьому випадку вихід тільки один – проведення особистого огляду в оглядовому залі прикордонної залізничної станції якоїсь із сторін міжнародної угоди щодо спільного контролю. На жаль, нормативне врегулювання описаної вище

³³⁶ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні від 14.12.1995 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/112_009 (дата звернення 10.10.2017).

³³⁷ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво під час здійснення спільного контролю осіб, транспортних засобів і товарів на українсько-російському державному кордоні від 18.10.2011 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/643_387 (дата звернення 10.10.2017).

ситуації як в національному законодавстві, так і в міжнародних угодах відсутнє. Вважаємо необхідним рекомендувати відповідним органам публічної влади внести зміни до митного законодавства України щодо вирішення проблеми проведення особистого огляду громадян у міжнародних залізничних сполученнях³³⁸.

Варто звернути увагу на ст. 143 МК України, в якій деталізований порядок постачання товарів магазинами безмитної торгівлі на залізничні транспортні засоби комерційного призначення, які виконують міжнародні рейси, для реалізації пасажиром цих рейсів. Зазначмо, що можливість постачання товарів магазинами безмитної торгівлі саме на залізничні транспортні засоби комерційного призначення була надана законотворцем лише з кінця травня 2014 р. про що свідчить Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України» від 19 вересня 2013 р.³³⁹. Таким чином, з моменту набрання чинності МК України 2012 р., тобто з 1 червня 2012 р. і до 24 травня 2014 р. – практично два роки – реалізація товарів на міжнародних залізничних рейсах була «поза законом». Слід звернути увагу, що законодавцем у деякі статті так і не були внесені відповідні зміни щодо саме залізничного транспорту. Так, відповідно до ч. 2 ст. 420 МК України магазини безмитної торгівлі здійснюють продаж товарів громадянам, які виїжджають за межі митної території України, а також пасажиром міжнародних рейсів, які виконуються повітряними та водними транспортними засобами комерційного призначення, що експлуатуються резидентами³⁴⁰. В цій нормі залізничні транспортні засоби не вказуються, хоча в ст. 140 МК України вони зазначені. Вважаємо необхідним внести зміни до ч. 2 ст. 420 МК України щодо введення у текст цієї норми залізничний транспортний засіб.

³³⁸ Прокопенко В.В. Митні формальності, пов'язані із митним контролем у разі переміщення багажу, вантажобагажу, пасажирів у міжнародних залізничних сполученнях. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*: збірник наукових статей. Чернівці. 2017. № 4. С. 116–127.

³³⁹ Про внесення змін до Митного кодексу України : Закон України від 19 вересня 2013 р. № 588-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20-21. Ст. 741.

³⁴⁰ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

Слід зазначити, що постачання товарів магазинами безмитної торгівлі на залізничні транспортні засоби комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси, для реалізації пасажиром зазначених рейсів здійснюється за умови, що такі транспортні засоби не робитимуть під час здійснення рейсу зупинок на залізничних станціях, розташованих на митній території України.

Постачання товарів на залізничні транспортні засоби комерційного призначення, які виконують міжнародні рейси, для реалізації пасажиром цих рейсів здійснюється шляхом виконання наступних митних формальностей. По-перше, виконується формальність – звернення до митниці щодо постачання товарів, на якій утримувач магазину безмитної торгівлі оформлює письмову заяву на ім'я керівника митниці у зоні діяльності якого розташований магазин, або особи, яка виконує його обов'язки. По-друге, обов'язковим є укладення договору між утримувачем магазину безмитної торгівлі та підприємством – експлуатантом залізничних транспортних засобів. Причому засвідчена утримувачем магазину безмитної торгівлі копія такого договору також додається до заяви.

Наступна митна формальність – безпосереднє постачання товарів на залізничний транспортний засіб, більше пов'язана з митним контролем, на якій виконуються наступні дії:

подання товаросупровідних документів на товари та звіту про товари, поставлені на залізничний транспортний засіб;

доставка на залізничний транспортний засіб, яка здійснюється під контролем посадових осіб митниці в контейнерах під митним забезпеченням та/або забезпеченням утримувача магазину безмитної торгівлі;

перевірка контейнеру, на якому звіряється відповідність накладеного забезпечення утримувача магазину безмитної торгівлі та товарів у контейнері відомостям, наведеним у звіті про товари;

погодження постачання товарів на залізничний транспортний засіб комерційного призначення шляхом проставляння на звіті відбитка особистої номерної печатки.

Остання митна формальність – формування звітності щодо постачання товарів, на якій першою дією є повернення залишків товарів до магазину безмитної торгівлі, причому така дія виконується під контролем посадових осіб митниці (необов'язкова). Наступною дією є підготовка звіту про товари, поставлені та не реалізовані на залізничному транспортному засобі, на якому проставляється відбиток особистої номерної печатки.

Таким чином, постачання товарів на залізничні транспортні засоби комерційного призначення складається з виконання трьох митних формальностей, пов'язаних з митним контролем:

звернення до митниці щодо постачання товарів;

безпосереднє постачання товарів на залізничний транспортний засіб;

формування звітності щодо постачання товарів.

Слід зазначити, що митний контроль залізничних транспортних засобів і товарів завершується митним оформленням, яке буде розглянуто в наступному підрозділі.

Резюмуючи наведене, зазначимо, що при ввезенні залізничних транспортних засобів та товару на митну територію України виконуються наступні митні формальності, пов'язані з митним контролем: а) повідомлення посадових осіб митниці про перетин митного кордону України залізничним транспортним засобом та отримання відповідних документів (надання загальної інформації на наступну добу; надання інформації про конкретне міжнародне сполучення; подання митниці документів); б) робота з наданими документами та прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці (ознайомлення посадовою особою митниці з поданими документами; проведення перевірки залізничного транспортного засобу, товару; складання відповідних актів у разі виявлення невідповідності; визначення посадовою особою митниці

виду державного контролю та форми його проведення; перевірка та реєстрація посадовою особою митниці документів; прийняття рішення); в) митний огляд залізничного транспортного засобу, товару. При вивезенні залізничних транспортних засобів, товару за межі митної території України митні формальності, пов'язані із митним контролем практично однакові і здійснюються двічі – у митниці (станції) відправлення та у митниці призначення (прикордонній передавальній станції). У митниці відправлення здійснюється огляд (переогляд) товару, залізничних транспортних засобів. У митниці призначення виконуються такі митні формальності: повідомлення митниці призначення про прибуття поїзда міжнародного сполучення; робота з наданими документами і прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці.

4.3. Митні формальності на залізничному транспорті, пов'язані зі здійсненням митного оформлення

Митне оформлення товарів, що перевозяться залізничними транспортними засобами, здійснюється в будь-якій митниці з їх пред'явленням. У залежності від напрямку переміщення через митний кордон України залізничного транспортного засобу відрізняється і процедура митного оформлення. Як вже зазначалось у попередньому підрозділі, у випадку ввезення на митну територію України залізничного транспортного засобу, товарів, багажу та вантажобагажу може бути прийнято чотири варіанти рішення і в залежності від кожного прийнятого рішення митні формальності, пов'язані з митним оформленням, є різними.

Так, у випадку прийняття рішення про здійснення митного оформлення товарів, багажу, вантажобагажу в прикордонній станції, тобто випуск товарів, що ввозяться на митну територію України, у відповідну митну процедуру (митний режим) здійснюватиметься безпосередньо у пункті пропуску через державний кордон України – подання попередньої митної

декларації не є обов'язковим³⁴¹. Таким чином, митна формальність, пов'язана з виконанням вимог ст. 194 МК України, може і не виконуватись (аналіз практичної діяльності в цій сфері дозволяє стверджувати, що фізичні особи-вантажодержувачі, на відміну від юридичних осіб, не подають попередню митну декларацію).

Згідно вимог п. 4 ч. 1 ст. 335 МК України при перевезенні залізничним транспортом митниці надаються наступні документи:

транспортні (перевізні) документи;

передатну відомість на залізничний рухомий склад;

документ, що засвідчує наявність припасів (за наявності припасів);

визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності);

комерційні документи (за наявності їх у перевізника) на товари, що перевозяться³⁴².

Основним перевізним документом на залізничному транспорті є залізнична накладна, яка подається залізницею вантажовідправником разом з товаром і супроводжує товар на всьому шляху перевезення до станції призначення. Накладна є обов'язковою двосторонньою письмовою формою угоди про перевезення товару, яка укладається між вантажовідправником і залізницею на користь третьої сторони – вантажодержувача, та одночасно є договором на заставу товару для забезпечення гарантії внесення належної провізної плати та інших платежів за перевезення³⁴³. Слід звернути увагу, що МК України передбачається три види таких накладних:

³⁴¹ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. С. 232. Ст. 4027.

³⁴² Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

³⁴³ Типова технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

накладна ЦІМ (СІМ) – подається по маршруту на залізничних станціях, на які поширюється сфера застосування Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ);

накладна УМВС (СМГС) – подається по маршруту на залізничних станціях, на які поширюється сфера застосування Угоди про міжнародне вантажне залізничне сполучення (УМВС);

уніфікована накладна ЦІМ/УМВС (СІМ/СМГС, ЦІМ/СМГС)³⁴⁴.

Рішення про розробку уніфікованої транспортної накладної ЦІМ/СМГС, застосування якої надає можливість перевозити вантажі в сполученні Схід-Захід-Схід без переоформлення на кордоні накладної одного транспортного права на накладні іншого права, прийняте на Конференції по міжнародному транспортному праву, яка відбулася 21-22 жовтня 2003 р. у Києві. Рішення про впровадження єдиної накладної ЦІМ/СМГС було прийняте на 34-й сесії Наради Міністрів транспорту Організації співдружності залізниць, що відбулося 13-15 червня 2006 р. у Софії.

Нововведення одночасно вирішило ряд пріоритетних задач. По-перше, значно спрощена процедура перетину митного кордону, що дозволило прискорити рух вантажів через суміжні держави, а значить, підвищилась ефективність товарообігу. По-друге, зменшились транспортні витрати і підвищилась якість обслуговування. І, по-третє, стала більш універсальною технологія експортно-імпортних взаємодій з іноземними залізницями. Враховуючи те, що саме переоформлення документів коштує близько 25 євро для одного вагону, нова накладна ще й здешевила перевезення. Простежується вигода і для посадових осіб митниць від введення єдиної накладної – з'явилась можливість відстежити рух вантажу (мова йде про транзитні транспортні перевезення) від відправника до одержувача.

Офіційно накладна набрала чинності 1 вересня 2006 р. З цього моменту за бажанням будь-якого вантажовласника, що відправляє

³⁴⁴ Прокопенко В.В. Митні формальності, пов'язані із митним оформленням товарів в пункті пропуску у разі їх ввезення залізничним транспортом в Україну. *Правові новели*. 2017. № 3. С. 110–116.

товари в країні Західної Європи, де застосовується інше транспортне право (КОТІФ), для оформлення перевезення вантажів можливо використовувати уніфіковану накладну ЦІМ/СМГС. Використання накладних ЦІМ/СМГС набуває особливого значення при перевезеннях призначенням у країни, залізниці яких не є учасниками СМГС (Словаччина, Румунія та інші)³⁴⁵.

Документом, який засвідчує факт передання товару (вантажу) однією залізницею іншій, є передатна відомість. На всі передані відправки, які здає залізниця іншій залізниці складається передатна відомість в шести екземплярах, з яких по три екземпляри отримують залізниця, яка здає рухомий склад залізничного транспорту, товари, багаж, вантажобагаж, і залізниця, яка приймає. Кожна з указаних залізниць передає по одному примірнику передатної відомості своїй митниці. До передатної відомості також додаються всі документи, які відносяться до кожної відправки, в тій же послідовності, в якій відправки записані в передатній відомості³⁴⁶.

Наявність припасів на потязі, їх назва й кількість зазначається в декларації про припаси. Пункт 48 ч. 1 ст. 4 МК України визначає категорії товарів, які відносяться до припасів.

Документом, що супроводжує міжнародні поштові відправлення, є митні декларації CN 22 або CN 23.

До комерційних документів необхідно віднести документи, які дають вартісну, якісну й кількісну характеристику товару. Їх оформляє на своєму бланку продавець, а покупець на їх підставі здійснює оплату. Вартісна характеристика товару надається в рахунку і проформі-рахунку. Окрім рахунків, до комерційних документів належать специфікація, пакувальний лист, сертифікат якості, вагове свідчення тощо. Основним із комерційних документів є комерційний рахунок, або рахунок-фактура, у якому вказується сума, що виставляється до сплати.

³⁴⁵ Накладна ЦІМ/СМГС. URL: https://dp.uz.gov.ua/ukr/invoice_cim (дата звернення 10.10.2017).

³⁴⁶ Службова інструкція до Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС) від 01.11.1951 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_226 (дата звернення 10.10.2017).

Якщо митне оформлення залізничного рухомого складу, товарів, багажу, вантажобагажу здійснюється у пункті пропуску через державний кордон України, в цьому випадку саме в митниці відправлення закінчується переміщення товарів, що перебувають під митним контролем, і таким чином, митниця відправлення вже є митницею призначення.

У випадку митного оформлення залізничного рухомого складу (у тому числі порожнього), що використовується для перевезення у міжнародному сполученні товарів, пасажирів і для технічного обслуговування ділянок залізниць України, що проходять територією інших держав, декларування здійснюється шляхом подання митниці в пункті пропуску або на прикордонній передавальній станції, або в митниці за місцем розташування власника транспортного засобу інформації про такі залізничні транспортні засоби та мету їх переміщення (під навантаження, повернення, технічне обслуговування ділянок залізниць України тощо), зазначені у передатній відомості, перевізних документах чи натурному листі, тобто без подання митної декларації. Але якщо залізничний рухомий склад, що переміщується через митний кордон України як товар на підставі зовнішньоекономічного договору (контракту) купівлі-продажу, міни, оренди (у тому числі приписаних до залізниць інших держав), лізингу тощо, декларування здійснюється у відповідному митному режимі з поданням митної декларації, заповненої в установленому порядку.

Першою дією, яка здійснюється при виконанні митної формальності декларування є оповіщення працівниками залізничної станції вантажоодержувача про прибуття товару, багажу, вантажобагажу. Наступна дія – це отримання товаросупровідних, товаротранспортних документів вантажоодержувачем від працівників залізничної станції. В залежності від мети переміщення через митний кордон України товарів, багажу, вантажобагажу вантажоодержувач обирає митний

режим та заповнює митну декларацію, що є останньою дією аналізованої формальності.

Іноді вантажоодержувачу необхідно звернутись до митного брокера щодо надання послуг з декларування товару у зв'язку з необхідністю подання митної декларації, передбаченої законодавством України для підприємства. У цьому випадку вантажоодержувач укладає договір з митним брокером про надання таких послуг, та заповнюється відповідна митна декларація.

Таким чином, митна формальність декларування складається з таких дій:

оповіщення працівниками залізничної станції вантажоодержувача про прибуття вантажу;

отримання товаросупровідних, товаротранспортних документів вантажоодержувачем від працівників залізничної станції;

укладення договору з декларування товару (є факультативною);
заповнення митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа.

Наступні митні формальності прийняття митної декларації, оформлення митної декларації, завершення митного оформлення та дії, які на них здійснюються детально розглянуті у підрозділі 1.3.

Слід зазначити, що до виконання останньої митної формальності – завершення митного оформлення, необхідно провести іншу митну формальність – митний огляд вантажу, яка виконується у рамках здійснення митного контролю.

Необхідно звернути увагу на ще одну формальність, яка повинна бути виконана в митниці відправлення (пункті пропуску через державний кордон України) – сплата єдиного збору, на якій здійснюються дії щодо розрахунку єдиного збору, стягнення єдиного збору, оформлення квитанції МД-1. Так, відповідно до п. 17 Постанови КМ України від 24 жовтня 2002 р. № 1569 «у разі ввезення залізничним транспортним засобом вантажу, призначеного для використання на митній території України, сплата єдиного збору за здійснення контролю в пунктах пропуску

через державний кордон може здійснюватися на рахунок митних органів, у зоні діяльності яких розташовані станції призначення»³⁴⁷. Згідно ч. 2 ст. 6 Закону України «Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України» від 4 листопада 1999 р. «у разі перетинання державного кордону України залізничними вагонами без вантажів єдиний збір не справляється»³⁴⁸.

Після проведення митного оформлення товару (вантаж) перевізні документи з відповідними відмітками, підписом і відбитком особистої номерної печатки посадової особи митниці повертаються на залізничну станцію та є підставою для оформлення працівниками залізниці відповідних документів та видачі товару (вантаж) вантажоодержувачу.

Таким чином, митне оформлення залізничного рухомого складу, товару, багажу, вантажобагажу у пункті пропуску через державний кордон України складається з таких митних формальностей: попереднє повідомлення (виключно при ввезенні товару і не стосується залізничного рухомого складу); тимчасове зберігання (необов'язково і не стосується залізничного рухомого складу); декларування; прийняття митної декларації; оформлення митної декларації; завершення митного оформлення.

У випадку митного оформлення багажу (вантажобагажу), який ввозиться на митну територію України, вантажоодержувачем яких є фізична особа та декларування здійснюється в порядку, встановленому для громадян, виконуються митні формальності, які вже були розглянуті в підрозділі 1.3, але з незначною різницею:

а) декларування, в рамках якої виконуються дії – оповіщення працівниками залізничної станції вантажоодержувача про прибуття багажу; отримання товаросупровідних, товаротранспортних

³⁴⁷ Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2002 р. № 1569 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 44. С. 25. Ст. 2004.

³⁴⁸ Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1999 р. № 1212-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 454.

документів вантажоодержувачем від працівників залізничної станції; заповнення митної декларації для письмового декларування товару, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності, та її подання митниці;

б) оформлення митної декларації, на якій виконуються такі дії: перевірка поданих документів; прийняття рішення щодо оподаткування митними платежами товару; стягнення митних платежів (не обов'язково); проставлення особистої номерної печатки посадовою особою митниці; передача на залізничну станцію документів з відбитком особистої номерної печатки посадової особи митниці, що і є підставою для видачі багажу, вантажобагажу одержувачеві.

У випадку прийняття рішення про повернення товару, багажу, вантажобагажу за межі митної території України (у тому числі за заявою вантажовласника або вантажоперевізника) виконується лише одна митна формальність відмови у митному оформленні, яка складається з таких дій:

по-перше, посадова особа митниці вчиняє запис «Підлягає поверненню» у передатній відомості й у накладній під найменуванням товару, а якщо це багаж, вантажобагаж, такий запис робиться у здаточному списку і дорожній відомості та завіряється підписом, відбитком особистої номерної печатки посадової особи митниці;

по-друге, оформлюється картка відмови із зазначенням підстави для повернення; у випадку повернення товару (вантаж) з технічних чи комерційних причин, а також у випадках, зазначених у ст. 21 УМВС, до перевізних документів складається акт загальної форми.

Необхідно звернути увагу, що саме на залізницю покладається обов'язок з вивантаження з вагона багажу (вантажобагажу) та його вивезення за межі митної території України.

Однак не варто забувати, що до цієї митної формальності виконуються дії щодо: оповіщення працівниками залізничної станції вантажоодержувача про прибуття вантажу; отримання товаросупровідних, товаротранспортних документів вантажоодержувачем від працівників залізничної станції; подання заяви щодо повернення товару (необов'язкова).

У випадку прийняття рішення про неможливість пропуску товару, багажу, вантажобагажу на митну територію України після митної формальності щодо підготовки документів та відомостей, необхідних для митного оформлення багажу (вище була розглянута), виконується митна формальність відмови у митному оформленні, яка складається з таких дій:

по-перше, посадова особа митниці відправлення вчиняє запис «Пропуск заборонено» у накладній під найменуванням товару (щодо багажу, вантажобагажу такий запис робиться у відповідному рядку здаточного списку і дорожньої відомості) та завіряється підписом, відбитком особистої номерної печатки посадової особи митниці;

по-друге, оформлюється картка відмови із зазначенням підстави для прийняття такого рішення.

Такі товари (вантажі) перебувають під митним контролем та під охороною залізниці до їх вивезення за межі митної території України, а багаж (вантажобагаж) вивантажується з вагона й підлягає поверненню залізницею відправникові.

У випадку прийняття рішення щодо направлення товару на митну територію України у митницю призначення під митним контролем – мова йде про митне оформлення товару в митному режимі транзит. Відповідно до пп. а п. 2 ч. 2 ст. 91 МК України це є внутрішній транзит від пункту ввезення (пропуску) на митну територію України до органу доходів і зборів, розташованого на митній території України. Порядок виконання митних формальностей при здійсненні транзитних перевезень

врегульований наказом Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066³⁴⁹.

Перш за все завчасно повинна бути виконана митна формальність, яка стосується попереднього повідомлення митниці про намір ввезти товари на митну територію України. Однак це не стосується багажу та вантажобагажу, які належать фізичним особам. Необхідно звернути увагу, що в деяких випадках документом контролю за переміщенням товару може бути інша митна декларація, наприклад, періодична митна декларація.

У випадку прийняття такого рішення виконується митна формальність – відправлення товару, багажу, вантажобагажу в митницю призначення, на якій першою дією (до речі, необов'язковою) є інформування перевізника про оформлену попередню декларацію, а саме номер і дату оформленої попередньої декларації, які проставляються перевізником у правому нижньому куті одного з товаротранспортних документів на переміщувані товари.

Декларант, уповноважена ним особа або перевізник подає в пункті пропуску посадовій особі митниці відправлення документи та відомості, передбачені п. 4 ч. 1 ст. 335 МК України, що і є наступною дією.

Посадова особа митниці відправлення перевіряє наявність електронної копії попередньої митної декларації або електронної попередньої митної декларації в ЄАІС. Перевірка здійснюється шляхом запиту до цієї системи за номером попередньої митної декларації та встановлення відповідності інформації, що міститься у поданих товаросупровідних (товаротранспортних) документах, відомостям, заявленим в електронній копії попередньої митної декларації.

Наступною дією є занесення відповідних відомостей посадовою особою митниці відправлення до ЄАІС щодо

³⁴⁹ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. С. 232. Ст. 4027.

залізничного рухомого складу, перевізника, переміщувані товари, реквізити товаротранспортного документа, ідентифікаційні ознаки митного забезпечення, пристроїв або/та інших засобів ідентифікації, які застосовані митницею відправлення тощо.

Під час відправлення товару, транспортних засобів комерційного призначення обов'язково встановлюється строк транзитного перевезення до митниці призначення. Причому в разі перевезення товару залізничним транспортом строк транзитного перевезення встановлюється на підставі календарного штемпеля залізничної станції відправлення (прикордонної передавальної), проставленого у перевізних документах та/або документах контролю за переміщенням товару, починаючи з 24 години дати прийняття цією станцією товару до перевезення³⁵⁰.

На всіх перевізних, товаросупровідних документах посадова особа митниці відправлення проставляє підпис і відбиток штампа «Під митним контролем», після чого вони передаються працівнику прикордонної передавальної станції, який також проставляє на перевізних документах та кожному паперовому примірнику витягу з електронної копії попередньої декларації календарний штемпель станції відправлення, який свідчить про взяття залізницею солідарного зобов'язання щодо доставки до митниці призначення товару (вантажу) та дотримання митних правил.

Можливий варіант надходження товару (вантажу) із-за меж митної території України у вагонах колії 1435 мм. У даному випадку в разі потреби здійснюється перевантаження цього товару (вантажу) у вагони колії 1520 мм і переоформлення перевізних документів.

Таким чином, митна формальність відправлення товарів в митницю призначення складається з таких дій:

інформування перевізника про оформлену попередню декларацію (необов'язкова);

³⁵⁰ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. С. 232. Ст. 4027.

подання в пункті пропуску посадовій особі митниці відправлення відповідних документів;

перевірка наявності електронної копії попередньої митної декларації в ЄАІС;

внесення посадовою особою митниці відправлення відповідних відомостей до ЄАІС;

встановлення строку транзитного перевезення;

проставлення підпису та відбитку штампа «Під митним контролем» на товаросупровідних документах та передання їх перевізнику.

перевантаження товару та переоформлення документів (необов'язково).

По прибутті товару на станцію призначення виконуються практично ті ж самі митні формальності, що й у випадку прийняття рішення щодо митного оформлення товару в пункті пропуску через державний кордон України, а саме: декларування, подання митної декларації, прийняття митної декларації; оформлення митної декларації; завершення митного оформлення. Слід зазначити, що на станції призначення декларування проводиться вже другий раз, і в залежності від мети переміщення вантажоодержувач обирає митний режим товару (найчастіше це режим імпорту).

Митне оформлення багажу, вантажобагажу в митниці призначення нічим не відрізняється від митного оформлення багажу, вантажобагажу в митниці відправлення, тобто в пункті пропуску через державний кордон України. Однак, якщо в зоні діяльності митниці за місцезнаходженням одержувача багажу, вантажобагажу відсутні станції, відкриті для багажних операцій, у цьому випадку багаж може бути направлений під митним контролем до митниці за місцезнаходження вантажоодержувача, а порядок такого направлення відображається в технологічному процесі роботи станції (вокзалу), погодженому з митницею, у зоні діяльності якої розташована така станція (вокзал).

Охарактеризуємо митні формальності, які виконуються при митному оформленні товару у випадку його вивезення за межі території України. Першою митною формальністю є декларування, яка значно відрізняється від декларування у випадку їх ввезення на митну територію України. Першою дією в разі вивезення товару за межі митної території України є формування пакету документів, для чого декларанту необхідно звернутись до станції відправлення для вирішення питання про складення угоди про перевезення. Наступною дією є заповнення митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа відповідно до обраного митного режиму, із зазначенням у відповідних графах реквізитів накладної, номера вагона або контейнера і ваги товару. Якщо до моменту митного оформлення номер накладної або номер вагона при контейнерних перевезеннях невідомий, то у відповідній графі митної декларації вчиняється запис «залізничний транспорт».

Наступні митні формальності, а саме: прийняття митної декларації, оформлення митної декларації та завершення митного оформлення, ідентичні тим, які мають місце при ввезенні товару. Відповідна митна декларація, перевізні та супровідні документи з відмітками посадової особи митниці відправлення передаються декларантом або вповноваженою ним особою на станцію відправлення для прийняття товару до перевезення, після чого працівник станції відправлення проставляє відбиток календарного штампеля на документах, наявність якого свідчить про взяття залізницею солідарного зобов'язання щодо перевезення товару та щодо дотримання митних правил.

Варто звернути увагу, що митне оформлення товару здійснюється в повному обсязі у митниці відправлення. При прибутті товару на прикордонну передавальну станцію її працівник зобов'язаний повідомити митницю призначення про прибуття залізничного вантажного поїзда, яким товари вивозяться за межі митної території України, шляхом подання їй документів (передатних відомостей, митної декларації, у випадках,

передбачених законодавством дозволів державних контрольних органів на вивезення товару, оригіналів накладних, примірника дорожньої відомості та інших товаросупровідних документів). Посадова особа митниці призначення в передатній відомості проставляє дату та час прийняття й повернення документів.

Однак в митниці призначення може бути прийнято рішення щодо необхідності проведення митного огляду (переогляду) залізничного рухомого складу, товару, але виконання цієї митної формальності здійснюється у рамках митного контролю.

Тим не менш, можливий варіант виконання ще однієї митної формальності, пов'язаної з митним оформленням – відмова у митному оформленні, причому виконання цієї формальності передбачено здійснювати у митниці призначення (прикордонній передавальній станції), і це незважаючи на здійснення митного оформлення в повному обсязі у митниці (станції) відправлення. Так, згідно п. 4.11 Інструкції про взаємодію посадових осіб митних органів, що здійснюють митні процедури з товарами (вантажами), переміщуваними залізничними вантажними поїздами, і працівників залізниць України у випадку надходження на прикордонну передавальну станцію товару (вантажу) з порушенням вимог Інструкції або товару, щодо якого є потреба провести митний огляд (переогляд), посадова особа митниці призначення в накладній під найменуванням товару вчиняє запис «Пропуск заборонено» і зазначає підставу для прийняття такого рішення³⁵¹. Обов'язково запис завіряється підписом і відбитком штампа «Під митним контролем» цієї посадової особи, і документи повертаються працівникові станції. Наступною дією є складання акту загальної форми про затримку товару, в якому зазначається час початку й закінчення проведення митного огляду (переогляду) і який

³⁵¹ Про затвердження інструкцій про взаємодію посадових осіб митних органів, що здійснюють митні процедури в міжнародному залізничному сполученні, і працівників залізниць України: наказ Державної митної служби України та Міністерства транспорту та зв'язку України від 18.09.2008 р. № 1019/1143 / Державна митна служба України та Міністерство транспорту та зв'язку України. *Офіційний вісник України*. 2008. № 95. С. 111. Ст. 3151.

підписується особами, що брали участь у проведенні цього огляду (переогляду).

Наступна дія – направлення запиту в митницю відправлення, повинна бути здійснення у день прийняття рішення про заборону пропуску товару (вантажу) через митний кордон України. Мета такого запиту – з'ясування додаткових відомостей, потрібних для митного оформлення цього товару. Митниця відправлення зобов'язана надіслати митниці призначення всю необхідну інформацію за запитом не пізніше трьох діб, а інформацію про швидкопсувні товари – протягом доби після отримання запиту³⁵².

У разі неможливості пропуску товару на підставі отриманої інформації посадова особа митниці призначення оформлює картку відмови, а в накладній під найменуваннями товару зазначає підставу для прийняття такого рішення, яка завіряється підписом і відбитком особистої номерної печатки посадової особи митниці призначення, а документи повертаються працівникові станції.

Останню дію виконує працівник прикордонної передавальної станції, який на підставі рішення митниці надсилає на станцію відправлення телеграму для інформування вантажовідправника про затримку товару і про її причини. Вантажовідправник вживає заходи щодо усунення причин затримки такого товару або його повернення на станцію відправлення, про що інформує цю станцію. Станція відправлення повідомляє прикордонну передавальну станцію про прийняте вантажовідправником рішення.

Таким чином, митна формальність відмова у митному оформленні у разі вивезення товару за межі митної території України складається з таких дій:

- прийняття рішення про заборону пропуску товару;
- складання акту загальної форми про затримку товару;
- направлення запиту в митницю відправлення;

³⁵² Про затвердження інструкцій про взаємодію посадових осіб митних органів, що здійснюють митні процедури в міжнародному залізничному сполученні, і працівників залізниць України: наказ Державної митної служби України та Міністерства транспорту та зв'язку України від 18.09.2008 р. № 1019/1143 / Державна митна служба України та Міністерство транспорту та зв'язку України. *Офіційний вісник України*. 2008. № 95. С. 111. Ст. 3151.

отримання інформації за запитом та її аналіз;
оформлення картки відмови та повернення документів;
інформування вантажовідправника про затримку товару.

Є деякі відмінності у виконанні митних формальностей та дій у випадку митного оформлення багажу, вантажобагажу, який вивозиться за межі митної території України. Першою митною формальністю є прийняття до перевезення, яка починається з пред'явлення для перевезення станції відправлення багажу, вантажобагажу, оформлення перевізних документів та їх передачі відправнику.

Необхідно звернути увагу, що для здійснення митницею відправлення митного оформлення вантажобагажу, що належить підприємству, декларант (уповноважена особа) повинен у встановленому порядку подати митниці відправлення митну декларацію на бланку єдиного адміністративного документа та інші документи, передбачені законодавством. А для здійснення митного оформлення багажу (вантажобагажу), що належить громадянину, декларант або уповноважена особа подає митну декларацію для письмового декларування товару, що переміщується через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності, та інші документи, передбачені законодавством. Таким чином, наступною дією є заповнення відповідної митної декларації та її подання митниці відправлення.

У випадку декларування вантажобагажу з використанням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа виконуються ті ж самі формальності, що й у разі митного оформлення товару, який вивозиться за межі митної території України, які були розглянуті вище.

У випадку декларування багажу, вантажобагажу фізичною особою з використанням митної декларації для особистих потреб виконується формальність щодо оформлення митної декларації, яка складається з дій щодо: перевірки поданих документів;

проставлення особистої номерної печатки посадовою особою митниці; передачі на залізничну станцію документів з відбитком особистої номерної печатки посадової особи митниці, що і є підставою для перевезення багажу (вантажобагажу) у митницю призначення.

Таким чином митне оформлення багажу, вантажобагажу складається з таких формальностей: а) прийняття до перевезення (пред'явлення багажу, вантажобагажу та оформлення перевізних документів); б) декларування багажу, вантажобагажу (прийняття митної декларації; оформлення митної декларації; завершення митного оформлення).

Вищевказані формальності здійснюються в митниці відправлення, але деякі митні формальності, пов'язані з митним контролем та митним оформленням, здійснюються і в митниці призначення (у прикордонній передавальній станції). Мова йде про митні формальності, пов'язані з митним контролем, а саме:

а) повідомлення митниці призначення про прибуття поїзда міжнародного сполучення, у складі якого є багажні вагони (інформування посадових осіб митниці призначення; передання перевізних і супровідних документів);

б) робота з наданими документами і прийняття відповідного рішення посадовою особою митниці (ознайомлення посадової особи митниці з поданими документами; проведення перевірки багажного вагону (здійснюється спільно з працівниками залізниці); складання відповідних актів у разі виявлення невідповідності; перевірка та реєстрація посадовою особою митниці документів; прийняття рішення).

За результатами перевірки посадова особа митниці призначення приймає одне з таких рішень:

про пропуск багажу (вантажобагажу) через митний кордон України;

про неможливість пропуску багажу (вантажобагажу) через митний кордон України.

У разі прийняття рішення про неможливість пропуску багажу (вантажобагажу) через митний кордон України виконується митна формальність – відмова у митному оформленні. У відповідному рядку здаточного списку і дорожньої відомості посадова особа митниці призначення вчиняє запис «Пропуск заборонений» із зазначенням підстав для прийняття такого рішення. Запис завіряється підписом і відбитком особистої номерної печатки цієї посадової особи. Про причини затримки багажу (вантажобагажу) складається акт загальної форми й оформлюється картка відмови, які підписуються працівником залізниці та посадовою особою митниці призначення. Багаж (вантажобагаж) вивантажується з вагона і підлягає поверненню залізницею відправникові.

Таким чином, митна формальність відмова у митному оформленні у разі вивезення багажу, вантажобагажу за межі митної території України складається з таких дій:

- прийняття рішення про заборону пропуску багажу, вантажобагажу;

- складання акту загальної форми про затримку багажу;

- оформлення картки відмови та повернення документів;

- вивантаження багажу та повернення відправникові.

У разі прийняття рішення про пропуск багажу (вантажобагажу) через митний кордон України виконується митна формальність – випуск багажу, вантажобагажу, яка складається з наступних дій: передача прийомоздавальникові перевізних документів з відбитками особистої номерної печатки посадової особи митниці призначення; залишення митної декларації та перевізних документів (їх копій) у справах митниці призначення.

Транзит товару територією України здійснюється у спрощеному порядку, і для декларування товару (вантажу) у митну процедуру (митний режим) транзиту використовуються накладні та їх електронні копії, що містять інформацію з окремих граф цих накладних, і необхідні відомості, потрібні для здійснення митного контролю. Згідно ч. 2 ст. 6 Закону України «Про транзит вантажів»

у разі транзиту вантажів залізничним транспортом до органів доходів і зборів на дільницях, на які поширюється сфера застосування Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ), подається накладна ЦІМ (СІМ). У разі транзиту вантажів залізничним транспортом на інших дільницях до органів доходів і зборів подається накладна УМВС (СМГС) або накладна ЦІМ/УМВС (СІМ/СМГС, ЦІМ/СМГС), що містить відомості, необхідні для здійснення митного контролю³⁵³. Але митне оформлення транзитного підакцизного товару (вантаж) проводиться виключно за умови подання органам доходів і зборів митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа.

Митні формальності, пов'язані з митним оформленням транзиту товару територією України у митниці відправлення, практично такі ж самі, що і при митному оформленні товару в пункті пропуску через державний кордон України у разі їх ввезення на митну територію України за винятком формальностей, пов'язаних із прийняттям та оформленням митної декларації.

Митні формальності, пов'язані з завершенням транзиту товару в митниці призначення ідентичні формальностям, які виконуються при вивезенні товару за межі митної території України.

Митні формальності, пов'язані з митним оформленням транзиту багажу, вантажобагажу територією України у митниці відправлення, практично такі ж самі, що і при митному оформленні багажу, вантажобагажу в пункті пропуску через державний кордон України у разі їх ввезення на митну територію України.

Митні формальності, пов'язані з завершенням транзиту багажу, вантажобагажу в митниці призначення, ідентичні формальностям, які виконуються при вивезенні багажу, вантажобагажу за межі митної території України.

³⁵³ Про транзит вантажів: Закон України від 20 жовтня 1999 р. № 1172-ХІV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 446.

РОЗДІЛ 5

МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ

5.1. Поняття та правова характеристика автомобільного транспорту України, який здійснює перевезення у міжнародному сполученні

Автомобільний транспорт є найбільш маневреним та ефективним видом транспорту для перевезення вантажів дрібними партіями на близьку відстань та забезпечує функціонування і територіальну організацію всіх галузей народного господарства.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт» автомобільний транспорт – галузь транспорту, яка забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях пасажирів та вантажів автомобільними транспортними засобами³⁵⁴.

Відповідно до ст. 30. Закону України «Про транспорт» до складу автомобільного транспорту входять підприємства автомобільного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, авторемонтні і шиноремонтні підприємства, рухомий склад автомобільного транспорту, транспортно-експедиційні підприємства, а також автовокзали і автостанції, навчальні заклади, ремонтно-будівельні організації та соціально-побутові заклади, інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу автомобільного транспорту³⁵⁵.

Не всі елементи переліченого вище складу автомобільного транспорту задіяні у міжнародних автомобільних сполученнях, і нас цікавлять виключно підприємства автомобільного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти,

³⁵⁴ Про автомобільний транспорт: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2344-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

³⁵⁵ Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.

рухомий склад автомобільного транспорту, транспортно-експедиційні підприємства, які безпосередньо використовуються в таких сполученнях.

Аналіз визначення поняття «автомобільний транспорт» дозволяє стверджувати, що для перевезення пасажирів та вантажів використовуються автомобільні транспортні засоби, під якими необхідно розуміти колісні транспортні засоби (автобуси, вантажні та легкові автомобілі, причепа, напівпричепа), які використовуються для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій.

У ст. 1 Конвенції про дорожній рух 1968 р. використовується термін «автомобіль», який означає механічний транспортний засіб, що використовується зазвичай для перевезення дорогами людей або вантажів або для буксирування по дорогам транспортних засобів, що використовуються для перевезення людей або вантажів. Цей термін охоплює тролейбуси, тобто нерейкових транспортних засобів, які з'єднані з електричним дротом; він не охоплює такі транспортні засоби, як сільськогосподарські трактори, використання яких для перевезення людей або вантажів по дорогах або для буксирування дорогами транспортних засобів, що використовуються для перевезення людей або вантажів, є лише допоміжною функцією³⁵⁶. А термін механічний транспортний засіб означає будь-який самохідний дорожній транспортний засіб, за винятком велосипедів з підвісним двигуном, що не прирівнюються їх до мотоциклів, і за винятком рейкових транспортних засобів³⁵⁷.

У національному законодавстві також використовується термін «механічний транспортний засіб». Так, у ст. ст. 32, 49 Закону України «Про дорожній рух» законодавець оперує терміном «механічний транспортний засіб»³⁵⁸. У Правилах дорожнього руху, затверджених Постановою КМ України від 10 жовтня 2001 р.

³⁵⁶ Конвенція про дорожній рух від 08 листопада 1968 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_041 (дата звернення 3.12.2017).

³⁵⁷ Там само.

³⁵⁸ Про дорожній рух: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3353-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 31. Ст. 338.

№ 1306, під механічним транспортним засобом розуміється транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт³⁵⁹. Крім того, мотоцикли з боковим причепом або без нього, що має двигун з робочим об'ємом 50 куб. см і більше, і до яких прирівнюються моторолери, мотоколяски, триколісні та інші механічні транспортні засоби, дозволена максимальна маса яких не перевищує 400 кг також віднесені до механічних транспортних засобів.

В п. 59 ч. 1 ст. 4 МК України законодавець використовує термін «автотранспортний засіб», під яким розуміє моторні транспортні засоби, причепи, напівпричепи. А відповідно до п. 19 ч. 1 цієї ж статті моторними транспортними засобами є транспортні засоби, що рухаються за допомогою встановленого на них двигуна³⁶⁰.

Слід звернути увагу на класифікацію моторних транспортних засобів відповідно до УКТЗЕД, яка складена на основі Гармонізованої системи опису на кодування товарів та затверджена Законом України «Про Митний тариф України»³⁶¹. Аналіз групи 87 «Засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання» дозволяє моторні транспортні засоби поділити на: пасажирські; вантажопасажирські; вантажні; спеціального призначення – спеціально сконструйовані або пристосовані для розміщення різних пристроїв, які надають їм можливість виконувати визначені нетранспортні функції, тобто основною метою застосування транспортного засобу цієї товарної позиції не є перевезення людей або вантажів.

³⁵⁹ Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2006. № 41. С. 35. Ст. 1852.

³⁶⁰ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

³⁶¹ Про Митний тариф України: Закон України від 19 вересня 2013 р. № 584-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20-21. Ст. 740.

Незважаючи на те, що в Законі України «Про дорожній рух» використовується термін «механічний транспортний засіб», а в МК України «моторний транспортний засіб», обидва терміна об'єднують ключові вимоги (є й відмінності – згідно УКТЗЕД до моторних транспортних засобів не належать трактори, самохідні машини та мотоцикли, хоча до складу механічних транспортних засобів вони включені згідно до Правил дорожнього руху).

По-перше, наявність двигуна. Словник української мови визначає термін «двигун», як машину для перетворення якогонебудь виду енергії на механічну енергію³⁶². Тип двигуна, у даному випадку для визначення транспортного засобу «моторним» не має значення, тому це можуть бути двигуни внутрішнього згорання, електродвигуни, газотурбінні двигуни тощо. По-друге, двигун має бути встановленим на такий транспортний засіб. У випадку використання поняття «моторний транспортний засіб» його назва походить не від назви процесу, який забезпечує рух транспортного засобу, а від об'єкта (предмета), за допомогою якого це здійснюється. Проте, поняття «механічний» словником української мови визначається як пов'язаний з процесами та явищами, які вивчає механіка³⁶³ (наука про механічний рух). Таким чином, це поняття характеризує процес, завдяки якому забезпечується рух транспортних засобів.

Отже, досліджуючи питання співвідношення понять «механічний транспортний засіб» і «моторний транспортний засіб» напрошується висновок, що вони є синонімами, проте коректним є застосування саме поняття «механічний транспортний засіб».

Порядок здійснення міжнародних автомобільних перевезень врегульований низкою міжнародних та національних нормативних актів. Міжнародні акти у досліджуваній сфері необхідно класифікувати на декілька груп, а саме акти щодо:

³⁶² Словник української мови: в 11 томах. / ред. кол.: І.К. Білодід (гол.) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Том 2, 1971. С. 218.

³⁶³ Там само. Том 4, 1973. С. 696.

встановлення міжнародних автомобільних сполучень з іншими країнами;

регулювання міжнародних автомобільних перевезень вантажів;
регулювання міжнародних автомобільних перевезень пасажирів.

Можливо виокремити також групу щодо застосування правил дорожнього руху, дорожніх знаків і сигналів, але правовідносини, які виникають з цього приводу, не є предметом дослідження.

Міжнародні автомобільні сполучення України з іншими країнами встановлюються шляхом укладення двосторонніх угод, причому не тільки із суміжними країнами, і, як правило, такі угоди міжурядові. Наприклад, Угода про міжнародні автомобільні перевезення між Урядом України та Урядом Республіки Туреччина від 30.05.1994 р.³⁶⁴, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Сербія про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і вантажів від 10.11.2011 р.³⁶⁵, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Таджикистан про міжнародне автомобільне пасажирське та вантажне сполучення від 06.12.2005 р.³⁶⁶ тощо. На даний час діє більше 45 таких угод за участю України. Практично всі угоди є типовими, в яких необхідно виокремити окремі глави – загальні положення, вантажні перевезення та пасажирські перевезення. В кожній угоді деякі статті передбачають взаємне звільнення від митних зборів пально-мастильних матеріалів та запасних частин до транспортного засобу, а також здійснення у першочерговому порядку прикордонного, митного і санітарного контролю при перевезеннях важкохворих, регулярних перевезеннях пасажирів автобусами, а також при перевезеннях тварин і швидкопсувних вантажів. Крім того, з

³⁶⁴ Угода про міжнародні автомобільні перевезення між Урядом України та Урядом Республіки Туреччина від 30.05.1994 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/792_018 (дата звернення 05.12.2017).

³⁶⁵ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Сербія про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і вантажів від 10.11.2011 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/893_008 (дата звернення 05.12.2017).

³⁶⁶ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Таджикистан про міжнародне автомобільне пасажирське та вантажне сполучення від 06.12.2005 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/762_036 (дата звернення 05.12.2017).

деякими суміжними країнами укладені угоди України про здійснення спільного контролю в пункті пропуску, і це Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні від 14.12.1995 р.³⁶⁷, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво під час здійснення спільного контролю осіб, транспортних засобів і товарів на українсько-російському державному кордоні від 18.10.2011 р.³⁶⁸, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про спільний контроль осіб, транспортних засобів, товарів та предметів у спільних пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон від 06.10.2017 р.³⁶⁹. Незважаючи на існування таких Угод, спільний контроль, тобто здійснення прикордонного, митного та інших видів контролю в пунктах пропуску контрольними органами договірних сторін спільно на території однієї зі сторін без розриву в часі між їхніми діями, до його закінчення, – до цього часу практично не здійснюється, винятком є Молдова.

Порядок здійснення міжнародних автомобільних перевезень вантажів регламентований низкою міжнародних угод. Перш за все це Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів 1956 р., до якої Україна приєдналась Законом України від 01 серпня 2006 р.³⁷⁰. Основні положення вказаної Конвенції встановлюють процедуру оформлення перевезення, приймання вантажу до перевезення, термінів доставки вантажу,

³⁶⁷ Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні від 14.12.1995 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/112_009 (дата звернення 05.12.2017).

³⁶⁸ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво під час здійснення спільного контролю осіб, транспортних засобів і товарів на українсько-російському державному кордоні від 18.10.2011 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/643_387 (дата звернення 05.12.2017).

³⁶⁹ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про спільний контроль осіб, транспортних засобів, товарів та предметів у спільних пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон від 06.10.2017 р.: Закон України від 1 березня 2018 р. / Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 2018. № 33. С. 11. Ст. 1140.

³⁷⁰ Про приєднання України до Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів: Закон України від 01 серпня 2006 р. № 57-V / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 39. Ст. 341.

його видачі, відповідальності, претензій та позовів, перевезень, що здійснюються послідовно декількома перевізниками. Законом України від 02 березня 2000 р. Україна приєдналась до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів 1957 р.,³⁷¹ в якій міститься класифікація небезпечних вантажів та надається повний перелік небезпечних речовин і предметів. Указом Президента України від 02 квітня 2007 р. Україна приєдналась до Угоди про міжнародні перевезення швидкопсувних харчових продуктів та про спеціальні транспортні засоби, які призначені для цих перевезень (УПШ) 1970 р.³⁷², в якій встановлений перелік харчових продуктів, які віднесені до швидкопсувних, визначені температурні режими перевезення таких продуктів, виокремленні окремі категорії продуктів, які піддаються різним типам заморожування. Законом України від 15 липня 1994 р. Україна як одна з держав – правонаступниць колишнього Союзу РСР стала вважати обов'язковою Конвенцію МДП³⁷³, яка стосується перевезення вантажів, що здійснюється без їхнього проміжного перевантаження, в дорожніх транспортних засобах, складах транспортних засобів або контейнерах, з перетинанням одного або декількох кордонів від митниці місця відправлення однієї з договірних сторін до митниці місця призначення іншої договірної сторони або тієї ж договірної сторони за умови, що деяка частина операції МДП між її початком і кінцем провадиться автомобільним транспортом.

Указом Президента України від 04 липня 2002 р. № 616/2002 Україна приєдналась до Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21 жовтня

³⁷¹ Про приєднання України до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ): Закон України від 02 березня 2000 р. № 1511-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 13. Ст. 116.

³⁷² Про приєднання України до Угоди про міжнародні перевезення швидкопсувних харчових продуктів та про спеціальні транспортні засоби, які призначені для цих перевезень (УПШ): Указ Президента України від 02 квітня 2007 р. № 262/2007 / Президент України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 24. С. 43. Ст. 980.

³⁷³ Про участь України у Митній конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП 1975 року) : Закон України від 15 липня 1994 р. № 117/94-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 33. Ст. 307.

1982 р. та додатків до неї³⁷⁴, метою якої є скорочення вимог щодо дотримання формальностей, а також видів і тривалості контролю, зокрема шляхом національної і міжнародної координації процедур контролю та методів їх застосування.

Відносно регламентації порядку здійснення міжнародних автомобільних перевезень пасажирів необхідно звернути увагу на Конвенцію про договір міжнародного автомобільного перевезення пасажирів і багажу (КАПП) 1973 р., до якої Україна приєдналась Законом України від 15 грудня 2004 р.³⁷⁵. Основні положення вказаної конвенції стосуються оформлення транспортної документації у пасажирських перевезеннях, відповідальності при невиконанні договірних зобов'язань, порядку пред'явлення претензій та позовів тощо. На жаль, цією конвенцією не встановлені норми перевезення багажу, тобто так і не зрозуміло, які максимальні габаритні розміри та вага пред'являються до багажу, що, на наш погляд, є суттєвим недоліком.

Слід звернути увагу і на Конвенцію про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і багажу 1997 р., яка була ратифікована Законом України від 08 квітня 1999 р.³⁷⁶. Вказана конвенція є регіональною, видавниками якої є країни СНД (за винятком Грузії та Туркменістану), і регламентує умови та правила перевезень, відповідальність перевізників, порядок подання претензій та позовів. І хоча в конвенції розкривається зміст поняття «багаж», під яким необхідно розуміти речі, вантаж, що упаковані для відправлення транспортом і перевозяться окремо від пасажирів, однак габаритні розміри також не встановлені.

Невід'ємною частиною конвенції є Правила перевезень пасажирів і багажу автомобільним транспортом у міжнародному

³⁷⁴ Про приєднання України до Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах: Указ Президента України від 04 липня 2002 р. № 616/2002 / Президент України. *Офіційний вісник України*. 2002. № 28. С. 10. Ст. 1312.

³⁷⁵ Про приєднання України до Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення пасажирів і багажу (КАПП) від 01 березня 1973 р.: Закон України від 15 грудня 2004 р. № 2239-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 5. Ст. 113.

³⁷⁶ Про ратифікацію Конвенції про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і багажу: Закон України від 08 квітня 1999 р. № 581-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 19. Ст. 179.

сполученні держав-учасниць СНД, якими встановлений порядок організації та контролю за міжнародними перевезеннями пасажирів і багажу. Саме в Правилах встановлено, що пасажир міжнародного маршруту має право перевозити безоплатно з собою одне місце ручної поклажі, якою є речі пасажирів масою не більше ніж 20 кг, які мають габарити не більш як 600 x 400 x 200 мм. В національному законодавстві встановлено, що багаж – це «вантаж, розміри якого не перевищують 100 x 50 x 30 сантиметрів, вагою від 10 до 40 кілограмів»³⁷⁷.

Вважаємо необхідним звернути увагу виключно на нормативні акти національного законодавства, які регламентують виконання митних формальностей на автомобільному транспорті у міжнародному сполученні. Перш за все це МК України, яким передбачені загальні правила переміщення товару через митний кордон України, в тому числі і автомобільним транспортом.

Постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 451³⁷⁸ затверджена Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, якою визначена послідовність здійснення прикордонного і митного контролю, а також інших видів контролю під час пропуску через державний кордон осіб, автомобільних транспортних засобів перевізників. Крім того, цією ж Постановою затверджена типова технологічна схема здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон³⁷⁹. Зазначмо, що нормотворець для кожного виду транспорту (за винятком

³⁷⁷ Про внесення змін до Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1184 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 75. С. 5. Ст. 2791.

³⁷⁸ Типова технологічна схема пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

³⁷⁹ Типова технологічна схема здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 207. Ст. 1546.

трубопровідного транспорту та ліній електропередачі) розробив та затвердив такі технологічні схеми митного контролю, але тільки в технологічній схемі митного контролю автомобільних транспортних засобів відсутнє виокремлення митних формальностей в залежності від напрямку переміщення.

Порядок реалізації положень Конвенції МДП врегульований наказом Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953³⁸⁰. Окремі формальності, пов'язані з транзитним переміщенням територією України, в тому числі і автомобільним транспортом, врегульовані наказом Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066³⁸¹.

Є низка підзаконних актів, які стосуються організації міжнародних автомобільних перевезень пасажирів і вантажів, і це Постанова КМ України від 26 вересня 2007 р. № 1184 «Про внесення змін до Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту»³⁸² та накази Міністерства транспорту України від 20.08.2004 р. № 757 «Про впорядкування системи оформлення, видачі, використання та обліку дозволів на міжнародні перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом»³⁸³, від 09.02.2004 р. № 75 «Про затвердження Порядку організації регулярних, нерегулярних і маятникових перевезень пасажирів автомобільним транспортом у міжнародному сполученні»³⁸⁴. Але в цих нормативних актах відсутні норми щодо регламентації митних правовідносин, за винятком норми п. 3.2.3

³⁸⁰ Про затвердження Порядку реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року та Інструкції про заповнення книжки МДП: наказ Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2018. № 2. С. 295. Ст. 90.

³⁸¹ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. С. 232. Ст. 4027.

³⁸² Про внесення змін до Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1184 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2007. № 75. С. 5. Ст. 2791.

³⁸³ Про впорядкування системи оформлення, видачі, використання та обліку дозволів на міжнародні перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом: наказ Міністерства транспорту України від 20.08.2004 р. № 757 / Міністерство транспорту України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 35. С. 170. Ст. 2354.

³⁸⁴ Про затвердження Порядку організації регулярних, нерегулярних і маятникових перевезень пасажирів автомобільним транспортом у міжнародному сполученні: наказ Міністерства транспорту України від 09.02.2004 р. № 75 / Міністерство транспорту України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 27. С. 390. Ст. 1806.

наказу Міністерства транспорту України від 09.02.2004 р. № 75 відповідно до якого «Міністерство інфраструктури України узгоджує з Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною митною службою України та Міністерством внутрішніх справ України час і пункт перетину державного кордону та затверджує графік перетину державного кордону при здійсненні міжнародних регулярних перевезень»³⁸⁵.

Специфікою міжнародних автомобільних перевезень є здійснення в пунктах пропуску, відкритих для автомобільного сполучення, контролю міжнародних автомобільних перевезень, який згідно ч. 11 ст. 6 Закону України «Про автомобільний транспорт» покладений на ДФС України, а саме:

контроль наявності дозвільних документів на виконання перевезень;

габаритно-ваговий контроль транспортних засобів;

контроль за дотриманням перевізниками правил перевезення небезпечних вантажів;

контроль внесення (нарахування) перевізниками-нерезидентами платежів за проїзд автомобільними дорогами України;

контроль сплати перевізниками штрафів чи виконання приписів органів контролю;

ведення обліку автомобільних транспортних засобів, що здійснюють міжнародні перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом³⁸⁶.

Крім того, ч. 13 цієї ж статті встановлено, що ДФС України здійснює у пунктах пропуску через державний кордон України документальний контроль за дотриманням автомобільними перевізниками законодавства України щодо міжнародних автомобільних перевезень³⁸⁷.

³⁸⁵ Про затвердження Порядку організації регулярних, нерегулярних і маятникових перевезень пасажирів автомобільним транспортом у міжнародному сполученні: наказ Міністерства транспорту України від 09.02.2004 р. № 75 / Міністерство транспорту України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 27. С. 390. Ст. 1806.

³⁸⁶ Про автомобільний транспорт: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2344-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

³⁸⁷ Там само

Зміни щодо фактичної передачі вказаних функцій від Служби міжнародних автомобільних перевезень ДФС України відбулись тільки в тексті Закону України від 20 листопада 2012 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання та управління у сфері транспорту та дорожнього господарства»³⁸⁸, про що свідчить підготовлений у 2017 р. та винесений на обговорення проект наказу Міністерства фінансів України «Про Порядок здійснення посадовими особами органів доходів і зборів контролю за дотриманням автомобільними перевізниками законодавства України щодо міжнародних автомобільних перевезень»³⁸⁹, який деталізує механізм реалізації функцій, зазначених у ч.11 ст.6 Закону України «Про автомобільний транспорт». Іншими словами, є норма закону, в якій встановлені напрямки здійснення контролю міжнародних автомобільних перевезень, але механізм реалізації положень норми цього закону до цього часу врегульований листами ДМС України, які носять роз'яснювальний, інформаційний характер³⁹⁰.

Варто зазначити, що не у всіх автомобільних пунктах пропуску здійснюється контроль міжнародних автомобільних перевезень. Наприклад, на кордоні з Угорською Республікою відкрито п'ять пунктів пропуску для міжнародного автомобільного сполучення (Чоп (Тиса), Дзвінкове, Косино, Лужанка, Вилок), а контроль Служби міжнародних автомобільних перевезень здійснюється тільки у двох пунктах (Чоп (Тиса), Лужанка)³⁹¹.

³⁸⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання та управління у сфері транспорту та дорожнього господарства: Закон України від 20 листопада 2012 р. № 5502-VI /Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 8. Ст. 88.

³⁸⁹ Органи доходів і зборів контролюватимуть міжнародні автомобільні перевезення. URL: <https://news.dtkr.ua/law/inspections/42983> (дата звернення: 10.12.2017).

³⁹⁰ Прокопенко В.В. Нормативно-правове регулювання перевозок в міжнародному автомобільному сообщенні: таможенний аспект. *Leges si Viata*. 2018. № 2/2. С. 85–89.

³⁹¹ Про затвердження Переліку пунктів пропуску через державний кордон, у яких здійснюється санітарний, ветеринарний, фітосанітарний, радіологічний, екологічний контроль, контроль Служби міжнародних автомобільних перевезень та контроль за переміщенням культурних цінностей : наказ Державної митної служби, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства аграрної політики України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Міністерства культури і туризму України від 15.06.2009 р. № 551/439/425/413/695/308/28 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0564-09> (дата звернення: 10.12.2017).

Підводячи підсумок підрозділу, зазначимо, що правовий механізм забезпечення міжнародних автомобільних сполучень складається з міжнародних угод (багатосторонніх, регіональних, двосторонніх угод) та національного законодавства. Правовідносини, які пов'язані з переміщенням автомобільних транспортних засобів через митний кордон України врегульовані як двосторонніми міжнародними угодами України і не тільки із суміжними державами, так і національним законодавством України.

5.2. Митні формальності, пов'язані із реалізацією положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП

Конвенція МДП була розроблена у 1975 р. та набрала чинності 20 березня 1978 р. На даний час налічується більше 70 договірних сторін конвенції³⁹², і Україна не є винятком. Конвенція МДП спрямована на полегшення міжнародних перевезень вантажів шляхом спрощення процедур митного транзиту та застосування системи міжнародних гарантій. В основі системи МДП лежать загальний митний документ, книжка МДП, загальна система гарантій, взаємне визнання заходів митного контролю та безпеки транспортних засобів і контейнерів. Використовувати систему МДП можуть уповноважені оператори. У кожній країні визначається гарантійне об'єднання, яке покриває відповідальність, прийняту ним на себе в цій країні у зв'язку з операціями, що провадяться із застосуванням книжки МДП, виданої іноземними об'єднаннями, що входять до Міжнародного союзу автомобільного транспорту (далі – МСАТ). В Україні гарантійним об'єднанням є АсМАП України, що була створена для сприяння розвитку перевезення вантажів та пасажирів автомобільним транспортом, в тому числі у міжнародному сполученні, представлення інтересів

³⁹² Legal instruments in the field of transport. URL: http://www.unece.org/trans/conventn/legalinst_42_BCF_TIR_1975.html (дата звернення: 10.12.2017).

своїх учасників в органах державної влади, міжнародних організаціях, захисту прав учасників, забезпечення зв'язків з громадськістю.

Згідно п. 1.3 Статуту АсМАП України вона виконує функцію гарантійного об'єднання, передбачену Конвенцією МДП, та забезпечує діяльність міжнародної гарантійної ланки на території України³⁹³.

При міжнародному перевезенні вантажів в рамках системи МДП не потрібні національні митні документи і національна гарантія. Оскільки товари перевозяться в опломбованих контейнерах, вони практично не підлягають митному огляду (хоча у виняткових випадках такий огляд може бути проведений). У результаті перевагами такої системи є менша кількість затримок при перетині кордону і скорочення загального часу перевезення вантажу. Національним законодавством (ст. 360 МК України) передбачено, що у разі переміщення через митний кордон України товарів за процедурою МДП, митний контроль таких товарів здійснюється першочергово.

Нормативною базою для міжнародного автомобільного перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП є, перш за все, Конвенція МДП, Закон України від 15 липня 1994 р. «Про участь України у Митній конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП 1975 року)»³⁹⁴, МК України, накази Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1064 «Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками та пломбами»³⁹⁵, від 09.10.2012 р. № 1066 «Про затвердження Порядку виконання митних

³⁹³ Статут Асоціації міжнародних автомобільних перевізників України: Рішення Конференції Учасників АсМАП України від 24 травня 2013 року Протокол № 30. URL:<http://asmap.virdini.net/statut-asmap-ukraini> (дата звернення 09.01.2018).

³⁹⁴ Про участь України у Митній конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП 1975 року): Закон України від 15 липня 1994 р. № 117/94-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 33. Ст. 307.

³⁹⁵ Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками та пломбами: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1064 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 88. С. 66. Ст. 3581.

формальностей при здійсненні транзитних переміщень»³⁹⁶, від 20.11.2017 р. № 953 «Про затвердження Порядку реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року та Інструкції про заповнення книжки МДП»³⁹⁷.

Механізм реалізації положень Конвенції МДП затверджений наказом Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953. Є сенс зупинитись на деяких положеннях цього наказу, а саме на застосуванні деяких ключових термінів. Операцією МДП згідно вказаного наказу є перевезення товарів на умовах Конвенції МДП територією України (звертаємо увагу, що мова йде виключно про територію України). В Конвенції МДП під терміном «операція МДП» розуміється перевезення вантажу від митниці місця відправлення до митниці місця призначення з дотриманням процедури МДП. Аналіз ст. 2 Конвенції МДП дозволяє констатувати обов'язковість перетинання митного/митних кордону/кордонів. Наприклад, товар переміщується автомобільним транспортом із використанням книжки МДП із м. Кагул Республіки Молдова до м. Вітебськ Республіки Білорусь територією України. Звісно, що митниця в м. Кагул є митницею відправлення, де і починається операція МДП. Митниця в м. Вітебськ є митницею призначення, де закінчиться операція МДП, а митниці на кордоні Молдови й України, України і Білорусі є проміжними митницями (проміжна митниця – будь-яка митниця ДФС, через яку автотранспортний засіб, зчеп дорожніх транспортних засобів в'їжджає на територію України або виїжджає з неї під час перевезення товарів на умовах Конвенції МДП), причому таких митниць чотири (молдавська митниця на виїзд з-за кордон, українська митниця в'їзду на територію України, українська

³⁹⁶ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. С. 232. Ст. 4027.

³⁹⁷ Про затвердження Порядку реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року та Інструкції про заповнення книжки МДП: наказ Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2018. № 2. С. 295. Ст. 90.

митниця виїзду за межі території України, білоруська митниця в'їзду на територію Білорусі). Однак аналіз розділу VI Порядку реалізації положень Конвенції МДП, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953, який присвячений оформленню книжки МДП під час прохідного транзиту товарів через митну територію України, свідчить про використання нормотворцем термінів «митниця відправлення» при в'їзді на митну територію України дорожнього транспортного засобу та «митниця призначення» при виїзді за межі митної території України дорожнього транспортного засобу, хоча в цьому випадку українські митниці є проміжними митницями. Якщо враховувати зміст терміну «операція МДП» національного законодавства стає зрозумілим, чому використані терміни «митниця відправлення» та «митниця призначення» замість терміну «проміжна митниця».

Розділ V вказаного Порядку присвячений оформленню книжки МДП під час вивезення товарів за межі митної території України, в якому митниця на кордоні є не проміжною митницею, а митницею призначення.

Якщо виходити з того, що операція МДП у разі ввезення товару на митну територію України починається у пункті в'їзду на митну територію України, тоді вже за аналогією нормотворцю необхідно було і в розділі IV вказаного Порядку, присвяченому оформленню книжки МДП під час ввезення товарів на митну територію України, використовувати термін «митниця відправлення» замість терміну «проміжна митниця».

Відсутність однакового застосування понятійно-категоріального апарату в наказі Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953 значно ускладнює сприйняття закріплених в ньому положень, і тому рекомендуємо Міністерству фінансів України у найближчий термін внести відповідні зміни до аналізованого Порядку.

Варто звернути увагу, що конвенцією МДП митним органам рекомендується обмежувати максимальну суму, що може бути витребувана від гарантійного об'єднання, величиною, рівною 50000 доларів США на одну книжку МДП. Однак розмір гарантійної суми поступово збільшувався. Аналіз п. 6.1 наказу Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066 дозволяє стверджувати про встановлення іншого розміру гарантії – 60000 євро. І дійсно, на підставі рішення міжнародних страховиків системи МДП щодо підвищення гарантійного ліміту покриття за кожною книжкою МДП на митній території України, згідно страхового свідоцтва, виданого міжнародною глобальною страховою компанією системи МДП 15 червня 2010 р. «з 01 липня 2010 р. (00:00 за Гринвічем) АсМАП України несе відповідальність перед Держмитслужбою за кожную книжку МДП, яка видана МСАТ будь-якому гарантійному об'єднанню, члену МСАТ, що використовується на території України, в сумі не більше 60000 (шістдесят тисяч) євро або відповідної суми в національній валюті, яка складається з митних податків, зборів, а також пені, які митні органи можуть пред'явити у випадку виявлення порушень процедури МДП, допущених перевізником при використанні книжки МДП, прийнятої до оформлення митними органами України»³⁹⁸.

20 жовтня 2016 р. відбулося підписання Додаткової угоди № 57 до Угоди між ДМС України і Асоціацією міжнародних автомобільних перевізників України від 30 липня 1999 р., якою визначено, що при використанні книжок МДП, прийнятих до оформлення органами доходів і зборів з 01 липня 2016 р. (00.00 за Гринвічем), АсМАП України несе відповідальність перед ДФС зі сплати митних платежів, зборів, а також пені за кожною книжкою МДП, виданою МСАТ будь-якому гарантійному об'єднанню, члену МСАТ, у сумі, що не перевищує 100 000 (сто тисяч) євро або еквівалентну суму в національній валюті, на яку органи доходів і

³⁹⁸ Щодо підвищення гарантійного ліміту по кожній книжці МДП: Лист Державної митної служби України від 01.07.2010 р. № 11/11-10.19/6398-ЕП. URL: <https://www.qdpro.com.ua/document/50350> (дата звернення: 15.01.2018).

зборів можуть пред'явити претензію у випадку виявлення на території України порушень процедури МДП.

Відверто кажучи, неможливо уявити логіку підписантів цієї угоди, в якій йдеться про зміну розміру гарантійного ліміту з 01 липня 2016 р., а підписується така угода 20 жовтня 2016 р.

Наказом ДФС України «Про реалізацію угод» від 17 листопада 2016 р. № 949 митниці ДФС України зобов'язали забезпечити інформування перевізників, експедиторів, митних брокерів, декларантів, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та інших зацікавлених осіб щодо положень підписаних угод шляхом проведення роз'яснювальної роботи та розміщення текстів угод на інформаційних стендах³⁹⁹.

Наказом Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953 взагалі передбачена підвищена фінансова гарантія сплати митних платежів під час транзитних перевезень територією України товарів, що перебувають під митним контролем, за допомогою ваучер TIR+ у розмірі 100000 євро за кожним ваучером, використаним разом з книжкою МДП⁴⁰⁰ (100000 євро за одним ваучером та сума діючого покриття на кожну книжку МДП, яка на даний час дорівнює 60000 євро). Таким чином, за наявності книжки МДП та ваучера TIR+ фінансова гарантія сплати митних платежів дорівнює 160000 євро.

Відповідно до Конвенції МДП у залежності від напрямку переміщення українська митниця може бути митницею місця відправлення, або митницею місця призначення, або проміжною митницею і, звісно, митні формальності, пов'язані з міжнародним перевезенням вантажів із застосуванням книжки МДП значно різняться. Охарактеризуємо митні формальності, коли українська митниця є митницею місця відправлення, в якій для всього вантажу

³⁹⁹ Про реалізацію угод: наказ Державної фіскальної служби України від 17 листопада 2016 р. № 949. URL: http://www.cct.com.ua/2016/17.11.2016_949.htm (дата звернення: 15.01.2018).

⁴⁰⁰ Про затвердження Порядку реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року та Інструкції про заповнення книжки МДП: наказ Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2018. № 2. С. 295. Ст. 90.

або частини його розпочинається міжнародне перевезення з дотриманням процедури МДП.

У перевезеннях із застосуванням книжки МДП можуть брати участь як фізичні, так і юридичні особи, але тільки ті, що вступили до АсМАП України. Порядок вступу до АсМАП України деталізований в її Статуті. Учасниками АсМАП України можуть бути суб'єкти господарської діяльності всіх форм власності, які мають зареєстровані на них транспортні засоби, ліцензію на надання послуг з міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом, визнають Статут АсМАП України, сплачують членські внески за надані послуги й інші платежі.

Згідно Статуту АсМАП України встановлені три категорії учасників:

допущені до системи МДП, з правом вирішального голосу (дійсні учасники АсМАП України);

- допущені до системи МДП, з правом дорадчого голосу (асоційовані учасники АсМАП України);

- з правом дорадчого голосу, без права роботи в системі МДП (асоційовані учасники АсМАП України).

Прийняття в асоційовані учасники АсМАП України здійснюється її Президентом на підставі письмової заяви, письмової рекомендації Ради відповідного регіону.

Таким чином, формальність для здійснення міжнародних перевезень вантажів із застосуванням книжки МДП – отримання членства в АсМАП України починається з дії – подання фізичною або юридичною особою письмової заяви встановленої форми та укладення договору перевезення. Слід звернути увагу на значну кількість документів, які додаються до заяви (причому для вступу до АсМАП України з правом дорадчого голосу, без права роботи в системі МДП кількість таких документів значно менша).

Наступною дією є перевірка поданих документів Секретаріатом АсМАП України на відповідність мінімальним умовам і вимогам, передбаченим частиною II додатку 9 Конвенції МДП, після якої

матеріали надсилаються голові Ради відповідного регіону для їх перевірки за місцем знаходження перевізника та розгляду Радою регіону. За результатами перевірки документів, але не пізніше 2-х місяців з дня їх отримання, Голова Ради регіону надає відповідні пропозиції Президенту АсМАП України щодо прийняття/відмови у прийнятті перевізника в учасники АсМАП України. На підставі рекомендацій Ради регіону і матеріалів перевірки Секретаріату, Президент АсМАП України приймає рішення щодо участі перевізника в Асоціації.

За прийняття і розгляд документів на вступ до АсМАП України вноситься плата в розмірі 20-ти неоподаткованих мінімумів доходів громадян⁴⁰¹.

Як бачимо, митна формальність – отримання членства в АсМАП України складається з таких дій:

- подання письмової заяви та укладення договору перевезення;
- перевірка поданих документів Секретаріатом АсМАП України;
- надіслання поданих документів до голові Ради відповідного регіону;

- отримання рекомендацій Ради регіону;
- прийняття рішення Президентом АсМАП України.

Наступною митною формальністю є допуск перевізників-резидентів до процедури МДП, який надається спільною комісією ДФС України та АсМАП України, склад якої затверджується спільним наказом ДФС країни та АсМАП України. Першою дією при виконанні цієї формальності є повідомлення листом АсМАП України ДФС України про бажання перевізників отримати допуск до перевезень на умовах Конвенції МДП, до якого додаються завірені ним:

- копії заяв перевізників на ім'я керівника гарантійного об'єднання;

⁴⁰¹ Умови вступу до Асоціації міжнародних автомобільних перевізників України. URL: http://www.asmap.org.ua/index1.php?inc_file=info/posibnik20.php. (дата звернення: 15.01.2018).

оригінал переліку перевізників, що надали гарантійному об'єднанню заяви на отримання допуску до перевезення на умовах Конвенції МДП.

Крім того, у своєму листі АсМАП України в обов'язковому порядку зазначає відомості, які ним попередньо перевірялись, і несе відповідальність згідно закону та Конвенції МДП за достовірність даних, наведених у заяві та копії заяви перевізника.

Наступною дією є реєстрація ДФС України документів та їх перевірка протягом трьох тижнів щодо: наявності даних про перевізника у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; наявності фактів притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил упродовж року з дня накладення адміністративного стягнення; стану розрахунків платника з бюджетом за даними інтегрованої картки платника.

Наступною дією є прийняття спільною комісією іспиту у керівників підприємств, або уповноважених осіб, які відповідно до покладених обов'язків є відповідальними за дотримання вимог Конвенції МДП на підприємстві (за наявності). Питання, які винесені на іспит, стосуються виключно Конвенції МДП, норм МК України та підзаконних нормативних актів щодо умов виконання міжнародних дорожніх перевезень вантажів із застосуванням книжки МДП. За результатами іспиту, за результатами проведених перевірок спільною комісією приймається рішення про допуск перевізників – суб'єктів господарської діяльності України до процедури МДП.

У випадку прийняття позитивного рішення ДФС України протягом тижня з дня прийняття комісією рішення про допуск перевізників процедури МДП надає перевізникам, допущеним до процедури МДП, дозвіл використовувати книжки МДП, що і є наступною дією.

Останньою дією є надіслання ДФС України не пізніше двох днів з дати надання дозволу АсМАП України переліку перевізників

– суб'єктів господарської діяльності, яким надано дозвіл на користування книжками МДП.

Таким чином, митна формальність – допуск перевізників-резидентів до процедури МДП складається із наступних дій:

повідомлення ДФС України про бажання перевізників отримати допуск;

реєстрація ДФС України документів та їх перевірка;

проведення спільною комісією іспиту та прийняття рішення;

надання дозволу перевізникам використовувати книжки МДП;

надіслання АсМАП України переліку перевізників, яким надано дозвіл на користування книжками МДП.

Наступною митною формальністю є допущення транспортного засобу до перевезень товарів під митними печатками й пломбами. Національним законодавством передбачається два варіанти процедури допущення транспортного засобу, а саме в індивідуальному порядку або за типом конструкції.

Зазначимо, що на кожний допущений до перевезення транспортний засіб видається свідоцтво про допущення, але для дорожніх транспортних засобів або контейнерів, що перевозять великовагові або громіздкі вантажі, свідоцтво про допуск не потрібне. Відповідно до Загальних положень Додатку 2 Конвенції МДП свідоцтво повинно бути надруковане мовою країни видачі і французькою або англійською мовами⁴⁰². Наказом Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1064 встановлено, що бланк свідоцтва про допущення друкується українською та англійською мовами⁴⁰³. До свідоцтва про допущення додаються фотокартки або креслення (малюнки) транспортного засобу, які повинні бути завірені уповноваженою посадовою особою митниці видачі. Свідоцтво повинно супроводжувати дорожньо-транспортний засіб.

⁴⁰² Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) 1975 року // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_012 (дата звернення: 20.01.2018).

⁴⁰³ Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками та пломбами: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1064 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 88. С. 66. Ст. 3581.

Для отримання свідоцтва про допущення транспортного засобу до перевезень товарів під митними печатками й пломбами його власник або уповноважена ним особа подає до митниці видачі пакет документів (є першою дією), до якого входять:

письмова заява довільної форми на ім'я керівника митниці видачі за підписом власника транспортного засобу і з його печаткою (за наявності). Для юридичних осіб у заяві, що подається, обов'язково повинні бути зазначені місцезнаходження, код згідно з ЄДРПОУ власника транспортного засобу, реєстраційний номерний знак, тип, марка, номер шасі транспортного засобу. Фізичні особи-підприємці зазначають місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків або серію та номер паспорта, реєстраційний номерний знак, тип, марку, номер шасі транспортного засобу;

заповнене свідоцтво про допущення;

копія свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу в органах Державної автомобільної інспекції МВС України або тимчасового реєстраційного талона, завірена підписом власника транспортного засобу;

комплект фотографій або креслень (малюнків) транспортного засобу (вид спереду, ззаду, вид з кожного боку, збільшеним планом кожне місце накладення митних печаток та пломб). Фотографії на звороті повинні містити інформацію про транспортний засіб (реєстраційний номерний знак транспортного засобу, тип, марка, номер шасі), яка завіряється підписом власника транспортного засобу⁴⁰⁴.

Реєстрація поданих документів в митниці видачі є наступною дією. Наказом ДФС України від 27.11.2014 р. № 333 затверджена Інструкція з діловодства у Державній фіскальній службі України⁴⁰⁵,

⁴⁰⁴ Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками та пломбами: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1064 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 88. С. 66. Ст. 3581.

⁴⁰⁵ Про затвердження Інструкції з діловодства у Державній фіскальній службі України: наказ Державної фіскальної служби України від 27.11.2014 р. № 333. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/71085.html> (дата звернення 20.01.2018).

нормами якої і врегульований порядок реєстрації документів, а також документообіг взагалі в митницях України. Як правило, обов'язки з реєстрації вихідної та вхідної кореспонденції покладені на відділ організації документування і роботи з документами, яким і здійснюється прийняття, первинне опрацювання, реєстрація та організація передачі документів.

Призначення уповноваженої посадової особи відповідного підрозділу митниці щодо розгляду звернення та проведення перевірки є наступною дією. Як правило, таку посадову особу призначають зі складу службовців управління організації митного контролю митниці, яка перевіряє правильність заповнення свідоцтва про допущення, відповідність відомостей, унесених до свідоцтва про допущення, звіряє копії наданих документів з оригіналами. Обов'язково здійснюється огляд транспортного засобу на відповідність його міжнародним технічним вимогам, а також ідентичність зовнішнього вигляду пред'явленого транспортного засобу наданим фотографіям або кресленням (малюнкам), що є наступною дією.

За відсутності недоліків та зауважень до транспортного засобу посадова особа митниці видачі проводить реєстрацію свідоцтва про допущення в електронному журналі, присвоює номер, підписує і проставляє відбиток особистої номерної печатки на свідоцтві про допущення і на зворотному боці кожної фотографії або креслення (малюнка), що є наступною дією.

Останньою дією у випадку виявлення невідповідності транспортного засобу міжнародним технічним вимогам є письмове повідомлення протягом двох робочих днів митницею видачі про відмову у видачі свідоцтва про допущення із зазначенням аргументованих підстав та повернення заявнику оригіналів поданих документів.

Видача митницею власнику транспортного засобу свідоцтва про допущення здійснюється протягом одного робочого дня (але не пізніше наступного робочого дня) після надання повного пакета

документів і подання транспортного засобу до огляду, що і є останньою дією.

Таким чином, митна формальність допущення транспортного засобу до перевезень товарів під митними печатками й пломбами в індивідуальному порядку складається з таких дій:

подання власником транспортного засобу до митниці видачі пакету документів;

реєстрація поданих документів в митниці видачі;

призначення уповноваженої посадової особи щодо розгляду заяви і документів та проведення перевірки;

проведення огляду транспортного засобу;

реєстрація свідоцтва про допущення або письмове повідомлення заявника про відмову у видачі свідоцтва про допущення;

видача свідоцтва про допущення.

Практично не відрізняється виконання митної формальності допущення транспортного засобу до перевезень товарів під митними печатками й пломбами за типом конструкції. Якщо транспортні засоби одного й того самого типу конструкції виготовляються серійно, завод-виробник може звернутися до ДФС України (звертаємо увагу, що не до митниці) з письмовою заявою про їх допущення за типом конструкції. При цьому завод-виробник у заяві обов'язково повинен зазначити розпізнавальні цифри або літери, які він присвоюватиме типу конструкції транспортного засобу. Також до заяви додаються креслення та детальний опис типу конструкції транспортного засобу та зобов'язання щодо:

допуску посадових осіб ДФС України до виробництва зазначеного типу конструкції;

інформування ДФС України про будь-які зміни в кресленнях або в детальному описі конструкції до того, як ці зміни будуть здійснені;

нанесення на видному місці транспортного засобу розпізнавальних цифр або літер типу конструкції, а також порядкового номера (заводського номера) кожного серійно виготовленого транспортного засобу цього типу.

В ДФС України реєструється заява, додатки до неї та зобов'язання, після чого уповноваженою посадовою особою ДФС України проводиться вивчення поданих документів та їх перевірка. Обов'язково проводиться огляд одного або декількох виготовлених за цим типом транспортних засобів, щодо його/їх відповідності міжнародним технічним вимогам. Прийняття рішення ДФС України щодо допущення транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками й пломбами за типом конструкції є наступною дією, про яку ДФС України в письмовій формі повідомляє завод-виробник та митниці України про своє рішення.

Останні дві дії виконує митниця видачі, а саме: реєстрацію свідоцтва про допущення та видачу завіреного нею свідоцтва про допущення для кожного транспортного засобу, виготовленого відповідно до допущеного типу конструкції⁴⁰⁶.

Наступною митною формальністю є оформлення книжки МДП, першою дією якої є її отримання. Відповідно до Конвенції МДП книжка МДП видається гарантійним об'єднанням у країні відправлення або в тій країні, де власник знаходиться або має постійне місцеперебування. Книжка МДП друкується французькою мовою, за винятком лицьового боку обкладинки, рубрики якої друкуються також англійською мовою «Правила користування книжкою МДП». Відповідно до національного законодавства книжки МДП видаються тільки учасникам АсМАП України, які мають допуск до системи МДП. Якщо держатель книжки МДП отримує її вперше, обов'язковим є надання фінансової гарантії АсМАП України, яка отримала назву гарантія допуску (вноситься в національній валюті України – у гривнях на рахунок

⁴⁰⁶ Прокопенко В.В. Виконання митних формальностей, пов'язаних із допуском до системи міжнародних дорожніх перевезень (системи МДП). *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 1. Т. 2. С. 63–67.

АсМАП України в безготівковій формі за курсом Національного банку України на день перерахування в розмірі не менш еквівалентної 4 000 доларів США). Також для отримання книжок МДП учасник АсМАП України попередньо сплачує вартість послуг за користування книжками МДП і зобов'язаний надати в АсМАП України штамп, в якому вказані його повна назва та юридична адреса англійською мовою, номер телефону/факсу, код ЗКПО та код МСАТ – UKR/066/+ реєстраційний номер в АсМАП України). Аналогічний штамп повинен знаходитись у перевізника.

АсМАП України встановлює строк дії книжки МДП, який не може бути продовжений. Книжка МДП може бути прийнята до оформлення першою митницею відправлення не пізніше кінцевої дати строку її дії. Книжка МДП, за якою здійснюється перевезення, є дійсною до завершення перевезення на умовах Конвенції МДП⁴⁰⁷.

Наступною дією є подання книжки МДП у митницю відправлення, а також товаросупровідні (товаротransпортні) документи та відомості в електронному вигляді, джерелом яких є графи книжки МДП та товаросупровідні (товаротransпортні) документи на товари. Відповідна посадова особа митниці перевіряє статус книжки МДП за допомогою автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор», а також:

перевіряє відповідність електронних відомостей про товар та транспортний засіб комерційного призначення відомостям, зазначеним у представлених до митного оформлення товаросупровідних (товаротransпортних) документах, книжці МДП;

перевіряє цілісність та відповідність даних про митні забезпечення митних служб інших держав даним, зазначеним у наданих товаросупровідних (товаротransпортних) документах;

⁴⁰⁷ Про затвердження Порядку реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року та Інструкції про заповнення книжки МДП: наказ Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2018. № 2. С. 295. Ст. 90.

у разі потреби вносить у відповідне поле електронних відомостей ідентифікаційні ознаки засобів забезпечення ідентифікації, які застосовані митним органом відправлення;

вносить у відповідне поле електронних відомостей номер службового посвідчення та номер особистої номерної печатки посадової особи митниці відправлення, яка здійснила митний контроль цього товару, транспортного засобу комерційного призначення⁴⁰⁸.

Після закінчення перевірки посадова особа митниці відправлення реєструє книжку МДП в журналі реєстрації, що є наступною дією.

Останньою дією є заповнення відповідних граф книжки МДП посадовою особою митниці відправлення, які завіряються його відбитком особистої номерної печатки та підписом. Обов'язково відокремлюється один відривний листок (білий) і заповнюється відповідний корінець.

Таким чином, митна формальність – оформлення книжки МДП у митниці відправлення складається з таких дій:

отримання книжки МДП в АсМАП України та заповнення відповідних граф;

подання книжки МДП у митницю відправлення;

перевірка статусу книжки МДП та її реєстрація;

заповнення книжки МДП посадовою особою митниці відправлення.

Необхідно звернути увагу, що перед здійсненням останньої дії обов'язково виконується митна формальність – проведення огляду товару, яка закінчується дією щодо накладення митних забезпечень на дорожній транспортний засіб (зчеп дорожніх транспортних засобів).

Остання митна формальність у разі вивезення товару за митний кордон України – контроль на кордоні – виконується вже у митниці

⁴⁰⁸ Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. С. 232. Ст. 4027.

призначення. Першою дією є пред'явлення в пункті пропуску через державний кордон України перевізником дорожнього транспортного засобу, складу транспортних засобів або контейнеру з вантажем, книжки МДП та інших документів посадовій особі митниці. Наступною дією є перевірка статусу книжки МДП за допомогою автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор». Наступною дією є внесення посадовою особою митниці відповідних відміток до книжки МДП з обов'язковим відокремленням другого листка книжки МДП (зеленого) і заповненням відповідного корінця.

Необхідно зазначити, що за допомогою відривних листів книжки МДП (їх співставлення) є можливість упевнитись про дотримання операції МДП на території України. Для цього митниця відправляє поштою митниці відправлення відривний листок, а вже у митниці відправлення звіряються обидва (зелений та білий) листки.

Як бачимо, митна формальність – контроль на кордоні складається з таких дій:

- пред'явлення перевізником дорожнього транспортного засобу з вантажем, книжки МДП та інших документів;
- перевірка статусу книжки МДП;
- проставлення відміток у книжки МДП.

Підсумовуючи викладене, з'ясовано наступне: якщо українська митниця є митницею місця відправлення, в якій розпочинається міжнародне перевезення з дотриманням процедури МДП, виконуються наступні митні формальності: отримання членства в АсМАП України; допуск перевізників-резидентів до процедури МДП; допущення транспортного засобу до перевезень товарів під митними печатками й пломбами; оформлення книжки МДП у митниці відправлення; контроль на кордоні.

Зазначимо, що деякі митні формальності можуть не виконуватися, або навпаки, їх кількість може бути більшою. Наприклад, у випадку неодноразового здійснення операцій МДП

суб'єктом господарської діяльності формальність щодо отримання членства в АсМАП України не потрібна. Під час перевезення великовагових, громіздких чи небезпечних вантажів держателю книжки МДП не потрібно мати Свідоцтво про допущення, тобто формальність щодо отримання такого свідоцтва відсутня. І навпаки, у випадку оформлення консолідованого вантажу, коли здійснюється довантаження в іншій митниці відправлення, другий раз виконується формальність оформлення книжки МДП. В цьому випадку деякі графи книжки МДП не заповнюються у першій митниці відправлення, а заповнюються в другій митниці відправлення.

Охарактеризуємо митні формальності коли українська митниця є митницею місця призначення, у якій закінчується операція МДП для усіх товарів або їх частини.

Перш за все необхідно звернути увагу на можливість прийняття проміжною митницею рішення про відмову в пропуску товарів на митну територію України. У цьому випадку книжка МДП не приймається до оформлення, відомості до неї не вносяться, книжка МДП повертається держателю разом із карткою відмови у пропуску вантажу на митну територію України⁴⁰⁹. В цьому випадку митна формальність – відмова в пропуску товарів на митну територію України складається з таких дій: подання книжки МДП та документів у проміжній митниці; розгляд документів та прийняття рішення про відмову; заповнення картки відмови у пропуску товарів.

У пункті пропуску через державний кордон України у проміжній митниці виконується митна формальність – контроль на кордоні. При ввезенні товарів на митну територію України з метою подальшого їх поміщення у відповідний митний режим перевізник подає книжку МДП для оформлення проміжній митниці, що є першою дією. Наступною дією є реєстрація посадовою особою цієї

⁴⁰⁹ Про затвердження Порядку реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року та Інструкції про заповнення книжки МДП: наказ Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2018. № 2. С. 295. Ст. 90.

митниці книжки МДП у журналі реєстрації та перевірка її статусу за допомогою АСМО «Інспектор» на відповідність даних, зазначених у вантажному маніфесті книжки МДП, даним, зазначеним у товаротransпортних документах. За відсутності зауважень посадова особа митниці робить відповідні відмітки та записи до книжки МДП та передає перевізнику книжку МДП для її подання митниці призначення разом із товаротransпортними документами.

Таким чином, митна формальність – контроль на кордоні у випадку ввезення товару на митну територію України із застосуванням книжки МДП складається з таких дій:

- подання книжки МДП у проміжній митниці;
- перевірка статусу книжки МДП та її реєстрація;
- внесення відміток, записів до книжки МДП та її передача перевізнику.

По прибутті у митницю призначення виконується митна формальність – закінчення операції МДП. Першою дією є пред'явлення перевізником дорожнього транспортного засобу з вантажем, книжки МДП та інших документів. Посадова особа митниці призначення реєструє в журналі реєстрації книжку МДП, невідкладно вносить відомості про завершення операції МДП до ЄАІС.

Звернемо увагу, що перед здійсненням останньої дії – повернення книжки МДП, виконується митна формальність щодо проведення митного огляду, яка починається з перевірки цілісності та відповідності накладених на дорожній транспортний засіб, контейнер, цистерну, інше пристосування засобів забезпечення ідентифікації. Після митного огляду книжка МДП повертається держателю книжки МДП або уповноваженій ним особі. Відривна частина книжки МДП, яка свідчить про завершення операції МДП, зберігається у справах митниці призначення.

Як бачимо, митна формальність – закінчення операції МДП складається з таких дій:

- пред'явлення перевізником дорожнього транспортного засобу з вантажем, книжки МДП та інших документів;

реєстрація книжки МДП та внесення відомостей про її завершення;

повернення книжки МДП.

Під час прохідного транзиту через митну територію України з застосуванням книжки МДП виконуються лише дві митні формальності – контроль на кордоні (причому дії на кожній із них практично ідентичні), перша з яких – в митниці в'їзду на митну територію України, а друга – в митниці виїзду за межі митної території України. В митниці в'їзду здійснюються наступні дії: подання книжки МДП та документів посадовій особі митниці; перевірка статусу книжки МДП та її реєстрація; внесення відміток, записів до книжки МДП (обов'язково відокремлюється один відривний листок (білого кольору) і заповнюється відповідний корінець) та її передача перевізнику. Такі ж дії виконуються і у митниці виїзду лише з тією різницею, що обов'язково відокремлюється другий листок книжки МДП (зеленого кольору) і заповнюється відповідний корінець. І останньою дією після пропуску товарів за межі митної території України посадова особа митниці виїзду вносить до ЄАІС інформацію щодо пункту пропуску, через який здійснюється вивезення товару за межі митної території України, номер посвідчення та номер особистої номерної печатки посадової особи, що здійснила пропуск цього товару, відомості про фактично пропущену кількість товару в основних одиницях виміру та відомості про реєстраційний номер транспортного засобу комерційного призначення, який фактично переміщує товари через митний кордон України, якщо такі відомості відмінні від зазначених в електронних відомостях.

Однак кількість митних формальностей може бути значно більшою при переміщенні прохідним транзитом територією України товару із застосуванням книжки МДП. Як правило, митний огляд дорожнього транспортного засобу не проводиться. Однак ч. 2 ст. 5 Конвенції МДП передбачена можливість у виняткових випадках проведення огляду транспортного засобу, після

закінчення якого накладаються власні печатки та пломби⁴¹⁰ посадової особи проміжної митниці, що його провела (можливість виконання формальності, пов'язаної із проведенням митного огляду)⁴¹¹.

Необхідно звернути увагу на виконання ще однієї формальності, яка пов'язана зі сплатою єдиного збору в пункті пропуску через державний кордон України. Так, згідно ч. 2 ст. 1 Закону України «Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України» єдиний збір справляється одноразово залежно від режиму переміщення (ввезення, транзит) за єдиним платіжним документом в залежності від виду, місткості або загальної маси транспортних засобів⁴¹². Встановлена плата за проїзд автомобільними дорогами України (за кожен кілометр проїзду), у тому числі за перевищення встановлених розмірів загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів. Процедура справляння єдиного збору у разі переміщення транспортних засобів та вантажу через державний кордон визначена Постановою КМ України від 24 жовтня 2002 р. № 1569⁴¹³. Детальніше дослідження формальності щодо сплати єдиного збору буде проведено в наступних підрозділах цього розділу.

5.3. Митні формальності, пов'язані з переміщенням через митний кордон України автобусів, які здійснюють міжнародні перевезення

Послідовність дій посадових осіб митниці під час здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів і товарів,

⁴¹⁰ Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) 1975 року // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_012 (дата звернення: 20.01.2018).

⁴¹¹ Прокопенко В.В. Характеристика митних формальностей, пов'язаних із здійсненням операцій МДП (CARNET TIR). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 126–129.

⁴¹² Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України: Закон України від 04 листопада 1999 р. № 1212-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 454.

⁴¹³ Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2002 р. № 1569 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2002. № 44. С. 25. Ст. 2004.

що переміщуються ними через митний кордон України, у пунктах пропуску для автомобільного сполучення через державний кордон визначається типовою технологічною схемою здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон.

Для кожного виду транспорту КМ України розробив та затвердив технологічні схеми митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, у структуру поділу кожної з яких закладений напрямок переміщення, але винятком є технологічна схема здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів, в якій відсутнє таке виокремлення норм. Крім того, одним із ключових словосполучень у назві типових технологічних схем, затверджених Постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 451, є «здійснення митного контролю». Однак в цих схемах мова йде не тільки про митний контроль, а і про митне оформлення. Вважаємо, що нормотворцю необхідно було у назву типових схем обов'язково включити і термін «митне оформлення».

Необхідно звернути увагу і на значно розширений перелік форм митного контролю, які можуть бути застосовані на автомобільному транспорті на відміну від інших видів транспорту. Так, у п. 7 вказаної Типової технологічної схеми містяться наступні форми митного контролю:

- перевірка документів та відомостей, які відповідно до законодавства надаються митним органам під час переміщення автомобільних транспортних засобів і товарів через митний кордон України;

- митний огляд (огляд та переогляд автомобільних транспортних засобів і товарів, огляд та переогляд ручної поклажі та багажу, особистий огляд громадян);

 - усне опитування громадян та посадових осіб підприємств;

 - облік автомобільних транспортних засобів і товарів;

 - взяття проб (зразків) товарів;

використання службових собак, технічних та спеціальних засобів контролю;

подання запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, наданих митним органам.

Аналіз змісту ст. 336 МК України дозволяє стверджувати, що в цій статті міститься вичерпний перелік форм митного контролю, в якому відсутні такі форми, як взяття проб (зразків) товарів та використання службових собак, технічних та спеціальних засобів контролю. З цього приводу зазначимо, що МК України передбачені деякі форми митного контролю, які не відображені в ст. 336 МК України, і це: ідентифікація товарів, транспортних засобів, приміщень (ст. 326 МК України); верифікація сертифікатів про походження товару з України (ст. 47 МК України); попередній документальний контроль (п. 42 ч. 1 ст. 4 та ст. 319 МК України). Окремі статті присвячені й використанню технічних та спеціальних засобів і службових собак (ст. 324 МК України), і взяттю проб та зразків товарів (ст. 356 МК України). Деякі автори виокремлюють як форму митного контролю митне спостереження, яке може здійснюватися як без використання технічних засобів (наприклад, безпосереднє спостереження посадовою особою органів доходів і зборів у зоні митного контролю за поведінкою осіб, які перетинають митний кордон України), так і з застосуванням технічних засобів (наприклад, згідно п. 9 ч. 1 ст. 446 МК України утримувач вантажного митного комплексу зобов'язаний забезпечити наявність та функціонування системи відеоспостереження за входом (в'їздом) на територію комплексу та виходом (виїздом) з неї, процедурою здійснення митного контролю з фіксацією такого відображення для ведення відповідного архіву)⁴¹⁴.

Вважаємо, що редакція ст. 41 МК України 2002 р., в якій містився перелік форм митного контролю, була більш вдалою у

⁴¹⁴ Прокопенко В.В., Прокопенко В.В. Правове регулювання порядку переміщення металобрухту через митний кордон України: монографія. Чернівці: Технодрук, 2017. С. 60-61.

зв'язку з тим, що останній пункт переліку форм митного контролю свідчив про можливість використовувати інші форми, які передбачені МК України та іншими законами України з питань митної справи⁴¹⁵. Задля виключення можливості трактування у діючій редакції ст. 336 МК України, як статті, що містить вичерпний перелік форм митного контролю пропонується, до цієї норми внесення змін шляхом доповнення пунктом 9 наступного змісту: «використання інших форм, передбачених цим кодексом та іншими законами України з питань державної митної справи».

Об'єктом митного контролю на автомобільному транспорті є пасажирів, вантажі, багаж та автомобільні транспортні засоби (автобуси, які виконують міжнародні рейси, вантажні та легкові автомобілі).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт» автобус – транспортний засіб, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення пасажирів з кількістю місць для сидіння більше ніж дев'ять з місцем водія включно⁴¹⁶. Перш за все, необхідно звернути увагу на класифікацію таких перевезень на регулярні, нерегулярні та маятникові.

Для здійснення регулярних пасажирських перевезень необхідно виконати низку формальностей, пов'язаних із:

отриманням ліцензії на здійснення міжнародних перевезень пасажирів автобусами;

отриманням сертифікату відповідності транспортного засобу щодо безпеки руху та екологічної безпеки вимогам країн, територією яких здійснюватиметься перевезення;

відкриттям маршруту та внесенням відповідної інформації до реєстру міжнародних, автобусних маршрутів загального користування;

⁴¹⁵ Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. № 92-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 38-39. Ст. 288 (втратив чинність).

⁴¹⁶ Про автомобільний транспорт: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2344-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

отриманням дозволу на міжнародні регулярні пасажирські перевезення;

отриманням дозволів на здійснення транзитних перевезень пасажирів територією іноземних держав;

затвердженням паспорту маршруту;

узгодженням часу і пункту перетину державного кордону та затвердженням графіку перетину державного кордону при здійсненні міжнародних регулярних перевезень. Частиною 5 ст. 318 МК України встановлено, що розклад руху транспортних засобів, що здійснюють регулярні міжнародні рейси, затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону⁴¹⁷.

Коло осіб, які беруть участь у вищенаведених формальностях, значне, а саме: суб'єкт господарської діяльності; орган ліцензування; Міністерство інфраструктури України; Всеукраїнське об'єднання організацій роботодавців автомобільного транспорту «Укравтотранс»; ДП «Державний автотранспортний науково-дослідний і проектний інститут»; комісія, до складу якої входять представники Міністерства інфраструктури України, Державної служби України з безпеки на транспорті та профільних громадських організацій; Адміністрація Державної прикордонної служби України; ДФС України тощо.

Нерегулярні та маятникові перевезення, які здійснюються з використанням українськими перевізниками та іноземними перевізниками шляхових листів груп пасажирів, звільняються від дозволів, якщо інше не передбачено міжнародними угодами.

Угодою про міжнародні нерегулярні перевезення пасажирів автобусами (INTERBUS), до якої Україна приєдналась Законом

⁴¹⁷ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

України від 16 жовтня 2012 р.⁴¹⁸ передбачено звільнення автобусів від усіх податків і зборів на транспортні засоби, що стягуються у зв'язку з експлуатацією чи володінням транспортними засобами, але автобуси не звільняються від сплати податків і зборів на моторне паливо, податку на додану вартість на транспортні послуги, плати за користування дорогою та зборів з користувачів, що стягуються за користування інфраструктурою. Крім того, паливо для автобусів, що міститься в баках, установлених виробником для цих цілей, в будь-якому разі не перевищує 600 літрів також звільняються від ввізного мита й будь-яких інших податків і платежів.

У кожному пункті пропуску через державний кордон України, відкритому для автомобільного сполучення, з урахуванням існуючої інфраструктури виділені окремі смуги руху автобусів, легкового, вантажного автотранспорту. Переміщення та митний контроль таких транспортних засобів, товарів здійснюється з використанням двоканальної системи – смуги руху, позначеної символами зеленого кольору («зелений коридор») та смуги руху, позначеної символами червоного кольору («червоний коридор»). Кожна смуга руху, повинна бути позначена відповідними дорожніми знаками, розміткою та інформаційними покажчиками, а також інженерними пристроями для розмежування руху за напрямками та смугами. На відміну від інших видів транспорту, тільки для автомобільних транспортних засобів передбачається використання двоканальної системи при переміщенні через митний кордон України.

Необхідно відразу обмовитись, що в пунктах пропуску через державний кордон України, відкритих для автомобільного сполучення, посадові особи митниць поміж митного контролю здійснюють документальний контроль за дотриманням

⁴¹⁸ Про приєднання України до Угоди про міжнародні нерегулярні перевезення пасажирів автобусами (Угода INTERBUS): Закон України від 16 жовтня 2012 р. № 5444-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 47. Ст. 653.

автомобільними перевізниками законодавства України щодо міжнародних автомобільних перевезень.

Розглянемо виконання митних формальностей у випадку в'їзду на митну територію України автобусів, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення.

Автобуси міжнародних маршрутів проходять оформлення згідно графіку руху. Автобуси, які перевозять організовані групи дітей, інвалідів, проходять, як правило, митний (і прикордонний) контроль позачергово. По прибутті в пункт пропуску і після проходження прикордонного контролю водії (представники перевізників) автобуса, самостійно обирають смугу руху («зелений» або «червоний» коридор) для проходження митного контролю. У випадку обрання «зеленого» коридору митний контроль пасажирів може здійснюватися безпосередньо в автобусі, без виходу з нього водіїв та пасажирів, але при наявності достатніх підстав вважати, що водії, пасажири автобуса переміщують товари, які підлягають оподаткуванню митними платежами, або підпадають під встановлені законодавством заборони або обмеження щодо ввезення на митну територію України, або підлягають письмовому декларуванню, митний контроль може бути здійснений у залі для оформлення пасажирів, у службових приміщеннях.

Першою митною формальністю є декларування автобуса. Як свідчить ст. 262 МК України, транспортні засоби, що перевозять пасажирів, декларуються в місці перетину митного кордону України.

Першою дією є пред'явлення водієм автобуса документів, необхідних для митного оформлення. Згідно ст. 222 МК України автотранспортні засоби, які перевозять пасажирів через митний кордон України, декларуються шляхом подання національних реєстраційних документів. Термін «національні документи» в даному випадку вживається не як синонім «українських», а як документи, які містять відомості про його державну реєстрацію

(національну належність), і цей висновок ґрунтується на положеннях ст. 335 МК України. Наступною дією є проведення ідентифікації транспортного засобу на предмет відповідності пред'явленим документам і внесення посадовою особою митниці даних, які містяться в реєстраційних документах автобусу, до функціонального модуля «Журнал пункту пропуску» АСМО «Інспектор». Практично мова йде про застосування передбаченої ст. 341 МК України форми митного контролю, а саме облік товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. Згідно ч. 4 ст. 341 МК України порядок здійснення органами доходів і зборів обліку товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, визначається центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Однак до цього часу Міністерство фінансів України цього не визначило. З цього приводу Н.М. Дукова зазначає, що «відсутність такого нормативного акту фактично виключає можливість застосування даної форми митного контролю. Проте органи доходів і зборів незалежно від цього (мається на увазі відсутність відповідного акту) фактично застосовують дану форму митного контролю. Керуються при цьому безпосередньо положеннями чинного законодавства, які встановлюють порядок проведення такого обліку, та які були прийняті ще Державною митною службою України. Так, актами цього органу затверджувалися відповідні інструкції, журнали та інші документи, які уособлювали облік товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. Так, наприклад, Правила митного оформлення транспортних засобів, номерних вузлів та агрегатів, що переміщуються через митний кордон України від 25.06.1999 р. № 393⁴¹⁹, затверджені наказом ДМС України, передбачали форми таких документів, як журнали обліку транспортних засобів,

⁴¹⁹ Про затвердження Правил митного оформлення транспортних засобів, номерних вузлів та агрегатів, що переміщуються через митний кордон України: наказ Державної митної служби України від 25.06.1999 р. № 393 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 1999. № 31. С. 162. Ст. 1631 (втратив чинність).

номерних вузлів та агрегатів, які ввозяться (пересилаються) в Україну, обліку транспортних засобів, номерних вузлів та агрегатів, що вивозяться (пересилаються) з України тощо»⁴²⁰. Крім того, в пунктах пропуску через державний кордон України обов'язковим є ведення журналу реєстрації транспортних засобів, який прошнуровується, сторінки нумеруються, запис про кількість прошнурованих сторінок засвідчується підписом начальника митного поста та скріплюється його підписом⁴²¹.

Таким чином, митна формальність – декларування автобусу складається з таких дій:

пред'явлення водієм автобусу національних реєстраційних документів;

внесення даних до журналу реєстрації транспортних засобів та функціонального модуля «Журнал пункту пропуску» АСМО «Інспектор».

Наступна митна формальність стосується сплати єдиного збору. Законом України «Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України» та відповідно до Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон, затвердженого постановою КМ України від 24.10.2002 р. № 1569⁴²², за проведення контролю автобусів від 10 до 30 місць включно ставка єдиного збору складає 4 євро, а автобусів понад 30 місць – 10 євро. Незалежно від кількості місць ставка за проїзд автомобільними дорогами за кожен км проїзду складає 0,04 євро⁴²³. Такий збір стягується при в'їзді та тільки з іноземних перевізників. При цьому заповнюється уніфікована

⁴²⁰ Дукова Н.М. Облік товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України як форма митного контролю. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. № 3. С. 37–50.

⁴²¹ Федотов О.П. Форма митного контролю – «облік товарів та транспортних засобів. *Правове життя сучасної України: тези доповідей 10-ї звіт. наук. конф. проф-викл. і аспірант. складу* (Одеса, 27-28 квітня 2007 р.). Одеса, 2007. С. 370-372.

⁴²² Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2002 р. № 1569 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2002. № 44. С. 25. Ст. 2004.

⁴²³ Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України: Закон України від 04 листопада 1999 р. № 1212-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 454.

митна квитанція МД-1, в яку вноситься розрахунок єдиного збору окремо за всіма його складовими з зазначенням всіх даних, що стали основою для нарахування єдиного збору, а також обов'язковим зазначенням реєстраційного номеру транспортного засобу, один примірник якої вручається водієві автобусу.

Слід звернути увагу на додаток № 1 до листа ДМС України від 09.01.2013 р. № 12/2-12.1/123-ЕП, який містить довідкову таблицю з нарахування плати за проїзд автомобільними дорогами України (за кожний кілометр проїзду) та автотранспортних засобів іноземних країн, що виконують перевезення вантажів або пасажирів по території України в розрізі країн. Ознайомлення з додатком дозволяє стверджувати, що автотранспортні засоби з достатньої кількості країн звільнені від плати за проїзд автомобільними дорогами України.

Необхідно обмовитись, що незалежно від обрання «зеленого» або «червоного» коридорів митна формальність щодо сплати єдиного збору при в'їзді на митну територію України виконується.

Таким чином, митна формальність – сплата єдиного збору складається з таких дій: розрахунок єдиного збору; сплата єдиного збору; оформлення квитанції МД-1.

У випадку обрання водіями (представниками перевізників) «червоного» коридору виконуються ті ж самі митні формальності, як і у випадку обрання «зеленого коридору». Крім того, виконуються три митні формальності, які пов'язані з декларуванням товарів, їх оформленням та проведенням митного огляду ручної поклажі та багажу.

З метою забезпечення здійснення громадянами декларування переміщуваних ними товарів та інших предметів, посадовою особою митниці здійснюється попереднє усне опитування громадян на наявність товарів, які підлягають обов'язковому письмовому декларуванню, та при необхідності, громадянам видаються для здійснення письмового декларування митні декларації для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний

кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності, форма яких затверджена постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 431⁴²⁴. Згідно ч. 2 ст. 365 МК України громадянам, які в'їжджають на територію України або виїжджають з неї засобами автомобільного транспорту, дозволяється здійснювати декларування товарів, що переміщуються ними через митний кордон України, не залишаючи цих транспортних засобів⁴²⁵.

При декларуванні пасажирями автобусу ручної поклажі та багажу здійснюються наступні дії: попереднє усне опитування пасажирів; отримання та заповнення митних декларацій; подання митної декларації.

Як правило, митне оформлення та митний контроль здійснюється в спеціальному залі для оформлення пасажирів з наступною послідовністю: автобус зупиняється у спеціальному місці на автобусній смузі руху біля входу до залу оформлення пасажирів; пасажирі виходять з автобусу, забирають свої особисті речі, багаж з багажних відсіків автобусу та направляються в спеціальний зал для оформлення пасажирів, де посадовими особами митниці здійснюється такий контроль.

При виконанні формальності оформлення митної декларації здійснюються наступні дії: перевірка поданих документів; прийняття рішення щодо оподаткування митними платежами товару та їх стягнення; проставлення особистої номерної печатки посадовою особою митниці.

Слід зазначити, що рух пасажирів в залі оформлення здійснюється за схемою, яка виключає уникнення будь-якої особи від проходження митного контролю. Після митного контролю пасажирі виходять із залу оформлення, поміщають багаж у багажні відсіки автобусу та займають свої місця.

⁴²⁴ Про затвердження форми митної декларації для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 431 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 32. Ст. 1526.

⁴²⁵ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

Митна формальність – митний огляд ручної поклажі та супроводжуваного багажу складається із наступних дій: пред'явлення для митного контролю товарів; безпосередній огляд; використання засобів технічного контролю (не обов'язково); проставлення відбитку особистої номерної печатки.

Під час проходження пасажирами митного контролю в залі оформлення пасажирів посадовими особами митниці на смузі руху або на спеціальному майданчику здійснюється візуальний огляд автобусу та його обстеження, після чого складається акт огляду транспортного засобу. Під час огляду обов'язкова присутність водія транспортного засобу.

Підсумовуючи, зазначимо, що при в'їзді на митну територію України автобусів, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення, смугою руху «червоний коридор» виконуються наступні митні формальності: декларування автобусу; сплата єдиного збору; декларування пасажирами автобусу ручної поклажі та багажу; оформлення митної декларації; митний огляд ручної поклажі та супроводжуваного багажу; митний огляд автобусу.

Крім того, в пункті пропуску посадові особи митниці виконують формальність щодо забезпечення документального контролю за дотриманням автомобільними перевізниками законодавства України щодо міжнародних автомобільних перевезень. Уникаючи дискусії з приводу віднесення або навпаки формальності виконання такого контролю до митних, відмітимо наступне: контроль міжнародних автомобільних перевезень, який здійснюють посадові особи митниць з 2013 р., на наш погляд, не є митною формальністю. Наведемо обґрунтування цієї тези. Виходячи з поняття митні формальності, яке міститься в п. 29 ч. 1 ст. 4 МК України, стає зрозумілим, що це сукупність дій, які виконуються з метою дотримання законодавства України з питань державної митної справи. Виникає питання, а контроль міжнародних автомобільних перевезень, який здійснюється в пунктах пропуску, є складовою державної митної справи?

Враховуючи зміст ч. 1 ст. 1 «Законодавство України з питань державної митної справи» та ч. 1 ст. 7 «Державна митна справа» МК України доходимо до висновку, що такий контроль можливо було би віднести до державної митної справи, якщо в ч. 1 ст. 7 МК України був використаний поряд з терміном «товари» термін «транспортні засоби комерційного призначення».

Згідно ст. 53 Закону України «Про автомобільний транспорт» при виконанні міжнародних перевезень пасажирів резиденти України повинні мати: дозволи іноземних країн, по території яких буде здійснюватися перевезення; свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу; список пасажирів (при нерегулярних та маятникових перевезеннях); білетно-облікову документацію; схему маршруту.

При виконанні міжнародних перевезень пасажирів нерезиденти повинні мати: дозвіл України; свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу; список пасажирів (для нерегулярних та маятникових перевезень); білетно-облікову документацію⁴²⁶.

Відповідно до п. 1.3 листа ДМС України від 09.01.2013 р. № 12/2-12.1/123-ЕП при здійсненні контролю автобуса, що здійснює міжнародні перевезення пасажирів перевіряється:

у регулярному сполученні: наявність дозволу на здійснення перевезень пасажирів; строк дії дозволу; відповідність даних про власника, визначених у дозволі, даним у свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу;

у нерегулярному сполученні: наявність дозволу на здійснення перевезень пасажирів (якщо інше не передбачене законодавством); строк дії дозволу; відповідність даних про власника, реєстраційний номер транспортного засобу та його модель, визначених у дозволі, даним у свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу⁴²⁷.

У випадку позитивних результатів здійснення цього виду контролю посадова особа митниці проставляє відбиток штампа

⁴²⁶ Про автомобільний транспорт: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2344-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

⁴²⁷ Про надання роз'яснень: лист Державної митної служби України від 09.01.2013 р. № 12/2-12.1/123-ЕП. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/1000021> (дата звернення: 25.01.2018).

«Під митним контролем» на оригіналі та ксерокопії дозволу при виконанні нерегулярних перевезень і на ксерокопії дозволу – при виконання регулярних перевезень, наданих перевізником-нерезидентом, зазначає своє прізвище, ім'я, по батькові та засвідчує їх особистим підписом. Ксерокопія дозволу залишається в справах митниці разом з документами, що були підставою для пропуску транспортного засобу на митну територію України. Також посадова особа вносить реквізити дозволу на міжнародні регулярні перевезення пасажирів (за наявності) до функціонального модуля «Журнал пункту пропуску» АСМО «Інспектор».

Таким чином формальність документального контролю міжнародних автомобільних перевезень складається із наступних дій: пред'явлення пакету документів водієм; перевірка документів посадовою особою митниці; проставлення відповідних відміток; внесення даних до модуля «Журнал пункту пропуску» АСМО «Інспектор».

При виїзді за межі митної території України автобусів, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення як і у «зеленому», так і у «червоному» коридорах здійснюються ті ж самі митні формальності, як і при в'їзді на митну територію України за виключенням формальності щодо сплати єдиного збору.

Підсумовуючи, відмітимо, що при в'їзді на митну територію України автобусів, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення, смугою руху «зелений коридор» виконуються такі митні формальності та дії: а) декларування автобусу (пред'явлення водієм автобусу національних реєстраційних документів; внесення даних до відповідних журналів реєстрації транспортних засобів); б) сплата єдиного збору (розрахунок єдиного збору; сплата єдиного збору; оформлення квитанції МД-1).

При в'їзді на митну територію України автобусів, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення, смугою руху «червоний коридор» виконуються наступні митні формальності: а) декларування автобусу (пред'явлення водієм автобусу

національних реєстраційних документів; внесення даних до відповідних журналів реєстрації транспортних засобів); б) сплата єдиного збору; в) декларування пасажирами автобусу ручної поклажі та багажу (попереднє усне опитування пасажирів; отримання та заповнення митних декларацій; подання митної декларації); г) оформлення митної декларації (перевірка поданих документів; прийняття рішення щодо оподаткування митними платежами товару та їх стягнення; проставлення особистої номерної печатки посадовою особою митниці); г) митний огляд ручної поклажі та супроводжуваного багажу (пред'явлення для митного контролю товарів; безпосередній огляд; використання засобів технічного контролю (не обов'язково); проставлення відбитку особистої номерної печатки); д) митний огляд автобусу (візуальний огляд автобусу; обстеження автобусу складення акту огляду).

При виїзді за межі митної території України автобусів, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення, смугами руху «зелений» коридор, «червоний коридор» виконуються ті ж самі митні формальності, як і при в'їзді на митну територію України, за винятком формальності щодо сплати єдиного збору.

5.4. Митні формальності, пов'язані з переміщенням через митний кордон України вантажних автомобілів, які здійснюють міжнародні перевезення

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт» автомобіль вантажний – автомобіль, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення вантажів⁴²⁸.

Зазначимо, що вантажні автомобілі можуть переміщуватись через митний кордон України без вантажу, тобто бути порожніми. Відповідно до ст. 222 МК України порожні автотранспортні засоби

⁴²⁸ Про автомобільний транспорт: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2344-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

комерційного призначення декларуються шляхом подання національних реєстраційних документів⁴²⁹. При цьому порожні транспортні засоби у разі в'їзду на митну територію України декларуються митним органам не пізніше ніж через три години з моменту прибуття у пункт пропуску, а в разі виїзду за межі митної території України – не пізніше ніж за три години до перетинання митного кордону України.

Перевезення вантажів автомобільним транспортом територією іноземних держав або транзитом через їхні території здійснюється автомобільними перевізниками згідно з вимогами міжнародних договорів України та на підставі належним чином оформлених відповідних дозволів, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Наказ Міністерства транспорту України від 20.08.2004 р. № 757 деталізує порядок оформлення і видачі дозволів на поїздку по територіях іноземних держав при виконанні перевезень вантажів автомобільним транспортом у міжнародному сполученні, їх обміну та обліку⁴³⁰.

Розглянемо виконання митних формальностей у випадку в'їзду на митну територію України вантажних автомобілів, які здійснюють міжнародні перевезення. В першу чергу звернемо увагу, що вантажні автомобілі (включаючи порожні) переміщуються через митний кордон України в пункті пропуску виключно використовуючи смугу руху, позначену червоним кольором, тобто «червоний» коридор. У деяких пунктах пропуску можуть бути створені окремі смуги руху для вантажних транспортних засобів.

Згідно ч. 1 ст. 199 МК України граничний строк перебування у пунктах пропуску автомобільного транспорту не може

⁴²⁹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴³⁰ Про впорядкування системи оформлення, видачі, використання та обліку дозволів на міжнародні перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом: наказ Міністерства транспорту України від 20.08.2004 р. № 757 / Міністерство транспорту України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 35. С. 170. Ст. 2354.

перевищувати п'ять днів з моменту прибуття у пункт пропуску для здійснення митних процедур⁴³¹.

Перша митна формальність, яка здійснюється поза пунктом пропуску і завчасно власником товарів, є попереднє повідомлення митниці про намір увезти товари на митну територію України, яка складається з таких дій: заповнення та подання попередньої митної декларації; реєстрація та перевірка декларації. Попередня інформація, надана суб'єктом ЗЕД, використовується митними органами для здійснення на її основі аналізу та оцінювання ризиків, ще до здійснення фактичної операції та визначення наперед ступеню ризику, який вона несе. Це, в першу чергу, вигідно представникам бізнесу, оскільки скоротиться час на прийняття митницею рішень щодо необхідних форм та обсягів контролю, що, відповідно, сприятиме скорочення часу на здійснення митного контролю та оформлення⁴³².

Згідно ч. 4 ст. 335 МК України під час надання органу доходів і зборів попереднього повідомлення про намір здійснити переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України до нього подаються такі документи та/або відомості, у тому числі засобами інформаційних технологій, для ввезення товарів на митну територію України:

заява встановленої форми про намір здійснити ввезення товарів на митну територію України (попереднє повідомлення або попередня митна декларація);

відомості про найменування, обсяг (кількість) та вартість товарів, які планується ввезти на митну територію України;

вид транспорту, яким планується здійснити ввезення товарів на митну територію України;

назва пункту пропуску через державний кордон України (органу доходів і зборів), через який планується ввезення товарів;

⁴³¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴³² Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика: монографія / І.Г. Бережнюк та ін.; за заг. ред. І.Г. Бережнюка; Держ. НДІ митної справи. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2014. 287 с.

відомості про документи, що підтверджують дотримання встановлених відповідно до закону заборон та/або обмежень щодо пропуску товарів через митний кордон України⁴³³.

Перша митна формальність, яка здійснюється в пункті пропуску у разі прибуття вантажного автомобіля з товаром, є контроль на кордоні. Першою дією є подання перевізником (водієм) документів посадовій особі митниці, які передбачені п. 1 ч. 1 ст. 335 МК України, а саме:

документи на транспортний засіб, зокрема ті, що містять відомості про його державну реєстрацію (національну належність);

транспортні (перевізні) документи (міжнародні товаротранспортні накладні);

визначений актами Всесвітнього поштового союзу документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності);

комерційні документи (за наявності) на товари, що перевозяться, які містять відомості, зокрема, про найменування та адресу перевізника, найменування країни відправлення та країни призначення товарів, найменування та адреси відправника (або продавця) та отримувача товарів;

відомості про кількість вантажних місць та вид упаковки; найменування товарів;

вага бруто товарів (у кілограмах) або об'єм товарів (у метрах кубічних), крім великогабаритних вантажів⁴³⁴.

Для міжнародних перевезень використовується товарно-транспортна накладна особливої, міжнародної форми – CMR. Транспортна накладна CMR виписується для підтвердження укладення договору перевезення, який визначає відповідальність відправника, перевізника та одержувача товару і підтверджує, що вантаж у момент прийняття знаходився в належному стані, в цілій упаковці, маркування і число місць відповідають зазначеним у

⁴³³ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴³⁴ Там само.

накладній. У той же час накладна CMR не є товаророзпорядчим документом. Вантаж видається зазначеному в ній вантажоодержувачу. Транспортна накладна CMR передбачена Конвенцією про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів⁴³⁵, відповідно до якої накладна складається, як мінімум, у трьох примірниках, і підписується відправником і перевізником. Перший примірник накладної передається відправнику, другий – супроводжує вантаж, третій – залишається у перевізника. Кількість інших примірників залежить від кількості країн транзиту, через які переміщується вантаж.

Реєстрація у спеціальному журналі прибуття автомобільного транспортного засобу та внесення даних до функціонального модуля «Журнал пункту пропуску» АСМО «Інспектор» є наступною дією. Як зазначає О.П. Федотов «...відповідних чітких і окреслених вимог щодо ведення журналів реєстрації товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон немає. Питання про облік журналів реєстрації товарів і транспортних засобів, їх кількості, термінів зберігання і тому подібні аспекти регламентуються номенклатурою справ відповідного митного поста (підрозділу митного оформлення та інших підрозділів митних органів України)⁴³⁶.

Наступною дією є перевірка комплектності документів, необхідних для митного контролю та митного оформлення вантажного автомобіля і товарів відповідно до заявленого митного режиму, а також відомостей, зазначених у цих документах, після чого на прийнятих документах проставляється відбиток штампа «Під митним контролем».

Наступною дією є перевірка цілісності накладеного митного забезпечення, а також загальний огляд вантажного автомобіля.

⁴³⁵ Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів 1956 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_234 (дата звернення: 26.01.2018).

⁴³⁶ Федотов О.П. Форма митного контролю – облік товарів та транспортних засобів. *Правове життя сучасної України: тези доповідей 10-ї звіт. наук. конф. проф-викл. і аспірант. складу* (Одеса, 27-28 квітня 2007 р.). Одеса, 2007. С. 370-372.

Останньою дією є прийняття рішення посадовою особою митниці щодо пропуску або відмови у пропуску вантажного автомобіля і товарів на митну територію України.

У випадку прийняття рішення про відмову в митному оформленні або пропуску митниця зобов'язана видати зацікавленій особі картку відмови в прийнятті митної декларації або митному оформленні чи пропуску товарів і транспортних засобів комерційного призначення із зазначенням причини.

Якщо прийнято рішення про відмову у пропуску вантажного автомобіля на митну територію України, виконуються дії щодо повернення цього транспортного засобу на територію суміжної держави. Як правило, виїзд вантажного автомобіля за межі пункту пропуску здійснюється в супроводі посадових осіб митниці та підрозділу з охорони державного кордону.

Таким чином, митна формальність – контроль на кордоні складається з таких дій: подання перевізником (водієм) документів у пункті пропуску; реєстрація прибуття вантажного автомобіля; перевірка комплектності документів; загальний огляд вантажного автомобіля; прийняття рішення щодо пропуску або відмови у пропуску на митну територію України.

У випадку прийняття рішення про пропуск вантажного автомобіля на митну територію України місцем доставки товару може бути територія пункту пропуску (її частина) або підрозділ митниці призначення, в якому безпосередньо проводиться митне оформлення, територія митного складу, складу тимчасового зберігання, вантажного митного комплексу тощо. ДФС України ведеться перелік місць доставки товарів, дані про які вносяться в ЄАІС⁴³⁷. Інформація про місце доставки товару міститься в графі 30 попередньої митної декларації.

Як показує аналіз практики цього напрямку митної діяльності, митне оформлення вантажних автомобілів, які в'їхали на митну територію України, проводиться, в основному, в митній

⁴³⁷ Про місця доставки товарів транспортними засобами: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 646 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 207. Ст. 2383.

інфраструктурі, яка розташована вглибині території України, на значній відстані від пунктів пропуску через державний кордон України.

Однак незалежно від місця здійснення митного оформлення, саме в пункті пропуску через державний кордон України посадова особа митниці відповідно до переліку товарів, що підлягають державному контролю у разі переміщення їх через митний кордон України, та поданих товаросупровідних (товаротранспортних) документів, визначає вид (види) державного контролю та форму його проведення, тобто мова йде про виконання митної формальності, пов'язаної зі здійсненням інших видів державного контролю в пункті пропуску через державний кордон України. У випадку митного оформлення вантажного автомобіля не в пункті пропуску мова йде про виконання попереднього документального контролю.

Якщо місцем доставки є територія або частина пункту пропуску – виконується низка митних формальностей, пов'язаних зі здійсненням митного контролю та митного оформлення. Перш за все виконуються митні формальності, пов'язані з митним оформленням, а саме декларування, прийняття митної декларації, оформлення митної декларації, завершення митного оформлення. При виконанні цих формальностей необхідно звернути увагу на дотримання вимог законодавства, якими встановлено заборони або обмеження стосовно переміщення автомобільних транспортних засобів і окремих видів товарів через митний кордон України, нарахування митних платежів, передбачених законодавством під час митного оформлення автомобільних транспортних засобів і товарів у пунктах пропуску, а також контроль за повнотою їх сплати.

Слід звернути увагу, що до виконання митної формальності завершення митного оформлення, виконується митна формальність, пов'язана з митним контролем, а саме огляд вантажного автомобіля і товарів, а також формальність щодо сплати єдиного збору.

За результатами аналізу та оцінки ризиків, у тому числі з використанням документальних або електронних профілів ризику, обираються форми митного контролю та вид огляду (ідентифікаційний, частковий або повний). Крім того, посадові особи митниці можуть застосувати весь арсенал форм митного контролю, перелік яких наведений в п. 7 Типової технологічної схеми митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон. Так, можуть бути використані технічні засоби контролю. Наказом ДМС України від 27.07.2009 р. № 692 затверджений Порядок митного огляду товарів і транспортних засобів з використанням мобільної рентгенографічної системи Eagle M4507 у пунктах пропуску через державний кордон⁴³⁸. Огляд транспортних засобів та великогабаритних вантажів здійснюється переважно в інспекційно-оглядових комплексах. Широке розповсюдження набули інспекційно-оглядові комплекси на базі систем огляду RAPISCAN, HEIMANN, CARGOSEARCH. Функції CRYSTAL CLEAR і HI-SCAN цих інспекційно-оглядових комплексів дозволяють швидко і ефективно здійснювати огляд вантажних контейнерів і автомобілів. Ці системи здатні інспектувати об'єкти масою до 60 т, висотою до 4,5 м, шириною до 3,5 м і довжиною до 25 м⁴³⁹.

При здійсненні митного огляду вантажного автомобіля можуть використовуватись службові собаки на предмет виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї, боєприпасів, тютюнових виробів, грошових знаків у вигляді банкнот.

Якщо місцем доставки є територія пункту пропуску, єдиний збір з вантажних автомобілів стягується тільки за здійснення контролю вантажів і транспортних засобів.

⁴³⁸ Про затвердження Порядку митного огляду товарів і транспортних засобів з використанням мобільної рентгенографічної системи Eagle M4507 у пунктах пропуску через державний кордон: наказ Державної митної служби України від 27.07.2009 р. № 692 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2009. № 69. С. 103. Ст. 2400.

⁴³⁹ Технічне забезпечення митного контролю. URL: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0608&T=02&lng=1&st=0 (дата звернення: 26.01.2018).

Митна формальність сплати єдиного збору з вантажних автомобілів у разі їх в'їзду на митну територію України ідентична розглянутій в попередньому підрозділі митній формальності сплати єдиного збору з автобусів і складається з тих самих дій: розрахунок єдиного збору; сплата єдиного збору; оформлення квитанції МД-1.

У пунктах пропуску через державний кордон України також здійснюється документальний контроль за міжнародними автомобільними перевезеннями щодо вантажних автомобілів за аналогією з таким контролем щодо автобусів, що детально було розглянуто у попередньому підрозділі.

Таким чином, якщо місцем доставки є територія (частина) пункту пропуску в разі в'їзду вантажного автомобіля на митну територію України, виконуються наступні митні формальності: контроль на кордоні; здійснення інших видів контролю; декларування; прийняття митної декларації; оформлення митної декларації; сплата єдиного збору; огляд транспортного засобу і товарів; завершення митного оформлення; документальний контроль за міжнародними автомобільними перевезеннями.

Якщо місце доставки знаходиться не в пункті пропуску через державний кордон України митні формальності, які при цьому виконуються, дещо відрізняються від митних формальностей, які виконуються в пункті пропуску, яке є місцем доставки, хоча деякі з них в обох випадках є однаковими.

При в'їзді на митну територію України вантажного автомобілю в пункті пропуску першою виконується митна формальність контроль на кордоні. Наступна формальність – виконання попереднього документального контролю (у випадку митного оформлення в пункті пропуску – не застосовується), який складається з таких дій: подання відповідних документів; перевірка документів; проставлення відповідних відміток; припинення попереднього документального контролю та залучення посадової особи контролюючого органу для здійснення відповідного виду державного контролю (не обов'язково).

Згідно ч. 2 ст. 305 МК України при ввезенні на митну територію України та/або переміщенні територією України прохідним та внутрішнім транзитом товарів за переліком є обов'язковим надання митниці забезпечення сплати митних платежів. Постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 461 затверджений такий перелік товарів⁴⁴⁰. Таким чином, за наявності товарів, які входять у вказаний перелік виконується митна формальність забезпечення гарантування доставки автомобільних транспортних засобів і товарів до митниць призначення. МК України передбачені наступні форми фінансових гарантій: гарантія, що надається у вигляді документа; грошова застава. Найбільш поширеною фінансовою гарантією у випадку здійснення внутрішнього транзиту є гарантія у вигляді документа, яка оформлюється у двох екземплярах. Першою дією є пред'явлення гарантії, яке здійснює гарант або його представник, посадовій особі митниці в пункті пропуску через державний кордон України, яка звіряє шляхом співставлення дані, внесені в цей документ, із відомостями, які містяться в інших документах (попередній митній декларації, СМР, товаросупровідних тощо), а також відомості про гаранта, що містяться у відповідному реєстрі. Обов'язково вносяться до функціонального модуля «Журнал пункту пропуску» АСМО «Інспектор» відомості про гарантію документ. Після перевірки документів посадова особа митниці проставляє на гарантії-документі відповідні відбитки відтиски штампу «Під митним контролем» та особистої номерної печатки. Один екземпляр залишається у митниці в пункті пропуску через державний кордон України, а другий повертається гаранту для його пред'явлення в місці доставки.

Як бачимо митна формальність забезпечення доставки автомобільних транспортних засобів і товарів до митниць призначення складається із наступних дій: пред'явлення гарантії в

⁴⁴⁰ Про затвердження переліку товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України прохідним та внутрішнім транзитом здійснюється за умови обов'язкового надання митним органам забезпечення сплати митних платежів: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 461 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 314. Ст. 1554.

пункті пропуску; перевірка відомостей в гарантії-документі та внесення відомостей в журнал пункту пропуску АСМО «Інспектор»; проставлення митного забезпечення в гарантії-документі.

В митниці призначення виконується митна формальність виконання зобов'язання, забезпеченого гарантією-документом, на якій гарант або його представник пред'являє посадовій особі митниці другий екземпляр гарантії-документа, на якій проставляє свою печатку. Посадова особа митниці також проставляє відтиск особистої номерної печатки, що свідчить про «погашення» зобов'язання, наданого гарантом. Другий екземпляр гарантії документа повертається гаранту.

Як бачимо, митна формальність виконання зобов'язання, забезпеченого гарантією-документом складається з таких дій: пред'явлення гарантії в місці доставки; проставлення відбитків печатки гаранта та особистої номерної печатки.

Є різниця і в сплаті єдиного збору. Так, єдиний збір стягується з вантажних автомобілів і за здійснення контролю вантажів і транспортних засобів, і за проїзд транспортних засобів автомобільними дорогами України (за кожен кілометр проїзду), і за кожен кілометр проїзду автомобільних транспортних засобів з перевищенням встановлених розмірів, загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів (є додатковою платою).

Причому українські перевізники лише сплачують єдиний збір за здійснення контролю вантажів і транспортних засобів і у випадку перевищення розмірів, загальної маси, осьових навантажень, габаритних параметрів.

У місці доставки вантажного автомобіля і товарів (в митниці призначення) першою митною формальністю, яка повинна бути виконана, є пред'явлення вантажного автомобіля і товарів у місці доставки. Відповідно до ч. 4 ст. 200 МК України в місці доставки товари і транспортні засоби пред'являються, а документи на них

передаються органу доходів і зборів у мінімально можливий строк після їх прибуття, а в разі прибуття поза робочим часом, встановленим для органу доходів і зборів, – у мінімально можливий строк після початку роботи цього органу⁴⁴¹.

Наступні митні формальності, які виконуються в місці доставки, а саме декларування товарів, здійснення інших видів державного контролю, прийняття митної декларації, оформлення митної декларації, митний огляд товару і вантажного автомобіля, завершення митного оформлення, нічим не відрізняються від однойменних формальностей, які виконуються в пункті пропуску через державний кордон України⁴⁴².

Таким чином, якщо місце доставки знаходиться не в пункті пропуску через державний кордон України, деякі митні формальності виконуються в пункті пропуску, а деякі – в митниці призначення. У пункті пропуску виконуються такі митні формальності: контроль на кордоні; попередній документальний контроль; документальний контроль за міжнародними автомобільними перевезеннями; сплата єдиного збору; забезпечення доставки автомобільних транспортних засобів і товарів до митниць призначення (не обов'язково). У митниці призначення виконуються такі митні формальності: пред'явлення вантажного автомобіля і товару; декларування товарів; здійснення інших видів державного контролю; прийняття митної декларації; оформлення митної декларації; митний огляд товару і вантажного автомобіля; завершення митного оформлення.

У разі переміщення вантажного автомобіля прохідним транзитом через територію України митні формальності виконуються як в пункті пропуску в'їзду вантажного автомобіля на митну територію України, так і в пункті пропуску виїзду

⁴⁴¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁴² Прокопенко В.В. Виконання митних формальностей у разі ввезення товарів в Україну вантажними автомобільними транспортними засобами *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 30. Т. 1. С. 66–69.

вантажного автомобіля за межі митної території України (причому дії на кожній із них практично ідентичні).

Виконання митних формальностей при здійсненні контролю за транзитним перевезенням товарів, вантажних автомобілів здійснюється на підставі документів контролю за переміщенням товарів. Контроль за переміщенням товарів, вантажних автомобілів, які переміщуються у митній процедурі (митному режимі) транзиту до митниці призначення, здійснюється митницею відправлення, тобто митницею в'їзду на митну територію України. Реалізується такий контроль внесенням посадовою особою митниці в'їзду відповідних даних про здійснення такого транзиту до ЄАІС. У митниці в'їзду (відправлення) першою виконується митна формальність – контроль на кордоні, яка складається з наступних дій: подання перевізником документів; перевірка документів та встановлення строку транзитного переміщення; внесення даних до ЄАІС; митний огляд (не обов'язково); накладення засобів забезпечення ідентифікації (не обов'язково). Наступними митними формальностями є попередній документальний контроль, сплата єдиного збору, які нічим не відрізняються від їх виконання у разі ввезення на митну територію України. Також посадові особи митниці виконують формальність (яка не є митною) щодо документального контролю за міжнародними автомобільними перевезеннями.

У митниці виїзду виконуються митні формальності щодо контролю на кордоні та повноти сплати єдиного збору. Так, під час виїзду вантажного автомобіля з іноземною реєстрацією за межі митної території України посадова особа митниці повинна перевірити факт плати за проїзд автомобільними дорогами України або додаткової плати за проїзд автомобільного транспортного засобу з перевищенням встановлених загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів і у випадку виявлення факту недоплати вживає заходи з донарахування такої плати. Перевірка повноти внесення та нарахування перевізниками-

нерезидентами платежів за проїзд автомобільними дорогами України здійснюється шляхом віднімання від даних показника спідометра при виїзді транспортного засобу з України даних показника спідометра при в'їзді транспортного засобу на митну територію України, з подальшим співставленням отриманого в результаті віднімання кілометражу з кілометражем зазначеним у МД-1, що була оформлена митницею України у пункті пропуску через державний кордон України при в'їзді транспортного засобу в Україну⁴⁴³.

І при виїзді вантажного автомобіля за межі митної території України здійснюється документальний контроль за міжнародними автомобільними перевезеннями.

У разі вивезення товарів вантажним автомобілем за межі території України митні формальності виконуються як в митниці відправлення, так і в митниці призначення (в пункті пропуску). Перш за все необхідно звернути увагу на ч. 2 ст. 262 МК України, в якій зазначено, що транспортні засоби, що використовуються для переміщення товарів, декларуються одночасно з цими товарами⁴⁴⁴. У митниці відправлення декларантом або уповноваженою особою подається митна декларація на бланку єдиного адміністративного документа (заповнюється у митній процедурі (митному режимі) експорт) та супровідні документи, передбачені п. 1 ч. 1 ст. 335 МК України. Слід звернути увагу, що митні формальності та дії, які виконуються в митниці відправлення, були розглянуті вище при напрямку переміщення – ввезення. Тому, уникаючи повтору, обмежимося їх переліченням. У митниці відправлення виконуються наступні митні формальності: декларування товарів; прийняття митної декларації; оформлення митної декларації; митний огляд товару і вантажного автомобіля; завершення митного оформлення.

У митниці призначення, якою є підрозділ митниці в пункті пропуску через державний кордон України, виконуються дві митні

⁴⁴³ Про надання роз'яснень: лист Державної митної служби України від 09.01.2013 р. № 12/2-12.1/123-ЕП. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/1000021> (дата звернення 25.01.2018).

⁴⁴⁴ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

формальності – контроль на кордоні та здійснення інших видів державного контролю (дії, які здійснюються при виконанні цих формальностей були розглянуті), а також формальність щодо документального контролю за міжнародними автомобільними перевезеннями.

Варто звернути увагу, що в Типовій технологічній схемі здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, відсутнє виокремлення митних формальностей в залежності від напрямку переміщення (в'їзд, транзит, виїзд), і мова йде про здійснення митного контролю виключно в пункті пропуску. Крім того, відсутність у митному законодавстві нормативного акту щодо деталізації порядку виконання митних формальностей на автомобільному транспорті значно ускладнює процес правозастосування. У зв'язку з цим пропонується Міністерству фінансів України розробити та прийняти нормативний акт, яким би встановлювався порядок виконання митних формальностей на автомобільному транспорті за аналогією з вже прийнятим порядком виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті.

РОЗДІЛ 6

МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА ТРУБОПРОВІДНОМУ ТРАНСПОРТІ ТА ЛІНІЯХ ЕЛЕКТРОПЕРЕДАЧІ

6.1. Поняття та правова характеристика трубопровідного транспорту та ліній електропередачі

Україна є важливим гравцем на міжнародному ринку енергоносіїв, особливості національної економіки та внутрішні потреби якої є підставою для експортно-імпортних операцій на цьому ринку, а вкрай вигідне географічне положення – для транзиту митною територією України енергоносіїв до інших країн.

У міжнародному та національному законодавстві України широко використовується поняття «енергоносії», які переміщуються територією України та за її межі з використанням трубопровідного транспорту та лініями електропередачі. Так, наприклад, глава 11 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, присвячена питанням, пов'язаним з торгівлею енергоносіями, у ст. 326 МК України, ст. 188 Податкового кодексу України, ст. 6 Закону України «Про трубопровідний транспорт» законодавець також оперує поняттям «енергоносії». У низці підзаконних нормативних актів України нормотворець теж застосовує вказане поняття. Виникає питання, а що необхідно розуміти під цим поняттям?

В ст. 1 Закону України «Про теплопостачання» вказується, що енергоносії – органічне паливо, електроенергія, нетрадиційні та поновлювані види енергії, альтернативні джерела енергії⁴⁴⁵. У ч. 5 ст. 1 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» міститься наступне визначення поняття «енергоносії» –

⁴⁴⁵ Про теплопостачання: Закон України від 02 червня 2005 р. № 2633-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2633-15> (дата звернення: 19.02.2018).

кам'яне і буре вугілля, торф, інші види первинного твердого палива, кам'яновугільні брикети, інші види вторинного твердого палива, буровугільні і торф'яні брикети, газ нафтопереробки, нафтопродукти, природний газ, природні енергетичні ресурси (ядерна, гідравлічна та геотермальна енергія, інші природні ресурси), електрична і теплова енергія⁴⁴⁶.

Транспортування енергоносіїв здійснюється трубопровідним транспортом та лініями електропередачі, для спільного позначення яких нормотворець в наказі Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 651⁴⁴⁷ використовує поняття «стаціонарні засоби транспортування». Аналогічну назву мала група, яка об'єднувала трубопровідний транспорт та лінії електропередачі у відомчому класифікаторі видів транспорту, затвердженому наказом ДМС України від 15.02.2011 р. № 107⁴⁴⁸.

Аналіз чинного українського законодавства дозволяє виокремити категорію енергоносіїв (товарів), які переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом. Такими товарами є нафта, нафтопродукти, аміак, етилен, природний газ.

Сучасний трубопровідний транспорт активно використовується для імпорту, експорту та транзиту придатних для цього енергоносіїв. Транзит складає лівову частину використання трубопровідного транспорту. Так, обсяги транзиту природного газу магістральними газопроводами територією України становив у: 2013 – 86,1 млрд м³; 2014 – 62,2 млрд м³; 2015 – 67,1 млрд м³⁴⁴⁹;

⁴⁴⁶ Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2711-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2711-15> (дата звернення: 19.02.2018).

⁴⁴⁷ Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 651 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 64. С. 94. Ст. 2629.

⁴⁴⁸ Про затвердження відомчих класифікаторів з питань митної статистики, які використовуються в процесі оформлення митних декларацій, і порядку їх ведення: наказ Державної митної служби України від 15.02.2011 р. № 107 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0107342-11> (втратив чинність).

⁴⁴⁹ ПАТ «Укртрансгаз» 2015. URL: <http://utg.ua/utg/media/news/2016/01/ukrana-v-2015-rocz-zblshila-tranzit-gazu-na-79.html> (дата звернення: 20.02.2018).

2016 – 82,2 млрд м³⁴⁵⁰; 2017 – 93,5 млрд м³⁴⁵¹. При цьому магістральні газопроводи використовуються і для імпорту природного газу, заповнення підземних сховищ (як імпортованим, так і природним газом власного видобутку).

Обсяг транспортування нафти ПАТ «Укртранснафта» системою магістральних нафтопроводів України склав у: 2013 – 17,6 млн т (в тому числі транзит – 15,6 млн т, для України – 2,0 млн т); 2014 – 16,9 млн т (в тому числі транзит – 15,0 млн т, для України – 1,8 млн т);⁴⁵² 2015 – 16760,3 млн т (в тому числі транзит – 15153,5 млн т, для України – 1606,8 млн т); 2016 – 15228 млн т (в тому числі транзит – 13822 млн т, для України – 1406 млн т)⁴⁵³; 2017 – 16033,68 тис т⁴⁵⁴.

Трубопровідний транспорт є видом транспорту, що здійснює передачу на відстань рідких, газоподібних або твердих продуктів по трубопроводах і основною особливістю якого є безперервність його функціонування. Трубопровідний транспорт забезпечує 11% обсягу світового вантажообігу.

Згідно ст. 2 Закону України «Про трубопровідний транспорт» систему трубопровідного транспорту України становлять магістральний трубопровідний транспорт і промисловий трубопровідний транспорт⁴⁵⁵. Нас цікавить виключно магістральний трубопровід, який представляє собою технологічний комплекс, що функціонує як єдина система і до якого входить окремий трубопровід з усіма об'єктами і спорудами, зв'язаними з ним єдиним технологічним процесом, або кілька трубопроводів, якими здійснюються транзитні, міждержавні, міжрегіональні

⁴⁵⁰ ПАТ «Укртрансгаз» 2016. URL: <http://utg.ua/utg/media/news/2017/01/u-2016-rocz-tranzit-prirodnogo-gazu-dlya-vropejskix-spozivachv-zrs-na-23.html> (дата звернення: 22.02.2018).

⁴⁵¹ ПАТ «Укртрансгаз» 2017. URL: <http://utg.ua/utg/media/news/2018/01/results-2017.html> (дата звернення: 22.02.2018).

⁴⁵² Сегмент транспортування сирої нафти. URL: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf> (дата звернення: 22.02.2018).

⁴⁵³ ПАТ «Укртранснафта». URL: <http://www.ukrtransnafta.com/pidsumki-2016-roku-transportuvannja/> (дата звернення: 22.02.2018).

⁴⁵⁴ ПАТ «Укртранснафта». URL: <http://www.ukrtransnafta.com/u-grudni-ukrtransnafta-transportovala-142-mln-t-nafti/> (дата звернення: 22.02.2018).

⁴⁵⁵ Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/192/96-vr> (дата звернення: 13.02.2018).

поставки продуктів транспортування споживачам, або інші трубопроводи, спроектовані та збудовані згідно з державними будівельними вимогами щодо магістральних трубопроводів⁴⁵⁶.

Довжина магістральних газопроводів, які експлуатує ПАТ «Укртрансгаз» складає 22,16 тис км⁴⁵⁷. Систему магістральних нафтопроводів включає 19 нафтопроводів загальною довжиною 3 506,6 км, управління якими здійснюється ПАТ «Укртранснафта»⁴⁵⁸. Класифікація магістральних трубопроводів здійснюється:

по-перше, залежно від речовини, яка переміщується, в наслідок чого розрізняють – газо-, нафто-, аміакопроводи тощо;

по-друге, залежно від умовного діаметру трубопроводу, з чим пов'язується пропускна спроможність. Поділ магістральних трубопроводів на наземні та підземні/підводні аж ніяк не впливає на виконання митних формальностей.

Україна активно експортує електричну енергію. Як свідчить статистика, у 2011 р. Україна експортувала 6,4 млрд кВт-год електроенергії на \$399,963 млн, в 2012 – 9,7 млрд кВт-год на \$574,819 млн, у 2013 – 9,9 млрд кВт-год на \$580,195 млн, у 2014 – 8,1 млрд кВт-год на \$487,185 млн, у 2015 – 3,6 млрд кВт-год на \$150,056 млн, у 2016 – 4 млрд кВт-год на \$152,063 млн⁴⁵⁹, у 2017 – 5,2 млрд кВт-год⁴⁶⁰. Україна активно імпортувала електроенергію у 2015 р. через дефіцит вугілля для теплоелектростанцій.

Електроенергія, якою є енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики, і є товаром, призначеним для купівлі-продажу, відповідно до ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії» постачається за межі території України міждержавними лініями електропередачі, якими є лінії електропередачі, що перетинають кордон між Україною та іншою державою і з'єднують

⁴⁵⁶ Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/192/96-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁵⁷ ПАТ «Укртрансгаз». URL: <http://utg.ua/utg/gts/trunk-pipelines.html> (дата звернення: 22.02.2018).

⁴⁵⁸ ПАТ «Укртранснафта». URL: <http://www.ukrtransnafta.com/ru/shema-sistemy-mn-ukrainy/> (дата звернення: 22.02.2018).

⁴⁵⁹ Україна збільшила продаж електроенергії за кордон на 60%. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/ukrajina-zbilshila-prodazh-elektroenergiji-za-kordon-na-60-718345.html> (дата звернення: 20.02.2018).

⁴⁶⁰ Україна збільшила експорт електроенергії на третину в 2017. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukrainavelichila-eksport-elektroenergii-1518273167.html> (дата звернення: 20.02.2018).

об'єднану енергетичну систему України з системою передачі суміжної держави⁴⁶¹.

Закон України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів»⁴⁶² розрізняє кабельні та повітряні лінії електропередачі. Кабельна лінія електропередачі – це лінія для передавання електричної енергії або окремих її імпульсів, складена з одного або декількох паралельно прокладених кабелів, кабельної арматури, систем, що підтримують кабелі, та пристроїв кріплення і підтримування кабелів та арматури. Кабельні лінії є, як правило, підземними або знаходяться в приміщеннях, а тому використовуються в забудованих населених пунктах.

Повітряна лінія електропередачі – електроустановка, призначена для передавання електричної енергії по проводах, розташованих просто неба і прикріплених за допомогою ізоляторів та арматури до опор або кронштейнів і стояків на інженерних спорудах (мостах, шляхопроводах тощо). Головне призначення таких ліній полягає в передачі електричної енергії великої напруги на велику відстань. Отже, система міждержавних ліній електропередачі переважно складається саме з повітряних ліній. Також поділ ліній електропередачі здійснюється відповідно до напруги електричної енергії та пропускної спроможності лінії.

Порядок переміщення товарів трубопровідним транспортом та лініями електропередачі через митний кордон України врегульований низкою міжнародних (в основному двосторонніх) та національних нормативних актів. До багатосторонніх міжнародних угод необхідно віднести Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р.⁴⁶³, Угоду про проведення

⁴⁶¹ Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 р. № 2019-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁶² Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів: Закон України від 09.07.2010 р. № 2480-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2480-17> (дата звернення: 22.02.2018).

⁴⁶³ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 10.02.2018).

узгодженої політики в галузі транзиту нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами від 12.04.1996 р., яка була ратифікована Законом України від 11 червня 1997 р.⁴⁶⁴, Угоду про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі експлуатації міждержавних ліній електропередачі національних електроенергетичних систем від 20.11.2009 р.⁴⁶⁵, Договір до Енергетичної Хартії від 17.12.1994 р.⁴⁶⁶, який був ратифікований Законом України від 06.02.1998 р.⁴⁶⁷, а до двосторонніх угод (акцентується увага лише на тих угодах, в яких відображені в тому числі і митні правовідносини) необхідно віднести Угоду між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємодію під час експлуатації магістральних нафтопродуктопроводів від 26.07. 1995 р.⁴⁶⁸, Угоду між Урядом України і Урядом Турецької Республіки про нафтопровідну систему Джейхан-Самсун від 18.06.1997 р.⁴⁶⁹, Угоду про співробітництво з реалізації проекту інтеграції нафтопроводів «Дружба» та «Адрія» від 16.12.2002 р.⁴⁷⁰, Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України від 17.10.2007 р.⁴⁷¹ Слід також

⁴⁶⁴ Про ратифікацію Угоди про проведення узгодженої політики в галузі транзиту нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами: Закон України від 11 червня 1997 р. № 329/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/329/97-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁶⁵ Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі експлуатації міждержавних ліній електропередачі національних електроенергетичних систем від 20.11.2009 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/card/997_181 (дата звернення: 10.02.2018).

⁴⁶⁶ Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів від 17.12.1994 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_056 (дата звернення: 10.02.2018).

⁴⁶⁷ Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: Закон України від 06.02.1998 р. № 89/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/89/98-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁶⁸ Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємодію під час експлуатації магістральних нафтопродуктопроводів від 26.07. 1995 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/card/ru/643_650 (дата звернення: 10.02.2018).

⁴⁶⁹ Угода між Урядом України і Урядом Турецької Республіки про нафтопровідну систему Джейхан-Самсун від 18.06.1997 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/792_001 (дата звернення: 10.02.2018).

⁴⁷⁰ Угода про співробітництво з реалізації проекту інтеграції нафтопроводів «Дружба» та «Адрія» від 16.12.2002 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_153 (дата звернення: 10.02.2018).

⁴⁷¹ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України від 17.10.2007 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/398_064 (дата звернення: 10.02.2018).

згадати і Протокол між ДМС України та Державним митним комітетом Російської Федерації про взаємодію при проведенні митного контролю за енергоносіями від 05.06.2002 р.⁴⁷²

Слід зазначити, що і магістральний трубопровідний транспорт, і міждержавні лінії електропередачі мають стратегічне значення для України, і тому знаходяться у власності держави. Про це прямо вказується у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про трубопровідний транспорт»⁴⁷³, а щодо міждержавних ліній електропередачі – пряма вказівка відсутня. Однак згідно ч. 2 ст. 4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» не може бути об'єктом оренди міждержавні електричні мережі (лінії електропередачі)⁴⁷⁴, що свідчить (хоча і опосередковано) про їхнє перебування у державній власності.

До національних нормативних актів, які регламентують правовідносини у цій сфері, необхідно віднести Закони України «Про трубопровідний транспорт», «Про ринок природного газу», «Про нафту і газ», «Про ринок електричної енергії». Однак у вказаних актах практично відсутні (за деяким винятком) норми, які регулюють порядок переміщення через митний кордон України нафти, газу, електроенергії тощо.

Слід звернути увагу на наявність зобов'язань України, обумовлених євроінтеграційними прагненнями, щодо імплементації актів Європейського Союзу, про що зазначено в ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ринок природного газу» та абз. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ринок електричної енергії» відповідно, які безпосередньо стосуються транскордонного обміну зазначеними видами енергоносіїв.

Звернемо увагу, що обмеження щодо переміщення через митний кордон України енергоносіїв у національному

⁴⁷² Протокол між Державною митною службою України та Державним митним комітетом Російської Федерації про взаємодію при проведенні митного контролю за енергоносіями від 05.06.2002 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_272 (дата звернення: 10.02.2018).

⁴⁷³ Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/192/96-вр> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁷⁴ Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1994 р. № 2269-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2269-12> (дата звернення: 19.02.2018).

законодавстві відсутні. А, наприклад, у ст. 30 Закону України «Про ринок електричної енергії» взагалі зазначено, що виробники мають право на здійснення експорту та імпорту електричної енергії⁴⁷⁵.

Звернемо увагу лише на нормативні акти, пов'язані з регулюванням митних формальностей на цьому виді транспорту. В першу чергу це МК України, а з підзаконних актів – постанова Кабінету Міністрів України «Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій» від 21.05.2012 р. № 450⁴⁷⁶, накази Міністерства фінансів України «Про митні формальності на трубопровідному транспорті та лініях електропередачі» від 30.05.2012 р. № 629⁴⁷⁷, ДФС України «Про затвердження Переліку товарів, митне оформлення яких здійснюється Енергетичною митницею Державної фіскальної служби України» від 20.04.2015 р. № 448⁴⁷⁸, ДМС України «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії посадових осіб митних органів і відповідальних осіб структурних підрозділів газотранспортної системи при здійсненні митного контролю природного газу, переміщуваного через митний кордон України трубопровідним транспортом» від 18.08.2008 р. № 906⁴⁷⁹.

Звернемо увагу, що у структурі ДФС України спеціально створений орган доходів і зборів, а саме Енергетична митниця, до компетенції якої належить здійснення митного контролю та митного оформлення нафти, природного газу, електроенергії, нафтопродуктів та аміаку, що переміщуються трубопровідним транспортом та лініями електропередачі, у тому числі з

⁴⁷⁵ Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 р. № 2019-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁷⁶ Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. № 450 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. С. 105. Ст. 1545.

⁴⁷⁷ Про митні формальності на трубопровідному транспорті та лініях електропередачі : наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

⁴⁷⁸ Про затвердження Переліку товарів, митне оформлення яких здійснюється Енергетичною митницею Державної фіскальної служби України : наказ Державної фіскальної служби України від 20.04.2015 р. № 448 / Державна фіскальна служба України / *Офіційний вісник України*. 2015. № 38. С. 303. Ст. 1157.

⁴⁷⁹ Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії посадових осіб митних органів і відповідальних осіб структурних підрозділів газотранспортної системи при здійсненні митного контролю природного газу, переміщуваного через митний кордон України трубопровідним транспортом: наказ Державної митної служби України від 18.08.2008 р. № 906 / Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2008. № 81. С. 130. Ст. 2745.

перевантаженням з інших видів транспорту або на інші види транспорту⁴⁸⁰.

6.2. Митні формальності щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом

Наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 закріплений Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом, в якому визначені дії, що підлягають виконанню відповідними особами і митницями (митними постами) при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів під час їх переміщення через митний кордон України трубопровідним транспортом, а також здійснення операцій із заміщення природного газу⁴⁸¹.

Переміщення товарів через митний кордон України трубопровідним транспортом здійснюється на підставі оформленої періодичної митної декларації, і відомості оформлених митницею періодичних митних декларацій доступні для перегляду посадовими особами митниць, через які здійснюватиметься переміщення відповідних задекларованих товарів, в автоматизованій системі митного оформлення.

Першою митною формальністю є декларування. Декларант або уповноважена особа (в цьому випадку здійснюється дія щодо укладення договору з декларування товару) заповнюють, як вже зазначалось вище, періодичну митну декларацію відповідно до обраного митного режиму.

При переміщенні товарів через митний кордон України трубопровідним транспортом митниці або митному посту

⁴⁸⁰ Положення про Енергетичну митницю: наказ Державної фіскальної служби України від 01.09.2014 р. № 96. URL: <http://officevp.sfs.gov.ua/data/files/185993.pdf> (дата звернення: 21.02.2018).

⁴⁸¹ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

надаються документи, передбачені п. 5 ч. 1 та 3 ст. 335 МК України, а саме:

зовнішньоекономічний договір (контракт) або інші документи, що підтверджують право володіння, користування та/або розпорядження товарами;

акт прийому-передачі товарів або довідка, що підтверджує кількість товарів;

комерційні та супровідні документи (за наявності їх у власника трубопровідного транспорту) на товари, що переміщуються через митний кордон України, а на момент митного оформлення – рахунок-фактуру;

найменування та адреса відправника товарів;

найменування та адреса отримувача товарів;

документи (дозволи, сертифікати), що підтверджують показники товару⁴⁸².

Крім того обов'язково митниці подається рахунок або інший документ, який визначає вартість енергоносія. Щодо визначення митної вартості природного газу, необхідно зазначити наступне: ДФС України щомісяця обчислює середню митну вартість імпортного природного газу, що склалася у процесі його митного оформлення під час ввезення на територію України за попередній місяць. Так, відповідно до вимог підпункту 252.8 статті 252 розділу ІХ «Рентна плата» ПК України ДФС України обчислено середню митну вартість імпортного природного газу, що склалася у процесі його митного оформлення під час ввезення на територію України в період з 01.01.2018 р. по 31.01.2018 р., яка становить 7784,0547 грн або 272,9341 доларів США за 1 тис м³⁴⁸³.

Пунктом 2.5. Порядку митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом передбачено, які документи, оформлені за

⁴⁸² Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁸³ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України // Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=eab4ee70-3e88-4ada-a643-aa8ed9ef45e2&title> (дата звернення: 20.02.2018).

результатами переміщення товарів через митний кордон України за попередній календарний місяць, можуть використовуватися як акт прийому-передачі товарів окремо для природного газу, нафти, нафтопродуктів, аміаку, етилену.

Останньою дією є формування пакету документів декларантом або уповноваженою особою для подання митниці.

Таким чином, митна формальність декларування складається з таких дій: укладення договору з декларування (за необхідності); заповнення періодичної митної декларації; формування пакету документів.

Наступні три митні формальності, пов'язані з діями посадової особи митниці щодо роботи з митною декларацією. Для виконання митної формальності – прийняття митної декларації здійснюються наступні дії: подання митниці декларантом або уповноваженою особою пакету документів; реєстрація посадовою особою митниці періодичної митної декларації; перевірка митної декларації. При виконанні наступної митної формальності – оформлення митної декларації, здійснюються дії щодо: перевірки правильності класифікації товару та визначення країни походження товару тощо; контролю співставлення даних, оцінки ризику. Завершення митного оформлення є наступною митною формальністю, в рамках якої здійснюються такі дії: проставлення у митній декларації відбитка особистої номерної печатки; внесення до електронної митної декларації відмітки про завершення митного оформлення.

Переміщення товарів через митний кордон України трубопровідним транспортом здійснюється за попередньою митною декларацією і після такого переміщення декларант або уповноважена ним особа повинні подати митниці додаткову декларацію (або декілька додаткових декларацій) протягом відповідного календарного місяця за періодичною митною декларацією (попереднього або у разі подання додаткової декларації до завершення відповідного календарного місяця – поточного). Як бачимо наступною митною формальністю є

декларування, яка складається з наступних дій: безпосереднє переміщення енергоносіїв; заповнення додаткової митної декларації; підписання суб'єктом господарювання актів прийому-передачі; подання додаткової митної декларації.

Зазначмо, що акти прийому-передачі товару повинні бути підписані суб'єктом господарювання, яким може бути й іноземець. Саме тому національним законодавством передбачається надання таких актів до 15 числа місяця, що настає за місяцем подання додаткової декларації у випадку, коли є необхідність їх підписання іноземним суб'єктом господарювання.

Наступні митні формальності та дії щодо прийняття додаткової митної декларації, її оформлення та завершення митного оформлення ідентичні формальностям та діям посадової особи митниці, пов'язаним із роботою з періодичною митною декларацією.

При оформленні митницею, уповноваженою на здійснення митних формальностей на трубопровідному транспорті, додаткової митної декларації здійснюється контроль зіставлення даних про обсяги товарів, переміщених трубопровідним транспортом через митний кордон України за періодичною митною декларацією, зазначених в актах прийому-передачі, товаросупровідних документах, та інформації, отриманої за результатами фактичного контролю. Іншими словами, в додатковій митній декларації або декількох таких деклараціях вказується об'єм, який був безпосередньо переміщений через митний кордон і який не повинен перевищувати об'єму, вказаному у періодичній митній декларації.

Є деякі особливості у виконанні митних формальностей щодо природного газу. Так, у випадку ввезення на митну територію України природного газу з метою зберігання у газосховищах, обирається митний режим митного складу. За фактом переміщення природного газу до газосховища декларант або уповноважена ним особа повинні подати митниці, уповноваженій на здійснення митних формальностей на трубопровідному транспорті, додаткову

декларацію (додаткові декларації) відповідно до митного режиму митного складу на обсяги, переміщені до газосховищ за періодичною митною декларацією протягом відповідного календарного місяця. Нормотворець допускає одночасне зберігання в газосховищах природного газу з різним митним статусом. Обов'язком операторів газосховищ є надання митниці, уповноваженій на здійснення митних формальностей на трубопроводному транспорті, щомісяця до 20 числа реєстру обсягів природного газу, який зберігається у газосховищах на митній території України. Крім того, оператор газотранспортної системи України з періодичністю раз на тиждень (щосереди) повинен надавати у формі електронного документа відповідній митниці, необхідну для здійснення фактичного контролю оперативну інформацію про переміщувані товари за попередній тиждень на підставі показників приладів обліку, у тому числі розташованих за межами митної території України⁴⁸⁴.

Як бачимо специфіка стосуються тільки обліку товарів, які знаходяться у газосховищах або у газотранспортній системі України, тобто надання інформації митниці щодо кількості (обсягу) знаходження природного газу.

Необхідно зазначити, що екологічному та радіологічному контролю не підлягають товари, що переміщуються трубопроводним транспортом⁴⁸⁵, єдиний збір не справляється у разі переміщення товарів трубопроводним транспортом⁴⁸⁶. А якщо нафта буде ввозитись на митну територію України залізничним або автомобільним транспортом (наприклад, у цистернах), деякі види державного контролю є обов'язковими, як і сплата єдиного збору.

⁴⁸⁴ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопроводним транспортом: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

⁴⁸⁵ Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2011 р. № 1031 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2011. № 78. С. 22. Ст. 2883.

⁴⁸⁶ Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2002 р. № 1569 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2002. № 44. С. 25. Ст. 2004.

Згідно ст. 231 МК України митний контроль товарів, що переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом, у тому числі з метою транзиту через митну територію України, здійснюється в місцях митного контролю, які визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику⁴⁸⁷. Наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 затверджений перелік місць митного контролю товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом. Так, для митного контролю природного газу встановлено 24 місця, для митного контролю нафти – 13, для митного контролю нафтопродуктів – 11, для митного контролю аміаку – 14.

Для здійснення митного контролю товарів, які переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом, виконується лише одна митна формальність – фактичний контроль.

Фактичний контроль нафти, нафтопродуктів, аміаку, етилену здійснюється з періодичністю, що відповідає періодичності подання додаткової декларації на переміщені товари.

Фактичний контроль природного газу здійснюється у разі виявлення розбіжностей в документах та інформації, та/або за результатами аналізу ризиків з обов'язковим складанням акта про результати фактичного контролю.

Взагалі, залежно від виду товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом, при здійсненні фактичного контролю визначаються фактичний обсяг та фізико-хімічні показники товару, перевіряються показники приладів обліку та дані документів обліку обсягів товару, здійснюються контрольні вимірювання, відбір проб (зразків) товару (у разі потреби), накладається митне забезпечення⁴⁸⁸.

⁴⁸⁷ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁸⁸ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

Митна формальність щодо фактичного контролю товарів, які переміщуються трубопровідним транспортом починається дією декларанта або уповноваженої ним особи щодо подання додаткової декларації відповідній митниці. Наступною дією є прибуття до місця митного контролю та зняття митного забезпечення, про що складається акт у двох примірниках, в якому зазначаються посада, прізвище, ініціали посадової особи митниці та підприємства трубопровідного транспорту, номер та дата письмового повідомлення щодо зняття митного забезпечення з таких приладів обліку та засувної арматури, причина зняття.

Слід звернути увагу, що нормотворець передбачає формальні обставини щодо самостійного зняття митного забезпечення підприємством трубопровідного транспорту. Так, у разі виникнення реальної загрози порушення технологічного процесу, аварійної ситуації або дії обставин непереборної сили відповідальна особа підприємства трубопровідного транспорту може самостійно зняти митне забезпечення з приладів обліку або засувної арматури, про що повинна у найкоротший строк повідомити митницю, у зоні діяльності якої розташоване місце митного контролю, у письмовій формі засобами факсимільного зв'язку й протягом доби з моменту виявлення таких обставин надати документальні докази існування зазначених обставин⁴⁸⁹.

Наступною дією є зняття посадовою особою митниці показників з приладів обліку. Місце, в якому знаходяться прилади обліку, знаходиться під митним забезпеченням, причому такі місця обов'язково узгоджуються митницею з керівництвом такого підприємства. Наступною дією є накладення митного забезпечення, про що складається відповідний акт за аналогією з актом про зняття митного забезпечення. Останньою дією є складання акту про результати фактичного контролю товарів, які переміщується через митний кордон України, у двох примірниках один з яких

⁴⁸⁹ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

зберігається в митниці, в зоні діяльності якої знаходиться відповідне місце митного контролю, інший – на підприємстві трубопровідного транспорту. Вказаний акт підписують відповідальна особа підприємства трубопровідного транспорту та посадова особа митниці або митного поста з проставленням відтиску особистої номерної печатки.

Як бачимо, митна формальність – фактичний контроль товарів, які переміщуються трубопровідним транспортом через митний кордон України складається з таких дій: подання декларантом додаткової декларації митниці; прибуття до місця митного контролю та зняття митного забезпечення; зняття показників приладів обліку товарів; накладення митного забезпечення; складення акту про результати фактичного контролю.

Необхідно звернути увагу на наказ ДМС України від 18.08.2008 р. № 906, яким затверджена Інструкція про порядок взаємодії посадових осіб митних органів і відповідальних осіб структурних підрозділів газотранспортної системи при здійсненні митного контролю природного газу, переміщуваного через митний кордон України трубопровідним транспортом⁴⁹⁰. Як бачимо з назви даної інструкції, нею врегульовані правовідносини щодо переміщення через митний кордон України виключно природного газу. Слід зазначити, що чинність вказаної інструкції викликає сумніви з огляду на суперечність її положень з нормами МК України, наказу Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629⁴⁹¹, зокрема щодо виконання митних формальностей та кола суб'єктів, які мають їх виконувати, гарантій

⁴⁹⁰ Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії посадових осіб митних органів і відповідальних осіб структурних підрозділів газотранспортної системи при здійсненні митного контролю природного газу, переміщуваного через митний кордон України трубопровідним транспортом: наказ Державної митної служби України від 18.08.2008 р. № 906 /Державна митна служба України. *Офіційний вісник України*. 2008. № 81. С. 130. Ст. 2745.

⁴⁹¹ Про митні формальності на трубопровідному транспорті та лініях електропередачі : наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

забезпечення виконання зобов'язань перед органами доходів і зборів⁴⁹².

Законом України від 04 лютого 2016 р. були внесені зміни до МК України щодо нової моделі ринку природного газу, яким введено нове поняття – «заміщення природного газу (бекхол)». Згідно ст. 232 МК України під операцією бекхолу розуміється операція, під час якої здійснюється приймання-передача природного газу шляхом документального оформлення зустрічних потоків:

природного газу, що знаходиться в суміжних газотранспортних системах, – перевізниками – операторами газотранспортних систем України та суміжної іноземної держави за кожним пунктом приймання-передачі газу окремо без його переміщення трубопровідним транспортом через митний кордон України;

природного газу, що знаходиться в газотранспортній системі та/або у газосховищах України під митним контролем, – перевізником – оператором газотранспортної системи України та оператором газосховища без його фізичного закачування/відбору в/з газосховища⁴⁹³.

Іншими словами, такі зміни дозволяють теоретично зараховувати один газ за рахунок реверсного газу. Наприклад, був закуплений природний газ у Словаччині, який потрібно поставити у Харків. По магістральному газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород» із Російської Федерації експортується газ в Європу. Таким чином у газотранспортній системі України завжди є газ і необхідність у перегонки газу від кордону України зі Словаччиною до Харкова – відпадає. Вигідніше та зручніше зробити це за допомогою операції заміщення газу, тобто отримується газ без його фізичного переміщення.

У зв'язку зі вказаними змінами до МК України Міністерством фінансів України Порядок митного контролю та митного

⁴⁹² Прокопенко В.В. Митні формальності щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом. *Правова позиція. Серія «Право»*. 2017. № 2. С. 90–96.

⁴⁹³ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI /Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом, був доповнений новим розділом IV «Здійснення митного контролю та митного оформлення обсягів балансування, балансуючих обсягів природного газу та обсягів природного газу за операціями із заміщення природного газу (бекхолу)». Так, заміщення природного газу здійснюється шляхом переміщення операторами газотранспортних систем України та суміжної держави та/або оператором газотранспортної системи України та оператором газосховища відповідним особам, зокрема частково, замість обсягів природного газу, що заявлені до переміщення за періодичною митною декларацією (обсяги, що заміщуються), обсягів природного газу, що знаходяться в газотранспортній системі та/або газосховищі (обсяги, якими здійснюється заміщення). При цьому відомості про обсяги природного газу, що заміщуються, та обсяги природного газу, якими здійснюється заміщення, зазначаються в загальних актах прийому-передачі, підписаних перевізниками – операторами газотранспортних систем України та суміжної держави, та актах прийому-передачі природного газу, підписаних перевізником – оператором газотранспортної системи України та оператором газосховища (якщо оператор газотранспортної системи України та оператор газосховища не є однією юридичною особою).

Митне оформлення природного газу за наявності операцій із заміщення природного газу (бекхолу) здійснюється на підставі відомостей щодо обсягів природного газу, що заміщуються, якщо таке оформлення не призведе до зменшення сум митних платежів, що підлягають сплаті до бюджету.

Як бачимо за операцією із заміщенням природного газу виконуються такі ж формальності та дії, як при їх переміщенні через митний кордон України. Однак винятком є дія щодо підписання загальних актів прийому-передачі, в яких відображаються обсяги заміщеного природного газу.

Таким чином, при переміщенні енергоносіїв через митний кордон України трубопровідним транспортом виконуються наступні митні формальності, пов'язані з митним оформленням: а) декларування; б) прийняття періодичної митної декларації; в) оформлення періодичної митної декларації; г) завершення митного оформлення; г) декларування; д) прийняття додаткової декларації; е) оформлення додаткової декларації; є) завершення митного оформлення. Також виконується одна митна формальність, пов'язана з митним контролем – фактичний контроль, яка складається з таких дій: подання декларантом додаткової декларації митниці; прибуття до місця митного контролю та зняття митного забезпечення; зняття показників приладів обліку товарів; накладення митного забезпечення; складення акту про результати фактичного контролю.

6.3. Митні формальності щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України лініями електропередачі

Електроенергія, якою є енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики, є товаром, призначеним для купівлі-продажу, відповідно до ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії» постачається за межі території України міждержавними лініями електропередачі. Міждержавними лініями електропередачі є лінії електропередачі, що перетинають кордон між Україною та іншою державою і з'єднують об'єднану енергетичну систему України з системою передачі суміжної держави⁴⁹⁴.

Обмеження щодо переміщення через митний кордон України електроенергії в національному законодавстві відсутні. В ст. 30 Закону України «Про ринок електричної енергії» взагалі зазначено, що виробники мають право на здійснення експорту та імпорту електричної енергії⁴⁹⁵. Необхідно зазначити, що в компетенцію

⁴⁹⁴ Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 р. № 2019-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення: 13.02.2018).

⁴⁹⁵ Там само.

Енергетичної митниці входить здійснення митного контролю та митного оформлення електроенергії, що переміщується лініями електропередачі⁴⁹⁶.

Наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 закріплений Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються лініями електропередачі⁴⁹⁷, в якому визначені дії, що підлягають виконанню відповідними особами і митницями (митними постами) при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів під час їх переміщення через митний кордон України лініями електропередачі.

Переміщення електроенергії через митний кордон України лініями електропередачі здійснюється на підставі оформленої періодичної митної декларації. Однак у випадку технологічного переміщення електроенергії через митний кордон України між енергосистемами країн (або їх частинами), яке здійснюється з метою підтримування параметрів роботи цих енергосистем, декларуванню шляхом подання митної декларації та випуску у митний режим не підлягає. Облік обсягів технологічного переміщення електроенергії через митний кордон України та контроль за її компенсацією у розрахунковий період здійснює Національна енергетична компанія «Укренерго».

Першою митною формальністю є декларування. Як вже зазначалось вище, декларант заповнює періодичну митну декларацію, яка згідно ч. 4 ст. 260 МК України може подаватися на регулярне переміщення через митний кордон України товарів однією і тією ж особою на одних і тих же умовах та на підставах протягом не більше 180 днів та під зобов'язання про подання додаткової декларації на товари, переміщені за періодичною митною декларацією протягом попереднього календарного

⁴⁹⁶ Положення про Енергетичну митницю: наказ Державної фіскальної служби України від 01.09.2014 р. № 96. URL: <http://officevr.sfs.gov.ua/data/files/185993.pdf> (дата звернення: 21.02.2018).

⁴⁹⁷ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються лініями електропередачі: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

місяця⁴⁹⁸. При переміщенні електроенергії через митний кордон України лініями електропередачі митниці або митному посту надаються документи, передбачені п. 5 ч. 1 та 3 ст. 335 МК України, які ідентичні документам, що подаються при переміщенні товарів трубопровідним транспортом.

Звернемо увагу, що актом приймання-передачі товарів, довідкою, що підтверджує кількість товарів, є документи, які оформлені за результатами переміщення електроенергії за попередній календарний місяць, а саме:

акт приймання-передачі електроенергії, підписаний сторонами зовнішньоекономічного договору і засвідчений перевізником, – подається під час імпорту, експорту й транзиту електроенергії;

акт приймання-передачі обсягів електроенергії, придбаної на оптовому ринку електричної енергії України у звітному періоді, – подається під час експорту електроенергії.

Таким чином, митна формальність декларування складається з таких дій:

укладення договору з декларування електроенергії (при необхідності);

заповнення періодичної митної декларації;

формування пакету документів.

Наступні митні формальності пов'язані з діями посадової особи митниці щодо роботи з митною декларацією, першою з яких є прийняття періодичної митної декларації, яка починається дією – подання митниці декларантом або уповноваженою особою пакету документів. Наступна дія – реєстрація посадовою особою митниці митної декларації шляхом присвоєння митної декларації реєстраційного номера за допомогою АСМО. Останньою дією є перевірка митної декларації, після закінчення якої посадова особа митниці проставляє на бланку декларації та інших документах відбитку штампа «Під митним контролем», що свідчить про прийняття митної декларації для оформлення.

⁴⁹⁸ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

Таким чином, митна формальність прийняття митної декларації складається з таких дій:

- подання митниці пакету документів;
- реєстрація посадовою особою митниці митної декларації;
- перевірка митної декларації.

Наступною митною формальністю є повідомлення митниці про обсяги переміщеної електроенергії. Першою дією є підготовка державним підприємством «Національна енергетична компанія «Укренерго» та службою енергопостачання залізниці відомостей (довідки) про обсяги електроенергії, фактично переміщеної через митний кордон України протягом попереднього календарного місяця, напрямом її переміщення (експорт, імпорт, транзит, вільна митна зона), назву міждержавних або місцевих електричних мереж.

Наступною дією є надання (щомісяця не пізніше 15 числа) цих відомостей (довідки) митниці або митному посту. Якщо державне підприємство «Національна енергетична компанія «Укренерго» забезпечує здійснення обліку обсягів електроенергії із застосуванням автоматизованих (дистанційних) систем обліку, дані відповідних систем можуть надаватись митниці, уповноваженій на здійснення митних формальностей на лініях електропередачі, з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

Таким чином, митна формальність – повідомлення митницю про обсяги переміщеної електроенергії складається з таких дій:

- підготовка відомостей (довідки) про обсяги електроенергії;
- надання відомостей (довідки) митниці або митному посту.

Наступна митна формальність – декларування, яка виконується після переміщення електроенергії через митний кордон України лініями електропередачі. Наступною дією є заповнення декларантом додаткової митної декларації, в якій повинні міститися точні відомості про товари, що були задекларовані періодичною декларацією, тобто відомості, що надавались у разі декларування цих товарів за митною декларацією, заповненою у звичайному порядку. Наступною дією є підписання суб'єктом господарювання

(перевізником відправником, одержувачем), яким може бути й іноземець актів прийому-передачі електроенергії. До речі, національним законодавством передбачається надання таких актів до 15 числа місяця, що настає за місяцем подання додаткової декларації у випадку, коли є необхідність їх підписання іноземним суб'єктом господарювання⁴⁹⁹. Останньою дією є подання декларантом або уповноваженою ним особою протягом попереднього календарного місяця за періодичною митною декларацією митниці або митному посту додаткової декларації з урахуванням того, що облік електроенергії, що переміщується через митний кордон України відповідно до умов зовнішньоекономічних договорів (контрактів), може здійснюватися за сальдо перетоків з урахуванням або без урахування тарифних (часових) зон⁵⁰⁰.

Таким чином, митна формальність декларування складається з наступних дій:

- безпосереднє переміщення електроенергії;
- заповнення додаткової декларації;
- підписання актів прийому-передачі електроенергії;
- подання додаткової декларації.

Є сенс розглянути на конкретному прикладі порядок подання додаткових митних декларацій. Так, наприклад, укладена угода на постачання українським суб'єктом господарювання іноземному суб'єкту в період з березня 2018 р. по липень 2018 р. 1 млн кВт-год, тобто мова йде про експорт електроенергії. Декларант, або уповноважена особа заповнює періодичну митну декларацію, в якій вказується загальний об'єм експорту електроенергії (1 млн кВт-год). У квітні декларант або уповноважена особа після здійснення експорту 250 тис кВт-год електроенергії подає митниці додаткову митну декларацію на цей об'єм, у травні подає додаткову митну декларацію щодо експорту 500 тис кВт-год, а у липні подає

⁴⁹⁹ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються лініями електропередачі: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

⁵⁰⁰ Там само.

додаткову митну декларацію на останні 250 тис кВт-год. Таким чином, за оформленою періодичною митною декларацією тричі здійснювався експорт електроенергії, і на кожну операцію з її експорту митниці подавалась додаткова митна декларація (три таких декларації). У періодичній митній декларації зазначаються об'єм або кількість товару, який(які) планується перемістити через митний кордон, і не завжди саме такий об'єм і буде переміщений. Як свідчить практика митної діяльності, об'єм або кількість товару може співпадати з указаними даними у періодичній митній декларації та додаткових митних деклараціях, може бути меншим(ою) за результатами співставлення даних додаткових митних декларацій, тобто в періодичній митній декларації вказано більший об'єм або кількість товару, чим в додаткових митних деклараціях, однак ніколи не навпаки.

Наступні митні формальності та дії щодо прийняття додаткової митної декларації, її оформлення та завершення митного оформлення ідентичні формальностям та діям посадової особи митниці, пов'язаним із роботою з періодичною митною декларацією.

Розглянуті вище митні формальності пов'язані з здійсненням митного оформлення. Для здійснення митного контролю електроенергії, яка переміщується через митний кордон України, виконується лише одна митна формальність – фактичний контроль.

Згідно ч. 3 ст. 341 МК України облік товарів, що переміщуються через митний кордон України лініями електропередачі, здійснюється з використанням відповідних приладів обліку⁵⁰¹. За своєю суттю облік товарів є формою статистичного спостереження і накопичення інформації, яка використовується для: фіксації факту переміщення через митний кордон України; формування, узагальнення та обробки зібраної інформації; використання інформації для здійснення митної справи

⁵⁰¹ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

та забезпечення інформаційних потреб сторонніх користувачів в межах їх повноважень⁵⁰².

Необхідно зазначити, що радіологічному контролю не підлягає електроенергія – код товару згідно з УКТЗЕД 2716 00 00 00⁵⁰³, єдиний збір не справляється у разі переміщення товарів лініями електропередачі⁵⁰⁴.

Відповідно до ст. 231 МК України митний контроль товарів, що переміщуються через митний кордон України лініями електропередачі, у тому числі з метою транзиту через митну територію України, здійснюється в місцях митного контролю, які визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику⁵⁰⁵. Наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 затверджений перелік місць митного контролю товарів, що переміщуються лініями електропередачі. Так, для митного контролю електроенергії встановлено 62 місця.

Для ліній електропередачі місцями митного контролю є пункти, розташовані на митній території України, на яких митниці (митні пости) України здійснюють фактичний контроль товарів, що переміщуються через митний кордон України лініями електропередачі⁵⁰⁶.

Нормотворець розкриває поняття «фактичний контроль», під яким необхідно розуміти комплекс заходів із визначення фактичних обсягів електроенергії, яка переміщується через митний кордон України лініями електропередачі, що здійснюються посадовими

⁵⁰² Прокопенко В.В. Заходи адміністративного попередження, які застосовуються митними органами. *Юриспруденція – актуальні проблеми і пути совершенствования*: монографія /авт. кол. Заровнева Г.С., Иванов А.М., Корчагин А.Г. и др. Одесса: КУПРИЕНКО С.В. 2013. С. 173.

⁵⁰³ Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2011 р. № 1031 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2011. № 78. С. 22. Ст. 2883.

⁵⁰⁴ Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2002 р. № 1569 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2002. № 44. С. 25. Ст. 2004.

⁵⁰⁵ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 13.02.2018).

⁵⁰⁶ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються лініями електропередачі: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

особами митниць (митних постів) України шляхом перевірки показників приладів обліку даних систем автоматизованого (у тому числі дистанційного) обліку, даних документів обліку електроенергії як у місцях митного контролю електроенергії, розташованих на митній території України, так і отриманих з місць митного контролю, розташованих за межами митної території України⁵⁰⁷.

Слід зазначити, що фактичний контроль електроенергії здійснюється з періодичністю, що відповідає періодичності подання додаткової декларації на обсяг товарів, переміщених через митний кордон України лініями електропередачі протягом попереднього календарного місяця.

Митна формальність щодо фактичного контролю електроенергії починається дією декларанта або уповноваженої ним особи щодо подання додаткової декларації митниці або митному посту, уповноваженою (им) на здійснення митних формальностей на лініях електропередачі. Наступною дією є прибуття до місця митного контролю та зняття митного забезпечення про, що складається відповідний акт. Наступною дією є зняття посадовою особою митниці показників з приладів обліку і подальшою їх реєстрацією. Для здійснення фактичного контролю також використовуються дані документів обліку обсягів електроенергії. Місце, в якому знаходяться прилади обліку, знаходиться під митним забезпеченням, причому такі місця обов'язково узгоджуються митницею з керівництвом об'єкта електроенергетики. Наступною дією є накладення митного забезпечення. Як накладення, так і зняття митного забезпечення посадовими особами митниці здійснюється у присутності посадових осіб об'єкта електроенергетики, при цьому складається акт про накладення/зняття митного забезпечення у трьох примірниках, перший з яких зберігається в митниці, у зоні

⁵⁰⁷ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються лініями електропередачі: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

діяльності якої розташоване місце митного контролю, другий – на об’єкті електроенергетики, третій передається до відповідної енергосистеми або служби електропостачання залізниці. Останньою дією є складання акту про реєстрацію показників приладів обліку електроенергії, яка переміщується через митний кордон України, у двох примірниках, один з яких зберігається в митниці, в зоні діяльності якої знаходиться відповідне місце митного контролю, інший – на об’єкті електроенергетики. Вказаний акт підписують відповідальна особа об’єкта електроенергетики та посадова особа митниці або митного поста з поставленням відтиску особистої номерної печатки.

Можливий варіант здійснення митного контролю за переміщенням електроенергії через митний кордон України лініями електропередачі на об’єктах електроенергетики, що використовують автоматизовані системи обліку електроенергії. У цьому випадку митний контроль здійснюється на основі показань цих систем. Облікові дані з таких об’єктів електроенергетики надаються митницям або митним постам відповідними енергосистемами.

Як бачимо, митна формальність – фактичний контроль електроенергії складається з таких дій:

- подання декларантом додаткової декларації митниці;
- прибуття до місця митного контролю та зняття митного забезпечення;
- зняття та реєстрація показників приладів обліку електроенергії;
- накладення митного забезпечення;
- складення акту про реєстрацію показників приладів обліку електроенергії⁵⁰⁸.

Слід звернути увагу, що фактичний контроль не обов’язково проводять посадові особи митниці. Згідно з пп. 3.12.3 – 3.12.5 Порядку митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються лініями електропередачі на запит митниці,

⁵⁰⁸ Прокопенко В.В. Митні формальності щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України лініями електропередачі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 259–262.

уповноваженої на здійснення митних формальностей на лініях електропередачі, відповідальна особа об'єкта електроенергетики повинна:

направляти інформацію про результати фактичного контролю та копії актів;

протягом доби інформувати митницю, уповноважену на здійснення митних формальностей на лініях електропередачі про: випадки невідповідності знятих з приладів обліку кількісних показників електроенергії показанням, зазначеним у обліковій документації об'єкта електроенергетики; виявлені випадки несанкціонованого зняття митного забезпечення з вимірювальних приладів; проведення робіт щодо заміни приладів обліку електроенергії, здійснення їх перевірки або інших робіт, проведення яких потребує порушення цілісності митного забезпечення;

надавати митниці, уповноваженій на здійснення митних формальностей на лініях електропередачі, іншу інформацію, що стосується здійснення фактичного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України лініями електропередачі⁵⁰⁹.

Таким чином, при переміщенні електроенергії через митний кордон України лініями електропередачі виконуються такі митні формальності, пов'язані з митним оформленням: а) декларування; б) прийняття періодичної митної декларації; в) оформлення періодичної митної декларації; г) завершення митного оформлення; г) повідомлення митницю про обсяги переміщеної електроенергії (підготовка відомостей про обсяги електроенергії; надання відомостей митниці або митному посту); д) декларування; е) прийняття додаткової декларації; є) оформлення додаткової декларації; ж) завершення митного оформлення. Крім того,

⁵⁰⁹ Порядок та строки митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються лініями електропередачі: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 / Міністерство фінансів України. *Офіційний вісник України*. 2012. № 59. С. 173. Ст. 2381.

виконується одна митна формальність, яка пов'язана з митним контролем – фактичний контроль.

ВИСНОВКИ

У монографії наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у виокремленні та аналізі митних формальностей та дій, які виконуються при переміщенні товарів, громадян різними видами транспорту у міжнародному сполученні, особливостей адміністративно-правового регулювання процедури митного контролю та митного оформлення на різних видах транспорту та окресленні науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання у галузі державної митної справи. За результатами роботи сформульовано такі основні висновки:

1. Встановлено, що проведені наукові дослідження в галузі митних процедур, порядок їх виконання (реалізації), специфіка таких процедур на різних видах транспорту завжди були дискусійними з точки зору науки митного права. Доведено, що в дисертаційних дослідженнях з митної тематики, які були проведені до набрання чинності МК України 2012 р. простежується чітка позиція науковців щодо оперування поняттям «митна процедура» та віднесенням до неї митного контролю, митного оформлення, сплату митних платежів.

2. Проведено періодизацію використання в митному законодавстві України поняття «митні процедури» та виокремлено три періоди: перший – з 1991 р. по кінець 1998 р., для якого характерно оперування нормотворцем цим поняттям поряд з поняттям «митні операції», часто з їх ототожненням та без розкриття його змісту; другий – з початку 1999 р. по червень 2012 р., який характеризується наявністю визначення цього поняття в нормативних актах різної юридичної сили, відсутністю ототожнення та підміни понять; третій період – з червня 2012 р. до цього часу, в якому були введені низка нових понять, заміна одних понять на інші, що призвело до плутанини в правозастосуванні

митного законодавства в Україні. Доведено, що поняття «митні формальності» міститься у низці багатосторонніх, двосторонніх міжнародних угод України з іншими державами, але розповсюдження в правових нормах національного законодавства воно отримало з набранням чинності МК України 2012 р.

3. З'ясовано, що з набранням чинності МК України 2012 р. в національному митному законодавстві наявна підміна понять «митний контроль», «митне оформлення», «митна процедура» поняттям «митні формальності» або ототожнення понять «митна процедура» та «митний режим», що обумовлено перекладом на українську мову Конвенції Кіото, яка у англійському та французькому перекладах використовує відповідно терміни «procedure» та «regime» як синоніми.

4. Враховуючи прагнення України до вступу в ЄС, доведена необхідність процесу імплементації міжнародних норм, регламентів та стандартів ЄС до національного законодавства. Якщо в МК ЄС застосовується поняття «митна процедура» (аналог українського поняття «митний режим»), запропоновано внесення відповідних змін в національне законодавство щодо використання єдиної термінології. Запропоновано в МК України та інших актах законодавства України з питань митної справи по всьому тексту і у всіх відмінках замінити поняття «митний режим» на поняття «митна процедура».

5. Запропоновано визначення поняття «адміністративна процедура в митній справі» як сукупність норм, передбачених МК України та іншими нормативними актами з питань митної справи, які визначають порядок виконання митних формальностей при переміщенні товарів та транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України та прийняття публічно-владного рішення щодо забезпечення прав і свобод громадян;

6. З'ясовано особливості адміністративних процедур в митній справі та виокремлено їх ознаки: а) застосовуються в митній справі та визначені МК України та іншими нормативними актами з питань

митної справи; б) обов'язковим учасником цих процедур є органи доходів і зборів, їх посадові особи; в) спрямовані на впорядкування, охорону, розвиток митних правовідносин, реалізацію прав і свобод громадян; г) є формою реалізації повноважень органів доходів і зборів; г) пов'язані з переміщенням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, громадян через митний кордон України; д) прийняттям публічно-владного рішення;

7. Доведено, що порядок здійснення міжнародних перевезень різними видами транспорту врегульований як міжнародними багатосторонніми, трьох та двосторонніми угодами, так і національними нормативними актами. Найбільшу групу міжнародних договорів складають міждержавні угоди України з іншими державами про конкретне сполучення, а іноді про декілька сполучень (автомобільне та залізничне). Встановлено, що в кожній міждержавній угоді мова йде про поширення правил, в тому числі і митних держави однієї договірної сторони щодо прибуття до її території, перебування в її межах та відправлення з неї пасажирів, вантажу та пошти, транспортних засобів договірної сторони. Однак деталізація таких формальностей не міститься в жодній угоді.

8. Встановлено, що в залежності від напрямку переміщення (ввезення, вивезення, транзит), засобу переміщення (автомобільний, залізничний тощо), способу переміщення (ручна поклажа, вантажне відправлення тощо) та об'єкту (товари, припаси, пасажирів тощо) митні формальності щодо процедур митного контролю та митного оформлення значно різняться. З'ясовано, що процедури митного контролю та митного оформлення настільки взаємозв'язані, що належність виключно до однієї з них деяких митних формальностей носить умовний характер.

9. Аргументовано, що при роботі з пасажирими посадовим особам митниць необхідно звертати увагу на вербальні та невербальні ознаки поведінки осіб, які підлягають митному контролю та враховувати зміни в їх психологічному стані, оскільки: по-перше, процедура його проходження може вплинути на цей

стан; по-друге, побоювання подальшої подорожі тим або іншим видом транспорту, особливо це стосується стану осіб, які користуються повітряним транспортом; по-третє, як свідчать висновки з досвіду митників, які працюють в пунктах пропуску через державний кордон України, здебільшого підставою для затримання осіб, які порушують митні правила, або скоюють контрабандні дії, є їхня інтуїція, а вона з'являється з досвідом роботи, а також з підвищенням кваліфікації.

10. З'ясовано, що тільки на автомобільному транспорті передбачена двоканальна система митного контролю щодо самих транспортних засобів комерційного призначення. На залізничному, водному, повітряному транспорті двоканальна система митного контролю передбачена виключно для пасажирів цих транспортних засобів.

11. Доведено, що найбільш застосовуваною формою митного контролю щодо товарів та транспортних засобів комерційного призначення є огляд та переогляд. В загальному вигляді митна формальність проведення митного огляду транспортного засобу комерційного призначення складається з таких дій: аналіз результатів застосування системи управління ризиками та інформування керівника відповідного підрозділу митниці для прийняття рішення про проведення огляду; оформлення рішення; інформування перевізника; безпосереднє проведення огляду; складання акту проведення огляду. Встановлено, що митна формальність щодо огляду товарів також складається з вищевказаних дій, лише з тією різницею, що інформується (виключно при прибутті) вантажоодержувач товарів (при вибутті вказана дія не виконується). З'ясовано, що тільки відносно автомобільних та залізничних транспортних засобів за результатами проведення огляду національним законодавством передбачається складання акту його проведення. Зазначено, що як свідчить практика діяльності посадових осіб митниць на повітряному та водному транспорті при огляді повітряного судна,

судна закордонного плавання акт проведення огляду не складається.

12. Встановлено, що процедура митного оформлення товару, який прибуває з-за кордону, або вибуває за кордон на різних видах транспорту, практично однакова і в загальному вигляді складається з таких митних формальностей (у випадку декларування, встановленому для підприємств): попереднє повідомлення (виключно при ввезенні товару); тимчасове зберігання (необов'язково); декларування (отримання товаросупровідних, товаротранспортних документів; укладення договору з декларування товару (необов'язково); заповнення митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа); прийняття митної декларації (подання митниці митної декларації та інших документів; реєстрація посадовою особою митниці митної декларації; перевірка митної декларації); оформлення митної декларації (перевірка правильності класифікації товару та визначення країни походження товару тощо; контроль співставлення даних, оцінка ризику); завершення митного оформлення (проставлення посадовою особою митниці у митній декларації відбитку особистої номерної печатки; внесення до електронної митної декларації відмітки про завершення митного оформлення). З'ясовано, що процедура митного оформлення товару у випадку декларування в порядку, встановленому для громадян, складається з наступних митних формальностей та дій: декларування (отримання товаросупровідних, товаротранспортних документів; заповнення митної декларації для письмового декларування товару, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності та її подання митниці); оформлення митної декларації (перевірки поданих документів; прийняття рішення щодо оподаткування митними платежами товару; сплата митних платежів (не обов'язково);

проставлення особистої номерної печатки посадовою особою митниці).

13. З'ясовано, що митні формальності, які виконуються при прибутті/вибутті судна закордонного плавання залежать від застосування/незастосування до судна вільної практики, і законодавством передбачено два варіанти виконання митних формальностей відносно суден закордонного плавання – документально, у приміщеннях контролюючих органів, і з відвідуванням судна закордонного плавання.

14. Встановлено, що до цього часу діють інструкції про взаємодію посадових осіб митниці та працівників залізниць України, затверджені спільним наказом ДМС України та Міністерством транспорту та зв'язку України від 18.09.2008 р. № 1019/1143, і це незважаючи на те, що деякі нормотворці вже реорганізовані або ліквідовані. Доведено, що в цих інструкціях не врегульовані питання про повернення помилково відправленого товару та застосування електронного документообігу, що не відповідає п. 9 Типової технологічної схеми, затвердженої Постановою КМ України від 21 травня 2012 р. № 451.

15. Визначено, що в розумінні МК України під супроводжуваний багаж підпадає поняття «багаж», яке використовується нормотворцем і в Законі України «Про залізничний транспорт», і в інших підзаконних нормативних актах з питань діяльності залізничного транспорту. Виявлено проблему щодо співвідношення із термінологією МК України поняття «вантажобагаж», яка пов'язана з його відправником, яким може бути як фізична, так і юридична особа. Згідно п. п. 34, 55 ч. 1 ст. 4 МК України супроводжуваний і несупроводжуваний багаж належить виключно громадянам, якими відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 4 МК України є фізичні особи. Якщо відправником є фізична особа і в залежності від того, прямує цей вантажобагаж з цією особою на залізничному транспортному засобі чи без цієї особи – цей вантажобагаж буде вважатись або супроводжуваним, або

несупроводжуваним багажем. Якщо відправником вантажобагажу є юридична особа, то в розумінні МК України такий вантажобагаж необхідно вважати вантажним відправленням.

16. Аргументовано, що постачання товару магазинами безмитної торгівлі для реалізації пасажиром на водний, залізничний, повітряний транспорт, який виконує міжнародний рейс, складається з виконання трьох митних формальностей, пов'язаних з митним контролем: а) звернення до митниці щодо постачання товару (оформлення письмової заяви; укладення договору між утримувачем магазину безмитної торгівлі та підприємством – експлуатантом транспортних засобів); б) безпосереднє постачання товару на транспортний засіб (подання товаросупровідних документів на товари та звіту про товари, поставлені на транспортний засіб; доставка товару в контейнерах; перевірка контейнеру; погодження постачання товару на транспортний засіб комерційного призначення); в) формування звітності щодо постачання товару (повертання залишків товару до магазину безмитної торгівлі; підготовка звіту про товари, поставлені та не реалізовані на транспортному засобі).

17. З'ясовано, що у пунктах пропуску через державний кордон України, відкритих для автомобільного сполучення здійснюється контроль за міжнародними автомобільними перевезеннями, здійснення якого з січня 2013 р. відповідно до Закону України від 20 листопада 2012 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання та управління у сфері транспорту та дорожнього господарства» покладено на органи доходів і зборів. Доведено, що механізм реалізації положень норми цього закону до цього часу врегульований листами Державної митної служби України, які носять здебільшого роз'яснювальний, інформаційний характер.

18. Встановлена розбіжність у застосуванні нормотворцем понять «митниця відправлення» при в'їзді на митну територію України дорожнього транспортного засобу та «митниця

призначення» при виїзді за межі митної території України дорожнього транспортного засобу в розділі VI Порядку реалізації положень Конвенції МДП, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 20.11.2017 р. № 953 та доведена необхідність внесення відповідних змін щодо застосування єдиної термінології.

19. Встановлена суперечність норм наказу Державної митної служби України від 18.08.2008 р. № 906 положенням МК України, наказу Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 629 щодо виконання митних формальностей відносно переміщеного через митний кордон України трубопровідним транспортом природного газу та кола суб'єктів, які мають їх виконувати, гарантій забезпечення виконання зобов'язань перед органами доходів і зборів.

20. Доведено, що фактичний контроль товарів, які переміщуються лініями електропередачі окрім посадових осіб відповідного підрозділу митниці мають право здійснювати відповідальні особи об'єкта електроенергетики шляхом направлення інформації про результати фактичного контролю, знятої з приладів обліку кількісних показників електроенергії та копій актів щодо показань вимірювальних приладів.

21. Запропоновано:

1) внести зміни і доповнення до МК України:

а) змінити назву глави 40 МК України «Декларування» на «Порядок митного декларування»;

б) доповнити ч. 1 ст. 4 МК України пунктом наступного змісту: «випуск транспортних засобів комерційного призначення – надання органом доходів і зборів дозволу щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі митної території України транспортних засобів комерційного призначення у відповідному митному режимі після виконання всіх митних формальностей необхідних для їх митного контролю та митного оформлення, передбачених МК України та іншими законодавчими актами України з питань державної митної справи»;

в) зміст п. 21 ч. 1 ст. 4 МК України викласти у наступній редакції: «митна процедура – комплекс взаємопов’язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митний статус товарів, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення».

г) зміст п. 23 ч. 1 ст. 4 МК України викласти у наступній редакції: «митне оформлення – вчинення митних формальностей щодо розміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення під певну митну процедуру та завершення її дії шляхом випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення у вільний обіг»;

г) внести зміни до п. 29 ч. 1 ст. 4 МК України шляхом заміни поняття «митні формальності» на поняття «митна формальність»;

д) внести зміни до п. 41 ч. 1 ст. 4 МК України щодо вилучення словосполучення «або вивезти їх за її межі»;

е) внести зміни до ч. ч. 14, 16 ст. 143 МК України щодо виключення словосполучення «та/або забезпечення утримувача магазину безмитної торгівлі»;

є) внести зміни до ч. 1 ст. 211 МК України щодо включення надання невідкладної медичної допомоги до переліку підстав заходження суден закордонного плавання на нетривалий час у порти України;

ж) доповнити ст. 216 МК України частиною наступного змісту: «вимушена посадка – посадка повітряного судна як в аеропорту (аеродромі), так і за його межами на поверхні суші, води, що не була передбачена планом польоту з непередбачуваних причин, які виникли або встановлені під час польоту (метеоумови, технічна несправність, вплив людського фактору тощо) і можливість їх усунення без припинення польоту відсутня»;

з) зміст ст. 217 МК України викласти в наступній редакції: «Товари, що перевозяться транзитними авіапасажирами (крім

товарів, заборонених до транзиту), безперешкодно переміщуються в межах зони митного контролю міжнародного аеропорту»;

и) внести зміни до назви ст. 257 МК України щодо заміни слова «процедура» на слово «митне»;

і) внести зміни до п. 2 ч. 1 ст. 335 МК України шляхом доповнення підпунктом наступного змісту «зобов'язання про реекспорт (реімпорт) судна закордонного плавання»;

ї) внести зміни до п. 3 ч. 1 ст. 335 МК України шляхом доповнення підпунктом наступного змісту «зобов'язання про реекспорт (реімпорт) повітряного судна»;

й) внести зміни до ч. 2 ст. 420 МК України щодо введення в текст цієї норми словосполучення «залізничний транспортний засіб»;

2) внести зміни до п. 43 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України шляхом заміни поняття «zareєстрований вантаж» на поняття «супроводжуваний багаж»;

3) внести зміни до проекту Закону № 2475а-3 від 16.05.2017 р. «Про внутрішній водний транспорт» щодо видалення слова «морські» із поняття «внутрішні морські води»;

4) Кабінету Міністрів України:

внести зміни до пп. 14 п. 6 Статуту ПАТ «Укрзалізниця» щодо заміни терміну «митний перевізник» на поняття «перевізник»;

внести зміни до Технологічної схеми здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон щодо визначення поняття «генеральна (загальна) декларація», яке суперечить пп. а п. 2 ч. 1 ст. 335 МК України;

внести зміни до Технологічної схеми здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон щодо визначення поняття «технічна посадка» у наступній редакції: «посадка повітряного судна у аеропорту з некомерційною метою (без висадки/посадки пасажирів, навантаження/

вивантаження товару чи пошти) для дозавправлення повітряного судна пально-мастильними матеріалами, заміни екіпажу чи з інших причин, які були заплановані планом польоту»;

5) Міністерству фінансів України та Міністерству інфраструктури України розробити та прийняти порядок подання інформації органам доходів і зборів, що міститься в автоматизованому банку даних Укрзалізниці;

б) Міністерству фінансів України:

а) розробити та затвердити порядок виконання митних формальностей на автомобільному транспорті;

б) розробити та затвердити порядок виконання митних формальностей на залізничному транспорті;

в) затвердити порядок виконання митних формальностей на повітряному транспорті.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Серія «МИТНА ПОЛІТИКА»

Віктор Валерійович Прокопенко

ВИКОНАННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ПРИ
ПЕРЕМІЩЕННІ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН
УКРАЇНИ РІЗНИМИ ВИДАМИ ТРАНСПОРТУ

МОНОГРАФІЯ

Редактори: *Т. П. Дерев'янка, Л. І. Малигіна, В. В. Малашевич,
А. П. Самойленко, О. О. Смирнова, І. В. Орищій*

Комп'ютерна верстка: *О. О. Іщенко, Т. Г. Пунтус*

Підписано до друку 02.04.2018. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Ум.-друк. арк. 19,53. Облік.-вид. арк. 16,90. Замовлення № 27. Тираж 300 прим.

Університет митної справи та фінансів
(Свідоцтво про видавничу діяльність ДК № 5022 від 14.12.2015 р.),
м. Дніпро, вул. Володимира Вернадського, 2/4, 49000

Виготівник: Яворський С. Н.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. 099 73 22 544